

Ja^cfar al-Šādiq

- 2094- Brockelmann, C., *Gesch. der arabischen Lit.*, 1: 67; Supplementband, 1: 104.
- 2095- Hodgson, M.G.S., "Dja^cfar al-Šādik", *EI*², 2: 374-5.
- 2096- Leclerc, L., *Hist. de la méd. arabe*, 1: 69-70.
- 2097- Lippmann, E.O.von, "J. Ruska's neue Untersuchungen über die Anfänge der Arabischen Alchemie", *Chemiker-Zeitung*, 1925: 2, 27-8.

A critical examination of two of Ruska's studies on Islamic alchemy: his *Chālid Ibn Jazīd* and *Ga^cfar Alšādiq* (below no. 2099).

بحیثی نقدی از دو اثر روسکا دربارهٔ کیمیای اسلامی: خالد بن یزید و جعفر الصادق (شماره ۲۰۹۹).

320

Cafer-i Šādik, Cafer b. Muḥ.

(v. 148/765)

(KLM/FRH/ADS/TFS/ILT)

IA, II, 7.

EI, I, 374.

- 2103- Zettersteen, K.V., "Dja^cfar", *EI*, 1: 993.

CER ISLAM. XVIII, (S. 1/2), S. 176-180, 1929, (BERLIN)

Arabische Alchemisten von JULIUS RUSKA. I. *Chālid Ibn Jazīd Ibn Mu'āwija*. II. *Ġa'far Alsādiq, der sechste Imām*. Mit einer Nachbildung der Handschrift Gotha A. 1292 (Haleb 338) in Manuldruck. (Arbeiten aus dem Institut für Geschichte der Naturwissenschaft I. II. = Heidelberger Akten der Von-Portheim-Stiftung 6. 10.) Heidelberg, Winter 1924. 56 S. u. 128 S., 31 Bl. 8° RM. 3.— u. 7.20.

1. Umstände, auf die ich keinen Einfluß hatte, haben es gefügt, daß diese beiden Hefte erst erheblich nach ihrem Erscheinen in meine Hände gelangten, später als die nach ihnen erschienene *Tabula Smaragdina* desselben Verfassers¹⁾. Aber es hat vielleicht einen eigenen Reiz, Bücher im vierten Jahre nach ihrem Erscheinen zu besprechen und dabei sehen zu müssen, wie weit ihr Verfasser durch seine eigene weitere Forschung bereits jetzt über sie hinausgelangt ist. Die Leser dieser Zeitschrift haben den unaufhaltsamen Fortschritt in der Erforschung der Anfänge der arabischen Alchemie erst jüngst wieder an einer kleinen Mitteilung RUSKAS über *Ġābir ibn Hajjān und seine Beziehungen zum Imām Ġa'far as-Sādiq* (*Isl.* XVI 264, geschrieben 1926) sehen können. Gerade die letzten Jahre seit Erscheinen der beiden hier zu besprechenden Hefte haben ja so unwälzende Handschriftenfunde aus dem Gebiet der *Ġābir*-Forschung gebracht²⁾, daß man alles, was man über die Anfänge der arabischen Alchemie glaubte sagen zu können, einer neuen Revision wird unterziehen müssen. Seit dem Erscheinen der *Arabischen Alchemisten* ist erstens die Geschichte der *Tabula Smaragdina* geschrieben worden. Schon die Erkenntnis HOLMYARDS und RUSKAS, daß sie viel älter ist, als man bisher annahm, daß ihre formelhafte Sprache schon in die Zeit vor *Ġābir* zurückgeht, war von sehr wesentlicher Bedeutung. Aber die Texte, die seither zugänglich geworden sind, lassen die älteste arabische Alchemie in einem so völlig anderen Lichte erscheinen als 1924, daß man füglich zweifeln darf, ob RUSKA seine beiden Hefte heute noch so geschrieben hätte wie damals. Zwar an dem Hauptergebnis, daß nämlich die alchemistische Tätigkeit sowohl *Hālid*s wie *Ġa'far*s der Legende angehört, ändert sich auch jetzt nichts. Wohl aber wäre die Beweisführung heute anders ausgefallen; und vor allem: eine Anzahl Nebenergebnisse hat RUSKA selbst heute überholt. Die Entdeckung zweier Handschriften der *Siebzig Bücher Ġābir*s, über die RUSKA vorläufigen Bericht in der von ihm herausgegebenen LIPPMANN-Festschrift (*Studien zur Geschichte der*

¹⁾ Vgl. *Isl.* XVI 77ff.

²⁾ RUSKA, *Isl.* XVII 283f.

GAS. VII. C, S. 323-324, 1979 (LEIDEN, E. J. BRILL)

= X ĞA'FAR AŞ-ŞADIQ

Dem sechsten Imām der Šī'iten Abū 'Abdallāh ĞA'FAR b. Muḥammad AŞ-ŞADIQ (geb. 80/699 oder 83/703, gest. 148/765, s. GAS I, 528) werden einige astrometeorologische und astrologische Schriften zugeschrieben. AL-BĪRŪNĪ kannte eine angeblich auf ĞA'FAR zurückgehende in šī'itischen Kreisen zirkulierende Tafel zur Berechnung der Monate¹. Šī'itische Autoren berichten uns, daß er die Möglichkeit nicht in Abrede stellt, die Gestirne könnten gewisse Vorgänge ankündigen². Das ihm zugeschriebene *K. at-Tauḥīd wa-l-ihlīlaġa*, das schon früh von Šī'iten benutzt wurde, enthält eine lange angebliche Kontroverse zwischen ĞA'FAR AŞ-ŞADIQ und einem Inder über Astrologie³. Sein Name erscheint in der astrometeorologischen Literatur als Verfasser einer *malḥama*-Schrift, deren Inhalt nach Meinung von G. FURLANI⁴ über syrische und griechische Übersetzungen sogar auf babylonische Originale zurückgeht⁵.

1. - *Malḥama* London, Br. Libr., Or. 5907 (49^a-49^b, s. *Descr. List* S. 41; G. FURLANI in: ZA 33/1921/165-166). Nach der Handschrift soll ein

¹ *Chronologie* 65, 201; vgl. J. RUSKA, *Arabische Alchemisten II. Ğa'far Alṣādiq, der sechste Imām*. Heidelberg 1924, 36.

² Ibn Ṭāwūs, *Faraġ al-mahmūm* 2 ff.

³ Zum *K. at-Tauḥīd wa-l-ihlīlaġa* s. GAS I, 530; zur Kontroverse s. Ibn Ṭāwūs, *Faraġ al-mahmūm* 11-21, 46, 77.

⁴ *Eine Sammlung astrologischer Abhandlungen in arabischer Sprache* in: ZA 33/1921/157, 165.

⁵ S. J. RUSKA, a. a. O. S. 34; ders. in: *Islam* 13/1923/362.

ARABICA · XXIII · c (53)

o. 296-299. Yil, 1976 (LEIDEN)

A TREATISE ON HEMEROLOGY
ASCRIED TO ĠA'FAR AL-ŠĀDIQ

BY

R. Y. EBIED AND M. J. L. YOUNG

THE Islamic science of hemerology (*iḥtiyārāt*) was a procedure based on astrological calculations, the aim of which was to ascertain the auspicious or inauspicious nature of specific days of the month¹. An Arabic example of Islamic hemerology is preserved in Leiden MS Or. 7525² under the title of *Iḥtiyārāt Ayyām al-Šahr*, its author being given as Ġa'far al-Šādiq (the sixth Šī'ite Imām, who died in A.D. 765).

The *Iḥtiyārāt Ayyām al-Šahr* is to be found on pages 85 to 89 of the Leiden MS. It has 15 lines to a page, and is written in a careless, somewhat cursive hand which has some features in common with *nasta'liq*. The date of completion of the MS is given as Saturday, the 22nd *Raġab*, 1309 (= A.D. 1891). There are a number of deletions, obvious omissions and some illegible words, and there are several indications of Persian influence in the orthography. The Persian character of the MS is sufficiently shown by the fact that some folios in it, other than those of our piece, are written in the Persian language. Catchwords appear at the foot of each *verso*. This example of *iḥtiyārāt* would appear to have survived in no other copy³.

1. See *The Encyclopaedia of Islam* (second edition), s.v. *Iḥtiyārāt*; Tawfīq FAHD, *La Divination Arabe* (Leiden, 1966), pp. 483-488.

2. See P. VOORHOEVE, *Handlist of Arabic Manuscripts* (Leiden, 1957), p. 126.

3. The other four MSS listed under the title *Iḥtiyārāt Ayyām al-Šahr* (and attributed to Ġa'far al-Šādiq) by F. SEZGIN, *Geschichte der Arabischen Schriftums*, vol. I, p. 531, are in fact different from the work presented here and different from each other, although they treat of the same matters. The Bibliothèque Nationale (Paris) MS 1224/4 (a Magribi MS, of the seventeenth century) and the Istanbul MS Esad 3554/3 contain brief works on hemerology which do little more than state whether or not a particular day is auspicious. The work contained in Berlin MS 5903/2 is a similar short composition of the nineteenth century (see J. RUSKA, *Arabische Alchemisten*, Heidelberg, 1924, p. 36). The Istanbul MS Beyazit 7882/1 contains a much longer work on hemerology, being a composite production attributed to the Prophet Daniel, Salmān the Persian and Ġa'far

V. *Hirz* AS 3324 (ff. 47-64, 11. Jh. H.).

VI. Über sein dichterisches Talent erfahren wir wenig. In einem Gedicht von AL-FARAZDAQ, worin dieser ihn lobt und weswegen er von Hišām b. 'Abdalmalik bestraft wurde (s. *Ağānī* XIX, 40-41, und S. 56), ist keine Andeutung darüber enthalten. Aber die ihm zugeschriebenen Verse müssen ziemlich früh bekannt gewesen sein. Einige davon schrieb bereits AN-NIFFARĪ (Br. I, 200) an den Rand des Autogr. seiner *Mawāqif* (s. A. J. ARBERRY, BSOAS 15/1953/31). Mehrere Qašīden, einzeln oder in kleinen Diwānen, die noch verglichen werden müssen, sind erhalten: *Šarḥ diwān as-Sağgād* al-Kāzimiya, Bibl. Ḥus. Maḥfūz s. RIMA 6/37, *Diwān manzūmāt as-S.*, s. RIMA 3/12, *Qašā'id* Esad 3665/1 (10 ff.), *Mağmū'at aš'ār* AS 4809 (3 ff., 12. Jh. H., vgl. *Fihri. maḥf.* I, 519), *al-Qašīda az-zainīya* Rešid 1001/15 (ff. 85-88), eine *Qašīda qāfiya* Laleli 255/2 (ff. 54-55), gedr. Ist. 1279, *Šarḥ al-qašā'id* von Mušt. b. Aḥ. ad-Dostari Ist. Un. Bibl. 2396. ○

VII. *as-Šaḥīfa fi z-Zuḥd* erhalten bei Kulīnī, *Kāfi* VIII, 14-17.

6. M. b. 'A. Zain al-'Ābidīn Abū Ğa'far AL-BĀQIR, der 5. Imām der Zwölfer-Ši'a, wurde 57/676 in Medina geboren. Er galt als Qur'ānkommentator, *zāhid* und *faqīh*. Seine Kenntnisse wurden hauptsächlich von seinem Sohn ĞA'FAR weitervermittelt. Ein anderer sehr berühmter Schüler von ihm war ABU L-ĠĀRŪD Ziyād b. al-Munḍir, der sich nach dem Tod des Lehrers nicht für dessen Sohn ĞA'FAR, sondern für den Bruder ZAID entschied. Er brachte die Auffassungen al-Bāqirs in die frühzaiditische Schule (Madelung, a. a. O. 44). AL-BĀQIR starb 114/732, n. a. 117 H.

Abū Nu'aim, *Ḥilya* III, 180-192; Ibn Ḥağar, *Tahdīb* IX, 350-352. — Fr. Buhl, EI, III, 721; *A'yān aš-šī'a* IV²,₂, 3-28; Zirikli VII, 153.

1. *Tafsīr al-Qur'ān* wurde von Abu l-Ġārūd Ziyād b. al-Munḍir überliefert, s. Ibn an-Nadīm S. 33; *A'yān aš-šī'a* V²,₂, S. 19.

2. Zwei *Risālas* an den Sa'd al-Ḥair sind in *Rauḍat al-kāfi* von AL-KULĪNĪ (st. 328/939, s. u. S. 540) erhalten, s. *A'yān aš-šī'a* IV²,₂, 19.

7. Abū 'Al. ĞA'FAR AŞ-ŞADIQ b. M. al-Bāqir b. 'A. Zain al-'Ābidīn wurde 80/699 oder 83/703 in Medina geboren. Seine Mutter UMM FARWA war eine Enkelin des Kalifen ABŪ BAKR. Nach dem Tod seines Vaters 117/735 und kurz vor dem bewaffneten Aufstand unter Führung seines Onkels ZAID b. 'A. 122/740 entschied sich die Mehrheit der Anhänger seines Vaters, ihn und nicht seinen Onkel Zaid, als sechsten Imām anzuerkennen. Politisch spielte er keine Rolle. Er lebte in Medina und starb dort 148/765. Auf dem Friedhof al-Baqī' wurde er begraben.

(LEWIS, E. J. BRILL)
 Beginn fuat "GAS" J. c. S. 528 - 531. 1967 (LEWIS, E. J. BRILL)

ترجمة الفرزدق طرف من خبر موته فليُنظر هناك إن شاء الله تعالى . وكانت وفاته باليامة ، وعمر نيفاً وثمانين سنة .
وحزرة : بفتح الحاء المهملة وسكون الزاي وفتح الراء وبعدها هاء .
والخطفى : بفتح الحاء المعجمة والطاء المهملة والفاء وبعدها ياء - وقد تقدم الكلام في أنه لقب عليه ، والله أعلم .

١٣١

جعفر الصادق

أبو عبد الله جعفر الصادق بن محمد الباقر بن علي زين العابدين بن الحسين بن علي بن أبي طالب ، رضي الله عنهم أجمعين ؛ أحد الأئمة الاثني عشر على مذهب الإمامية ، وكان من سادات أهل البيت ولقب بالصادق لصدقه في مقالته وفضله أشهر من أن يُذكر ، وله كلام في صناعة الكيمياء والزجر والفأل ، وكان تلميذه أبو موسى جابر بن حيان الصوفي الطرسوسي^١ قد ألف كتاباً يشتمل على ألف ورقة تتضمن رسائل جعفر الصادق وهي خمسمائة رسالة .

وكانت ولادته سنة ثمانين للهجرة ، وهي سنة سيل النجّاف ، وقيل : بل ولد يوم الثلاثاء قبل طلوع الشمس ثامن شهر رمضان سنة ثلاث وثمانين . وتوفي في شوال سنة ثمان وأربعين ومائة بالمدينة ، ودفن بالبقيع في قبر فيه أبوه محمد الباقر وجده علي زين العابدين وعم جده الحسن بن علي ، رضي الله عنهم أجمعين ، فله دره من قبر ما أكرمه وأشرفه .

١٣١ - انظر الأئمة الاثنا عشر: ٨٥ (والترجمة منقولة عن ابن خلكان) وعلى الصفحة المقابلة ثبت

بمصادر ترجمته ، وأضف إليها صفة الصفوة ٢ : ٩٤ وحلية الأولياء ٣ : ١٩٢ .

١ أ ج : الطرطوسي .

ARABICA XXVI. c. (5.1)

S-100-102. 4.1, 1979 (LEIDEN)

Colophon: *ḥakikat-i Rodshha* (statement of the days)

NOTES ET DOCUMENTS

AN ARABIC TREATISE ON HEMEROLOGY ASCRIBED TO ĠA'FAR AL-ŞĀDIQ

The prolific authors R. Y. Ebied and M. J. L. Young have presented us with an edition and English translation of the *İhtiyārāt Ayyām al-Şahr*, a treatise on hemerology attributed to the *imām* Ġa'far al-Şādiq¹. Their edition is based exclusively on the Leiden MS Or. 7525. The authors describe the MS as being of Persian origin since the orthography shows Persian influence and other texts in the MS are written in Persian. They place this text in a Ši'i environment where, in all kinds of scientific literature, the name of Ġa'far al-Şādiq, or Ḥaḍrat-i Şādiq, emerges. In addition, they point out several similarities of this Arabic treatise with a Pahlavi *Pandnāma*².

The editors did not notice that the Leiden MS Or. 7525 was in fact written in Java (Indonesia). The MS has been described by Th. G. Th. Pigeaud, *Literature of Java*, II, p. 448³. It contains several notes in the Javanese language written in Arabic characters (but none in Persian) on divination, physiognomy, prognostics, interpretation of dreams, discussions on names for children, prayers, charms, etc. Nearly at the end, on pp. 85-89, the Arabic text of the *ihtiyārāt* here under discussion is given, followed by short notes, both in Javanese and Arabic, among them a *Qāri'a*, likewise attributed to Ġa'far al-Şādiq (pp. 91-92). A colophon on p. 99 states that the MS was copied by *kyahī* (an honorific title) Ḥasan Muşţafā b. Ḥāġġ 'Utmān in 1309/1891. What the editors describe as a « careless somewhat cursive hand which has some features in common with *nasta'liq* » is the Arabic script common in Java. Specimens of this Malayo-Arabic script are given by P. Voorhoeve⁴ and Th. G. Th. Pigeaud⁵. The orthography of Arabic in Indonesian MSS is somewhat confusing, as is the case in other countries on the periphery of Islam. Sometimes such grave errors in the spelling are made that establishing a 'correct' text is tantamount to an overall reconstruction, thereby moulding the text into a shape in which it never existed. This is not the case with the orthography of the Arabic in MS Or. 7525, but in some places the editors have emended common Indonesian features into correct Arabic, where these should have been left unaltered, e.g. the use of the dual (cf. the edition, p. 300, n. 2, 3) and the distinction between long and short vowels (cf. the edition, p. 300, n. 4, 6, 7, 8, 11; the MS writes *Ġa'far al-Şādiq* instead of *Ġa'far al-Şādiq*; the editors have corrected *safara* nine times into *sāfara* without commenting upon this feature).

The editors surmise that « ...this example of *ihtiyārāt* would appear to have survived in no other copy ». To the contrary. This example of *ihtiyārāt* has been transmitted in numerous Arabic and Persian versions as part of popular collections of texts on magic and superstitions.

1. In : *Arabica* 23 (1976) pp. 296-307.
2. The « *Ḥakikat-i Rodshha* » (« statement of the days »). Cf. W. GEIGER and E. KUHN (edd.), *Grundriss der iranischen Philologie*. Strassburg 1895-1904. Vol. 2, p. 110. I have used the French translation by E. W. WEST, in : *Le Muséon* 6 (1887), pp. 270-271.
3. 3 vols. Leiden 1967-1970.
4. *Handlist of Arabic Manuscripts*. Leiden 1957, p. 410.
5. *O.c.*, vol. 3, p. 37.

حسینی، سیدجواد
 «انتظارات امام صادق(ع) از شیعیان». (شماره ۸۸۹) اندیشه‌های اخلاقی امام صادق(ع)

حسینی، سیدجواد
 «انتظارات امام صادق(ع) ۱۵۶۱»

از شیعیان»، پاسلار اسلام، بیابلی ۲۶۴، ص ۲۶-۳۰، فارسی، کتابنامه: ۳۰. کد پارسا: A۷۹۲۰۸
 مقام علمی امام صادق(ع)

حیدر، اسد

«الإمام الصادق(ع) و المذاهب الأربعة مع اضافات و تحقیقات جدیدة»

۸ ج در ۴ مجلد / جلد اول - هفتم، قم: دارالکتاب الاسلامی، چاپ اول، ۱۴۲۵ق / ۲۵۰۰ نسخه، عربی، وزیری (سلفون). کد پارسا: B۴۶۵۵۲

ویژگی مجلدات

جلد ۱: جزء ۱ و ۲، ۶۶۴ص
 جلد ۲: جزء ۳ و ۴، ۵۱۸ص
 جلد ۳: جزء ۵ و ۶، ۶۰۸ص
 جلد ۴: جزء ۷، ۸، ۱۲ص

زندگی نامه امام صادق(ع)

پژوهشی عمیق درباره شخصیت، سیره و زندگیتانمه امام صادق(ع) است. نویسنده در جلد اول درباره عصر ولادت امام صادق و حکومت امویان و عباسیان و شخصیت حضرت از دیدگاه اهل سنت و شاگردان و راویان وی بحث می‌کند و نمله‌ها و گرایش‌های فکری آن زمان را معرفی می‌کند. در جلد دوم شاگردان خاص امام صادق مانند ابان بن تغلب، هشام بن حکم و همچنین حیات امام شافعی و آراء و اقوال او بحث شده است. در جلد سوم تحلیل‌های خاورشناسان و عالمان غیر شیعی درباره امام صادق، و مقایسه فقه شیعه و اهل سنت و جریان این سبا آمده است. در جلد چهارم مباحث جلد‌های گذشته توسعه و تکمیل یافته و مطالبی درباره ائمه و مذاهب اربعه اهل سنت و جریان‌های فکری مانند اسماعیلیه و سیره و شخصیت و اولاد امام صادق بیان شده است.

سکندری، علی

«سوگنامه امام صادق(ع) برای بازماندگان حادثه عاشورا». (شماره ۱۳۷۰) احادیث امام صادق(ع)

مجموعه‌ای از کرامات ششمین پیشوای شیعیان، امام صادق(ع) است. نویسنده ۲۵۳ کرامت را از منابع معتبر گرد آورده و هر یک را در عنوان خاص بیان کرده است. میلاد، نامگذاری او از سوی خدا و رسول(ص)، اختیار از غیب، اطاعت جن از ایشان، زنده کردن حیوانات، پاسخ پیش از پرسش، و معرفت بر انساب، برخی از عناوین کرامات مذکور است.

«بوی گل محمدی، ولادت امام جعفر صادق»، گلبرگ معرفت، بیابلی ۵۰، ص ۲۰۲-۲۱۰، فارسی.

کد پارسا: A۶۶۵۹۴
 نام نویسنده ذکر نشده است.
 زندگی نامه امام صادق(ع)

پارسا، منصوره

«مقاتل بن حیان»، زائر، بیابلی ۱۲۰، ص ۳، فارسی، کتابنامه: ۳. کد پارسا: A۹۰۳۳۴
 اصحاب امام صادق(ع)

پاک‌نیا، عبدالکریم(۱۳۴۱ -)

«گذری بر اندیشه‌های اقتصادی امام صادق(ع)». (شماره ۹۹۹) اندیشه‌های اقتصادی امام صادق(ع)

«تاریخ کدام مصیبت تو را شکوه کند؟»، خیمه، بیابلی ۹، ص ۱۰-۱۱، فارسی، کتابنامه: ۱۱.

کد پارسا: A۸۸۰۲۹
 نام نویسنده ذکر نشده است.
 فضائل امام صادق(ع)

جعفر بن محمد(ع)، امام ششم

(۸۰-۱۴۸ق)

«احتجاجات الامام الصادق(ع) و توحید المفضل». (شماره ۷۷۹۰) مناظرات امام صادق(ع)

چراغی، طیبه

«پیشوای صادقان»، گلبرگ معرفت، بیابلی ۵۷، ص ۶۴-۷۵، فارسی. کد پارسا: A۸۶۹۴۳
 فضائل امام صادق(ع)

امام صادق(ع)

تعداد منابع: ۱۶ اصلی و ۷ ارجاعی

استادی، رضا(۱۳۱۶ -)

«امام صادق(ع) احیاگر تشیع». فدک، خمسه طیبه، دعای ندبه، امامت، حضرت عبدالعظیم(شماره ۸۴۰۷)، ص ۱۷۹-۱۹۰. کد پارسا: G۲۸۸۱۱
 خدمات امام صادق(ع)

اکبرپور، حبیب‌الله(۱۳۳۵ -)

«معجزات امام صادق(ع)». ویراسته محبوبه درویشیان حقیقی، مشهد: الف، چاپ اول، ۱۳۸۲ / ۳۰۰۰ نسخه، ۲۷۶ص، فارسی، رقعی (شمیز)، بها: ۱۲۰۰۰ ریال، کتابنامه: ۲۷۵-۲۷۶. شابک: ۹۶۴-۶۶۸۴-۶۳-۷
 کد پارسا: B۷۱۵۲۸
 کرامات امام صادق(ع)

«الامام جعفر الصادق(ع)»

رسالة التقریب، بیابلی ۴۴، ص ۲۴۴-۲۴۵، عربی. کد پارسا: A۹۰۶۷۵
 عنوان متن نقد شده:
 الامام جعفر الصادق(ع)، جندی، عبدالحکیم
 نام معرفی کننده ذکر نشده است.
 زندگی نامه امام صادق(ع)

بحرانی، سیدهاشم بن سلیمان

(۱۱۰۷-ق)

«معاجز الامام الصادق(ع)»

باتتحقیق علاءالدین اعلمی، قم: دارالکتاب الاسلامی، چاپ اول، ۱۴۲۵ق / ۲۰۰۰ نسخه، ۲۷۰ص، عربی، وزیری (سلفون). شابک: ۹۶۴-۴۶۵-۱۲۵-۱
 کد پارسا: B۴۹۴۰۹
 کرامات امام صادق(ع)

بغدادی (ج ۱، ستون ۳۰۴) از شروح و حواشی دیگری نیز یاد می‌کنند که چندان شناخته نیستند.

منابع: ابن‌عماد؛ اسماعیل بغدادی، *ایضاح المکنون*، ج ۱، در حاجی خلیفه، ج ۳؛ محمدحسن یکانی، *کتابنامه بزرگ قرآن کریم*، تهران ۱۳۷۴ ش.؛ سلیمان بن عمر جمل، *الفتوحات الالهیه بتوضیح تفسیر الجلالین للذقائف الخفیه*، بیروت: داراحیاء التراث العربی [بی‌تا.]. حاجی خلیفه؛ محمدحسین ذهبی، *التفسیر و المفسرون*، بیروت ۱۴۰۷/۱۹۸۷؛ محمد رشیدرضا، *تفسیر القرآن الحکیم المشهور باسم تفسیر المنار* [تقریرات درس] شیخ محمد عبده، ج ۱، مصر ۱۳۷۳/۱۹۵۴؛ عبدالرحمان بن ابی‌بکر سیوطی، *لباب التقرول فی اسباب النزول*، تونس ۱۴۰۲/۱۹۸۱؛ احمد بن محمد صاوی، *حاشیه العلامة الصاوی علی تفسیر الجلالین*، بیروت [۱۳۵۸]؛ نورالدین عتر، «متزلت روایت از منظر سیوطی در تفسیر جلالین»، ترجمه کاظم طباطبایی، نشریه دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی مشهد، ش ۴۹ و ۵۰ (پاییز و زمستان ۱۳۷۹)؛ محمد بن احمد محلی و عبدالرحمان بن ابی‌بکر سیوطی، *تفسیر القرآن العظیم* [معروف به تفسیر الجلالین]، استانبول: دارالدعوه [بی‌تا.]. Hartmut Bobzin, "Notes on the importance of variant readings and grammar in the *Tafsir al-Galalayn*", *Zeitschrift für arabische Linguistik*, 15 (1985); *Et*, s.v. "Al-Suyūfī" (by Carl Brockelmann).

/ مرتضی کریمی نیا /

تفسیر امام جعفر صادق، مجموعه‌ای از روایات

تفسیری با صبغه‌ای عرفانی - اشاری منسوب به امام جعفر صادق علیه‌السلام. این روایات، به طور پراکنده، در قرن سوم هجری در محافل صوفیان کوفه و بغداد بازگو می‌شد (سُلَمی، ج ۱، مقدمه ماسینیون، ص ۹). نخستین بار ابو عبدالرحمان سُلَمی (متوفی ۴۱۲) آنها را در کتاب *حقائق التفسیر* گردآوری کرد و آشنایی ما با این تفسیر تنها از طریق نقل قولهای اوست. هنوز روشن نیست که سلمی متن کامل تفسیر را روایت کرده است یا خیر. شواهدی ثابت می‌کند که وی متن کامل را روایت نکرده، چنانکه خرگوشی در *تهذیب الاسرار*، منتخباتی از این تفسیر را به دست داده که در کتاب سلمی نیست. همچنین روزبهان بقلی (متوفی ۶۰۶) در کتاب *عرائس البیان فی حقائق القرآن*، قطعاتی نقل کرده که در *حقائق التفسیر* یافت نمی‌شود (نویا، ص ۱۳۰، پانویس ۴۵).

در مجموعه نافذپاشا کتابخانه سلیمانیه تفسیری منسوب به امام جعفر صادق وجود دارد که گردآورنده آن احمد بن محمد بن حرب است. وی این تفسیرها را، بترتیب، از طریق ابوطاهر بن مؤمن، ابو محمد حسن بن محمد بن حمزه، محمد بن حمزه (پدر

۲۹ سوره حجر، همه گفته‌های محلی بجز همین جمله را نقل می‌کند (ج ۱، ص ۲۱۶) و در توجیه عمل خود می‌گوید که آیه *قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي* (اسراء: ۸۵) بصراحت نشان می‌دهد که «شناخت» روح از جمله علوم الاهی است و لذا امساک در تبیین آن اولی است (ج ۱، ص ۲۴۰؛ برای نمونه‌ای دیگر از تفاوت رأی آنها - تفسیر کلمه صابین در ج ۱، ص ۱۰، ۱۰۶، ۲۴۰، ج ۲، ص ۳۸).

سیوطی و محلی، بجز نقلهایی اندک از اقوال صحابه و تابعین چون ابن عباس و عکرمه، از هیچیک از کتب تفسیر و مفسران گذشته سخنی نقل نکرده‌اند. همچنین در توضیحات لغوی، نحوی، بلاغی، فقهی و کلامی به هیچ کتاب یا مؤلفی استناد نکرده‌اند. بیشترین ارجاعات ایشان به منابع حدیثی چون صحاح سته، مستدرک حاکم نیشابوری و معجم طبرانی است (برای نمونه - ج ۱، ص ۲۲-۲۳، ۴۸، ۵۴، ۱۴۹، ۱۸۳، ۱۹۱، ج ۲، ص ۱۷۷). مقایسه‌ای کوتاه میان دو بخش این تفسیر نشان می‌دهد که نقل روایات و استناد به کتب حدیثی که در بخش دوم - تألیف محلی - بسیار اندک است، در بخش نخست - تألیف سیوطی - بمراتب فراوانتر است.

تفسیر الجلالین با وجود ایجاز و اختصارش، به دلیل سبک ویژه آن - که گزیده‌ای از آرای تفاسیر مأثور و لغوی اهل سنت به شمار می‌آید - همواره مورد اعتنای دانشمندان اسلامی بوده و گاه متنی درسی شده است (- صاوی، ج ۱، ص ۲؛ ذهبی، ج ۱، ص ۳۳۷). به گفته محمد رشیدرضا (ج ۱، ص ۱۵) شیخ محمد عبده با آنکه علاقه‌ای چندان به مراجعه، نقل و حتی مطالعه تفاسیر متقدم نداشت، به تفسیر الجلالین مراجعه و استناد می‌کرد.

این کتاب بارها، به صورتهای مختلف و حتی در حواشی برخی قرآنها و غالباً همراه با کتاب *لباب التقرول فی اسباب النزول* به چاپ رسیده و از دیرباز مخطوطات فراوانی از آن در کتابخانه‌های مختلف برجای مانده است. بکائی (ج ۵، ص ۱۹۸۲-۱۹۸۶) فهرستی از ۱۳۴ نسخه مخطوط آن را ارائه کرده است.

از میان حواشی و شروح این تفسیر، نوشته دو تن تداول و شهرت بسیار داشته است: حاشیه جمل از سلیمان بن عمر عجیلی مشهور به جمل (متوفی ۱۲۰۴) با عنوان *الفتوحات الالهیه بتوضیح تفسیر الجلالین للذقائف الخفیه*، و حاشیه دیگر از شاگرد وی احمد بن محمد خلوتی مشهور به صاوی (۱۱۷۵-۱۲۴۱) که با عنوان *حاشیه العلامة الصاوی علی تفسیر الجلالین* چاپ شده است. حاجی خلیفه (ج ۱، ستون ۴۴۵) و اسماعیل پاشا

توحید مفضل

۴۳۹

خاص امام صادق و امام کاظم علیهما السلام دانسته‌اند (← کلینی، ج ۲، ص ۹۲، حدیث ۱۶؛ مفید، ج ۲، ص ۲۰۸؛ طوسی، ص ۲۱۰؛ ابن شهر آشوب، ج ۴، ص ۲۱۹) و برخی از آنان، ضمن اقامه دلیل در رد آرای تضعیف‌کنندگان، به تأیید و توثیق وی پرداخته (← مامقانی، ج ۳، بخش ۱، ص ۲۳۸-۲۴۲) و گفته‌اند که این کتاب املای امام صادق علیه السلام بر اوست (ابن طاووس، ۱۴۱۷، ص ۵۰؛ تستری، ج ۱۴، ص ۱۴۳-۱۴۴). حتی بعضی تصریح کرده‌اند که لاهلیت^۳ اثر دیگر منسوب به امام صادق علیه السلام در خداشناسی، را خود امام نوشته و سپس متن دستخط خود را در اختیار مفضل گذاشته‌اند ولی توحید مفضل املای امام بر مفضل است (آقابزرگ طهرانی، همانجا). برخی علمای رجال، مانند نجاشی (ص ۴۱۶)، این اثر را به مفضل نسبت داده و اشاره کرده‌اند که به آثار وی چندان اعتنایی نیست و حتی برخی وی را از غالیان خطاب می‌شمرده‌اند. درباره سبب املای توحید مفضل، در روایتی از محمد بن یسار نقل از مفضل چنین آمده است که مفضل پس از شکست در مناظره‌ای با ابن ابی العوجاء زندیق، نزد امام صادق علیه السلام رفت و امام طی چهار روز و در چهار جلسه، یک دوره مباحث توحید و خداشناسی را به او تعلیم داد و از وی خواست که آن را بنویسد (← مجلسی، ج ۳، ص ۵۷-۱۵۱). برخی، از جمله تستری، نیز این را صرفاً مناسبت و شأن املا دانسته‌اند و هدف اصلی از املا را تعلیم روش مجاب کردن زنادقه آن عصر، همچون ابن مقفع، ابوشاکر دیصانی و عبدالملک بصری و بویژه ابن ابی العوجاء ذکر کرده‌اند (مفضل بن عمر، مقدمه، ص ۱۳-۱۴).

توحید مفضل از چهار مجلس تشکیل شده که در هر یک حکمت‌های بخشی از نظام خلقت بیان گردیده است. مجلس اول با اشاره به ابدی و ازلی بودن خداوند و درماندگی شکاکان و کافران و ملحدان از درک حکمت و تدبیر به کار رفته در آفرینش، به مباحثی چون دلالت نظم موجود در عالم بر آفریننده‌ای حکیم و نیز بیان برخی حکمت‌های موجود در آفرینش انسان و اعضا و جوارح او می‌پردازد. مجلس دوم، برخی اسرار خلقت حیوانات زمینی و دریایی را بیان می‌کند و در مجلس سوم از اسرار و حکم کائنات و آفرینش آسمان و زمین و عوارض طبیعی سخن می‌رود. مجلس چهارم به بیان حکمت مصائب و سختیها و نیز مرگ و فنا اختصاص دارد (← مجلسی، همانجا).

نام توحید مفضل در فهرست کتابهای سیدین طاووس آمده است (← کولبرگ^۱، ص ۳۶۱-۳۶۲) و بنا بر توضیحات وی (۱۴۰۹، ص ۹۱)، آن کتاب، ظاهراً همین است که در دسترس ما^۲ است. تاکنون هیچیک از علما وقوع تغییر و تحریفی را در متن

همانجا). به نوشته آقابزرگ طهرانی (ج ۹، قسم ۱، ص ۱۸۰) و داور شیرازی (همانجا)، یزدانی، برادر توحید، اشعار پراکنده وی را، مشتمل بر انواع قصیده و غزل و ترکیب‌بند و مسمط، جمع کرده است که حدود ۲۵۰۰ بیت است (قس ماهیار نوایی، ص ۱۸۰) که گردآورنده اشعار او را روحانی پسر یزدانی و برادرزاده شاعر و آن را حاوی حدود ۱۱۷۵ بیت دانسته است). توحید در ۲۶ ربیع الثانی ۱۲۸۶ در چهل سالگی بر اثر وبا - که در شیراز شیوع یافته بود - درگذشت و در حرم احمد بن موسی (معروف به شاه چراغ) دفن شد (فرصت شیرازی، ص ۱۲۶؛ مدرس تبریزی، ج ۱، ص ۳۵۵).

منابع: محمد محسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، چاپ علی نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ۱۹۸۳/۱۴۰۳؛ مهدی بیانی، احوال و آثار خوشنویسان، چاپ حسین محبوبی اردکانی، تهران ۱۳۵۸ش؛ اسماعیل بن محمد شفیق توحید شیرازی، دیوان، نسخه خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، مجموعه حکمت، ش ۸۰؛ مفید بن محمد بنی داور شیرازی، تذکرة مرآت الفصاحة: شرح حال و نمونه اشعار ثنایان فارس، چاپ محمود طاووس، شیراز ۱۳۷۱ش؛ احمد علی دیوان بیگی، جلیقه الشعراء، چاپ عبدالحسین نوائی، تهران ۱۳۶۴-۱۳۶۶ش؛ محمد شفیق عشرت، «توحید شیرازی»، ارغوان، سال ۱۵، ش ۵ (مرداد ۱۳۱۳)؛ محمد نصیر بن جعفر فرصت شیرازی، تذکرة شعراء دارالعلم شیراز، چاپ منصور نشتکار قنایی، شیراز ۱۳۷۵ش؛ یحیی ماهیار نوایی، خاندان وصال شیرازی، [تهران] ۱۳۳۵ش؛ محمد علی مدرس تبریزی، ریحانة الادب، تهران ۱۳۶۹ش؛ رضاقلی بن محمد هادی هدایت، مجمع الفصحاء، چاپ مظاهر مصفا، تهران ۱۳۳۶-۱۳۴۰ش.

/ منیژه ظفرآبادی /

توحید مفضل، کتابی در خداشناسی منسوب به امام صادق علیه السلام. برای این کتاب اسامی دیگری نیز ذکر کرده‌اند. نجاشی آن را «کتاب فکّر: کتاب فی بدء الخلق و الحث علی الاعتبار» نامیده است (ص ۴۱۶)، شاید به این دلیل که در آن عبارت «فکّر یا مفضل» تکرار شده است (آقابزرگ طهرانی، ۱۴۰۳، ج ۱۶، ص ۳۰۰). بعضی هم آن را کنز الحقائق و المعارف نامیده‌اند (← همان، ج ۴، ص ۴۸۲).

در اینکه این کتاب نوشته خود امام صادق علیه السلام نیست، اختلافی وجود ندارد بلکه بحث در این است که آیا امام علیه السلام، آن را بر مفضل املا فرموده‌اند یا اینکه اثر خود مفضل است که به امام نسبت داده است. بر فرض صحت املا، این سؤال مطرح است که آیا متن فعلی همان توحید مفضل است یا نه. غالب علمای شیعه، مفضل بن عمر جعفی را صحابی

1. Kohlberg

تفسیر امام حسن عسکری

۶۸۵

تفسیر امام جعفر صادق نخستین بار، پس از معرفی ماسینیون، به کوشش و تصحیح پل نویا در ۱۹۶۸ در بیروت منتشر شد. مقدمه نویا بر این تصحیح، به فارسی ترجمه شده و به همراه مجموعه آثار ابو عبد الرحمن سلمی (ج ۱، ص ۵-۸) منتشر گردیده است. علاوه بر این نویا در پژوهشی مستقل به بحث درباره این تفسیر پرداخته است. علی زیعور، پژوهشگر لبنانی، تفسیر امام صادق را تصحیح کرد و در ۱۹۷۹ با عنوان *التفسیر الصوفی للقرآن عند الصادق* به چاپ رساند.

منابع: سلیمان آتش، مکتب تفسیر اشاری، ترجمه توفیق ه. سبحانی، تهران ۱۳۸۱ ش؛ آقابزرگ طهرانی؛ ابن اثیر؛ ابن تیمیّه، *منهاج السنه النبویه*، چاپ محمد رشاد سالم، [حجاز] ۱۴۰۶/۱۹۸۶؛ ابن خثان، *کتاب التفات*، حیدرآباد دکن ۱۳۹۳-۱۴۰۳/۱۹۷۳-۱۹۸۳، چاپ افست بیروت [بی تا]؛ ابن خلدون؛ ابن ندیم؛ محمد بن احمد ذهبی، *میزان الاعتدال فی نقد الرجال*، چاپ علی محمد بجاوی، قاهره ۱۹۶۳-۱۹۶۴، چاپ افست بیروت [بی تا]؛ محمد حسین ذهبی، *التفسیر و المفسرون*، بیروت ۱۴۰۷/۱۹۸۷؛ فؤاد سزگین، *تاریخ التراث العربی*، ج ۱، جزء ۳، نقله الی العربیة محمود فهمی حجازی، ریاض ۱۴۰۳/۱۹۸۳؛ محمد بن حسین سلمی، *مجموعه آثار ابو عبد الرحمن سلمی: بخشهایی از حقائق التفسیر و رسائل دیگر*، چاپ نصرالله پورجوادی، ۱: حقائق التفسیر، تهران ۱۳۶۹-۱۳۷۲ ش؛ محمد بن حسن طوسی، *الفهرست*، چاپ محمد صادق آل بحر العلوم، نجف [۱۳۵۶/۱۹۳۷]، چاپ افست قم [بی تا]؛ عباس بن موسی قاضی عیاض، *ترتیب المدارک و تقریب المسالك لمعرفة اعلام مذهب مالک*، ج ۲، چاپ عبدالقادر صحراوی، مغرب ۱۴۰۳/۱۹۸۳؛ کلینی؛ محمد حسین مبلغ، «پژوهشی درباره تفسیر عرفانی امام صادق (ع)»، *فصلنامه پژوهشهای قرآنی*، ش ۵-۶ (بهار و تابستان ۱۳۷۵)؛ مجلسی؛ احمد بن علی نجاشی، *فهرست اسماء مصنفی الشیعة المشتهر بر رجال النجاشی*، چاپ موسی شیرازی زنجانی، قم ۱۴۰۷؛ محمد حسن بن باقر نجفی، *جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام*، ج ۱۰، چاپ عباس قوچانی، بیروت ۱۹۸۱؛ پل نویا، *تفسیر قرآنی و زبان عرفانی*، ترجمه اسماعیل سعادت، تهران ۱۳۷۳ ش؛

Gerhard Böwering, "The major sources of Sulamī's minor Qur'ān commentary", *Oriens*, vol. 35 (1996).

/ محمد تقی سبحانی و محمد تقی کرمی /

تفسیر امام حسن عسکری، از تفاسیر روایی امامیه،

متعلق به قرن سوم. متن این تفسیر تا پایان آیه ۲۸۲ سوره بقره موجود است. این تفسیر با بیان روایاتی راجع به فضائل قرآن و تأویل و آداب قرائت قرآن آغاز شده و با ذکر احادیثی مشتمل بر *وَقَدْ أَهْلَ بَيْتِ* (برای نمونه ← حدیث سدا لا یواب، ص ۱۷) و مثالب دشمنان اهل بیت (ص ۴۷) ادامه یافته است. بحثهای متعددی نیز درباره سیره نبوی، بخصوص راجع به مناسبات

آموزه‌های صوفیانه کاملاً مطابقت دارد. در این تفسیر نیز به تفصیل به شرح و بیان حروف مقطعه پرداخته شده است. همچنین در آن، اصطلاحات و مفاهیمی چون فنا، ماهیت (سلمی، ج ۱، ص ۲۱)، خواطر (همان، ج ۱، ص ۲۸)، نورالدیومیة یا نورالهیوة (همان، ج ۱، ص ۴۵)، مشاهده (همان، ج ۱، ص ۴۶)، خلعة الهدایة (همان، ج ۱، ص ۶۲) نیز ← نویا، ص ۱۵۶-۱۷۸) به کار رفته است. انتساب بسیاری از این تعبیرها به امام جعفر صادق صحیح نیست، زیرا عباراتی چون «فناء فی الله» و «بقاء بالله» در دوره‌های بعد رایج شدند و بسیاری از عبارتهای دیگر نشان از سده‌های سوم و چهارم دارند (آتش، ص ۴۸).

از سوی دیگر برخی روایتهای این تفسیر یکسره یا باورهای شیعه امامیه ناسازگارند، از جمله در پایان آیات سوره حمد، روایتی از امام جعفر صادق در تفسیر کلمه آمین نقل شده (سلمی، ج ۱، ص ۲۳) که تنها با مذهب فقهی اهل سنت سازگار است و فقیهان شیعه، به اتفاق، ذکر این کلمه را جایز نشموده و حتی آن را از مبطلات نماز ذکر کرده‌اند (← نجفی، ج ۱۰، ص ۲-۴). در تفسیر آیه «... أَلَيْسَ لَكُم دِينُكُمْ...» (مائده: ۳) نیز «الیوم» را اشاره به بعثت پیامبر دانسته است (سلمی، ج ۱، ص ۲۸) و حال آنکه مفسران شیعه، به اجماع و با استناد به احادیث متواتر، آیه مزبور را ناظر به روز غدیر خم می‌دانند. همچنین ذیل آیه «أَلَيْسَ لَكُم دِينُكُمْ...» (نور: ۳۵)، مطابق روایتی از امام صادق، نورالارض به خلفای چهارگانه تعبیر شده است (همان، ج ۱، ص ۴۵). ذیل آیه دهم سوره حدید، در باب خلیفه اول، تعبیری از امام صادق نقل شده که با باورهای شیعه چندان سازگار نیست (سلمی، ج ۱، ص ۵۸). بر این اساس، عجیب به نظر می‌رسد که چگونه نویا تفسیر نعمانی را همتای شیعی تفسیر امام جعفر صادق دانسته و گذشته از مقارنه‌های عقیدتی، دو اثر مذکور را دارای فکر و سبک و حتی محتوای واحد دانسته است. اگرچه خود وی، در *حاشیایی* دیگر (ص ۱۳۱، پانویس ۴۸)، به این نکته اشاره کرده که در متنی که سلمی در کتاب خود حفظ کرده، هر چه اشاره‌ای به اهل بیت داشته، حذف شده است.

در مجموع، دلایل و شواهد علمی معتبر برای اثبات اصالت این تفسیر و صحت انتساب آن به امام صادق در دست نیست و اطلاعات موجود، از حدس و گمان فراتر نمی‌رود. اگرچه باید به این نکته نیز توجه داشت که منشأ تاریخی تفسیر منسوب به امام صادق هرچه باشد، ورود این تفسیر به جهان تصوف هم‌زمان با شکل‌گیری تعالیم عرفانی و پدید آمدن واژه‌های فنی صوفیانه بوده است و در واقع، به گفته نویا (ص ۱۳۲)، یکی از قدیمترین شواهد قرائت استنباطی یا تجربی قرآن است.

- تهران: محبان الحسین (ع)، چاپ اول / ۵۰۰ نسخه، ۱۰۳ ص، فارسی، رقعی (شمیز)، بهای: ۳۰۰۰ ریال.
- فروست: هدایتگران راه نور (ع)
شایک: ۲-۷۴-۵۶۴۸-۹۶۴
- کنگره: BP۴۳/M۳۶Z۹
دیوبی: ۲۹۷/۹۵۴
کد پارسا: B۴۰۱۰۷
- آثار پیرامون این اثر، شماره: ۳۳۸
- امام سجاد (ع) - زندگی نامه؛ امام سجاد (ع) - فضایل و مقامات
- موسوی کاشانی، سید محمد حسن
بر امام سجاد (ع) و امام باقر (ع) چه گذشت؟ (شماره ۳۱۷۷)
امام سجاد (ع) - زندگی نامه
- مهری، سید محمد جواد
۳۳۹۰ - امام سجاد (ع) الگوی بردباری و بخشاینده‌گی، پاسدار اسلام، پیاپی ۲۲۱، ص ۲۶-۲۷، فارسی.
کد پارسا: A۲۳۰۲۹
- امام سجاد (ع) - سیره - اخلاقی و عبادی؛ امام سجاد (ع) - فضایل و مقامات
- امام صادق (ع)**
تعداد منابع: ۲۹ اصلی و ۳ ارجاعی
Café Sadik
آشوری ننگرودی، حسن
- ۳۳۹۱ - امام صادق (ع) از منظر دانشوران اهل سنت، فرهنگ کوثر، پیاپی ۴۰، ص ۸۱-۸۵، فارسی، کتابنامه: ۸۵
کد پارسا: A۱۸۸۲۹
- امام صادق (ع) - فضایل و مقامات - از دیدگاه شخصیت‌ها
- ابو احسان، محمد
۳۳۹۲ - نگاهی به سیره امام صادق (ع)، فرهنگ کوثر، پیاپی ۴۰، ص ۱۰-۱۳، فارسی، کتابنامه: ۱۳.
کد پارسا: A۱۸۷۳۲
- امام صادق (ع) - سیره و دیدگاه‌ها
- اکبری، محمود
۳۳۹۳ - پیام امام صادق (ع)، جوانان را دریابید، فرهنگ کوثر، پیاپی ۴۰، ص ۵۵-۵۶، فارسی، کتابنامه: ۵۶.
- کد پارسا: A۱۸۷۴۴
- امام صادق (ع) - احادیث
- الله اکبری، محمد
۳۳۹۴ - امام صادق (ع) را بهتر بشناسیم، فرهنگ کوثر، پیاپی ۲۸، ص ۴۳-۴۷، فارسی، کتابنامه: ۴۷.
کد پارسا: A۱۱۷۸۱
- امام صادق (ع) - سیره و دیدگاه‌ها؛ امام صادق (ع) - زندگی نامه
- امام صادق (ع)، جعفر بن محمد (۸۰-۱۴۸ ق)
روش پارسایان. (شماره ۷۹۴۸)
امام صادق (ع) - احادیث
- امام صادق (ع)، جعفر بن محمد (۸۰-۱۴۸ ق)
رهنمودهای امام صادق (ع) به عبد الله بن جنبد. (شماره ۱۶۲)
امام صادق (ع) - احادیث
- یورامینی، محمدباقر (۱۳۴۷-)
۳۳۹۵ - امام صادق (ع) و نسل نو، فرهنگ کوثر، پیاپی ۴۰، ص ۴۷-۵۰، فارسی، کتابنامه: ۵۰.
کد پارسا: A۱۸۷۶۰
- امام صادق (ع) - سیره و دیدگاه‌ها - تربیتی
- حبیبیان، ژرژ
۳۳۹۶ - سیری در سیره امام صادق (ع)، فرهنگ کوثر، پیاپی ۴۲، ص ۵۲-۵۳، فارسی، کتابنامه: ۵۳.
کد پارسا: A۲۴۵۹۹
- امام صادق (ع) - سیره و دیدگاه‌ها
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۱۸-)
۳۳۹۷ - پیشوای صادق (ع) در اندیشه مقام معظم رهبری، تلخیص محمد خردمند، فرهنگ کوثر، پیاپی ۴۰، ص ۷۲-۷۴، فارسی.
کد پارسا: A۱۸۷۳۱
- عنوان متن خلاصه شده:
پیشوای صادق (ع)
امام صادق (ع) - فضایل و مقامات - از دیدگاه شخصیت‌ها
- دریاب نجفی، باقر
۳۳۹۸ - امام صادق (ع) از نگاه شاگردان، فرهنگ کوثر، پیاپی ۴۰، ص ۷۹-۸۰، فارسی، کتابنامه: ۸۰.
کد پارسا: A۱۸۷۷۷
- امام صادق (ع) - فضایل و مقامات - از دیدگاه شخصیت‌ها
- ذوالجلالی، جواد
قرآن در نگاه امام صادق (ع). (شماره ۶۸۲۵)
امام صادق (ع) - دیدگاه‌ها - تفسیری
- رضایی، محمد
۳۳۹۹ - سفرهای صادق آل محمد (ص)، فرهنگ کوثر، پیاپی ۴۰، ص ۳۹-۴۱، فارسی، کتابنامه: ۴۱.
کد پارسا: A۱۸۷۸۷
- امام صادق (ع) - سفرها
- روحانی، سید سعید
۳۴۰۰ - پرتویی از رخدادهای عصر امام صادق (ع)، فرهنگ کوثر، پیاپی ۴۰، ص ۳۴-۳۸، فارسی، کتابنامه: ۳۸.
کد پارسا: A۱۸۷۹۲
- امام صادق (ع) - شرایط محیطی
- سنا برق، ج. (ناقد و توصیف کننده)
۳۴۰۱ - نگاهی به کتاب ارزشمند «الامام الصادق و المذاهب الأربعة»: یک کتاب در یک مقاله، فرهنگ کوثر، پیاپی ۴۰، ص ۶۷-۶۹، فارسی.
کد پارسا: A۱۸۸۱۰
- عنوان متن تقد شده:
الإمام الصادق و المذاهب الأربعة، اسد حیدر
امام صادق (ع) - زندگی نامه - امام صادق و اهل سنت
- سنگچاری، میثم
۳۴۰۲ - امام صادق (ع) و دانش پزشکی، فرهنگ کوثر، پیاپی ۴۰، ص ۱۴-۱۵، فارسی، کتابنامه: ۱۵.
کد پارسا: A۱۸۸۱۱
- امام صادق (ع) - دیدگاه‌ها - علمی و فرهنگی

DOĞU'DAN BATI'YA DÜŞÜNCENİN SERÜVENİ

İSLÂM DÜŞÜNCESİNİN ALTIN ÇAĞI

5. Cilt

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	242384
Tas. No:	109 D.D.B.

Proje Editörü

PROF. DR. BAYRAM ALİ ÇETİNKAYA

5. Cilt Editörü

Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN

insan

istanbul 2015

(D 30026)

CA'FER-İ SÂDIK*

Mehmet Atalan**

23 Temmuz 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Şîî İmâmiyye'nin on iki imamından altıncısı sayılan Ca'fer-i Sâdik, Şîa'nın fikrî ve tarihî gelişiminde önemli bir yere sahiptir. O, hem dönemindeki Şîiliğin ve Şîî fikirlerin tesbîti, hem de yaşadığı dönemin genel fikir yapısının iyi anlaşılması açısından önemli bir şahsiyettir. Ca'fer-i Sâdik'in kendisine ait olan ya da ona nisbet edilen fikirleri Şîiliğin tarihî seyrini derinden etkilemiştir. Onun fikirleriyle birlikte gerçek şahsiyetinin ortaya çıkarılması, Şîilik ve İslâm düşüncesinin umumî inkişâfı açısından bir tür zorunluluktur. Ancak onun tarihî ve menkûbevî kişiliği birbiriyle iç içe geçmiş durumdadır. İki farklı kişiliğin birbirinden ayırt edilerek, tarihî şahsiyetinin net bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir.¹

Muhammed Bâkır'ın (114/733) en büyük oğlu olan Ca'fer-i Sâdik, h. 80/699-700'de Rebiülevvel ayının on yedinci günü Medine'de dedesi Zey-

* Bu makale *Mezhepler Tarihi Açısından Ca'fer es-Sâdik* adlı yüksek lisans tezinden ve *Şîiliğin Farklılaşma sürecinde Ca'fer es-Sâdik'in Yeri* adlı doktora tezlerinden üretilmiştir.

** Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı.

1. Ca'fer-i Sâdik'in hayatı hakkında geniş bilgi için bkz., Mehmet Atalan, *Şîiliğin Farklılaşma sürecinde Ca'fer es-Sâdik'in Yeri*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005; Mehmet Atalan, *Cafer-i Sâdik*, Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Yayınları, Ankara 2007.

247-264

در خصوص القاب حضرت، می‌دانیم که مشهورترین لقب وی، «صادق» به معنای «راستگو» بوده است، اما از آنجا که همه ائمه (ع) راستگو بوده‌اند، به طبع، دادن این لقب به حضرت باید دارای وجهی خاص باشد («القاب...»، ۵۹، ۶۰). مشهورترین وجه در این باره در حدیثی بیان شده که از زبان پیامبر (ص) آمدن امام صادق(ع) و دعوی امامت از سوی جعفر کذاب پیشگویی شده است؛ بر اساس این حدیث، پیامبر (ص) از مخاطبانش می‌خواهد تا جعفر پسر امام باقر (ع) را «جعفر صادق» بنامند، زیرا در نسل پنجم همو فردی به نام جعفر ظاهر می‌شود که ادعایی دروغین دارد و به او «جعفر کذاب» می‌گویند. در ثابت‌ترین اسانید این حدیث، سند آن به نقل ابوحزرة ثمالی از ابو خالد کابلی از امام سجاده(ع) از پدرانش از پیامبر (ص) است (فضل بن شاذان، ۲۱۰؛ ابن بابویه، کمال...، ۳۱۹؛ راوندی، ۳۶۴؛ نیز «القاب»، ۶۰-۶۱)؛ در حالی که در برخی اسانید روایت ابوحزرة ثمالی از میثم تمار از جابر بن عبدالله از پیامبر (ص) (خصیصی، ۲۴۸؛ دلائل...، ۲۴۸)، و در برخی روایت مستقیم ابوحزرة ثمالی از امام سجاده(ع) از پیامبر (ص) (ابن بابویه، علل...، ۲۳۴/۱) نقش بسته است (نیز ابن شهر آشوب، مناقب...، ۳۹۳/۳، به نقل از الاموار ابن همام اسکافی). درباره این خبر، این احتمال وجود دارد که خبری برآمده از گفت‌وگو امامیه در آغاز غیبت صغری (۲۶۰ق/۸۷۴م) و فضای مجادله میان پیروان جعفر کذاب و قائلین به امامت امام غائب (ع) بوده باشد. دیگر روایات درباره لقب صادق خبری است به نقل از امام سجاده (ع) مبنی بر اینکه نام حضرت نزد اهل آسمان «صادق» است («القاب»، ۶۰)، و خبری متضمن اینکه میان حضرت و یکی از زعمای بنی عباس خصومتی برخاست و آنان از تربیت پیامبر (ص) داوری خواستند و از قبر ندا برخاست که در مدعای خود «جعفر صادق است» (همان، ۵۹).

درباره هر یک از روایات یادشده، اگر احتمال صدور آنها از معصومین (ع) گزیده شود، باید عنایت داشت که مضمون آنها، از آموزه‌های مختص به خواص اصحاب ائمه (ع) بوده است و برای لقب «صادق» که به طور گسترده از سوی شیعه و عامه برای حضرت به کار می‌رفت، باید وجهی دیگر را نیز جست‌وجو کرد که نزد همگان قابل درک بوده باشد. ابوالفرج اصفهانی وجه لقب گرفتن حضرت به صادق را از آن رو دانسته است که پیشگویی حضرت درباره کشته شدن نفس زکیه تحقق یافت؛ از همین رو، ابوجعفر منصور وقتی به خلافت رسید، حضرت را صادق-نامید، خود به هنگام نام بردن از حضرت از آن استفاده می‌کرد و این لقب برای او شهرت گرفت (مقاتل...، ۱۷۳؛ ابن شهر آشوب، همان، ۳۹۲/۳، ۳۹۳).

در برخی منابع متأخر اهل سنت، وجه لقب «صدق وی در

فریدالدین، جنید بغدادی تاج العارفین، تهران، ۱۳۸۰ش؛ سراج، عبدالله، اللمع فی التصوف، به کوشش نیکلسن، لیدن، ۱۹۱۴م؛ سلمی، محمد، طبقات الصوفیة، به کوشش یوهانس پدرس، لیدن، ۱۹۶۰م؛ سمعانی، عبدالکریم، الانساب، به کوشش عبدالرحمان معلمی یمانی، حیدرآباد دکن، ۱۹۶۶م؛ سید، خطی؛ ظفریه، خطی (تاریخ و ملحقات)؛ عطار نیشابوری، فریدالدین، تذکرة الاولیاء، به کوشش محمد استغلامی، تهران، ۱۳۶۶ش؛ قشیری، عبدالکریم، الرسالة التشریفة، قاهره، ۱۹۴۸م؛ هجویری، علی، کشف المحجوب، به کوشش ژوکوفسکی، تهرآن، ۱۳۵۸ش؛ یاقعی، عبدالله، مرآة الجنان، بیروت، ۱۹۷۰م؛ یاقوت، بلدان؛ نیز: GAL; GAS.
زهر حسینی

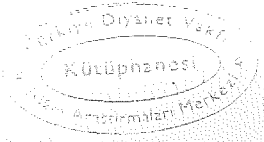
جعفر صادق(ع)، امام، ابو عبدالله جعفر بن محمد بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب (۸۳-۱۴۸ق/۷۰۲-۷۶۵م)، امام ششم از ائمه مذهب شیعه اثناعشری و بنیان‌گذار مذهب فقهی جعفری.

فهرست

عنوان	صفحه
مقدمه	۱۸۰
زندگی	۱۸۱
رویکرد به عقل و علم	۱۸۸
آموزه اعتقادی	۱۹۲
آموزه اخلاقی	۲۰۰
آموزه فقهی	۲۰۵
امام(ع) و دیگر شاخه‌های علوم	۲۱۲
کتاب‌شناسی امام (ع)	۲۱۸
مآخذ	۲۲۰

مقدمه: امام جعفر صادق(ع) افزون بر جایگاه محوری که در میان شیعه از آن برخوردار بود، در حوزه معارف اهل سنت و جماعت نیز به عنوان چهره‌ای شاخص در سده ۲ ق شناخته می‌شود. وی در حوزه‌های مختلف معارف دینی، مشتمل بر عقاید، اخلاق و فقه دارای آموزه‌های سامان‌یافته، و گسترده بود و از همین جهت، بخش عمده‌ای از مواضع شیعیان در مواجهه بنا مذاهب و وجوه تمایز آنان نسبت به فرق گوناگون، بر بنیاد آموزه‌های آن حضرت شکل گرفته است.

کنیه مشهور حضرت، یعنی ابو عبدالله به نام فرزند دومش عبدالله افطح راجع بود، اما گاه در منابع به کنیه‌های دیگر هم اشاره شده است: ابواسماعیل که ناظر به فرزند ارشد آن حضرت بوده، در منابع دومین کنیه مشهور است (خصیصی، ۲۴۷؛ سبط ابن جوزی، ۳۴۱؛ ابن طلحه، ۲۸۴)، ابوموسی که ناظر به امام موسی کاظم (ع) بوده، تنها در برخی از منابع حاشیه‌ای امامیه یاد شده است (مثلاً خصیصی، همانجا) و ابواسحاق در اطلاق برخی از اصحاب آن حضرت چون ابراهیم بن عبدالحمید به کار رفته است (کشی، ۷۴۴/۲؛ اردبیلی، ۴۶۱/۲، ۴۶۲).

مظاهر الإعجاز في انفرادات الإمام أبي جعفر دراسة تطبيقية

أحمد بن علي بن عبدالله السديس* (1030026) Cafer es-Sudais

الجامعة الإسلامية (091206) İcazât Kursey

(قدم للنشر في 16/01/1434هـ؛ وقبل للنشر في 19/02/1434هـ)

المستخلص: يعنى هذا البحث بدراسة مواضع من انفرادات الإمام أبي جعفر المدني في القرآن الكريم، ودراستها، وبيان وجه الإعجاز المستنبط منها، والفرق بينها وبين قراءة الجماعة من حيث المعنى. منهج البحث: المنهج التحليلي. ومن أهداف البحث: دلالة الاختلاف في القراءات القرآنية على حصول الإعجاز في كتاب الله تعالى. ومن أهم نتائج البحث: ظهور وجه الإعجاز البلاغي في القراءات القرآنية. والحاجة إلى ظهور هذا النوع من الدراسات القرآنية. وافتقار قراءات الأئمة الثلاثة إلى التصريح بوجه الإعجاز فيها. ومن أهم التوصيات: اعتماد مقررات علمية لدراسة مسائل الإعجاز في القراءات القرآنية، في الدراسات الأكاديمية، في الأقسام ذات الصلة.

الكلمات المفتاحية: القراءات القرآنية، الإعجاز البياني.

Imam Abu-Jaafar's Distinct Approach to Qur'anic Reading: An Applied Study

Ahmad Ali Abdullah Al-Sudais*

Al- Madinah Al-Munawwarah Islamic University

(Received 30/11/2012; accepted for publication 01/01/2013.)

Abstract: This research is concerned with the study of aspects of Abu-Jaafar Al-Madany's distinct approach to Qur'anic reading. It highlights aspects of distinction, showing how his approach differs from the *jama'ah* ways of Qur'anic reading with respect to meaning. It aims to examine the significance of differences among ways of Qur'anic reading in showing the marvelous uniqueness of the Qur'an. The research follows an analytical approach. With respect to results, the research shows the aspects of rhetorical distinction in the ways of Qur'anic readings, the need for such a type of study of the Qur'an and how the reading ways of the three imams lack explicit reference to aspects of distinction. The research recommends that academic courses be developed to study issues related to Qur'anic uniqueness revealed by the ways of Qur'anic readings in the concerned departments.

Keywords: Ways of Qur'an readings; rhetorical distinction; aspects of distinction.

20 Temmuz 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

(*) Associate Professor of readings, Department of readings,

College of Quran, Islamic University

Al- Madinah Al-Munawwarah, Saudi Arabia, p.o box: 170

(*) أستاذ القراءات المشارك، بقسم القراءات،

كلية القرآن، الجامعة الإسلامية

المدينة المنورة، المملكة العربية السعودية، ص.ب (170)

البريد الإلكتروني* dr.aas.22@gmail.com e-mail:

Cape Al Sadik (030026)

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

این بنای آجری، مربع گنبدپوشی با مجموعه ایوان ورودی در ضلع جنوبی و ۴ برج مدور در گوشه‌هاست؛ از این رو، بنا از بیرون مستطیل شکل و از داخل مربع است، و در هر چهار ضلع بنا یک راه ورود به داخل وجود دارد (کشاورز، ۹۱؛ طاهریا، ۱۰۸؛ امامزاده... بش؛ تحقیقات...). در نمای بیرونی هر یک از جبهه‌های شرقی و غربی، ۴ طاق به چشم می‌خورد که ورودیها در طاق نمای عمیق واقع در میان مربع بنا قرار دارند. در جبهه غربی، طاق نمای جنوبی نسبت به ۳ طاق نمای دیگر ارتفاع کمتری دارد، و بالای طاق نمای ورودی دارای یک نیم طاق است، اما اندازه طاق‌نماها در جبهه شرقی یکسان است. در هر یک از جبهه‌های شمالی و جنوبی ۳ طاق نما تعبیه شده، و ورودیها در طاق نمای میانی قرار دارند. اندازه طاق‌نماها در ضلع شمالی یکسان است، اما ضلع جنوبی که ایوان و ورودی اصلی بنا در آن جای دارد، بخش مرتفع بنا را تشکیل می‌دهد، به طوری که گنبد در پشت یک پیش‌طاق بلند کمتر دیده می‌شود. در این ضلع طاق مرتفع تیزه‌داری با آجرچینی جناغی در میان دو طاق نمای کوتاه‌تر قرار دارد و اکنون تنها راه ورود به داخل بقعه محسوب می‌شود (تحقیقات). دو اتاق کوچک در دو سوی طاق میانی قرار دارد که راه دسترسی به آنها از بیرون بنا، در میان طاق‌نماهای کوتاه‌تر است، و پلکانهایی که در اتاق غربی قرار دارد، به پشت بام راه می‌یابد (طاهریا، همانجا؛ نقشه بنا، تحقیقات). داخل بنا نیز به شکل مربع است و ورودیهای چهارگانه به صورت ۴ فرو رفتگی در میان اضلاع دیده می‌شوند.

برای برپایی گنبد، چهارگوش داخلی بنا در ارتفاع زیر گنبد به ۸ نیم طاق تقسیم شده است و سطح داخل گوشواره‌ها با مقرنسهای آجری تزئین شده‌اند، که از نمونه‌های جالب توجه و کم نظیر گوشواره سازی هستند. گنبد دو پوسته بنا از داخل دارای آجرچینی جناغی و از خارج شلجمی شکل و پلکانی است (پیرنیا، ۳۲، ۳۴، ۳۷، تصویرها؛ مشکوتی، طاهریا، همانجاها؛ اعتماد السلطنه، ۲۷۲/۳؛ امامزاده، بش؛ تحقیقات).

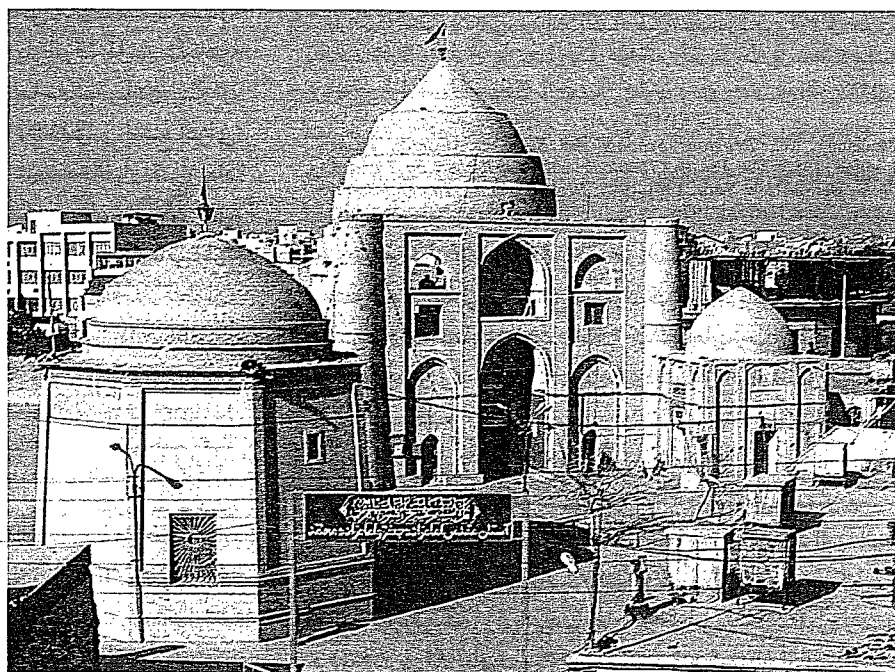
دو کتیبه سنگی از دوره تیموریان به خط ثلث در دو سوی دیوار ایوان نصب شده است. متن کتیبه شرقی در رابطه با کاهش مالیاتهای دریافتی شهر دامغان، با تاریخ محرم ۸۵۱ است، و دور

آرد خمیر کرده بود. از این رو حجاج به آنجا می‌رفتند و در آن گودالها آرد خمیر می‌کردند و نان می‌پختند و برای تیزک به ولایت خود می‌بردند (ناصرخسرو، ۱۳۷-۱۳۸).

پیامبر اسلام (ص) در ۸ ق/۱۴ م پس از پیروزی در غزوة حنین با غنایم و اسیران هوازن به جعرانه رفت؛ سپس نمایندگان هوازن در همین محل به نزد پیامبر (ص) آمدند و اسلام آوردند و پیامبر (ص) در ۱۶ ذیقعدة در همانجا احرام گرفت و به مکه رفت و حج گزارد (ابن اسحاق، ۹۳۶/۴؛ ابن هشام، ۱۰۱/۴، ۱۳۰-۱۳۱، ۱۴۳؛ ناصرخسرو، ۱۳۷).

مآخذ: ابن اسحاق، محمد، سيرة النبي (ص)، به كوشش محمد محيي الدين عبدالحميد، قاهره، ۱۹۷۲ م؛ ابن هشام، عبدالملك، السيرة النبوية، به كوشش مصطفى سقا و ديگران، قاهره، ۱۳۵۵ ق/۱۹۴۶ م؛ مقدسی، محمد، احسن التقاسيم، به كوشش محمد مخزوم، بيروت، ۱۴۰۸ ق/۱۹۸۷ م؛ ناصرخسرو، سفرنامه، به كوشش محمد ديرييائي، تهران، ۱۳۵۴ ش؛ ياقوت، بلدان، پرويز امين

جعفر، امامزاده، آرامگاه جعفر بن علی، از نوادگان امام سجاد (ع)، که همراه خانقاه شاهرخ، امامزاده محمد (نک: دنباله مقاله)، و برج چهل دختران (ه م) مجموعه‌ای را در مرکز شهر کنونی دامغان تشکیل داده است. امامزاده جعفر: تاریخ دقیق ساخت این امامزاده مشخص

مجموعه امامزاده جعفر دامغان

نیست، اما بنای آغازین آن را از دوره سلجوقی (ویلبر، 111؛ مشکوتی، ۲۸۴؛ عدل، 173) و پیش‌تر از آن می‌دانند (طاهریا، ۱۰۶؛ پیرنیا، ۳۲).

2

The Writings of Ja'far al-Şadiq

23 Nisan 2016
MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN
Ronald P. Buckley

(030026)

cafer es-Sedik

No other Shi'ite Imam receives as much praise for their knowledge and erudition in all aspects of scientific, ethical and religious learning as does the sixth Imamī Imam Ja'far al-Şadiq (d. 148/765). The Imamī theologian al-Shaykh al-Mufid (d. 413/1022) remarks that he was

the cleverest, the greatest in stature, and the most venerated among the scholars and the common people. People took from him so much knowledge that men conveyed it to remote areas. He was known in all parts of the Islamic homeland. No other member of the Ahl al-Bayt was also remembered and praised by the historians and biographers as he was. Nor did the historians ever quantitatively report from anyone as they did from Abū 'Abdallāh [al-Şadiq].¹

As a result of this it is elsewhere stated that there were nine hundred men in the mosque of Kufa each of them saying "Ja'far b. Muḥammad [al-Şadiq] informed me."²

The present article deals with one aspect of al-Şadiq's alleged output, that is, the various letters, treatises and other writings attributed to him. The aim is not primarily to question this attribution, even though our comments are clearly relevant to this, but rather to provide an initial outline of the nature and scope of the corpus.

Al-Şadiq's prime significance within Imamī Shi'ism is as the main source of a specially Shi'ī collection of *ḥadīth* and attendant body of religio-legal norms, so much so that Imamī law is alternatively referred to as Ja'fari law. This is not the place to attempt to trace the development of al-Şadiq's status as *muhaddith* and jurisconsult within early Shi'ī thought and his elevation to spokesman for his and subsequent generations of followers. Nonetheless, at the risk of being overly elliptical, we might remark that the circumstances which facilitated the rise of al-Şadiq were the contemporary florescence of concern with Islamic law and the elevation of *ḥadīth* as the vehicle for articulating that law, the accession of the Abbasids instead of the expected Shi'ī regime and the resulting disillusionment of many Shi'ite sympathisers which led to zealous efforts to define a specifically Shi'ī body of law and

¹ Shaykh al-Mufid, *Kitāb al-Irshād: The Book of Guidance into the Twelve Imams* (translated by I.K.A. Howard: New York, 1981), p. 270.

² Umar b. Muḥammad al-Kashshī, *Akhbār Ma'rifāt al-Rijāl* (Mashhad, 1970), p. 447. See also al-Najāshī, *Kitāb al-Rijāl* (Tehran, n.d.), p. 31.

doctrine in contradistinction to that of the rulers. There are doubtless a number of contributory factors as to why, amongst all the other members of the family of 'Alī b. Abī Ṭālib, it fell to al-Şadiq to be the mouthpiece of Shi'ī elaborations. These perhaps include the usurpation of the line of Muḥammad b. al-Ḥanafīyya by the Abbasids who claimed that Muḥammad's son Abū Hāshim had passed the Imamate on to them, the decimation of the line of al-Ḥasan b. 'Alī by the Abbasid caliph al-Manşūr during the revolt of Muḥammad al-Nafs al-Zakiyya, and the supporters of Zayd b. 'Alī following their own particular path. Perhaps the most crucial factor, however, was that upon the accession of the Abbasids al-Şadiq was the only member of the family to concern himself with the elaboration of law and doctrine. Moreover, al-Şadiq's father Muḥammad al-Bāqir also appears to have had a reputation as a legal scholar and source of *ḥadīth*, this prestige perhaps being inherited by his son al-Şadiq.

Although at the time there was no generally agreed doctrine on the nature of the Imam and dissenting voices were raised to deny him any infallibility, nevertheless, the major bodies of opinion within early Shi'ī thought eventually concurred on this point, and every aspect of doctrine and law subsequently had to have the Imam's stamp of approval. The Imam *par excellence* was al-Şadiq and his status as authority was subsequently raised to a sublime degree. As noted above, al-Şadiq's significance lies particularly in his contributions to Shi'ī legal and doctrinal *ḥadīth*. This may be seen in that the four canonical collections of Shi'ī *ḥadīth* reveal an overwhelming preponderance of traditions on the authority of al-Şadiq. For example, in Ibn Bābūya's (d. 381/991) *Man lā yaḥḍuruhu al-faqīh* al-Şadiq is the authority for some 65% of the traditions concerning *'ibādāt*, such as regards the *ḥajj*, the *'umra*, ablutions and prayer, and also for traditions relating to legal subjects, such as sales, the purchase of slaves, silent partnership, reclamation of lands, guarantees, *ḥudūd*, bloodmoney, judges, witnesses and so on. This may be compared with the percentage of traditions narrated by other Shi'ite authorities: the Prophet (7%), 'Alī b. Abī Ṭālib (5%), Muḥammad al-Bāqir (15%) and 'Alī al-Riḍā (5%), with al-Ḥasan b. 'Alī, 'Alī b. al-Ḥusayn and Mūsā b. Ja'far supplying the majority of the remainder.

There are, however, doubts regarding al-Şadiq's contribution in this field. These are partly fuelled by an examination of his place within Sunni *ḥadīth* collections and the nature of his traditions within that corpus. Al-Şadiq appears very infrequently as a transmitter of these traditions with the six canonical Sunni works recording a total of only some eighty or ninety separate *ḥadīth* which feature him as an authority. In the light of the relatively small number of Sunni traditions which feature al-Şadiq as relater, it might be argued that he was not a great repository of *ḥadīth*, at least that which purported to come from the Prophet, as had this been the case his name would surely appear more regularly among the many tens of thousands of traditions within the Sunni collections. This conclusion is further corroborated by the *Muwatta'* of Mālik b. Anas (d. 179/795). Mālik was a contemporary of al-Şadiq and furthermore was a fellow Medinan. He was therefore able to meet with him and to receive from him any *ḥadīth* that were in his possession. However, the *Muwatta'* contains only ten traditions on the authority of al-Şadiq.

A further consideration which leads to some uncertainty about the authenticity of many of the Shi'ī traditions attributed to al-Şadiq is the fact that within Sunni collections there is nothing in his *ḥadīth* of a strictly legal nature, such as sales, debts, manumission, legacies, contracts and so on. The Sunni traditions on al-Sadiq's authority largely pertain to Islamic

Imam Ja'far al-Sadiq and the Elaboration of Shi'ism

Karim Douglas Crow

(030026) Ja'far es-Sadeq

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

İSAM DN -
237 839

18 Mart 2016

Ja'far al-Sadiq (d. 765) was a prominent spokesman in Medina of the Banu Hashim, and the descendants of the *ahl al-bayt* (the Family of Muhammad), at a remarkably intense time in the foundational history of Islam. During his lifetime, the Umayyad dynasty was vanquished by the Abbasid revolution in 750, and non-Arab Muslim participation in religious and intellectual activities grew significantly. It is likely that Ja'far received his honorific title '*sadiq*' (truthsayer) for veracity in narrating traditions, or possibly due to predictions reportedly verified by subsequent events. He enjoyed double maternal descent from the first caliph, Abu Bakr al-Siddiq, through his mother Umm Farwa bint al-Qasim b. Muhammad b. Abi Bakr, and through her mother, Asma bint Abd al-Rahman b. Abi Bakr – affirming '*Abu Bakr bore me twice*'. Al-Sadiq was widely esteemed among Sunni Muslims as a model of wisdom, and particularly by the Sufis for his reputation in spiritual initiation as well as esoteric elucidation (*ta'wil*) of the Quran.

As the direct descendant of the Prophet Muhammad through Ali and Fatima's younger son al-Husayn, al-Sadiq is venerated as the sixth Imam or spiritual leader of the Imamiyya (later Twelver Shi'a), and the fifth Imam of the Ismaili Shi'a. The Ja'fari legal school of the Imamiyya is named after him; while the Isma'iliyya trace their imamate through al-Sadiq's eldest son Isma'il b. Ja'far and Isma'il's son Muhammad. These two major Shi'i communities sprang from one root: Ja'far's articulation of the doctrine of the imamate, grounded in his advocating the spiritual authority (*walaya*) of the imam whose unique functions and qualities exemplify the prolongation of divine guidance after the death of the Prophet Muhammad. Nevertheless, Sunni authorities were anxious to establish that al-Sadiq upheld the legitimacy of Abu Bakr's succession to the Prophet as the first caliph, mindful of his maternal lineage.

Al-Sadiq was intimately involved in the rival religious, intellectual and political trends of his era, interacting directly with leading personalities from a wide ideological spectrum. He was visited in his

56-77.

home by the great Kufan *faqih* Abu Hanifa (d. 767), who championed rationalist techniques for deriving legal rulings (*qiyas* and *ra'y*); by the prominent Medinan scholar Malik b. Anas (d. 795), who praised his religious probity; and by Amr b. Ubayd and Wasil b. Ata, the founders of the Mu'tazili movement in Basra. Al-Sadiq was summoned to Iraq repeatedly for audiences at the court of the Abbasid caliphs al-Saffah (r. 749-754) and al-Mansur (r. 754-775) – yet he had strained relations with the latter, who monitored Ja'far for suspected political ambitions and whose ambivalent dealings with him became legendary. Al-Sadiq is further linked with the disciplines of letter numerology (*ilm al-huruf* or *jafr*), prognostication (*fal*), and alchemy as the reputed master of Jabir b. Hayyan [in Latin translations called Geber], the founder of Islamic alchemy. He served over the centuries as a symbol of unity for Muslims of differing persuasions, respected and invoked by most doctrinal schools, and deemed 'unparalleled among his peers'.

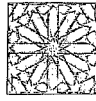
Many controversial questions obstruct a proper understanding of his historical role and have obscured his position on important issues. Conflicting images of al-Sadiq were built up over time – Sunni, Shi'i, Sufi – each reflecting a selective portrait of his activities and teachings. 'It is the manner in which his contribution has been recast and, at times, re-invented that enables him to be employed by writers in the different Islamic sciences as integral to their development', observes Robert Gleave.¹

To fully appreciate the significance of Ja'far al-Sadiq's life and thought, this chapter surveys the distinctive role of the *ahl al-bayt*, together with a glance at the contributions of his grandfather and father in fostering his family's teaching tradition. Al-Sadiq's achievement in articulating the creedal and intellectual basis of the imamate, as well as his function as a salvific and initiatic guide in consolidating a nascent communal identity and promoting Imami Shi'i doctrinal cohesiveness is the core of our survey here. In this regard, representative dimensions of his theological, ethical and spiritual instructions are noted – in an historical context of tumult, in which numerous apocalyptic Shi'i movements were active.

Ahl al-Bayt

From the earliest period, certain descendants of the Prophet's family played a significant role in the elaboration of Islamic religious disciplines, theological doctrines and spirituality. To better grasp the attitude of al-Sadiq towards the early unfolding of the community, the

¹ Robert Gleave, 'Ja'far al-Sadeq', *Encyclopaedia Iranica*, vol. 14, pp. 349-366, available online at: <http://www.iranicaonline.org/>.

J

JA'FAR AL-SADIQ (C. 701–765)

Born sometime between 700 and 702, Ja'far al-Sadiq died in 765 C.E. An erudite jurist of Medina, al-Sadiq was associated with a wide range of scholars. Abu Hanifa, and Malik b. Anas, among other prominent figures, are alleged to have heard hadith from him. Regarded as a reliable traditionalist in Sunni circles, he is cited in several *isnads* (chains of transmissions). Al-Sadiq is credited with the construction of a legal system called Ja'fari school of law, which Shi'ites follow. He is also seen as an eminent ascetic and is revered in Sufi circles. Many mystical ideas are narrated from him. According to the alchemist Jabir al-Hayyan, al-Sadiq was also a teacher in alchemy.

Sunni sources maintain that Shi'ites, such as Hisham b. al-Hakam, formulated distinctive doctrines like that of the imamate and ascribed it to al-Sadiq. In Shi'ite sources, al-Sadiq is considered as the sixth Imam and the author of thousands of traditions that were recorded by his disciples and documented in the writings of al-Kulini and Ibn Babuya, among other, later, scholars. These sources also indicate that al-Sadiq was responsible for the formulation and crystallization of the Shi'ite doctrine of the imamate. This stipulated that the imam be designated by God through the Prophet or another imam. The imam was also believed to be infallible, hence he was empowered to provide authoritative interpretations of Islamic revelation. Designation and infallibility were complemented by the imam's possession of special knowledge that was either transmitted from the Prophet or derived from inherited scrolls. The imams reportedly had access to esoteric knowledge and were able to foretell future events.

Al-Sadiq's political stance became the cornerstone of Shi'ite political theory, which taught coexistence with rather than opposition to tyrannical rulers. The removal of the imamate from a political role was compounded by al-Sadiq's teaching of dissimulation, which meant the imam did not have to publicly proclaim his leadership.

Al-Sadiq attracted an intellectual and cohesive following. He is reported to have trained thousands of disciples in diverse fields such as theology, jurisprudence, and Arabic grammar. Speculative Shi'ite theologians and jurists like Hisham b. al-Hakam, Zurara b. A'yan, and Muhammad b. Muslim were associated with him. Some of his prominent disciples are reported to have differed with him on major points of law and theology, for which they were condemned or excommunicated. Al-Sadiq claimed that they had misrepresented his teachings.

Al-Sadiq was at the center of much extremist speculation. Abu 'l-Khattab (d. 755–756) claimed that al-Sadiq had designated him to be his deputy and had entrusted him with esoteric knowledge and the greatest name of God, thus empowering him to comprehend occult sciences. He also attributed divinity to al-Sadiq. Along with other extremist groups, Abu 'l-Khattab was repudiated by al-Sadiq.

After his death, al-Sadiq's followers differed on his successor. The Isma'ilis claimed al-Sadiq had designated his eldest son, Isma'il, to succeed him. Most of al-Sadiq's followers initially accepted 'Abdallah, the eldest surviving son. When 'Abdallah died without a son, the majority accepted al-Sadiq's next son, Musa. They formed the basis of the Twelver Shi'ites. The Nawusiyya asserted that al-Sadiq was in occultation (hiding), and would reappear as the eschatological Messiah (*mahdi*).

See also **Imamate; Law; Succession.**

BIBLIOGRAPHY

- Hodgson, Marshall G. "How did the Early Shi'a Become Sectarian?" *Journal of the American Oriental Society* 75 (1955): 1–13.
- Jafri, Syed H. *The Origins and Development of Shi'a Islam*. London: Longman, 1979.

JA'FAR AL-SĀDIQ, SPIRITUAL FOREBEAR OF THE SŪFIS

John B. Taylor*

HIS LIFE

SINCE most biographers lived in an age where divisions between *Sunnī* and *Shī'ī* and between followers of *sharī'ah* and followers after *ḥaqīqah* had hardened, these categories of approval or repudiation were often projected back to the earlier centuries of Islām. Orientalists too have made similar value-judgements and the *Shī'ī* and *Sūfī* have often provoked instinctive disapproval. This paper attempts to rescue the person of Ja'far al-Sādiq from such sectarian antipathies; it is not the present purpose to prove that Ja'far was a *Sūfī*, a *Shī'ī* or even a *Sunnī*; his personality is too complex for such labelling, and the age in which he lived was still free of such rigid antitheses. The life and thought of Ja'far deserve to be studied in their own right; one may then proceed to judge his social significance in the crucial years of the establishment of the 'Abbāsī regime, and of the parting of the ways for *Sunnīs* and *Shī'īs*; one may also point to the way in which his thought significantly anticipates much of the *Sūfī* spirituality which was to develop in both *Sunnī* and *Shī'ī* traditions in the next centuries. It is this latter purpose which is to be undertaken here. Having sketched the events of his life, and having touched upon some of its social implications, an attempt will be made to perceive the intellectual and spiritual achievements which make Ja'far so important a forebear of the *Sūfis*.

The wide range of biographers of Ja'far is testimony to his influence. Apart from figuring in the histories of Tabarī and Mas'ūdī, in the dictionary of Ibn Khallikān and in all such general works, Ja'far is also important for three main groups of biographers: the heresiologists, the traditionists and the hagiographers. Each of these in his turn will betray a particular motive for his work, but material taken from a combination of them may give a reasonably balanced picture. Shahrastānī and Nawbakhtī show, from *Sunnī* and *Shī'ī* standpoints, how Ja'far belongs to the *Shī'ī* tradition; Dhahabī, for all his opposition to *tasawwuf* and the *Shī'ah*, can recognize Ja'far's contribution to *Sunnī* tradition; Abu Nu'aym and Farid al-Dīn 'Aṭṭār place Ja'far at the head of the line of saints and mystics. It is perhaps from early writers less concerned with such categories that the most faithful picture of Ja'far can come; some of the most suggestive clues to the personality and spirituality of Ja'far are to be found in Kulaynī or Kashshī. The versatility and magnetism of Ja'far in his own age was still more strongly felt by subsequent generations. His influence, or, if one prefers it, the re-occurrence

* Dr. John B. Taylor, Reader in Islamic Studies at the Selly Oak College, Birmingham.

has been found that is a mosaic of small pieces of jade.

There is also evidence of the use of jade as a sacrificial substance. For instance, dredging operations at the sacred well at Chichén Itzá in Yucatán, a traditional site of pilgrimage and sacrifice, have turned up many pieces of jade from all periods.

The Aztec appear to have shared with the Chinese a belief in the medicinal properties of jade. In particular, jade seems to have been prescribed for relief from gastric pain. Such medicinal uses of jade, together with its use in burial and sacrifice, clearly point to a fundamental belief in its life-giving powers.

Finally, the importance of jade in the ritual garments of priests and princes should be noted. This importance is reflected in the mythology of the Aztec goddess Chalchihuitlicue, whose name means "she of the jade skirt."

Jade also seems to have attained a certain religious significance among the Maori of New Zealand, whose neck pendants, called *hei-tiki*, are made of jade. These are passed down from generation to generation, in the process becoming symbols of the ancestors.

BIBLIOGRAPHY

The classic study of jade in ancient China remains that of Berthold Laufer, *Jade: A Study in Chinese Archaeology and Religion* (Chicago, 1912). To this may be added the more wide-ranging and less technical work of Louis Zara, *Jade* (New York, 1969), and Adrian Digby's *Maya Jades* (London, 1964).

DAVID CARPENTER

JA'FAR AL-ŞADIQ (AH 83-148/702-765 CE), properly Abū 'Abd Allāh Ja'far ibn Muḥammad al-Şādiq; sixth imam of the Twelver (Imāmīyah) Shī'ah or fifth imam of the Ismā'īliyah, and a preeminent spiritual chief from the family of the prophet Muḥammad.

Life. Ja'far stood in direct male line of descent from Muḥammad's daughter Fāṭimah and his first cousin 'Alī ibn Abī Ṭālib through their son Ḥusayn. Active in scholarly circles in Medina, where he was born, Ja'far transmitted his family's views on the events of the original Muslim community and a wide variety of legal and religious issues. His house was frequented by Muslims of different ideological persuasions, and he held disputations with exponents of other religions, pagan theologians, and gnostics (Daysanite and Manichaeans).

After the death of his father, Muḥammad al-Bāqir, about 733, Ja'far became the spiritual leader (imam) of a significant wing within the wider Shī'ī movement. While he advocated his family's rights as the divinely appointed leaders of the Muslim community, he remained politically disengaged among competing Shī'ī

currents. He gathered around himself a personal following centered in Kufa in lower Iraq that included a high proportion of non-Arab clients (Aramaic, Persian, and Syrian). They formed a rudimentary organization under his designated agents, who acted as his intermediaries and collected the religious tax due him as imam. Ja'far promoted solidarity among his partisans in the face of government-sponsored oppression by encouraging, for example, the ritual mourning observances at Karbala, the site of Ḥusayn's martyrdom. The sustained efforts of his companions and their followers led to a process of doctrinal development that produced a coherent body of juridical and speculative traditions underlying Twelver Shiism, as well as Fatimid Ismailism, although the early stages of this process remain obscure.

Teaching. The center of gravity of Ja'far's thought is his doctrine of the imamate. As God's agent in creation, the imam serves as the exemplary witness (*ḥujjah*) who testifies for God against mortals in their covenantal relation. The spiritual authority (*wilāyah*) of the imam, as the only authoritative source of knowledge and guidance to whom obedience was obligatory, is understood to be part of a universal process of salvation in history (cf. the Qur'anic theme of successive revelations). This process begins with the pre-creation moment of being (the Qur'anic *yawm al-mithāq*, or "covenant day") and is manifested temporally through the universal chain of the prophets and their legatees and continuators, the imams. Prophethood and the imamate arose from the Light of Muḥammad (*nūr Muḥammadī*, also termed *al-'aql*, the noetic mind), which is behind all creation and shared equally by prophets and imams and to a lesser degree by their faithful elect. Owing to his primordial origin in the realm of God's throne, the imam enjoys impeccable moral purity (*iṣmah*) as possessor of the sanctified spirit (*rūḥ al-qudus*), being "spoken to" by the Holy Spirit, and as recipient of a special form of eschatological knowledge. This cosmic scheme of salvation is perceived to be moving toward its culmination in the eschatological event to be heralded by the Qā'im or Mahdi (the Muslim messianic savior). Finally, the faithful are ranked hierarchically according to the perfection of their knowledge of the imam (*ma'rifat al-imām*).

Ja'far also pronounced original views on central theological issues of his day, although the concerns of later schools have shaped their presentation in the traditions. On the question of determinism, he taught a middle position that preserved God's autocracy yet allowed for human responsibility. He encouraged a certain use of rational speculative powers in religious discourse and preferred knowledge (*'ilm*, or "gnosis") over mechanical pious observances, but he opposed the unhindered

منهم على الأفراد . وإن نقلت هنات من بعضهم ، فليتدبر النقل ، فإن أ كاذب الروافض كثيرة ، وأحداث المحدثين كثيرة .

ثم إن الإمامية لم يثبتوا في تعيين الأئمة بعد : الحسن ، والحسين ، وعلي بن الحسين . رضى الله عنهم على رأى واحد ، بل اختلافاتهم أكثر من اختلافات الفرق كلها ، حتى قال بعضهم إن نيفاً وسبعين فرقة من الفرق المذكورة في الخبر هو في الشيعة خاصة ، ومن عداهم فهم خارجون عن الأمة . وهم متفقون في الإمامة وسوقها إلى جعفر بن محمد الصادق رضى الله عنه . ومختلفون في المنصوص عليه بعده من أولاده ، إذ كانت له خمسة أولاد ، وقيل ستة : محمد ، وإسحاق ، وعبد الله ، وموسى ، وإسماعيل ، وعلي . ومن ادعى منهم النص والتعيين : محمد ، وعبد الله ، وموسى ، وإسماعيل . ثم منهم من مات ولم يعقب . ومنهم من مات وأعقب . ومنهم من قال بالتوقف ، والانتظار ، والرجعة . ومنهم من قال بالسوق والتمدية كما سيأتى ذكر اختلافاتهم عند ذكر طائفة طائفة .

وكانوا في الأول على مذهب أئمتهم في الأصول ، ثم لما اختلفت الروايات عن أئمتهم ، وتمادى الزمان : اختارت كل فرقة منهم طريقة . فصارت الإمامية بعضها معتزلة : إما وعيدية ، وإما تفضيلية . وبعضها إخبارية : إما مشبهة وإما سلفية . ومن ضل الطريق وتاه لم يبال الله به في أىّ واد هلك .

١ - الباقرية ، والجعفرية الواقعة :

أتباع : محمد^(١) بن الباقر بن علي زين العابدين ، وابنه جعفر^(٢) الصادق . قالوا بإمامتهما وإمامة والدهما زين العابدين . إلا أن منهم من توقف على واحد منهما ، وماساق الإمامة إلى أولادهما . ومنهم من ساق . وإنما ميزنا هذه فرقة دون الأصناف المتشعبة التي نذكرها ، لأن من الشيعة من توقف على الباقر وقال برجعته ، كما توقف القائلون بإمامة

(١) توفى الباقر سنة ١١٤ هـ .

(٢) توفى جعفر الصادق سنة ١٤٨ هـ .

انا ولدت في اربع سنين في حياة ابي .

وروى ان ابن عجلان بدت منه هفوة فخرج مع محمد بن عبد الله ابن حسن فلما قتل محمد اراد والي المدينة جعفر بن سليمان ان يجلد ابن عجلان فقيل له ارأيت اصلحك الله لو ان الحسن البصرى فعل مثل هذا أكنت ضاربه؟ قال لا، قيل له فابن عجلان في اهل المدينة كالحسن، فعفا عنه . لم يحتج الشيخان بمحمد وتوفي سنة ثمان واربعين ومائة رحمه الله تعالى .

١٦٢ م ٤ - جعفر بن محمد بن علي

ابن الشهيد الحسين بن علي بن ابي طالب الهاشمي الامام ابو عبد الله العلوي المدني الصادق احد السادة الاعلام وابن بنت القاسم بن محمد وامه هي اسماء بنت عبد الرحمن بن ابي بكر فلذلك كان يقول ولدني ابو بكر الصديق مرتين حدث عن جده القاسم وعن ابيه ابي جعفر الباقر وعبيد الله بن ابي رافع وعروة بن الزبير وعطاء ونافع وعدة، وعنه مالك والسفيانان وحاتم بن اسماعيل ويحيى القطان وابو عاصم النبيل وخلق كثير قيل مولده سنة ثمانين فالظاهر انه رأى سهل بن سعد الساعدي وثقه الشافعي ويحيى بن معين . وعن ابي حنيفة قال: ما رأيت افقه من جعفر بن محمد، وقال ابو حاتم: ثقة لا يستل عن مثله . وعن صالح بن ابي الاسود سمعت جعفر بن محمد يقول سلوني قبل ان تفقدوني فانه لا يحدثكم احد بعدي بمثل حديثي . وقال هياج بن بسطام كان جعفر الصادق يطعم حتى لا يبقى لعياله شيء - قلت مناقب هذا السيد جمة ومن احسنها

Purgstall, *GOR*, iii, 7). His misdeeds brought about his execution at the beginning of the reign of Sultan Sulaymān Kānūnī (926-74/1520-66).

Bibliography: Sa'd al-Dīn, *Tādj al-tawārikh*, Istanbul A.H. 1280, ii, 373, 389; Hādijī Khalifa, *Tuhfat al-kibār fi asfār al-bihār*, Istanbul A.H. 1329, 23; Paolo Giovio, *Historiarum sui temporis tomus primus*, Paris 1558, lib. xvii, fol. 197r (= *La prima parte dell'istorie del suo tempo di Mons. Paolo Giovio . . . tradotta per M. Lodovico Domenichi*, Venice 1560, 469); M. Sanuto, *I Diarii*, edd. Barozzi, Berchet, Fulin, Stefani, Venice 1879-1903, xxiv, col. 848, xxv, cols. 832-833, xxvi, col. 628, xxviii, col. 821 and xxix, col. 549; Hammer-Purgstall, *GOR*, ii, 533; iii, 7; Sāmi, *Kāmūs al-a'lām*, iii, Istanbul A. H. 1308, 1818; *Sidjill-i 'Othmāni*, ii, 69; *Arşiv kılavuzu*, fasc. I, Istanbul 1938, 88.

(V. J. PARRY)

DJA'FAR ÇELEBI (864/1459-921/1515), Ottoman statesman and man of letters, was born at Amasya (for the date see E. Blochet, *Cat. des mss. turcs*, ii, 1-2), where his father Tādij Beg was adviser to Prince (later Sultan) Bāyezīd. After rising in the theological career to *müderriş*, he was appointed *nishāndij* by Bāyezīd II (in 903/1497-8, see *Tāci-zāde Sa'di Çelebi Münşelâtı*, ed. N. Lugal & A. Erzi, Istanbul 1956, 85). Suspected of favouring Prince Aḥmad in the struggle for the succession, Dja'far, with other of Aḥmad's partisans, was dismissed at the insistence of the Janissaries (Djumādā II 917/September 1511), but Bāyezīd's successor Selīm, appreciating his talents, restored him to office. After the battle of Cāldirān he was given *Şhāh Ismā'il's* wife Tādijī Khanum in marriage (see I. H. Uzunçarşılı in *Bellesten*, xxiii, 1959, 611 ff.) and appointed *kādi'asker* of Anadolu (Feridūn², i, 406, 464); back in Istanbul, however, he was accused of having encouraged the discontent of the Janissaries on the campaign and put to death (8 Redjeb 921/18 August 1515).

His poetical works consist of (1) a *Diwān* (selections published by Gibb and S. Nūzhet, see *Bibl.*) and (2) *Hevesnāme*, composed in 899/1493-4, a Turkish *mathnawī* completely original in theme, containing a description of Istanbul and the account of an amatory adventure. He was reckoned especially skilful as a *munshī*. His ornate description of Meḥmed II's capture of Constantinople, *Mahrūse-i Istanbul Fetḥnāmesi*, was published from a MS owned by Khālīş Ef. as the supplement to *TOEM*, parts 20-1, 1331/1913 (simplified text in Latin transcription by Şeref Kayaboğazı, Istanbul 1953; further MSS: Ist. Un. TY 2634, Vienna 993/1 [see A. S. Levend, *Gazavātnāmeler*, 16]). He translated into Turkish a Persian *Anīs al-ʿarīfin* (Hādijī Khalifa, ed. Flügel, no. 1448; MSS: Istanbul, Esad Ef. 1825, Un. TY 834). A collection of his official compositions (*Munsha'āt*) was owned by Khālīş Ef., but seems now to be lost (for one specimen see Feridūn², i, 379 ff.). Dja'far was also a famous calligrapher and a patron of poets.

Bibliography: Sehi, 28; Laṭīf, 117; Tash-köprüzāde, *Şhakā'ik*, tr. Rescher 212 = tr. Medijī 335 ff.; Gibb, *Ottoman poetry*, ii, 263-85; B. Meḥmed Tāhir, *'Osmānlı mü'ellifleri*, i, 263; Babinger, 49 f.; S. Nūzhet Ergün, *Türk şairleri*, ii, 882-90; *IA*, s.v. Cāfer Çelebi (M. Tayyib Gökbilgin).

(V. L. MÉNAGE)

DJA'FAR AL-ŞADIK ("the trustworthy"), Abū 'Abd Allāh, son of Muḥammad al-Bākīr, was a transmitter of *ḥadīths* and the last *imām* recognized by both Twelver and Ismā'īlī *Shi'īs*. He was born

in 80/699-700 or 83/702-3 in Medina, his mother, Umm Farwa, being a great-granddaughter of Abū Bakr. He inherited al-Bākīr's following in 119/737 (or 114/733); hence during the crucial years of the transition from Umayyad to 'Abbāsīd power he was at the head of those *Shi'īs* who accepted a non-militant Fāṭimī imāmate. He lived quietly in Madīna as an authority in *ḥadīth* and probably in *fiqh*; he is cited with respect in Sunnī *isnāds*.

He made no sharp break with the non-*Shi'ī* majority—even a *Shi'ī* follower of his could appear in Sunnī *isnāds* (and his heir, 'Abd Allāh, was accused by later *Shi'īs* of Sunnī tendencies); but he seems to have been a serious *Shi'ī* leader nonetheless. He appears to have permitted his own *shī'a*, his personal following, to regard him, like his father, as sole authoritative exponent of the *shari'a*, divinely favoured in his *'ilm*, religious knowledge (and in principle as the only man legitimately entitled to rule). But he taught also a wider circle who consulted him along with other masters; Abū Ḥanīfa, Mālik b. Anas, and Wāṣil b. 'Aṭā', among other prominent figures, are alleged to have heard *ḥadīth* from him. It is in his time, at the earliest, that distinctive *Shi'ī* positions in *fiqh* begin to appear; but it is uncertain how far the subsequent Twelver or Ismā'īlī (or Zaydī) systems may be ascribed to his teaching, though he is given a leading role in the two former.

At the time of Zayd's revolt (122/740), Dja'far served as symbol for those *Shi'īs* who refused to rise; and during the revolutions after the death of al-Walīd (126/744), when most *Shi'īs* were expecting that at last the 'Alid family would come to power, he remained neutral. His support and possibly his candidacy may have been solicited by the Kūfa *Shi'a* at the time of 'Abbāsīd victory, but he seems to have declined to recognize any other *Shi'ī* candidacy than his own, while, if he did think of himself, he held to the principle of *ku'ūd*, that the true *imām* need not attempt to seize power unless the time be ripe, and can be content to teach. At the time of the *Shi'ī* revolt of Muḥammad al-Nafs al-Zakiyya in the Ḥijāz (145/762), he was again neutral, leading the Ḥusaynids in their passivity in that largely Ḥasanid affair, and was left in peace by al-Manşūr.

Dja'far attracted a circle of active thinkers, most of whom, like the majority of his *shī'a*, lived normally in Kūfa (or some in Başra). The most fecund leader among the early *Ghulāt*, Abū 'l-Khaṭṭāb [q.v.], seems to have had close relations with him, and some radical ideas were attributed to Dja'far himself (but were later rejected by Twelvers as interpolations by Abū 'l-Khaṭṭāb). Before the latter was killed in 138/755, however, Dja'far repudiated him as going too far; this repudiation greatly disturbed some of his associates. It seems likely that though certain radical *Shi'ī* ideas helped to make his imāmate attractive in 'Irāq, Dja'far made a point of keeping them within bounds. More technical philosophers also were associated with him and with his son, Mūsā, notably Hishām b. al-Ḥakam and Muḥammad b. al-Nu'mān, nicknamed *Shayṭān al-Ṭāk*, who were inclined to an anthropomorphist system in contrast to that of the early Mu'tazilites with whom they disputed. Dja'far himself is assigned (with uncertain authenticity) a position on the problem of *ḥadar* which claims to be between determinism and free-will.

Dja'far died in 148/765 (poisoned, according to the unlikely Twelver tradition, on the orders of al-Manşūr) and was buried in the Baḳīr cemetery in

حضرت صادق (ع) است. زیرا قسمت عمده احکام فقه اسلامی برطبق مذهب شیعه امامیه از آن حضرت است و آن اندازه که از آن حضرت نقل شده است از هیچیک از (ائمه) اهل بیت علیهم السلام نقل نگردیده است. اصحاب حدیث اسامی راویان ثقه را که از او روایت کرده اند به ۴۰۰۰۰ شخص بالغ دانسته اند. در نیمه اول قرن دوم هجری فقهای طراز اولی مانند ابوحنیفه و امام مالک بن انس و اوزاعی و محدثان بزرگی مانند سفیان ثوری و شعبه بن الحجاج و سلیمان بن مهران اعمش ظهور کردند. در این دوره است که فقه اسلامی به معنی امروزی آن تولد یافته و رو به رشد نهاده است و نیز این دوره عصر شکوفائی حدیث و ظهور مسائل و مباحث کلامی مهم در بصره و کوفه بوده است. حضرت صادق (ع) در این دوره در محیط مدینه که محل ظهور تابعین و محدثان و راویان و فقهای بزرگ بود بزرگ شد اما منبع علم او در فقه نه «تابعیان» و نه «محدثان» و نه «فقها»ی آن عصر بودند، بلکه او تنها از یک طریق که اعلا و اوثق و اتقن طرق بود نقل می کرد و آن همان از طریق پدرش امام محمد باقر (ع) و او از پدرش علی بن الحسین (ع) و او از پدرش حسین بن علی (ع) و او از پدرش علی بن ابی طالب (ع) و او هم از حضرت رسول (ص) بود. این طریقت عالی در صورتی است که ما با اهل سنت مماشات کنیم و به «زبان» و «اصطلاح» ایشان سخن بگوئیم وگرنه برطبق مبانی اعتقادی شیعه امامیه علوم ائمه اثنی عشر (ع) علم لدنی و از جانب خداست و این ائمه بزرگوار در مواردی که روایتی از آباء ظاهری خود نداشته باشند، خود منبع فیاض مستقیم احکام الهی هستند و حاجتی به «حدیث» و نظائر آن ندارند. همین نکته است که اهل سنت از آن غفلت دارند و چون می بینند بعضی از امامان شیعه امامیه حدیثی که از طریقی که معروف ایشان است روایت نکرده اند او را در عداد «علما» قرار نداده اند و ندانسته اند که این زحمات ایشان در راه نقد رجال حدیث و تألیف کتبی در باره راویان حفاظ و ثقات و غیره که سرانجام هم به نتایج چندانی مثبتی نمی رسد برای بدست آوردن احادیثی است که سلسله روایات آن همه ثقه و عادل و حافظ باشند و این حکم به تصدیق همه بزرگان ایشان درباره ائمه شیعه (ع) صادق است و بنا بر این روایتی که سند آن منحصر آیین امامان باشد اعلا و اوثق روایات است، تا چه رسد به اینکه خود ایشان به جای «سند» مستند و اصل باشند؛ مع هذا اهل سنت و جماعت در بسرتری علمی و روحانی حضرت صادق (ع) متفقند، چنانکه امام ابوحنیفه گفته است: «جعفر بن محمد افقه اهل زمان بود»؛ امام مالک گفته است «هیچ چشمی ندیده و هیچ گوشی نشنیده و در خاطر هیچکس خطور نکرده که در فضل و علم و ورع و عبادت، کسی به جعفر بن محمد مقدم باشد»؛ ابن خلکان در دخیات الاعیان آورده است «مقام فضل جعفر بن محمد مشهورتر از آن است که حاجت به شرح و بیان باشد»؛ ابن حجر عسقلانی در الصواعق المحرقة نوشته

است «جعفر بن محمد در سراسر جهان اسلام به علم و حکمت مشهور بود و مسلمانان علم را از وی آموخته و نقل کرده اند» و نیز گفته اند که وی هنوز نوجوان بود که علما و محدثین و مفسرین عصر از محضرش کسب فیض می کردند. حضرت صادق (ع) که در میان ائمه (ع) از عمر نسبتاً طولانی برخوردار بوده است در عصر خود مرجع دینی شیعیان و معتقدان به اهل البیت بوده است. خود آن حضرت در آشفته بازار حدیث و مدعیان علم و دین و فقه، ابواب علم را بر روی دوستان و معتقدان خود گشود و فقه اهل بیت را به جهانیان شناساند. ذهبی در سیر اعلام النبلاء (ج ۶/۲۵۷) می گوید: «از عمرو بن ابی المقدام روایت شده است که (می گوید) هرگاه به جعفر بن محمد (ع) نگاه می کردی در می یافتی که او از نسا با مردان است. او را دادم که در

امام صادق (ع)، امام جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی ابن ابی طالب (ع) که کنیه ایشان ابو عبدالله است، امام ششم از ائمه اثنی عشر و یکی از معصومان چهارده گانه (ع) در نظر شیعه امامیه. درباره تاریخ ولادت و وفات و عمر حضرت صادق (ع) شاید اصح و اتقن روایات گفته شیخ مفید در ارشاد باشد: تولد آن حضرت در مدینه در سال ۸۳ و وفات ایشان در شوال سال ۱۴۸ هجری و مدفن ایشان در بقیع در کنار پدر و جد بزرگوار او عم بزرگش امام حسن (ع) می باشد. مادر آن حضرت ام فروه دختر قاسم بن محمد بن ابی بکر بود. روایات و نصوصی که دلالت بر امامت آن حضرت دارد بسیار است: لقب آن حضرت صادق بود زیرا «هرگز جز سخن درست نفرمود». رسول الله (ص) در باره او خبر داد که «کلمه حق و پیک صدق است». منصور عباسی همیشه او را با این لقب می نامید. او را فاضل و طاهر و صابر نیز می خواندند ولی شهر القاب او که تاریخ ثبت کرده است همان صادق است. امام صادق (ع) حدود ۱۲ سال در کنار جدش امام زین العابدین (ع) و ۱۹ سال بعد از رحلت آن حضرت با پدرش امام محمد باقر (ع) بسر برد و بعد از پدر بزرگوارش مدت ۳۴ سال بر مستد امامت مسلمانان متکی بود. آن حضرت ده فرزند داشت به ترتیب ذیل: (۱) اسماعیل؛ (۲) عبدالله؛ (۳) ام فروه که مادر ایشان فاطمه دختر حسین بن علی ابن حسین علیهما السلام بود؛ (۴) امام موسی بن جعفر کاظم (ع)؛ (۵) اسحاق؛ (۶) محمد که مادرش کنیز (ام ولد) بود؛ (۷) عباس؛ (۸) علی؛ (۹) اسماء؛ (۱۰) فاطمه که از مادران مختلف بودند. اسماعیل بزرگترین اولاد حضرت صادق (ع) بود و حضرت او را بسیار دوست می داشت تا آنجا که بعضی گمان می بردند او پس از پدرش امام شیعیان خواهد بود. اما اسماعیل در زمان حیات پدر فوت کرد و مردم جنازه او را از عربیض (موضعی در مدینه) تا بقیع حمل کردند. پس از وفات حضرت صادق (ع) جمعی همچنان اسماعیل را امام دانستند و فرقه اسماعیلیه از همین گروه هستند. فقه شیعه امامیه که به فقه جعفری مشهور است منسوب به

است که کسی که حدیث را تلخیص کرده و آن را در کتابش آورده، آنچه را که در حدیث عیب و علت می‌یافته که آن را از اعتبار می‌انداخته، حذف کرده است و اگر این کتاب ارجمند نبود که شوارد و نوادر را از منابع مختلف در باب واحدی گرد آورده است، این نکته ظاهر نمی‌گشت. (مجلد صفر ۱۹/۰ - ۲۰) و سپس چندین کشف که سر رشته تحقیقش از بحار الانوار بوده است یاد می‌کند. بعد می‌نویسد: «بر ماست که از این سیره نیکوی مؤلف سپاسگزار باشیم و قدر آن را بدانیم زیرا هر آنچه را که به او رسیده است در کتابش آورده است و تمیز بین صحیح و سقیم را به شرم و شناخت محققان و احاطه علمی آنان واگذارده است، بدون آنکه فکر و نظر شخصی خود را حکم قرار دهد و بر بعضی اخبار انتقاد آورد که مخالف مذهب است و از حد اعتبار ساقط است و آن را حذف کند و در کتابش نیاورد یا برعکس حدیث یا مطلبی را بی‌عیب و ایراد بیاید و در کتابش بیاورد و چه بسا در آنچه آورده بسیار متعارضات باشد، یا آنچه نیاورده و کنار گذارده، حاق مذهب بوده باشد. اما آنچه در بیانات ایشان در توجیه روایات متعارضه و تأویل و رفع اختلاف آنها می‌یابیم به قصد صدور حکم بر صحت حدیث و قبولش نیست، بلکه این کار، کار هر مجموعه‌ای از جوامع حدیثی است... همچنین اینکه بر کتاب انتقاد می‌کنند که اخبار ضعاف دارد که نه موجب علم می‌شود نه عمل، باید گفت که این شأن هر مجموعه‌ای از جوامع حدیثی است که در همه آنها ضعاف و حسان و صحاح هست. وظیفه محدث گرد آوردن و نقل و استیفاء و تکثیر اسناد و روایات است، اما بحث از صحت و سقم حدیث و ضعف و قوت آن، یا فحص از رجال سندش، وظیفه دیگری است که علم رجال و درایت متکفل آن است.» (پیشین، ۲۱ - ۲۲).

منابع: قصص العلماء، ۲۰۴-۲۲۸؛ اعیان الشیعة، ۱۸۲/۹ - ۱۸۴ - الدرر المندرجة، ذیل نام کتابهایی که در این مقاله به آنها اشاره شده و نیز مقاله مفصل و پراطلاعی که در جلد سوم، ۱۶ - ۲۷ در مدخل «بحار الانوار» دارد؛ علم الحدیث، کاظم مدیر شانه چی، ۸۹ - ۹۲؛ ریاض العلماء، ۳۹/۵ - ۴۰؛ مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی، ۲۳/۲ - ۳۱؛ فهرست کتابخانه اهدائی آقای سید محمد مشکوه به کتابخانه دانشگاه تهران، نگارش محمد تقی دانش پژوه، ۱۱۳۳/۳ - ۱۱۷۷؛ بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الائمة الاطهار، تألیف محمد باقر مجلسی، الطبعة الثالثة المصححة، بیروت، مؤسسة الوفا و دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق/ ۱۹۸۳ م، ج ۱۱۰. بهاء الدین خرمشاهی

بحار العلوم، کتابی کلامی به زبان عربی منسوب به امام جعفر بن محمد الصادق (ع). در این کتاب از مباحث الهی و کاینات علوی و کاینات سفلی و از احوال پیامبر (ص) و برخی واجبات و رازها و مقدمات آن بحث و گفتگو می‌شود. به گونه خلاصه، در این کتاب این سخن به میان می‌آید که خداوند همه دانشها را به پیامبرش آموخت و همه علوم را در اندیشه پیامبر (ص) و امیر المؤمنین (ع) به ودیعت نهاد. در ضمن سخن این عبارت دیده می‌شود که: من صادق جعفر بن محمد هستم که مطالب این کتاب را از پدرم و از نیاکانم شنیدم. در پایان کتاب آمده است که: پایان یافت کتاب بحار العلوم از نوشته‌های مولانا امام صادق (ع). احتمال اینکه این کتاب از امام صادق (ع) باشد چندان استوار نیست. مرحوم آقا بزرگ

جمع اخبار است و تحقیقات دقیق و شرح و بیان مستوفی درباره آنها دارد که اغلب آنها در غیر آن پیدا نمی‌شود. ذلك فضل الله يؤتیه من یشاء... علی رغم بعضی ضعفها و انتقادی که بعضی به آن دارند بحار الانوار برای هر کس که جویای بابی از ابواب علوم آل محمد (ص) باشد، مصدري است. چنانکه خود مؤلف نیز در آغاز کتاب همین وصف را به کار برده است و اکثریت عظیم کسانی که بعد از مجلسی آمده‌اند، در تصانیف خودشان از آن بهره‌مند شده‌اند... در مقاله مربوط به بحار الانوار در دایرة المعارف فارسی چنین آمده است: «التقاط و انتخابی است از کتابهای معروف شیعه که بعضی از آنها امروزه در دست نیست و تقریباً کلیه احادیث مروی از پیغمبر (البته به عقیده شیعه) و ائمه شیعه در آن جمع گردیده و می‌توان آن را دایرة المعارف شیعه نامید، و مطالب سست و بی‌اساس نیز در آن فراهم آمده...» آقای کاظم مدیر شانه چی در بخشی از بحثی که درباره بحار الانوار دارند نوشته‌اند: «... و به طور کلی در عده‌ای از مجلدات آن، بیاناتی در توضیح مشکلات، و جمع متناقضات احادیث، افاده نموده که تبحر وی را در فنون ادب و علوم تفسیر و حکمت و کلام می‌رساند و خلاصه می‌توان گفت که بحار گنجینه بزرگ و ذقیمتی است که مؤلف علامه در جمع و تدوین آن، رنج فراوان برده و در نتیجه منتی بزرگ بر عالم تشیع گذارده، با این مزایا باید اذعان کرد که چون نظر مؤلف، جمع و ضبط احادیث بوده (و حقاً از عهده این مهم درآمده)، قهرماً اخبار ضعافی در مطاوی ابواب مختلف آن دیده می‌شود...» (علم الحدیث، ۹۲). آقای محمد باقر بهبودی بحار الانوار را «موسوعة کبری» و «دایرة المعارف مذهب شیعه» می‌خواند و بر آن است که «اقل فایده جمع و تدوین علامه مجلسی این است که محققان هر موضوعی از معارف دینی، تمامی گمشده و آرزوی خود را در این مجموعه فراهم می‌یابند... و بدین وسیله مجال ژرفکاوای در آنها را دارند. زیرا می‌توان متن حدیث را که از منابع مختلف نقل شده و اسناد آن را که به طرق مختلف آمده، به شیوه‌ای تطبیقی مطالعه و آنچه را ناقص است، با انطباق به آنچه کامل است، تکمیل کرد. بسیار پیش می‌آید که حدیثی را که محقق آحاد می‌انگاشته متواتر یا مستفیض بیابد... اما اینکه بعضی بر آن انتقاد می‌کنند که حاوی روایات متهافت یا متناقض است، و مثلاً در بابی از آن روایتی هست که قضیه یا معجزه‌ای را به امام کاظم (ع) نسبت می‌دهد و در روایت دیگر این قضیه یا معجزه را عیناً به امام رضا (ع) نسبت می‌دهد، باید گفت که به نظر من پی بردن به امثال اینگونه تناقضها هم از برکات این کتاب است و اگر گردآوری روایات از کتب مختلف و جمع آن در باب و احد ذیل موضوع واحد نبود، این تناقض آشکار نمی‌شد... این و امثال این روشنگریها از برکات این کتاب گرانقدر است که باب بحث و فحص و تدقیق علمی را می‌گشاید و باب جهل و ضلالت و قول بلاحقیق را می‌بندد. چنانکه من بارها در آغاز بابی حدیثی دیده‌ام که ملخص بوده و از حیث متن اشکالی نداشته و سپس در ذیل همان باب به اصل حدیث به صورت کامل از مصدر دیگری برخوردارم و آن را متناقض و متهافت یافته‌ام و برایم آشکار شده

جعفر بن مبشر [٢٣٤ هـ - ٨٤٨ م]

جعفر بن مبشر بن أحمد بن محمد الثقفي ، أبو محمد : متكلم ، من كبار المعتزلة ، مولده ووفاته ببغداد . قال المسعودي : « كان جعفر من علماء المعتزلة وحذاقها وزهادها ، وأخوه حنش من علماء أصحاب الحديث ورساء الحشرية بالضد من أخيه جعفر ، وطالت بينهما المناظرة والتباين ، وآلى كل واحد منهما ألا يخاطب الآخر إلى أن الحق بخالفه » وقال ابن النديم : « كان حنش أيضاً يقاتل جعفراً ، وكان جعفر له وله خطابة وبتلاغة وزهد وفقه » وذكر له تصانيف ، منها « ناسخ القرآن ومنسوخه » (١) .

جعفر الصادق [٨٠ هـ - ١٤٨ م]

جعفر بن محمد الباقر بن علي زين العابدين بن الحسين السبط ، الهاشمي القرشي ، أبو عبد الله ، الملقب بالصادق : سادس أئمة الشيعة الإمامية . ولد بالمدينة

(١) تاريخ بغداد ٧ : ١٦٢ وطبقات المفسرين للداودي ١ : ١٢٥ ولسان الميزان ٢ : ١٢١ وأعيان الشيعة ١٦ : ١٠٥ ومروج الذهب ٣ : ١٩٤ والنسخ في القرآن الكريم ١ : ٣١٤ و ٢ : ١٤٤ وابن النديم ٢٠٨ .

شيخ البغداديين من المتكلمين » من كتبه « متشابه القرآن » (١) .

الحويزي [١١١٥ هـ - ١٠٧٣ م]

جعفر - ويقال محمد جعفر - بن عبد الله ابن ابراهيم الحويزي الاصفهاني : من علماء الشيعة الامامية . قال العاملي : عالم بالأخبار والتفسير والفقه والأصول والكلام والحكمة والعربية ، وذكر أنه ولي القضاء بأصبهان (٢) .

البحراني [١٠٨٨ هـ - ١٦٧٧ م]

جعفر بن كمال الدين البحراني : عارف بالتفسير والحديث والعربية ، شاعر ، من أهل البحرين ، لقيه صاحب « أمل الأمل » في مكة المكرمة ، وقال توفي بحيدر آباد . وقال العاملي أن له تصانيف وتعليقات في الحديث وعلوم العربية والتفسير » وقيل في وفاته سنة ١٠٨٨ هـ ، وقيل سنة ١٠٩١ هـ (٣) .

(١) طبقات المفسرين ١ : ١٢٤ ولسان الميزان ٢ : ١١٣ وابن النديم ٢١٣ وتاريخ بغداد ٧ : ١٦٢ والمسعودي ٣ : ١٩٤ .
(٢) أعيان الشيعة ١٥ : ٤٧٨ وروضات الجنات ١٤٩ .
(٣) أمل الأمل ٢ : ٥٣ وأعيان الشيعة ١٦ : ٩٨ وروضات الجنات ١٤٩ .

Ja'far Ibn Muhammad al-Sadiq (d. 148/765)

Much has been attributed to the sixth Imam of the Shi'ah, little of which can be authenticated. His reputation as a scholar/mystic, in addition to the influence of his position as a divinely commissioned spiritual leader, combined at an early stage to give his name special authority. Sunnis and Shi'ahs alike honoured him for his learning.

One of the chief justices of Baghdad, during the caliphate of Harun al-Rashid, considered Ja'far one of the most reliable sources for question of jurisprudence. Ja'far is said to have transmitted traditions from such divergent types as Abu Hanifah and Malik ibn Anas; from Hijazi and Iraqi scholars, Sunni and Shi'ah. He is also credited with compiling a book of traditions, which unfortunately is no longer extant.

Among other works attributed to Ja'far is Tafsir. Which contains a brief commentary on verse:

"That they said (in boast), "We killed Christ Jesus The son of Mary, The Messenger of Allāh";—But they killed him not, Nor crucified him. Only a likeness of that Was shown to them" (4:157).

This exegesis is quite different from others we have encountered which, given the nature of Ja'far's mystical exegesis, is not altogether surprising. Since Ja'far is a contemporary of

such exegetes as Juray, Muqatil and Ibn Ishaq, his work deserves mention as deviation from the normal substitution explanation.

The most unique aspect of this *Tafsir* is that the author restricts his comment to only a small phrase in the verse: "Verily, we killed the Messiah". No attempt is made to identify the subject, or indeed anyone else usually associated with the verse. In fact, Jesus himself is not even mentioned by name and is only referred to by a pronoun which identifies him as one of the prophets (anonymous) of God. The main business of the *Tafsir* is to discuss the implications of the killing. Ja'far notes that killing can be of three types:

1. killing of the world [qatl al-dunya] by abandoning it to the enemies,
2. "killing of the sins of a lover", and
3. "killing of the passion of a knower ['arif]".

The author then says that he (Jesus?) gained a high rank [*rifah*] by being killed, just as God raised his other prophets [*wa lahu fi qatlihi rifaah kama farāa Allāh anbiyahy*]. God seated him (Jesus?) on the throne of intimacy [*unsi*] and reunion [*liqa*].

An attempt to define the terms enemies, lover, and knower would be beyond the scope of this study. Rather we note that the author's purpose seems to be to affirm that Jesus died and was spiritually exalted, although it is impossible to conclude that because of this Ja'far opposed the idea of substitution. It was

ENCYCLOPAEDIA OF THE HOLY QUR'AN, VOL. II (EDIT. N. K. Singh, A. R. Agwan), DELHI 2000. pp. 635-636 ISAM KTP 79716.

not an issue which concerned him here, as there is mention only of his killing, not of any crucifixion. It may be that the substitution legend was thought to be so familiar that it did not require special mention; or perhaps more likely, that it was simply irrelevant. Nonetheless, it is significant that early exegetes such as Ja'far appear to have read the verse in such a way.

Bibliography

- Abdul, M.O.A., "The Historical Development of Tafsir," *Islamic Cultrue*, Vol. 50/3, 1976, pp. 141-153.
- al-Alusi, Abul-Thana, *Ruh al-ma'ani fi Tafsir al-Qur'an al-azim*, 11 Vols, Deoband, Idarah al-Taba at al-Muus-20t afa'iyyah, n.d.
- Basetti-Sani, *The Koran in the Light of Christ*, Chicago, 1978.
- Rida, Muhammad Rashid, *Tafsir al-Qur'an al-Karim al-shahir bi-Tafsir al-manar*, 2nd ed., 12 Vols, Cairo, Dar al-Manar, 1367-75/1948-56.

— M.A. Draz

Jerusalem

Qur'an describes that 'those who prevent God's name being uttered in his mosques was most unjust (*azlamu*)'. It further states that 'they shall not be allowed to enter them except in fear; they shall endure the curse of chastisement in this world and great torture in the aftermath'.

Modern scholars who translated the *Qur'an* into European languages have briefly noted the existence of two opposite directions of interpretation in the traditional Muslim commentaries: one which proposes a Jerusalem/Byzantine context for the verse's revelation and meaning and another which brings to bear a

Meccan/Quraishi one. Beyond such passing notice, however, no serious attempt was made to examine the issue thoroughly.

A. Rippin has recently paid closer attention to this verse. However, in drawing on Wansbrough's scheme for examining the relation between 'halakhic' and 'haggadic' elements in the mainly later, Muslim commentaries, Rippin centres attention on the former: a further examination of the 'haggadic' interpretations given to the verse by pre-classical exegesis, therefore, seems justified.

Initial interest in this verse aroused by a unique commentary in Shams al-Din Suyuti's (d. 880 A.H.) work on the merits (*fada'il*) of the Jerusalem sanctuary, 'It was revealed', he says concerning the barring of Muslims by the Byzantines from the Jerusalem sanctuary'.

Such a remarkable commentary in itself justifies further investigation. Moreover, 2:114 is followed by two verses (2:115-16) which could be taken as referring to the abrogation of the Jerusalem *qibla* and the argument surrounding the nature of the relation between God and Christ.

Considered together, the two notions present, in the form of a Qur'anic sequence, an important problematic: is there a scriptural basis for supposing an early Muslim-Christian conflict in Jerusalem which forced the former to abandon its sanctuary? In other words, did the verse indeed refer to the barring of Muslims from Jerusalem? If yes, when and where was it revealed to Prophet Muhammad (Pbuh)? If no, who were those intended by it as the persecutors and the victims? Was there a general need to achieve harmony between exegesis and *sura* materials? If so, when was this need felt and how was such harmony sought after by the exegetes, commentators, historians and traditionalist who dealt with the

ENCYCLOPAEDIA OF THE HOLY QUR'AN, VOL. II (EDIT. N. K. Singh, A. R. Agwan), DELHI 2000. pp. . ISAM KTP 79716.

question of the occasion of revelation (*sabab al-nuzul*) of this verse? And what can such an investigation teach us about the development of traditional exegesis in relation to other form of Islamic activity?

Such an enquiry cannot, of course be limited to the scrutiny of the variant contents and *isnads* of the different traditions concerning the historical occasion of revelation. Examination will also need to be made of the possible effect of different readings and meanings based on analogies from other, parallel Qur'anic occurrences, on the key phrases and terms in the verse.

Likewise, the effect of certain legal and theological elements inherent in the verse, or presented as such, on its overall interpretation must also be distinguished. The effect of the metaphorical understanding of the verse and its general applicability, together with other factors in the way it was interpreted among non-historical lines will also be assessed. Finally, the relation between these technical and conceptual factors and the question of continental composition will also be commented upon. Some limitations, however, be stated at the outset. First, the present paper is basically an inquiry into what historical processes can be discerned in exegetical tradition, and does not claim to be anything more. Certain of the attempts of recent date to provide completely detached, historical, metaphysical of *sufi* commentaries on the verse will be excluded. Second, the legal and theological aspects of early Muslim concepts, attitudes or rulings, will be dealt with only as they are reflected in traditional exegesis and the later commentaries with reference to the specific context of the verse under discussion. And, therefore only their intrusions to this material and the effect of such intrusions on the interpretation of this verse will be examined. Third, the questions

of the position of the Jerusalem sanctuaries and *qibla* in early Islam and the Islamic views on the essence of God and the nature of Christ will not be examined in detail. These are crucial issues for the emergence and development of Islam and have been extensively dealt with elsewhere. Infact, no thorough review will be made of the interpretation of following *Ayat*:

"Unto Allāh belong the East and the West, and whithersoever ye turn, there is Allāh's countenance. Lo! Allāh is All-Embracing, All-Knowing" (2:115).

"And they say: Allāh hath taken unto Himself a Son. Be He glorified! Nay but whatsoever is in the heavens and the earth is His. All are subservient unto Him" (2:116).

The only question that will be tackled concerns the relation of contextual sequence (*nazm, irtibat, ittisāl*) between these verses and verse 2:114 as viewed by the commentators. Finally, early Islamic history as such is beyond the scope of this title. Speculation it is true, is no longer anything to be ashamed of in a field where history means only historiography. However, within the limits of the inquiry and pending any further research it may simulate, only the possible resonances of whatever 'historical' picture is to be drawn from *Ayats*:

"And when they fall in with those who believe, they say: We believe; but when they go apart to their devils they declare: Lo! we are with you; verily we did but mock" (2:14).

"Allāh (Himself) doth mock them, leaving them to wander blindly on in their contumacy" (2:15).

"These are they who purchase error at the price of guidance, so their commerce doth not prosper, neither are they guided" (2:16).

It will be brought into consideration in so far as they may be discerned in the historical *fada'il* apocalyptic and other traditional sources.

ENCYCLOPAEDIA OF THE HOLY QUR'AN, VOL. II (EDIT. N. K. Singh, A. R. Agwan), DELHI 2000. pp. . ISAM KTP 79716.

۱۴۱۳ق؛ الاقتصاد، طوسی، محمد بن حسن، تحقیق شیخ حسن سعید، ناشر مکتبه جامع چهلستون، ۱۴۰۰ق؛ الباب العادی عشر، الحلّی، حسن بن یوسف بن المطهر، تحقیق محمود افتخاری زاده مکتبه العلامة قم، ۱۴۱۳ق؛ البدایة والنهایة، ابن کثیر، اسماعیل، تحقیق علی شیری، داراحیاء التراث العربی، بیروت، ۱۴۰۸ق؛ تاریخ دمشق، ابن عساکر، علی بن حسن شافعی، تحقیق علی شیری، دارالفکر، ۱۴۱۵ق؛ تاریخ یعقوبی، یعقوبی، احمد بن ابی یعقوب، مؤسسة ونشر فرهنگ اهل بیت علیهم السلام، قم؛ تقریب المعارف، حلّی، ابوالصلاح، تحقیق تبریزیان فارس الحسون، ناشر محقق، ۱۴۱۷ق؛ تهذیب التهذیب، عسقلانی، ابن حجر، دار الفکر، ۱۴۰۴ق؛ تهذیب الکمال، المنزی، ابوالحجاج یوسف، تحقیق دکتر بشار عواد معروف، مؤسسة الرسالة، ۱۴۰۶ق؛ دلائل الامامة، طبری، محمد بن جریر بن رستم، تحقیق مؤسسة الإمام المهدی علیهم السلام، قم، ناشر مؤسسة الإمام المهدی علیهم السلام، ۱۴۱۳ق؛ الذخیرة، سید مرتضی، جامعة مدرسین حوزة علمیه قم، ۱۴۱۱ق؛ رجال کشی، شیخ کشی، ابن عمرو، محمد، قرن چهارم، مؤسسة الاعلمی للمطبوعات، کربلاء، ۱۳۵۹ق؛ سفینه البحار، قمی، شیخ عباس، دارالاسوة، ۱۴۲۲ق؛ الشافی، سید مرتضی، ناشر مؤسسة الصادق ۱۴۲۶ق؛ الطبقات الکبری، ابن سعد، محمد، ناشر دار صادر بیروت؛ حلال الشرائع، صدوق، محمد بن علی، مطبعة الحیدریة فی النجف ۱۳۸۶ق؛ الغیبة، طوسی، محمد بن الحسن، تحقیق عبداللّه طهرانی و شیخ علی احمد ناصح، مؤسسة المعارف الاسلامیه، قم، ۱۴۱۱ق؛ الفصول المختارة، مفید، محمد بن نعمان، تحقیق سید میر علی شریفی، ناشر دارالمفید، بیروت، ۱۴۱۴ق؛ کافی، کلینی، محمد بن یعقوب، تحقیق علی اکبر غفاری، ناشر دارالکتب الاسلامیه، آخوندی ۱۳۸۸ق؛ کتاب الزهد، الکوفی، الحسین بن سعید، تحقیق

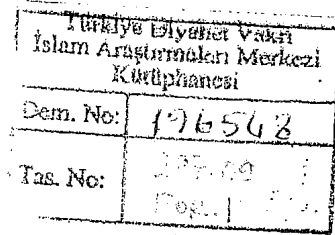
معحسن میرزاپور

۷۷. امامت امام صادق علیهم السلام: رهبری امت

اسلامی توسط امام صادق علیهم السلام پس از امام باقر علیهم السلام. امام صادق علیهم السلام، ششمین پیشوا از امامان دوازده گانه شیعه، در سال ۸۳ هجری (کافی، ج ۱، ص ۴۷۲؛ الارشاد، ج ۲، ص ۲۵۳؛ وقیات الاعیان، ج ۱، ص ۳۲۷؛ دلائل الامامه، ص ۱۱۰) یا سال ۸۰ هجری (تاریخ کبیر، ج ۲، ص ۱۸۲؛ اعلام

دانشنامه کلام اسلامی، جلد اول، قم ۱۳۸۷ ش

Fortresses of the Intellect
Ismaili and Other Islamic Studies
 in Honour of Farhad Daftary

Edited by
 Omar Alí-de-Unzaga

I.B.Tauris Publishers
 LONDON • NEW YORK
 in association with
 The Institute of Ismaili Studies
 London
 2010

Sunni Claims to Imam Ja'far al-Şādiq

Hamid Algar

Cafer es-Sadiq

I

That Ja'far al-Şādiq (d. 148/765) played a central role in the consolidation of Imāmī Shi'ism and provided the basic elements needed for the crystallisation of its Ithnā'asharī form requires little proof or elucidation. With his insistence on the concept of prudential dissimulation (*taqiyya*) and its political corollary, quietism, in the face of caliphal tyranny, he set a pattern that remained in force for the Twelver community until the onset of the occultation, and even beyond. The great majority of *hadīths* contained in the Shi'i books of tradition are either narrated by him on the authority of his forebears or represent his own authoritative pronouncements. To him is justly ascribed the formation of the distinct school of jurisprudence that bears his name, including both its principles (*uṣūl*) and its specific rulings (*furū'*). Building on the precedent established by his father, Muḥammad al-Bāqir (d. 117/735), he elaborated the concept of the witnessed designation of a successor (*naṣṣ*) as the criterion for succession to the Imamate. Notwithstanding the historic bifurcation after Ja'far al-Şādiq's demise into Ismaili and what six generations later became Ithnā'asharī Shi'ism, as well as other, evanescent disputes over succession, the principle of *naṣṣ* helped secure the survival and transmission of the Imamate under circumstances of extreme difficulty.¹

There are, however, other claims to the legacy of Ja'far al-Şādiq; it has been observed, indeed, that 'nearly all the early intellectual factions of Islam (with the exception perhaps of the Khārijīs) wished to incorporate Ja'far al-Şādiq into their history in order to bolster their schools' positions'.² This is hardly surprising, for he enjoyed widespread prestige and

- 37 Abdul Hamid, *Towards an Islamic Theory*, p.86.
 38 Abdul Hamid, *Towards an Islamic Theory*, p.65.
 39 See for further details, Abdul Hamid, *Towards an Islamic Theory*, pp.63-96.
 40 Abdul Hamid, *Crisis in the Muslim Mind*, p.44.
 41 Mawdudi, *Islamic Law and Constitution*, Lahore, Islamic Publications, p.252.
 42 Abdul Hamid, *Crisis in the Muslim Mind*, p.123.
 43 See for further details, *Islamisation of Knowledge: General Principles*, pp.33-56.
 44 *Islamisation of Knowledge: General Principles* p.73; Imaduddin Khalil, *Islamisation of Knowledge: A Methodology*, Herndon. IIIIT, 1994, p.6; also see Taha Jabir, *Islamisation of Knowledge: Yesterday and Today*.
 45 Imaduddin, *Islamisation of Knowledge: A Methodology*, p.10.
 46 Imaduddin, *Islamisation of Knowledge: A Methodology*, p.11.
 47 Yasien Mohammed, *Islamisation of Knowledge: A Comparative*, p.29.
 48 Taha Jabir, *Fikr-e-Islami ki Islah* (Reformation of Islamic Thought. translated into Urdu by Shafeeq ur Rahman Nadwi, New Delhi, Kazi Publishers, 1994, pp.73-90.
 49 Taha Jabir, *Fikr-e-Islami*, p.84.
 50 Taha Jabir, *Ijtihad*, p.31.
 51 Taha Jabir, *The Crisis of Thought and Ijtihad*, in *AJISS*, vol. 10, no. 2, 1993, p.234
 52 Abdul Hamid, *Crisis in the Muslim Mind*, pp.158-159.

The Islamic Quarterly, vol: XLIII / 1

(1419/1999) s. 37-58

10.554

MADDE HAYATLIĞINDAN
SONRA GÖLEN DOKÜMAN

09 HAZİRAN 1999

JA'FAR AL-ŞĀDIQ AS A SOURCE OF SHĪ'Ī TRADITIONS

R P Buckley*

THE SINGLE MOST IMPORTANT figure connected with the propagation of a specifically *Shī'ī* collection of *Ḥadīth* and the attendant emergence of a body of religio-legal norms is the *Shī'ī* Imām Ja'far al-Şādiq (699-765 AD). The present discussion focuses on al-Şādiq's attested role as a relater of *Shī'ī Ḥadīth*. It does not aim to account for the rise of interest in *Shī'ī Ḥadīth* at this time.

The relevant source material available on al-Şādiq's role within the *Shī'ī* legal and doctrinal system is potentially immense, often conflicting and ambiguous. This material encompasses in the first place the many thousands of *Ḥadīth* which are ostensibly transmitted on his authority and also includes the large volume of traditions which deal with his relations with the *Shī'ī* relaters (*rijāl*), in addition to those which speak of his associations with the *Sunnī* 'ulamā'. We cannot hope to separate the true from the spurious in this large mass of information nor to arrive at a body of traditions which may with certainty originate from him, but only to arrive at a number of general conclusions, caveats and reservations regarding the accepted corpus of *Shī'ī* traditions attributed to al-Şādiq.

THE STATUS OF AL-ŞĀDIQ IN SHĪ'Ī HADĪTH

One of the essentials of established *Shī'ī* doctrine is that the Imām is the ultimate religious authority after the Prophet Muḥammad, is protected from error (*ma'şūm*) and is endowed with an 'ilm which gives him an extraordinary and often supernatural knowledge. This necessarily had repercussions on the *Shī'ī* conception of *Ḥadīth*. Thus, almost all *Shī'ī isnāds* take one of three basic forms: they are either related solely on the authority of an Imām, they go back to an Imām who relates on the authority of his forefathers, or they go back to an Imām who

* The University of Manchester

LE SHÎSME IMÂMITE

Colloque de Strasbourg

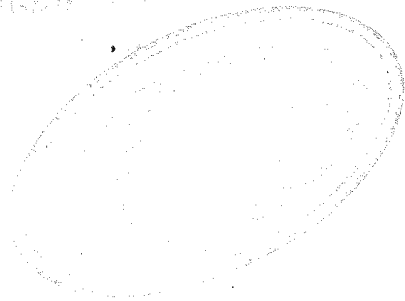
(6-9 mai 1968)

Paris-1970, s. 131-142.

DN: 47694

MAYIS 1997

MARKE PATRIALANDI...

VIII

**ĞA' FAR AS-ŞÂDIQ
ET LA TRADITION SCIENTIFIQUE ARABE**

par TOUFIC FAHD

Le nombre 6, multiple de 3, a fait de Ğa'far aš-Şâdiq, 6e Imâm dans la hiérarchie duodécimaine et premier chef de file du Şi'isme imâmite qui lui doit son premier nom de Ğa'fariyya, la figure centrale du système imâmite. Le qualificatif de Şâdiq désigna après lui l'Imâm caché, comme pour rappeler le rôle de véritable premier chaînon qu'il occupait dans la hiérarchie imâmite.

D'après ce que nous savons de sa vie, cela ne manque pas d'étonner. Car il semble avoir été un homme pieux, silencieux et studieux, à l'instar de l'Imâm caché, tel qu'il a été imaginé par ses adeptes après lui. Aucune activité politique ne lui est connue, aucune prétention ne lui est attribuée. Sa succession à son grand-père 'Alî b. al-Ĥusayn, dit Zayn al-'Âbidîn, et à son père Muĥammad b. 'Alî, dit al-Bâqir, fut affirmée bien plus par ses *du'ât* ou missionnaires que par lui-même. Il se signala surtout par sa cruelle passivité à l'égard de la répression sangui-naire exercée par les Umayyades à l'encontre de son oncle Zayd b. 'Alî et de son cousin Yaĥyâ b. Zayd, massacrés avec leurs partisans lors d'une révolte à Kûfa en 122/740 et à Ğuzâĝân en 125/743. Lui qui jouissait, semble-t-il, d'un grand prestige auprès de Hišâm b. 'Abd al-Malik et de ses successeurs, ne fit rien pour les défendre. Il se séparera aussi cruellement de deux des plus fervents adeptes de son père, Abû l-Ĥaţţâb al-Asadî et Abû Manşûr al-'Iĝlî, lequel se présentait comme le successeur de son père al-Bâqir et qui finit par être exécuté.

Instruit par les douloureux événements qui suivirent le meurtre de Karbalâ' et dont il allait assister aux moments les plus poignants, à savoir le massacre de Zayd b. 'Alî et de son

A. Cabaton, *La Divine Comédie et l'Islam*, in RHR 91/1920, 333-360 (c.-r. de la 1ère éd. de *La Escatologia musulmana* de M. Asfn Palacios). Voir également Modi, *Dante papers* ; Virâf, *Adaaman and Dante*, Bombay, 1914.

2) G. Widengreen s'applique à démontrer la même origine en étudiant le développement de la symbolique du *mi'râj* dans la mystique de l'aire indo-iranienne. Dans les ouvrages précités, il nous fournit deux schémas groupant les divers éléments composant le rituel d'ascension ; le premier provient d'un mystique afghan, Bâyezîd al-Bištâmî, le second est tiré des livres sur le *mi'râj*, notamment celui d'al-Ghayfî.

IV - DANTE ET LE MI'RÂJ

En plus des études citées au cours de l'exposé, on consultera entre autres :

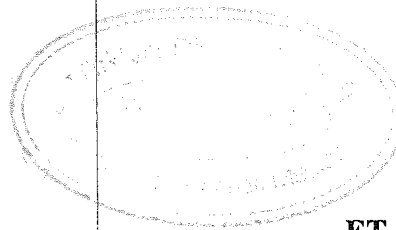
- E. Blochet, *Les sources orientales de la Divine Comédie*. Paris, 1901 (Littératures populaires de toutes les Nations, t. XLI).
- M. Asfn Palacios, *L'influence musulmane dans la Divine Comédie*, in *Revue de Littérature Comparée*, 4/1924, pp. 168-198, 369-407, 537-556.
- Id., *Sobre las fuentes islámicas de la "Divina Comedia"*, in *Andalus* 1/1933, pp. 451-453.
- Bencheneb, *Sources musulmanes dans la Divine Comédie*, in *Revue Africaine*, 60/1919. pp. 483-493.
- G. Levi Della Vida, *Nuova luce sulle fonti islamiche della Divina Commedia*, in *Andalus*, 14/1949, pp. 377-407.
- F. Gabrieli, *New light on Dante and Islam*, in *East and West*, 4/1953, pp. 173-180.
- L. Olschki, *Mohammedan eschatology and Dante's other world*, in *Comparative Literature*, 3/1951, pp. 1-17.
- T. Silverstein, *Dante and the Legend of the Mi'râj*, in *Journal of Near Eastern Studies*, 11/1952, pp. 89-110 et 187-197.
- A. Torni, *Un verso arabo nella Divina Commedia*, in *L'unità mediterranea* (Annali Accad. Mediterraneo, 2/1954), pp. 97-100.

TOUFIC FAHD

ETUDES D'HISTOIRE ET DE
CIVILISATION ISLAMIQUES, II.

Istanbul - 1997, s. 251-260.

DN: 57152-2

ĞA'FAR AŞ-ŞADIQ ET LA TRADITION SCIENTIFIQUE ARABE

Le nombre 6, multiple de 3, a fait de Ğa'far aş-Şâdiq, 6e Imâm dans la hiérarchie duodécimaine et premier chef de file du Şî'isme imâmite qui lui doit son premier nom de Ğa'fariyya, la figure centrale du système imâmite. Le qualificatif de Şâdiq désigna après lui l'Imâm caché, comme pour rappeler le rôle de véritable premier chaînon qu'il occupait dans la hiérarchie imâmite.

D'après ce que nous savons de sa vie, cela ne manque pas d'étonner. Car il semble avoir été un homme pieux, silencieux et studieux, à l'instar de l'Imâm caché, tel qu'il a été imaginé par ses adeptes après lui. Aucune activité politique ne lui est connue, aucune prétention ne lui est attribuée. Sa succession à son grand-père 'Alî b. al-Ĥusayn, dit Zayn al-'Âbidîn, et à son père Muĥammad b. 'Alî, dit al-Bâqir, fut affirmée bien plus par ses *du'ât* ou missionnaires que par lui-même. Il se signala surtout par sa cruelle passivité à l'égard de la répression sanguinaire exercée par les Umayyades à l'encontre de son oncle Zayd b. 'Alî et de son cousin Yahyâ b. Zayd, massacrés avec leurs partisans lors d'une révolte à Kûfa en 122/740 et à Ğuzâġân en 125/743. Lui qui jouissait, semble-t-il, d'un grand prestige auprès de Hišâm b. 'Abd al-Malik et de ses successeurs, ne fit rien pour les défendre. Il se sépara aussi cruellement de deux des plus fervents adeptes de son père, Abû l-Ĥaţţâb al-Asadî et Abû Mañşûr al-'Iġlî, lequel se présentait comme le successeur de son père al-Bâqir et qui finit par être exécuté.

Instruit par les douloureux événements qui suivirent le meurtre de Karbalâ' et dont il allait assister aux moments les plus poignants, à savoir le massacre de Zayd b. 'Alî et de son fils Yahyâ, et, plus tard (en 145/762), celui de Muĥammad b. 'Abdillâh, dit an-Nafs az-Zakiyya, et de son frère Ibrâhîm, Ğa'far aş-Şâdiq suivit la politique de sagesse et de modération qui était celle de son grand-père et de son père et qui consistait à ménager le pouvoir régnant et à ne pas se compromettre en donnant sa caution publiquement aux diverses tendances du Şî'isme naissant qui agitaient la fin de l'époque umayyade et le début de l'époque abbâside.

Il héritait également de son grand-père et de son père la piété et l'amour de la science. Zayn al-'Âbidîn a laissé dans la tradition imâmite et sunnite la réputation d'un grand homme de science. Sept titres d'ouvrages lui sont attribués.

MADE KAYANLI VIKTAN
SOMUT ÇALIŞMA MERKAZI
KONYA 46100

گرداند. از این رو، کسان بسیاری به ستیز با او برخاسته‌اند ولی او در ترویج اندیشه‌های «سلفی» خود استوار مانده به انتقاد و مخالفت ایشان توجهی نمی‌کرده است. محتمل است که تحت تأثیر اندیشه‌های وهابی قرار گرفته بوده است. او می‌کوشیده است افکار خود را در میان جوانان و دانش‌آموختگان گسترش دهد. وی کتاب *توحید عبادت* را به سال ۱۳۲۰ ش نوشته است. فهرست برخی از مطالب کتاب بدین گونه است: تفسیر توحید، تقسیم آن به توحید ربوبیت و توحید الوهیت، توحید در گفتار و کردار، حقیقت عبادت، عبودیت عام و عبودیت خاص، شرک اکبر و شرک اصغر، قربانی و دعا به درگاه کسانی جز خدا، معنی شرایط شفاعت، پرستش مردگان، و سبب پیدایش خرافات و شرک در میان مسلمانان. کتاب *توحید عبادت* بارها از آن میان در ۱۳۲۰ ش، ۱۳۲۷ ش، ۱۳۴۵ ش و ۱۳۶۲ ق و جز آن در تهران به چاپ رسیده است.

منابع: *توحید عبادت*؛ فهرست کتابهای چاپی فارسی، ۱/۴۴۳.

محمد حسین روحانی

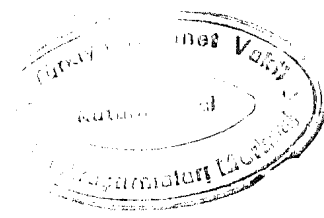
توحید مُفَضَّل، رساله‌ای در خداشناسی، و بیان گوشه‌هایی از اسرار آفرینش، به املاء امام جعفر صادق (ع) که مفضل بن عمر جُفَی کوفی نگاشته است. نجاشی این اثر را به عنوان «کتاب فکْر» [=ببیندیش] یاد کرده، از جهت اینکه در چندین مورد جمله: *فکْرنا مُفَضَّل*، در آن آمده است و آن را *کَنْز الحقائق و المعارف* نیز نامیده‌اند. این اثر همواره مورد توجه و عنایت خاص دانشمندان و پژوهشگران مسلمان بوده، و در نوشتارها و مناظره‌هایشان از آن بهره‌ها گرفته، و بدان استناد جسته‌اند، از جمله سید ابن طاووس حلی در کتابهای *کشف المحجَّه و الامان*، به مطالعه این کتاب و همراه داشتن آن در مسافرت، توصیه و تأکید کرده است. چگونگی فراهم شدن این اثر چنان است که مقدمه آن آمده: «مفضل بن عمر گوید: روزی هنگام عصر در روضه رسول اکرم (ص) بین قبر مطهر و منبر نشسته بودم و راجع به عظمت مقام مولایمان حضرت محمد (ص) اندیشه می‌کردم... ناگاه ابن ابی‌العوجاء آمد و نزدیک من نشست، و یکی از یاران او نیز آمد و کنارش قرار گرفت، آنگاه ابن ابی‌العوجاء به ضریح مقدس پیامبر (ص) اشاره کرد و گفت: همانا صاحب این قبر به کمال عزت نایل آمد، و همه صفات فضیلت و شرف را حائز گشت، و در همه احوال کامروا و موفق بود. رفیق او گفت: او فیلسوفی بود که مرتبه بلند و مقام ارجمندی را ادعا کرد، و بر مدعای خود معجزاتی چند آورد که عقلها را متحیر ساخت، و خردمندان و سخوران دعوت او را اجابت کردند، پس از آن مردمان گروه گروه به دین او روی آوردند، آنگاه نام خود را در کنار نام ناموسش قرار داد که روزی پنج نوبت در اذان و اقامه یاد می‌گردد. ابن ابی‌العوجاء گفت: از محمد چیزی مگو که عقل من در باره‌اش

محمد حسین روحانی

منابع: *التوحید و العدل* = التوحید، نام چند کتاب در فلسفه و عقاید شیعه زیدیه به زبان عربی. مؤلف تمامی آنها الشریف ابومحمد قاسم بن ابراهیم حسنی علوی معروف به الرسی و ملقب به

منابع: *الذریعة*، ۴/۸۲۴؛ *توحید مفضل*، ترجمه علامه مجلسی؛ *فهرست کتابهای چاپی عربی*، ۲۲۴، ۲۲۵، ۵۴۴؛ *مستدرک الوسائل*، ۵۷۰/۱۳؛ *من امالی الامام الصادق*، مقدمه ۵-۷. سید مهدی حائری

منابع: *التوحید و العدل* = التوحید، نام چند کتاب در فلسفه و عقاید شیعه زیدیه به زبان عربی. مؤلف تمامی آنها الشریف ابومحمد قاسم بن ابراهیم حسنی علوی معروف به الرسی و ملقب به

الإمام

جعفر الصادق

عليه السلام

«طبعة جديدة»

المستشار عبدالحليم الجندي

Türkiye İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	34777
Tasnif No:	922.576 CAF

تحقيق كمال السيد

1415/1995

Iran-Kum

MADDE KAYITLI AMBİSTAN
SONRA ÇIKARILMAM

05 ARALIK 1995

مؤتمر الإمام جعفر الصادق (ع)

والمذاهب الإسلامية

٩-١٠ تشرين الأول ١٩٩٦م / ٢٦-٢٧ جمادى الأولى ١٤١٧هـ

بيروت

حقوق الطبع محفوظة

١٤١٧هـ / ١٩٩٧م

المستشارية الثقافية للجمهورية الإسلامية الإيرانية

في لبنان

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	56016
Tas. No:	297.62 MUT. i

MADDE YASAKLI NEŞİR
SÖZLÜKÜNE GİRMEZ

المستشارية الثقافية للجمهورية الإسلامية الإيرانية في لبنان

ت: ٣١٩٢٠٠ / ٣١٩٣٨٥ - فاكس: ٧٠٢١٩٣ - ص.ب: ١٤/٦٣٤٠

الإمام
جعفر الصادق

في نظر علماء الغرب

رابعه
الأستاذ وديع فلسطين

نقله إلى العربية
الدكتور نور الدين آل علي

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	56032
Tas. No:	297.62 İMA.C

دار
الفاضل

دمشق - ١٩٩٦
(الطبعة الثانية)

16 NISAN 1999
MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GÜVENLİ KUTUPHANESİNE

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الكتاب الثالث

كتاب جعفر الصادق :
مصباحُ الشريعة ومفتاحُ الحقيقة (*)

(*) يُقَسَّم ، في تحليلنا ، إلى : آدابية عامة (قواعد المعاشرة والمؤاكلة ، التعامل ، اللياقات الاجتماعية ، التأدب في السلوك ...) ؛ فضائل وقيم ومعايير [أخلاقيات ، قيميات] ؛ أحوال النفس المتصوفة ومقاماتها ؛ تربية روحية ربانية للإنسان .

٦٢ - آيات من سورة المزمل

١ - ﴿ فَاقْرَأُوا مَا تيسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ ﴾ (١) .

قال جعفر بن محمد : ما تيسر لكم فيه خشوع القلب ، وشفاء السر .

٦٣ - آيات من سورة الدهر

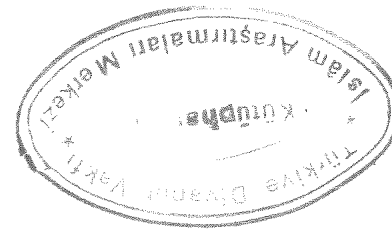
١ - ﴿ هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ ﴾ (٢) .

قال جعفر : هل أتى عليك يا إنسان وقت لم يكن لك ذكراً فيه .

٢ - ﴿ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا ﴾ (٣) .

قال جعفر : سقاهم التوحيد في السرّ فتأهوا عن جميع ما سواه . فلم يفيقوا إلا عند المعاينة ورفع الحجاب فيما بينهم وبينه ، وأخذ الشراب في ما أخذ عنه . فلم يبق عليه منه باقية وحصله في ميدان السرور والحضور والقبضة .

وقال جعفر في قوله ﴿ شَرَابًا طَهُورًا ﴾ : طهرهم به عن كل شيء سواه . إذ لا طاهر من تدنس بشيء من الأكوان .

(١) سورة المزمل ، الآية ٢٠ .

(٢) سورة الدهر ، الآية ١ .

(٣) سورة الدهر ، الآية ٢١ .

الكتاب الثاني

التفسير الصوفي للقرآن الكريم عند جعفر الصادق(*)
مُسْتَلَّ من « حقائق التفسير » للسُّلَمي

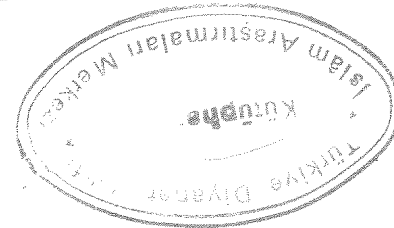
يقفزون من دراسة متأنية إلى الحكم بأن المفسرين ، الصوفيين أو غيرهم ممن لا يقول بالتفسير الحرفي ، تعلموا ذلك من مدرسة التفسير المسيحي - اليهودي ؛ ومع أي أو من بأن لا ضير في ذلك ، فإني أرى بوضوح ما في ذلك « المنهج » من تكلف ، وفرض ، وتعسفية .

٣- هناك أكثر من خمس نسخ لـ « حقائق التفسير » الذي جمعه السُّلَمي (١) . أشهرها على الإطلاق ، من حيث الوضوح ، مخطوط فاتح : ٢٦ ، الذي أخذناه هنا كما هو . أما مخطوط بشير آغا : ٣٦ ، وبنى جامع (الجامع الجديد) : ٤٣ ، فإن ما يقدمانه من قيمة توضيحية لا يستحق الذكر . ولذا أجزنا لنفسنا الاستغناء عنها .

Ali Zey'ur

Kitabü's-Sadık : Hakaikü't-Tefsiri'l-
Kur'ani ve Misbahü's-Şeria . Beyrut-1413/

1993, s. 87-182. DN: 29904.

(١) عن السُّلَمي في أعمال المفسرين القدامى وفي حكم جديد عليه ، را . : نور الدين شريفة ، طبقات الصوفية لأبي عبد الرحمن السُّلَمي (القاهرة ، ط ٢ ، ١٩٦٩) ، ص ١١ - ٤٩ .

(*) قا : القشيري ، لطائف الإشارات ، تحقيق إ . بسيوني ، ط ٢ ، القاهرة ، الهيئة المصرية . . . ، ١٩٨١ ؛ الفراء (أبو زكريا يحيى بن زياد -) ، معاني القرآن ، القاهرة ، دار الكتب المصرية ، ج ٣ ، ١٩٥٥ - ١٩٧٣ ؛ الزركشي (محمد بن بهادور -) ، البرهان في علم القرآن ، بيروت ، تصوير دار المعرفة ، د . ت . ، الزمخشري ، الكشاف عن حقائق التنزيل . . . ، ج ٢ ، بيروت ، تصوير دار الكتب العربي ، د . ت . ؛ إلخ .

و كليب بن وائل •

[باب ك - ١]

٢١٨٠ - جعفر بن كيسان ابو معروف البصرى، سمع معاذا

العدوية وعمره بنت قيس، روى عنه عبد الملك بن عمرو، وهو مولى

٥ بنى عدى قال: حدثني عمرة سمعت عائشة: الفرار من الطاعون كالفرار

من الزحف - عن النبي صلى الله عليه وسلم •

٢١٨١ - جعفر بن ابى كثير المدنى مولى بنى زريق الأنصارى

والد اسماعيل، عن عثمان بن صهيب عن ابيه فى الدين - قاله لى

ابراهيم بن المنذر عن كثير بن جعفر سمع اياه •

٢١٨٢ - جعفر بن ابى كثير (٢) عن ابيه - قاله لنا قتيبة:

١٥ عن بكر بن كليب، وقال مسدد وغيره موسى بن اسماعيل: عن

بكر عن جعفر بن كثير، مرسل، حديثه فى البصريين •

[باب م - ١]

٢١٨٣ - جعفر بن محمد بن على بن حسين بن على بن ابى طالب

١٥ الهاشمى المدنى ابو عبد الله الهاشمى، سمع اياه والقاسم وعطاء، سمع منه

مالك والثورى وشعبة، قال ابو نعيم: مات سنة ثمان وأربعين ومائة،

= فى التهذيب (١٠١/٢) وقال البخارى مات سنة ٢٠٦، كذا - ح •

(١) من قط (٢) مثله فى الثقات و سياتى د جعفر بن كثير، وقال ابن

ابى حاتم جعفر بن كثير بن المطلب بن ابى وداعة يروى عن ابيه •

وقال

وقال لى عياش بن المغيرة: ولد سنة الجفاف سنة ثمانين، وقال لى

عبد الله بن ابى الأسود عن يحيى بن سعيد: كان جعفر اذا اخذت منه

العفو لم يكن به بأس و إذا حملته حمل على نفسه •

٢١٨٤ - جعفر بن محمد بن عباد بن جعفر الخزومى 'حجازى' عن

٥ ابيه، روى عنه محمد بن سليمان المسمولى [و - ١] ذكره عن عبد الرزاق

عن •

٢١٨٥ - جعفر بن المطلب بن ابى وداعة السهمى القرشى

المسكى اخو كثير، عن عمرو بن العاص، روى ابن جريج عن ابن جعفر

وسعيد بن كثير عن جعفر، وقال عبد الرزاق قال ابن جريج: امرت

١٥ سعيد بن جعفر ان يسأل اياه جعفر بن المطلب بن ابى وداعة: هل ادركت

احدا يجمع فى الحجر؟ فأخبرنى سعيد انه سأل اياه فقال: ادركت عتبة

ابن ابى سفيان يجمع فى الحجر •

٢١٨٦ - جعفر بن محمود بن محمد بن مسامة الحارثى الأنصارى

المدنى، سمع جارا، سمع منه ابراهيم (٢) وروى عنه ابن اخيه سليمان

١٥ ابن محمد •

٢١٨٧ - جعفر بن مصعب، سمع عروة بن الزبير، سمع منه

الزبير بن عبد الله يعد فى الحجازيين، أراه ابن الزبير بن العوام اخا عمر

او عمرو (٣) •

(١) من قط (٢) يعنى ابنه تقدمت ترجمته رقم (٨٩٤) - ح (٣) ذكر ابن ابى حاتم =

Şafak Yayınları 9

Caferî Sadık

25 HAZİRAN 1993

MADDE YAYINLANDIRYAN
SONRA SELEN DÖKÜMAN

Dizgi-Tashih Şafak
Kapak Aycan
Baskı Elvan Ofset
Cilt Mutlu Cilt
1. Baskı Aralık 1992

D/18 karsay. cektir
K. K. K.

İMAM CAFER

muhammed ebu zehra

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	17890
Tasnif No:	922.374 CAFER
ÇEVİREN:	

ibrahim tüfekçi

ŞAFAK YAYINLARI
Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı
No: 34 Tel: 631 10 98 Beyazıt/İST.

generation, Ibn Zayd's students: the Bakriyya theological school, founded by his nephew and two eminent thinkers, the theologian Wakī^c and the mystic Dārānī.

ii) The Mu^ctazilīs, with their precursor, Abū'l-Khattāb Qatāda ibn Di^cāma Sudūsī (d. 117), and their two founders, Abū 'Uthmān 'Amr ibn 'Ubayd ibn Bāb (d. 143) and Abū Ḥudhayfa Wāsil ibn 'Aṭā Ghazzāl (81–131). The overly famous legend according to which Ḥasan, in the manner of a village pedant, solemnly pronounced the excommunication of one or another of these three "dissidents" (*mu^ctazila*),³⁷⁴ seems to be derived from a false etymology.³⁷⁵ If such an event had occurred, neither Qatāda³⁷⁶ nor 'Amr could have continued to consider Ḥasan³⁷⁷ his master.³⁷⁸ Finally there is Wāsil, whose young age (twenty years) at the time of Ḥasan's last sermon suffices to refute the anecdote about him.³⁷⁹ On three fundamental points, the Mu^ctazila strayed from Ḥasan's teaching: *fāsiq munāfiq*, *amr* distinct from *hukm*, *tafḍīl al-niyya*.

iii) Some Sunni *muhaddithūn*: Ayyūb Sikhtiyānī (d. 131), and Ḥammād ibn Salama (d. 165), who was the teacher of 'Abd al-Karīm ibn abī'l-'Awjā (d. 167), an unusual, original mind. Ibn abī'l-'Awjā abandoned Ḥasan's doctrine, then briefly became a disciple of Ja^cfar;³⁸⁰ it is said he died a skeptic. To justify abandoning Ḥasan's doctrine, he would say, "My teacher was an eclectic, sometimes a Qadārī, sometimes a Jabarī; I do not think he ever adopted a firm doctrine."³⁸¹

Ḥasan Baṣrī is the author responsible for several statements that now have the force of law in Islam. Taken for *ḥadīth* of the Prophet, they were incorporated into the *Ṣiḥāḥ*: "Yā muqallib al-qulūb"; "Kull 'amm tardhilūna"; "Tarjihī midād al-'ulamā"; "Man 'ashiqānī."³⁸²

4. THE *Tafsīr* ATTRIBUTED TO IMĀM JA^cFAR³⁸³

A. The Current State of the Textual Problem

In third-century "Sufi" mystic circles in Kūfa and Baghdād, some moral

374. The opposite story is also told: Ḥasan puts his Ḥashwiyya listeners "in penitence" (Ālūsī, *Jalā*, 236).

375. They "split from us" on the question of the *fāsiq*. The true etymology is *i^ctizāl bayn al-manzilatayn* (*Passion*, Fr 3:189 n 6/Eng 3:177 n 37).

376. Who had first said, "*fāsiq = munāfiq*" (Murtaḍā, *Munya*, 23).

377. Makkī, *Qūt*, I, 106.

378. Ayyūb put 'Amr ibn 'Ubayd on the index, as, in imitation of him, did Abū Ḥanifa, Ibn al-Mubārak and Mālik (Harawī, *Dhamm*, 127a).

379. Steiner, *Mutaziliten*, 25.

380. See below, p. 141.

381. Ṭabarī, *Itihāj*, 172 [Recueil, p. 4].

382. Cf. ch. 3, sec. 5. B.

383. Abū 'Abdallāh Ja^cfar Ṣādiq ibn abī Ja^cfar Muḥammad Bāqir, b. 83/702, d. Medina, Shaw-

ḥadīth attributed to the sixth Imām, Ja^cfar³⁸⁴ (d. 148), giving mystical explanations of various obscure points in the Qu^rān, began to circulate. In the following century they would come to constitute a *musnad min ṭarīq ahl al-bayt*³⁸⁵ (a body of sayings of the Prophet collected and conserved by his family), a grandiose title for *ḥadīth* that must in fact be *marāsīl*, because, as the *Ibādītes* remark, the fourth Imām had no opportunity to hear anything from his father. Yahyā Qaṭṭān and Bukhārī reject Ja^cfar's *ḥadīth en masse*; strangely, they are accepted by some rigid Mālikīs, such as 'Iyād³⁸⁶ (see below for an explanation). Ibn Ḥanbal also accepts some of them.³⁸⁷

After Fuḍayl ibn 'Iyād,³⁸⁸ the first of the Sunnis to mention them is Dhū'l-Nūn Miṣrī, who claims to have received them, through Faḍl ibn Ghānim Khuḏā'i, from Mālik,³⁸⁹ who is supposed to have received them from Ja^cfar himself.³⁹⁰ This chain seems very strange, and the composition of the collection of *ḥadīth* is still mysterious. Its authority, thanks to Miṣrī's edition, was considerable. Sulamī, in the preface to his *Ḥaḡā'iq al-tafsīr*, speaks of Ja^cfar's commentary as "detached verses, arranged in no order," but he quotes numerous passages from the text established by Ibn 'Aṭā.³⁹¹

wāl, 148/765. Ja^cfar, a descendant of both 'Alī and Abū Bakr, is one of the only Shiite Imāms to be venerated in traditional Sunni devotional practice. The name *ja^cfarī* was suggested for the Shiite religion in case Nādir Shāh's reconciliation had succeeded in permitting the placement of a fifth *muṣallā* for Shiism, next to the four Sunni ones at the Ka'ba. The Sunnis accept the *kutub al-jafī*, *al-kafī*, under his name. The Zaydīs have occasionally obtained this fifth *muṣallā* (Snouck, *Mekka*, I, 68).

384. Among the *ḥadīth qudsī* attributed to Ja^cfar, specifically among those he received from Jābir (who is buried at Madā'in in the same grave as Salmān and Ḥudhayfa) and transmitted to 'Abdallāh ibn Maymūn Qaddāh (*Ḥilya*, III, 202; *I'tidāl*, s.v.), there is one of considerable importance in dogma. In it, God says to the *qabḍa ma' lūma* (= the handful of matter from which He made all of the elect), "*kūnī Muḥammadan, fa kānat*," "Be Muḥammad," and it became him." This word *kūnī* (Muṣṭ. Yf. Salām, *jawāhir al-iṭtilā'*... 'alā matn Abī Shujā'^c, Cairo, Tadāmun, 1350, p. 123) is the feminine of the Qur'ānic word *kun* (be=fiat); it is directed at the first of human creatures, the "white pearl" (*durra bayḍā*) of another *ḥadīth*, the *ewigweibliches*, the sign of Mary (cf. "Textes pré-monitoires et commentaires mystiques relatifs à la prise de Constantinople par les Turcs en 1453," in *Oriens*, VI, Leiden, 1953, 10–17. It is quite remarkable that early Qarmathian doctrine sees the *kūnī* as the first divine emanation (Van Arendonk, *De Opkomst... in Yemen*, 1919, 304–6), while a Sufi like Maṣṣūr ibn 'Ammār can make it a personification of the perfect hour of Paradise, "to whom the Creator of the human race said, '*kūnī, fakānat*'" (ap. Sarṭāj, *Maṣṣūrī*^c, 1301, 127, l. 14; note that Maṣṣūr ibn 'Ammār, the *rāwī* of Abū Ḥāshim Kūfī, was the teacher of 'Alī ibn Muwaffaq [d. 265; *Ḥilya*, IX, 325]). The Qarmathians, on the other hand, see in it the Perfect Man.

385. *Passion*, Fr 3:207 n 4/Eng 3:195 n 90; Dhahabī, *I'tidāl*, s.v. Cf. 'an ba'ḍ ahl al-bayt, in Kharkūshī f. 155b.

386. This question is also linked to the strange (and ancient) mystical tradition according to which Mālik permitted the *samā'*.

387. Ḥanbal, I, 77.

388. Dhahabī, *Huffāz*.

389. The founder of the Mālikī rite.

390. One of these, which Dhū'l-Nūn repeated to his disciple Rabī'a ibn Muḥammad Ṭā'i, claims that 'Alī was the only legitimate caliph of the *rāshidūn* (Dhahabī, *I'tidāl*, s.v.). It is difficult to imagine Mālik transmitting such a Shiite *ḥadīth*.

391. Parallel passages, ap. Baqlī, I, 48, 97, 107; II, 304.

في القتال. ولاقى هذا الجيش العدو عند مؤته، وكان جيش الروم يضوق جيش المسلمين عدداً وعتاداً، وسقط في القتال كل من زيد وجعفر وابن رواحة على التعاقب، وكان جعفر قد اقتحم عن فرس له شقراء فقهرها. فكان أول رجل من المسلمين عقر في الإسلام. ثم قاتل وهو في ذلك كله مقبل غير مدير، وقد أخذ اللواء بيمينه فقطعت، فأخذها بشماله فقطعت، فاحتضنه بعضديه حتى وقع شهيداً وفي جسمه بضع وسبعون جراحة

الموضوعات ذات الصلة:

أسماء بنت عميس - مؤته (26هـ)

ابن هشام، السيرة النبوية (دار الجيل، بيروت)
ابن كثير، السيرة النبوية (دار المعرفة، بيروت)
الذهبي، سير أعلام النبلاء (مؤسسة الرسالة، 1981)

■ جعفر الصادق

(٨٠ - ١٤٨هـ/ ٦٩٩ - ٦٦٥م)

أبو عبد الله أو أبو إسماعيل جعفر الصادق بن محمد الباقر بن علي زين العابدين بن الحسين بن علي بن أبي طالب الهاشمي القرشي، الإمام السادس على مذهب الشيعة الإمامية عامة، لقّب بالصادق لصدقه في مقالاته، وكان من سادات أهل البيت ومن أجلاء التابعين، وفضله شهير ومنزلته في العلم رفيعة، وقد اختلف في تعيين سنة مولده، وأمه أم فروة فاطمة بنت القاسم بن محمد بن أبي بكر الصديق، والإمامية متفقون على تسلسل الأئمة حتى جعفر، ولكنهم مختلفون في تعيين الإمام الشرعي الذي يخلفه، لأن جعفر أعقب أبناء عدة، منهم إسماعيل ومحمد وعبد الله وموسى، وتوزع أنصاره وأتباعه بين فرع ساق الإمامة بعده إلى ابنه الأكبر إسماعيل وهم الإسماعيلية، وفرع ساقها إلى ابنه الأصغر موسى الكاظم، وهم الاثنا عشرية.

ويحدثونه، وكان رسول الله ﷺ يسميه أبا المساكين لإحسانه إليهم، وكان يقول له: «أشبه خلقك خلقي وأشبه خلقك خلقي فأنت مني ومن شجرتي». وقال أبو هريرة: «ما حذى النعال ولا انتعل، ولا ركب المطايا ولا لبس الثياب من رجل بعد رسول الله ﷺ أفضل من جعفر بن أبي طالب». وما يزال قبر جعفر الطيار بمؤته، منهم ذو الجناحين جعفر كان جعفر كريماً جواداً، يحب المساكين، ويجلس إليهم ويحدثهم

من الحسن

مراجع الاستزادة:

ابن هشام، السيرة النبوية (دار الجيل، بيروت)
ابن كثير، السيرة النبوية (دار المعرفة، بيروت)
الذهبي، سير أعلام النبلاء (مؤسسة الرسالة، 1981)

المختار ومسلم في صحيحه وأبو يزيد البسطامي وإبراهيم بن أدهم ومالك ابن دينار وغيرهم. وكان ممن يروى عنه الأئمة الثلاثة مالك والشافعي وأحمد ابن حنبل، والحسن بن صالح وأبو أيوب السجستاني وعمر بن دينار وسفيان ابن عيينة وآخرون.

وكان للصادق مدرسة ركزت، إلى جانب علوم الدين، على الجوانب العلمية والتاريخية والاجتماعية، وحث كثيراً من الأراء الجديدة في عصره، يسر له ذلك إجادته لغات كثيرة كالفارسية والعبرية والسريانية

والنبطية، وعرف عنه وقوفه على فروع شتى من العلوم منها، الجغرافية والهئية والفلك والكيمياء. وكان من تلامذته هشام بن الحكم وجابر بن حيان [الذي دون مجموعة رسائل من تقريرات الإمام الصادق في الكيمياء والطب، ومن برز بفضل تعليمه زارة ابن أعين وأخوه بكير وحمران، وجميل

ابن صالح وجميل بن دراج ومحمد بن مسلم وأبو بصير وغيرهم. وكان من رواته بعض أولاده، وهم موسى ومحمد وإسماعيل وإسحاق.

كان الصادق يتحلى بمكارم الأخلاق، ويتصف بالجلد والصبر والسخاء والحلم والسماحة والشجاعة والفراسة وكثرة الصدقة والهيبة. وكان متصرفاً إلى العلم، ومناظراته تعد مرجعاً في عصره. قال عنه الشهرستاني: «هو علم عزيز في الدين وأدب كامل في الحكمة ورهد بالغ بالندنيا وورع تام عن الشهوات، أقام في العراق مدة ما تعرض للإمام ولانازح أحداً في الخلافة». وقد شهرت حكمه وأدابه ووصاياه، ومن حكمه المأثورة قوله: «الفقهاء أمناء الرسل فإذا رأيتم الفقهاء قد ركبوا إلى السلطان فاتهمهم». وقوله لأبي جعفر المنصور الخليفة العباسي: «من أراد

الدنيا لا ينصحك ومن أراد الآخرة لا يصحبك». ويرى الإماميون أن علم الصادق الهامي وهو علم بقوة الإمامة وهي قوة الهيبة لثبوتها لا تتوافر إلا للإمام المعصوم وحده، ولذلك فهو ليس علماً اكتسابياً.

وقد تفرغ الصادق إلى أداء الرسالة العلمية، واستغنى عن طلب الرئاسة والسلطة السياسية، وعمل على حمل عبء الحفاظ على مكانة بني هاشم، لأنه كان أكبرهم منزلة، وتجنب بذلك أذى الأمويين والعباسيين وتجاوز استفزازاتهم له، ومع ذلك لم يسلم من الحكام وكان يقول: «من يطلب السياسة هلك».

والعروف عنه، أنه لم يوافق على خروج الخارجين على السلطان من العلويين، مثل عمه زيد وابنه يحيى وأولاد عمومته أبناء عبد الله بن

الحسن محمد ذي النفس الزكية وأخويه إبراهيم وإدريس وغيرهم. وكان الصادق مناهضاً للغلو والغلاة، ناهياً عن المجاهبة والخلاف، داعية إلى حرية الرأي، ويعد مؤسس علوم العرفان الإسلامية، وعرفائه أسلوب حياة وطريقة للعمل الجاد في جو من الحب، وهو عرفان توحيدي تنزيهي، وثمة من يقول إن رأيه في العقائد يتلاقى مع أكثره مع آراء المعتزلة الذين عدّه بعضهم من رؤوس مذهبهم.

وقد ترك جعفر الصادق رسائل كثيرة، وكتاباً اسمه «توحيد المفضل»، ويرى بعض الدارسين أن بعضاً مما نشر للصادق كان منحولاً.

توفي الصادق في المدينة المنورة ودفن في البقيع في قبر فيه أبوه محمد وجده علي زين العابدين وعم جده الحسن بن علي بن أبي طالب.

يوسف الأمير علي

مراجع للاستزادة:

محمد أبو زهرة، الإمام الصادق (دار الفكر العربي)
محسن الأمين، أعيان الشيعة (دار المعارف، بيروت 1987)

■ جعفر بن محمد البلخي - أبو معشر الفلكي

■ جعفر بن يحيى - البرامكة

■ الجعفرية - الإمامية (الاثنا عشرية)

■ جعفي بن سعد - قيس عيلان

■ الجعل - الخنافس

■ الجمعة (البيرة)

الجمعة أو البيرة beer شراب كحولي ناتج من تخمر مستخلص المولت بوساطة الخميرة مضافة إليه حشيشة الدينار مادة منكهة، وهي صناعة قديمة عرفت منذ عهود الفراعنة وبقيت أسسها العلمية غير معروفة حتى عام ١٦٦٨ حين فسّر باستور النظرية العلمية للتخمير، ويسهم اليوم

التقدم العلمي في أبحاث الهندسة الوراثية وتقانة التخمرات في تحسين صناعة الجمعة.

مكونات الجمعة

تتكون الجمعة أساساً من الشعير وحشيشة الدينار والخميرة والمواد المضافة والماء.

١. الشعير barley: هو المادة الأساسية

لصناعة المولت (الشعير المنبت لمرحلة محددة)، وتستخدم في صناعته حبات الشعير الأبيض الكبيرة الحجم وذات اللون الأصفر الباهت. وينبت الشعير بعد ترطيبه بالماء أو نقعه بوساطة رذاذ من الماء لحين يبلوغ نسبة رطوبته ٤٥٪ مع توفير التهوية الكافية، وتستغرق عملية الإنبات ٦-٨ أيام. وعندما يصبح

محمد الخليلي

من

امالي الامام علي بن ابي طالب

وهو شرح ما أملاه الامام (ع) على نبيه الفضل بن عمر الجعفي

الجزء الاوّل

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	147166-1
Tasnif No:	297.62 HAL. M

منشورات

مؤسسة الأعلی للطبوعات

بيروت - لبنان

ص.ب. ٧١٢٠

١٤٥٩/١٩٨٩

MADDE YATIMI ANTIKEDAN
SONRA EMLEN LEROMAN

14 MART 1997

Türkiye
Kültür Bakanlığı
İslâm Araştırmaları Merkezi

الإمام

جعفر الصادق (عليه السلام)

دراسات و أبحاث

المستشارية الثقافية
للجمهورية الإسلامية الإيرانية بدمشق

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	46797
Tasnif No:	922.976 CAF

SONRA GELİR SONRANIN

MAK

24 AGUSTOS 1994

Dr. / Mr.
Mohammad Mousavi

الإتجاهات الإنسانية في فقه الإمام جعفر الصادق (ع)

الدكتور حسن عباس نصرالله

إن التشريع الإلهي المنبعث من كلمات الإمام جعفر الصادق (ع) موثّر بمحبة الإنسانية، يلقها الوهج وإنه تصرف معصوم، يستلهم طريق الرّسل، الذين كانوا يتحمّلون الأذى، ويجزون السيئة بالحسنة، ويقابلون الأحقاد بالمحبة، ظمناً في بناء مجتمع إنساني حنون، ويبين أنّ هذه الإستراتيجية الإنسانية لفقه الإمام الصادق كتبت الخلود لتشريعاته، وألبستها نظرة الحياة وسط اضطهاد مرير، ومحاصرة مشددة من قبل السلاطين. ثمّ مال إلى الحديث عن أنّ هذه الإنسانية تحلّوها فصول المجموعة الفقهيّة التي استنبطها الإمام الصادق (ع) من القرآن الكريم، والسنة النبويّة، والعلم المعصوم، وتتبدّى في مستويات عدّة، هي:

١ - مستوى التكامل الفقهي.

٢ - المستوى الإنساني.

٣ - المستوى العلمي.

٤ - المستوى السياسي.

وأخيراً يورد كاتب المقال سيات من الفقه الصادقي قائلاً: من خصائص الفقه الصادقي تحليل الشرائع باتجاه إنساني يضمن تماسك المجتمعات، وهذه الخصائص منحها سمة الإطلاق والخلود وغداً منهلماً يردّه الفقهاء، يستنبطون منه قواعد شرعيّة.

١ - مستوى التّكامل الفقهي. التّكامل من أجل الانسان، آلاف المواد قرّرها الامام جعفر، شاملة المناحي الحياتيّة في العبادات والمعاملات، مُنمّة عن دستور متّسم بزخور التّفاعلات التي تزرع في الانسان إنسانيته، بعد ما حجّرها الحكام، بل قتلوها داخل الفرد، بنزع حرّيته، وتحذير إسلامه.

٢ - المستوى الإنساني. هو اتجاه مثالي يحنو على الانسان،

إنسانيّة الفقه الصادقي تنبعث من كل كلمة أطلقها، تطلّ من قلب كل التشريعات التي أصدرها، تبرز في كل تحليل لشرائع الأحكام الالهية، تشرق من كل التصرفات وقد حرسها العصمة، هذه الانسانية تحكيها فصول المجموعة الفقهيّة التي استنبطها الإمام الصادق (ع) من القرآن الكريم، والسنة النبويّة، والعلم المعصوم، وتتبدّى في مستويات عدّة:

Cafer-i Sadik

جعفر الصادق عليه السلام

لقبه

له ألقاب أشهرها: الصادق.

أولاده

كان له عشرة أولاد سبعة ذكور وثلاث بنات وقيل أحد عشر ولدًا سبعة ذكور وأربع بنات وهم إسماعيل وعبد الله وأم فروة. قال المفيد: أمهم فاطمة بنت الحسين بن علي بن الحسن بن علي بن أبي طالب. وقال الحافظ عبد العزيز بن الأخضر الجنازدي: أمهم فاطمة بنت الحسين الأثرم بن حسن بن علي بن أبي طالب. وموسى الإمام ومحمد الديباج وإسحاق وفاطمة الكبرى أمهم حميدة البربرية والعباس وعلي العريضي وأسماء وفاطمة الصغرى لعدة أمهات، فمن عددهم عشرة ترك فاطمة الكبرى ومن عددهم أحد عشر ذكرها، ويظهر من المناقب أن أم فروة هي أسماء، وهذا غير بعيد لأن أم فروة كنية لا اسم فيكون أولاده عشرة بذكر فاطمة الكبرى وجعل أم فروة وأسماء واحدة..

مميزات القرن الثاني

عصر جعفر الصادق

ولد عليه السلام سنة ٨٠ أو ٨٣ للهجرة وتوفي سنة ١٤٨ كما مر. ومن مميزات هذا العصر انتشار العلوم الإسلامية فيه من التفسير والفقه والحديث وعلم الكلام والجدل والأنساب واللغة والشعر والأدب والكتابة والتاريخ والفلك وغيرها.

وكان الصادق أشهر أهل زمانه علماً وفضلاً، قال مالك بن أنس إمام المذهب: ما رأيت عين ولا سمعت أذن ولا خطر على قلب بشر أفضل من جعفر بن محمد فضلاً

ولد بالمدينة يوم الجمعة أو الاثنين عند طلوع الفجر ١٧ ربيع الأول. وقيل: أول رجب سنة ٨٠ من الهجرة عام الجحاف، وقال المفيد، والكليني، والشهيد: سنة ٨٣ قال ابن طلحة: والأول أصح. وقال ابن الخشاب قال لنا الذراع: الرواية الأولى هي الصحيحة. وتوفي يوم الاثنين في شوال وعن صاحب جنات الخلود: في ٢٥ منه. وقيل: منتصف رجب سنة ١٤٨ وعمره ٦٨ أو ٦٥ سنة أقام منها مع جده علي بن الحسين ١٢ سنة وأياماً أو ١٥ سنة، ومع أبيه بعد جده ١٩ سنة، وبعد أبيه ٣٤ سنة وهي مدة خلافته وإمامته وهي بقية ملك هشام بن عبد الملك، وملك الوليد بن يزيد بن عبد الملك، ويزيد بن الوليد بن عبد الملك الملقب بالناقص، وإبراهيم بن الوليد، ومروان بن محمد، والسفاح وتوفي بعد مضي عشر سنين من ملك المنصور العباسي، ودفن بالبقيع مع أبيه الباقر وجده زين العابدين عمه الحسن بن علي عليه السلام.

أمه

أم فروة وقيل أم القاسم واسمها قريبة أو فاطمة بنت القاسم بن محمد بن أبي بكر، وأمها أسماء بنت عبد الرحمن بن أبي بكر، وهذا معنى قول الصادق عليه السلام: أن أبا بكر ولدني مرتين.

كنيته

أبو عبد الله وهي المعروفة المشهورة. وقال محمد بن طلحة: وقيل أبو إسماعيل وفي مناقب ابن شهر آشوب: يكنى أبا عبد الله وأبا إسماعيل والخاص أبو موسى.

× جعفر البرمكي

لأنه لم يعرف عنه الكذب في حياته ، واشتهر بالعلم حتى نسبت إليه معرفة بالعلوم الفقهية والطبيعية والطلسمات ودست عليه مؤلفات لم تثبت نسبتها إليه ، خلف أباه الباقر في الإمامة وينتهي إليه أجماع الامامية ومن بعده افتقرت الاثنى عشرية فرقا ، منها الواقفية * الذين وقفوا عند الباقر وقالوا برجعته ومنهم الجعفرية * الذين توقفوا عند جعفر الصادق ونسبوا إليه آراء تبرأ منها ، أما في العلم فينسب الى جعفر الصادق علم الجفر * كما ينسب اليه الاشتغال بعلم الكيمياء ، وعلى يديه تعلم جابر بن حيان الكيمياء بل ذهب بعضهم الى انكار وجود جابر ابرازا لعلم جعفر الصادق ، وقد تبرأ في حياته عما كان ينسب اليه غلاة الشيعة ، وقد دخل جعفر العراق وأقام به مدة ابان خلافة المنصور ولكنه لم يتعرض لحق له في الخلافة . توفى بالمدينة عام ١٤٨ هـ (٧٦٥ م) .

× جعفر الطيار

صحابي هاشمي من السابقين في الاسلام ، وهو جعفر بن ابي طالب بن عبد المطلب بن هاشم ، ابن عم النبي ، وأخ اكبر للإمام علي بن ابي طالب ، وكان على رأس المسلمين الذين هاجروا للمرة الثانية الى الحبشة وعدتهم ٨٢ رجلا وامرأة بينما كان النبي بمكة يدعو الى الله سرا وجهرا ، وكان جعفر المتكلم عن المهاجرين عند النجاشي ، ولم يعد جعفر الى الحجاز حتى هاجر الرسول الى المدينة فاشترك عام ٧ هـ في غزوة خيبر ثم في غزوة مؤتة في العام التالي وكان النبي قد استعمل على جيش المسلمين زيد بن حارثة « فان

وزير عباسي ، وهو جعفر بن يحيى ابن خالد البرمكي أشهر البرامكة * ولد ببغداد عام ١٥٠ هـ (٧٦٧ م) وهو ثاني أبناء يحيى البرمكي وأكبرهم هو الفضل ، وجعفر أصغر سنا من الرشيد بنحو عامين وقد عهد أبوه الى أبي يوسف القاضي بتعليمه وتفقيهه وتميز عن اخوته بالسماحة والفصاحة لهذا كان مقربا عند الرشيد يأنس اليه أكثر من أخيه الفضل ، وجعل اليه الرشيد أمر قصوره ثم نقل اليه ديوان الخاتم من أخيه الفضل ودعاه بالوزير الصغير ، وفي عام ١٧٦ هـ (٧٩٢ م) ولاة الرشيد امارة مصر فولى عليها من قبله عمر بن مهران ، وفي عام ١٨٠ هـ قضى على ثورة العصبية بالشام وأعاد الأمن اليها ، وفي السنة نفسها ولاة على خراسان ، وفي عام ١٨٢ هـ (٧٩٨ م) جعله زائدا لابنه المأمون ومدبرا لأمره كما كان الفضل مع الأمين ، حتى اذا كان عام ١٨٧ هـ (٨٠٣ م) نقم الرشيد على البرامكة وهو الحدث الذي يعرف بنكبة البرامكة فأمر به قتل بالقرب من الانبار في آخر ليلة من محرم بعد عودة الرشيد من حجة وأمر بجثمانه فصلب ببغداد على ثلاثة جسور ثم أحرق بعد ذلك .

× جعفر الصادق

الإمام السادس عند الامامية الاثنى عشرية * وهو جعفر بن محمد الباقر ، ابن علي زين العابدين ، ابن الحسين السبط ، ابن علي بن ابي طالب ، ولد بالمدينة عام ٨٠ هـ وأمّه أم فروة (بنت القاسم بن محمد بن ابي بكر) ويشتهر بأمرين : الصدق والعلم، فلقب بالصادق

“Komusu'l - Islami” Jc, s. 612, 1963

(KAHIRE)

143786

الإمام جعفر الصادق وأراؤه الفقهية

تأليف

الشيخ عامر عواد هادي الغزوي

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	143786
Tas. No:	297.5 GUR.1

دار الكتب العلمية

أسسها محمد علي بيضون سنة 1971

بيروت - لبنان

1426/2005

Der Islam, 79/1, Berlin 2002, pp. 118-140.

The Imām Ja'far al-Ṣādiq, Abū 'l-Khaṭṭāb and the Abbasids

Ron P. Buckley (The University of Manchester)

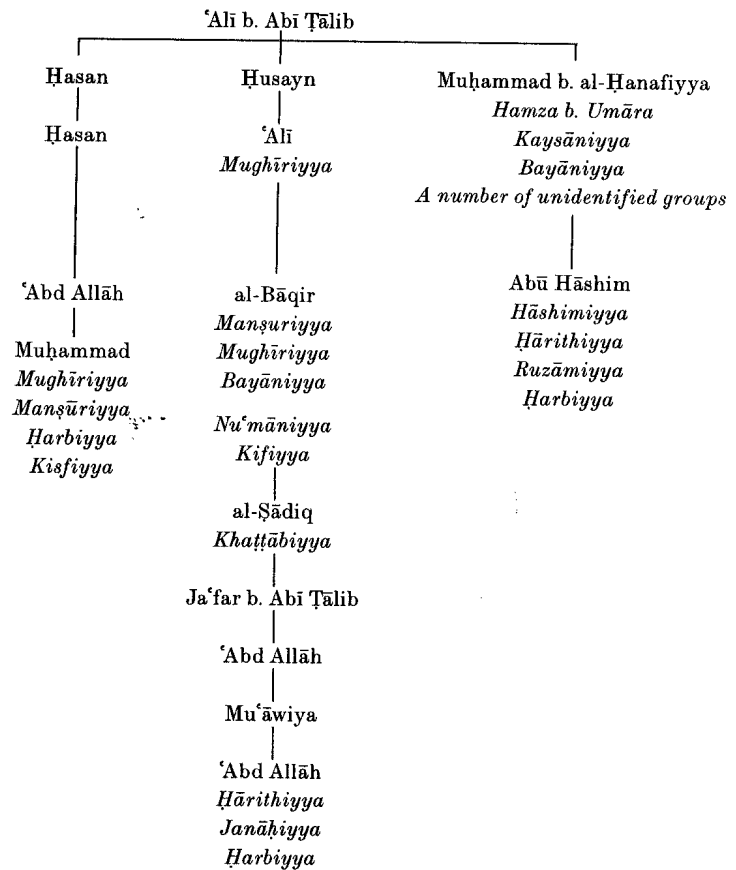
The history of Shiism shows that one prime method employed by early Shiite leaders to gather support for their activities was to claim that they were operating on the mandate or on behalf of one or more members of the family of 'Alī b. Abī Ṭālib (d. 661 AD) and his brother Ja'far. This seems to have been especially the case regarding the so-called *ghulāt* groups, despite the fact that Islamic heresiographers sometimes disagree as to the existence or otherwise of these groups and individuals and with which Ṭālibī they associated themselves.¹ Based on the reports of the heresiographers, the diagram on the following page gives a general indication of the Ṭālibīs in whom the *ghulāt* were interested. It is important to note that the activity surrounding these Ṭālibīs was supposedly contemporaneous with their lifetimes and not retrospective, as was the case with other members of the family such as 'Alī b. Abī Ṭālib and his sons al-Ḥasan and al-Ḥusayn.

This *ghulāt* activity did not cease with the Ṭālibīs cited in the diagram, but continued alongside subsequent members of the family, there being naturally much more information regarding those latterly recognised as Imāms.²

From the diagram it is evident that Ja'far al-Ṣādiq (d. 765), the sixth Imāmī Imām, was by no means exceptional in having a *ghulāt* following. Nevertheless, they would seem to have been equally if not more interested in other members of the

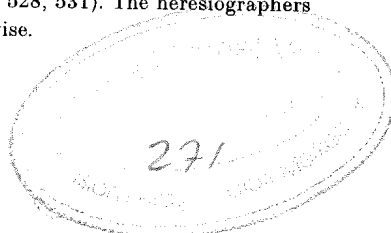
¹) For information regarding the Imāmī heresiographical tradition see W. MADELUNG, "Bemerkungen zur imamitischen Firaq-Literatur" *Der Islam* 43 (1967) 37-52. On the shiites in general see H. HALM, *Shiism* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1991), and on the *ghulāt* in particular see chapter III "The Extreme Shia". Also on the *ghulāt* see H. HALM, *Die islamische Gnosis: die extreme Shia und die 'Alawiten* (Zürich: Artemis, 1982).

²) AL-KASHSHĪ supplies the names of some *ghulāt* individuals associated with later Imāms. Among these are Muḥammad b. Bashīr who attached himself to Mūsā b. Ja'far (al-Kashshī, *Ma'rifat ikhtiyār al-rijāl* [Mashhad: Dānishgah-i Mashhad, 1970] pp. 477-83; al-Ḥusayn b. 'Ubayd Allāh al-Muḥarrir al-Qummī, who attached himself to 'Alī al-Riḍā (p. 512); Abū 'l-Thamr, Ja'far b. Wāqīd, Hāshim b. Abī Hāshim, Abū 'l-Samḥārī and Ibn Abī 'l-Zarqā' who attached themselves to 'Alī b. Muḥammad al-'Askarī (pp. 517, 519, 520, 512, 522, 528, 531). The heresiographers mention a number of *ghulāt* groups who did likewise.

Ṭālibī family, be these Ḥasanids, Ḥusaynids or Ja'farids. This is, however, contrary to the impression given in some sources such as AL-KASHSHĪ'S *Ma'rifat al-rijāl* that al-Ṣādiq was the main centre of *ghulāt* activity. This impression ensues from the fact that the recorded material describing the relationship of other Ṭālibīs with their *ghulāt* following is minimal when compared to that regarding al-Ṣādiq.

One pertinent question to ask here then, is why the sources contain so much information regarding the relationship between the *ghulāt* and al-Ṣādiq. It will be seen that the main reason why Abū 'l-Khaṭṭāb and the Khaṭṭābiyya appear so readily in the sources and were apparently so vigorously condemned by al-Ṣādiq is ultimately due to two interrelated circumstances. These are al-Ṣādiq's role within the development of early Shiite doctrinal and legal elaboration, and the often delicate relationship between the recently acceded Abbasid regime and the Ṭālibī family. Both of these situations were considerably compromised by the formerly

Bundan dolayı peygamber gönderilmeden kulların fiilleri hakkında Allah'ın hükmü bilinemez. Hüküm olmayınca teklif, teklif olmayınca da sevap ve ceza olmayacaktır. Ancak Eş'arilerin bu görüşe sahip olmaları gerek Mu'tezile ve gerekse başka bir ekolün mantıkî delillerini reddetmek adına yapılmamıştır. Bu, onların akıl ve naklin sınırları konusunda geliştirdikleri metodolojilerinin gereğidir. Kelâmî ekollerin geçmişine bakıldığında, bu geçmiş onların temelini oluşturan perspektiflerin çeşitliliği ile doludur. Bu eğilimler arasındaki gerginlik, günümüz kelâmında da karakteristiktir.

Mâturîdîler ise bu konuda Eş'arilerin görüşlerine yakın ve esasta onlar gibi görüş beyân etmelerine rağmen, aklın mahiyeti konusunda Mu'tezile'-ye daha yakındır. Mâturîdîler, bu iki ekol arasında mutedil bir yol izlemişlerdir. Başka bir ifadeyle, onlar meseleyi tamamen nakle dayandıranlar ile tamamen akla dayandıranlar arasında orta yolu benimsemişlerdir. Onların bu yaklaşımı siyaset ve ahlâk felsefesi açısından objektif değerler teorisiyle de bağdaşmaktadır. Buna göre, iyi objektiftir; yani iyi ve gerçeklik insana nisbetle bir vaziyet olması gerçeğinin insan aklı vasıtasıyla keşfedilmesini gerektirmektedir.⁶⁵ Dolayısıyla objektif ve eleştirel bir tutumla özgür araştırma ve irdeleme olmazsa onun yerine önyargılı, sahte bir takım teslimiyetçi anlayışlar geçer ki bu da ilmî ve ahlâkî yönden problemlere neden olur.

İnsanlar akıllarıyla eşyayı idrâk etmeye çalıştıklarında bir metod takip etmek durumundadırlar. Fakat hangi metodu kullanırlarsa kullansınlar, aşamayacakları bir sınır karşılına çıkmaktadır. Oysa akıl daima üretime açık ve devamlı yeni bilgiler ortaya koymaya çalışmasına rağmen, insanın dış ve iç duyularının sahasına girmeyen hususları tek başına çözmesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle, teorik ve pratik hayata dair problemlerin çözümü için aklın, vahyin rehberliğine ihtiyacı mutlak bir zorunluluk arz eder. Kısaca, "aklı bilgiye nisbet etmek, gözü görmeye (rü'yet) nisbet etmek gibidir. Kur'ân'ı akla nisbet etmek, güneş ışığını görmeye (basar) nisbet etmek gibidir."⁶⁶

65 bk. Rand, Ayn, "Kapitalizm Nedir?" (çev. Atilla Yayla), *Sosyal-Siyasal Teori*, derleyen ve yayına hazırlayan: Atilla Yayla, Ankara 1993, s. 168.

66 el-Gazzalî, Ebû Hamid Muhammed, *İhyâ u Ulûmî 'd-Dîn*, Beyrut 1997, I/111.

Cafer Es-Sadık'ın Eserleri

Mehmet ATALAN*

ABSTRACT

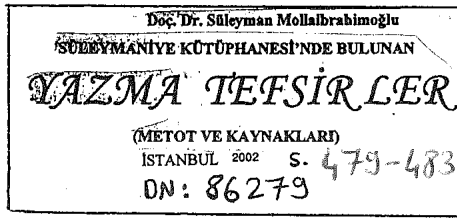
Jafar al-Sadiq who is the 6th Shi'ite Imamiyyah seems as an important figure in the early years of the second century when Abbasid received the diagnasty from the Umeyye. The works mention Jafar al-Sadiq's studies. Same mysterious sciences as astrology, cefr, augury, talisman, chemistry, magic, and extra ordinary abilities have been referred to Jafar al-Sadiq. Many of these works are available as published and handwritten in Süleymaniye Library in Istanbul. The works except Kitab al-Tawhid are works which been referred to Jafar al-Sadiq. This works are the errors stemming from the name of Jafar b. Mohammed. The attribution of the sciences such as astrology, cefr, augury, talisman, chemistry and magic to Jafar al-Sadiq aren't right and they are far from the scientific truth.

KEYWORDS: *Jafar al-Sadiq, Kitab al-Tawhid, Tafsis, Astrology, Cefr.*

Soyu, baba tarafından Hz. Muhammed'e, anne tarafından Hz. Ebu Bekir'e dayanan ve Şii İmamiyye'nin VI. imamı olarak kabul edilen Cafer es-Sadık hilafetin Emeviler'den Abbasiler'e geçtiği hicri ikinci yüzyılın başlarında oluşan ilmi harekette meşhur bir sima olarak göze çarpmaktadır. Hadis, Tefsir, Fıkıh, Akaid, Cedel, Lugat ve Tarih gibi alanlarda yoğun faaliyetlerin

* Arş. Gör., Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi.

Cafer es-Sadık (030026)

1. CA'FER b. MUHAMMED es-SÂDIK'A İSNAD

(ö. 148/765)

TEFSİR ADI MECHÛL

A. Müellif:

Nafiz Paşa, nr. 65'te kayıtlı tefsir nüshasının müellifi tam olarak tesbit edilebilmiş değildir. Zira tefsirin önsözünde ve metin içinde müellif adı yer almamış, sadece kitap kapağı üzerinde sonradan eklendiği anlaşılan, "Tefsîr-i İmâm Ca'fer Sâdik²⁵⁷" ibaresi bulunmaktadır. Aynı şekilde tefsir, gerek kütüphane fihristlerinde ve gerekse Fuat Sezgin'in GAS'ında²⁵⁸ Ca'fer es-Sâdik'ın eserleri arasında gösterilmiştir. Celâl Kırca'nın "*Ca'fer es-Sadık ve Ona İzâfe Edilen Tefsiri*" adlı makalesinde tefsir nüshası hakkında bilgi verilmiş, ancak tefsirin Ca'fer es-Sâdik'a aidiyeti noktasında kesin bir sonuç belirtilmemiştir.²⁵⁹ Brockelmann ise *Tefsîru'l-İmâm Ca'fer es-Sâdik* adıyla

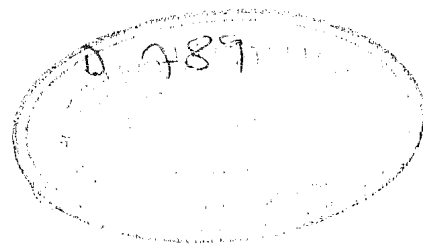
²⁵⁷ Ebû Abdillâh Ca'fer b. Muhammed el-Bâkır b. Ali Zeyne'l-âbidîn 80/699 veya 83/702 yılında Medine'de doğmuş ve orada vefat etmiştir. Soyu babası tarafından Hz. Ali'ye, annesi tarafından da Hz. Ebû Bekir'e dayanmaktadır. Nitekim babası Muhammed b. Bâkır Hz. Ali'nin torunu Zeyne'l-âbidîn'in oğlu, annesi Ümmü Ferve de Hz. Ebû Bekir'in torunu Kasım b. Muhammed'in kızıdır. Ca'fer es-Sâdik, İsnâaşeriyye'nin altıncı, İsmâiliyye'nin beşinci imamı, ayrıca Ca'ferî fikhının kurucusudur. Hadis, tefsir, fıkıh, akaid ve tasavvuf alanlarında ün yapmıştır. Yüzlerce kitap ve risâle yazdığı ileri sürülmektedir. *Misbâhu's-ş-şeri'a*, *Tefsîru'l-Kur'ân*, *Esrâru'l-vahy* ve *Kitâbu't-tevhîd*, zamanımıza kadar ulaşan eserleri arasında yer alır. bk. Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ârifîn*, 1/251; Ziriklî, *el-A'lâm* 2/121; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifîn* 3/145; DîA, "Ca'fer es-Sâdik" md.

²⁵⁸ Fuat Sezgin, GAS, Band I, 529; *Târîhu't-turâsi'l-arabi*, 3/269.

²⁵⁹ Celâl Kırca, "*Ca'fer es-Sadık ve Ona İzâfe Edilen Tefsiri*" Erciyes Ü. İF D., 6 (1989), s. 95-112.

permettre de fixer les traits d'une éthique musulmane. Le dynamisme de l'égalité fondée sur l'ethnicité arabe inclusive est manifestement réduit, puisque nous avons rencontré cette conception dans une seule tradition, chiite de surcroît. L'égalité fondée sur la génération physique, quant à elle, est absente des traditions prophétiques, mais possède un certain dynamisme dans la Tradition exégétique. L'actualisation de cette conception est toutefois irrégulière, et comprend une action interprétative aboutissant à la suspension de la notion de genre humain. L'égalité fondée sur la génération physique, pas plus que l'égalité fondée sur l'ethnicité arabe inclusive, ne semble donc relever de l'éthique musulmane.

Le dynamisme de l'égalité fondée sur l'ascendance adamique, au contraire, se manifeste dans les traditions sunnites comme chiïtes, et sur toute l'étendue de la Tradition exégétique. Dans son actualisation, en outre, cette conception ne subit aucun inflexionnement interprétatif, tout en connaissant une application extensive. L'égalité fondée sur l'ascendance adamique exerce donc clairement un monopole dans l'éthique musulmane, sans pour autant ignorer des limites spécifiques. Il importe, d'une part, de garder à l'esprit le fait que cette conception s'applique à la différenciation héréditaire, et qu'elle est associée à l'affirmation de l'inégalité religieuse. Dans la perspective d'un travail ultérieur, d'autre part, nous devons nous demander si l'égalité fondée sur l'ascendance adamique, en tant qu'elle renvoie à une origine, ne ménage pas une place à d'autres types de différenciation, voire à la différenciation héréditaire elle-même.

MIRACLES IN ŠĪʿĪ THOUGHT
A CASE-STUDY OF THE MIRACLES ATTRIBUTED TO
IMĀM ĠAʿFAR AL-ŠĀDIQ*

JUDITH LOEBENSTEIN

The Hebrew University of Jerusalem

Abstract

According to Imāmī doctrine, the ability to perform miracles (*Muʿjizāt*) is one of the characteristics of the Imām. This goes against the position of the Sunna, which claims that only prophets are able to perform miracles. The article discusses the various definitions of miracles in Islam and surveys the miracles attributed to Imām Ġaʿfar al-Šādiq (*d.* 148/765). This survey demonstrates the various capabilities attributed to the Imām and illuminates a number of patterns common to the traditions relating the Imām's miraculous deeds. The most noteworthy of these patterns is the association of a miracle performed by the Imām with a qurʾānic miracle, usually performed by a prophet. The aim of this pattern is to reinforce the Imāmī position regarding the equal status of an Imāmī and prophetic miracle.

According to Imāmī ŠĪʿĪ doctrine, the Imām can be recognized, among other things, by his ability to perform miracles and this ability is proof of his right to the Imamate. The aim of this article is to define the characteristics of the miracle in Imāmī ŠĪʿĪsm by carrying out a typological examination of the miracles attributed to Imām Ġaʿfar al-Šādiq.

Al-Šādiq has been chosen as a case-study for two main reasons. The first is that the number of miraculous acts attributed to him is especially large. In Ibn Šahrāšūb's *Manāqib al Abī Ṭālib*, for example, the group of traditions dealing with al-Šādiq's miracles is by far the largest.²

* This article is based on a M.A. thesis presented to the Hebrew University of Jerusalem in September 2000. The thesis was written under the supervision of Professor Etan Kohlberg, to whom I am deeply grateful for guidance, inspiration and unfailing encouragement throughout. I am also grateful to Professor Yohanan Friedmann and Dr Meir M. Bar-Asher for their comments on a previous draft of this article.

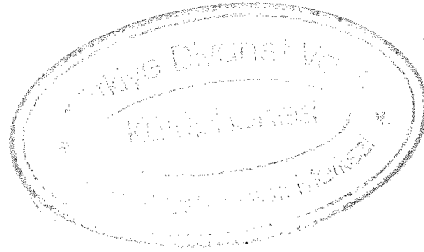
¹ "ŠĪʿa" and "ŠĪʿĪ" refer throughout this article to Imāmī (Twelver) ŠĪʿism.

² The chapters that include al-Šādiq's miracles comprise a total of twenty-four pages, as opposed to similar chapters dealing with the miracles of other imams; see, for example, the chapters about the miracles of al-Bāqir (eleven pages), al-Kāzīm (twelve pages) or al-ʿAskarī (twelve pages); see Ibn Šahrāšūb, *Manāqib*, vol. 3. A similar situation prevails

(scriptural) teolojisinde, Allah'ın sıfatlarının aşkınlığı (*et-tenzih*) açısından ifade edilen şeye karşılık gelir. O, Kant'ın ana eleştirisi olan kozmolojik delillerin en iyisinden bazı zorunlu açıklama uçları verebileceği, ancak onların hiçbiri bizatihi sonuç vermeyeceği (*ens realissimum or perfectissimum*) eleştirisini bertaraf ettiği kadarıyla önemlidir. Zira gördüğümüz gibi, İbn Sinâ'nın imkanı nasıl tasarladığı verildiğinde, onun mümkün olmayan varlığı tümüyle aşkın, 'mâhiyet-üstü' bir varlık olmalıdır. Bu, bununla birlikte, varlığın mâhiyete olan âriziliğinin, bir *façon de parler* olmaktan çok üst derecede gerçek olarak alınmış olmasını gerektiriyor görünüyor.

Delilin güçlü bir biçimde muamma bir öz savunması, onun aşkına yönelişi açısından anlaşılabilir. Uygun biçimde muamele gördüğünde, yeterli derecede *hikmet* felsefi geleneği içinde gösterildiği gibi, delil akılda Allah'ın gerçekliği konusunda sonsuz (fathomless) bir kesinliğe neden olabilir.

D2364

CA'FER ES-SÂDIK'A NİSBET EDİLEN HEMEROLOJİ ÜZERİNE BİR İNCELEME*

R. Y. Ebied And M. J. L. Young

Çev. Mehmet ATALAN**

Fırat Ü. İlahiyat Fak.

Mezhepler Tarihi A. B. D.

Email: matalan@firat.edu.tr

Hemerology, ayın belirli günlerinin uğurlu veya uğursuz olduğunu araştırmak amacıyla astrolojik hesaplama usulü üzerine bina edilen İslâmî bir bilimdir.¹ İslâmî hemerology'nin bir Arapça örneği, 148/765'de vefat eden Şii imamlarının altıncısı olan Ca'fer es-Sâdık'a nisbet edilen "İhtiyarat Eyyam eş-Şehr" başlığı altında Leiden MS. 7525'de² kayıtlı olarak korunmaktadır.

İhtiyarat Eyyam eş-Şehr, Leiden MS'nin 85-89 sayfaları arasında yer almaktadır. Nastalig ile ortak bazı özellikler arz eden, düzensizce yazılmış olan bir el yazısı olup, on beş satırdır. MS'nin tamamlanış tarihi 22 Recep 1309 (M.S.1891) cumartesi günüdür. Yazıda, pek çok sayıda çıkarılan bölümler ve bazı okunması mümkün olmayan kelimeler vardır. İmlasında Farsça'nın etkisini gösteren pek çok örnek mevcuttur. MS'nin Farişi özellikleri, içindeki bazı varaklarda yeteri kadar görülebilir. Eser bizim elimizdeki bölümlerinden başka, Fars dilinde yazılmıştır. Sayfaların her birinin sol üst köşesinde, ilk veya son kelimeleri gösterilir. İhtiyarat'ın elimizdeki örneği, diğer nüshaların hepsinden daha fazla korunmuş olarak gözükmektedir.³

* R. Y. Ebied And M. J. L. Young, "A Treatise On Hemerology Ascribed To Ğa'far Al-Sâdiq", *Arabica*, C.XXIII. (Sayı. 3), Leiden 1976, 296-298.

** Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Araştırma Görevlisi.

¹ Bkz. *The Encyclopaedia of Islam EI²*, "İhtiyarat" Tewfiq Fahd La Divination Arabe, Leiden 1966, 483-488.

² Bkz. D. Woorhoeve, *Handlist of Arabic Manuscripts*, Leiden 1957, 126.

³ Fuat Sezgin tarafından (*Geschichte der Arabischen Schrifttums*, I/531) Ca'fer es-Sâdık'a nisbet edilen "İhtiyarat el-Eyyam eş-Şehr" başlığı altında, diğer dört el yazması sıralanmıştır. Bazı problemler tahlil edilmesine rağmen, her birinden ve burada temsil edilen her işten gerçekte farklıdır. Bibliotheque Nationale, (Paris), MS 1224/4, (Mağribi MS, XVII. Yüzyıl) ve İstanbul MS., Esad, 3554/3). Ca'fer es-Sâdık hemerology üzerine kısa bir çalışma yapmıştır. M.S 5903/2 Berlin'deki çalışma XIX. yüzyıla ait benzer kısa bir derle-

جعفر صادق.

جعفر الصادق (٨٠ - ١٤٨ هـ = ٦٩٩ - ٧٦٥ م)

ودفن فى البقيع مع أبيه وجده - رضى الله عنهم.

ونشأ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بالمدينة المنورة حيث العلم المدنى، وحيث كانت آثار الصحابة - رضى الله عنهم - قائمة، وكبار التابعين أمثال: ابن شهاب الزهري وغيره من الفقهاء وكان لا يجد غضاضة فى أن يأخذ عنهم علم جده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ومازال يشدو فى طلب العلم حتى بلغ فيه درجة العالم الذى تسير إليه الركبان، واستمر فى طلب العلم حتى مات أبوه وهو فى الرابعة والثلاثين من عمره.

ونال علم السنة، وعلم الفقه، وكان معنيا كل العناية بمعرفة آراء الفقهاء على شتى مناهجهم.

وكان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عالماً ثقة روى عنه جماعة من أعيان العلماء وأعلامهم أمثال:

يحيى بن سعيد، وابن جريج، ومالك بن أنس وسفيان الثورى، وابن عيينة، وأبى حنيفة وغيرهم، وبلغ من عبادته وتقواه أنه كان يقسم أوقاته على أنواع الطاعات ويحاسب

هو الإمام جعفر الصادق بن محمد الباقر ابن على زين العابدين بن الحسين بن على بن أبى طالب، الهاشمى، القرشى وكنيته: أبو عبدالله، وقيل: أبو إسماعيل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ. وألقابه ثلاثة: الصادق، والفاضل، والظاهر، وأشهرها: الصادق. وأمه: أم فروة بنت القاسم بن محمد بن أبى بكر الصديق رضى الله عنهم.

من أجلاء التابعين، وأحد أعلام القرن الثانى الهجرى، وسادس الأئمة الإثنى عشر عند الإمامية.

ولد بالمدينة المنورة سنة ثمانين للهجرة الموافق لسنة ٦٩٩م وقيل: ولد سنة ٨٣هـ. وقيل: غير ذلك والراجح الأول، حيث ولد فى السنة التى ولد فيها عمه زيد بن على - رضى الله عنهما -، وهى نفس السنة التى ولد فيها الإمام أبو حنيفة النعمان وتوفى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فى شوال سنة ثمان وأربعين ومائة للهجرة الموافق سنة ٧٦٥م.

ويقال: إنه مات بالسم فى أيام المنصور

وفیات الاعیان، ۳۰۹/۴؛ الوافی بالوفیات، ۸۳/۳؛ المعارف، ابن قتیبه، ۲۳۳.
تفسیر امام جعفر صادق (ع) (۸۰-۱۴۸ق)، حضرت صادق (ع) مشهورترین اهل زمان خود در علم و فضل بود. محدثین از هیچ یک از ائمه معصومین (ع) به مقدار وی روایت نقل نداشته‌اند. صاحبان حدیث و کتب رجالی اسما شاکردان او را از ثقات با اختلاف آراء و گفته‌های آنان بیش از چهار هزار محدث و عالم ضبط کرده‌اند. جنابزی در معالم‌العترة الطاهرة به نقل از صالح بن الاسود می‌نویسد هیچ کس جز امیرالمؤمنین (ع) و حضرت صادق نگفته است «سَلَوْنِي قَبْلَ أَنْ تَقْدُونِي». در فهرست چاپی کتابخانه علی پاشا در استانبول تفسیری منسوب به امام جعفر الصادق (ع) به نام تفسیر الامام جعفر بن محمد الصادق ذکر شده است و آقا بزرگ تهرانی آنرا در الدرریمه یاد کرده و می‌نویسد: «چنین تفسیری در کتب و فهارس اصحاب، و علمای امامیه یاد نشده و آنچه که قریب به ظن است این تفسیر توسط بعضی از اصحاب ائمه علیهم السلام نگاشته شده مانند کتاب بحار‌العلوم که منسوب به امام حضرت الصادق (ع) است و توسط یکی از اصحاب ائمه علیهم السلام تألیف شده». مؤلف که یکی از اصحاب ائمه (ع) بوده روایات صحیح را جمع نموده است چون ایمان قطعی داشته است که این اقوال از ابی عبدالله جعفر الصادق (ع) است مستقیماً آنها را به امام نسبت داده و از خود نام نبرده است. ولی آنچه مسلم است اکثر اسناد احادیث در تفسیر قرآن کریم به امام جعفر الصادق (ع) منتهی می‌گردد. تصحیح انتقادی قابل توجهی از تفسیر امام جعفر صادق به کوشش پل نوبا در مجموعه آثار ابو عبدالرحمن سلمی (گردآورده نصرالله پورجوادی، تهران، مرکز نشر، ۱۳۶۹، ۵۱۸ - ۶۳) آمده است.

منابع: اعیان‌الشیعه، ۶۶۸/۱-۶۶۹؛ تفسیر بحر‌العرفان برغانی (خطی)؛ تفسیر عیاشی، ۲/۱؛ تفسیر قرأت‌الکونوی، ۴۹؛ تفسیر القمی، ۲۹/۱؛ تفسیر المیزان، ۲۰/۱؛ الدرریمه، ۲۶۹/۴؛ مفسران شیعه، ۷۰؛ مجموعه آثار ابو عبدالرحمن سلمی. گردآورده نصرالله پورجوادی، ۵/۱-۶۳.

التحریف والتبديل، اثر ابو جعفر محمد (۸۳-۱۴۸ق) فرزند حسن صیرفی کوفی از محققین شیعه و مفسران امامیه در قرن دوم هجری و از اصحاب حضرت امام جعفر الصادق (ع). مفسر، علم حدیث و تفسیر را از ابی عبدالله جعفر الصادق (ع) اخذ نموده و از التحریف والتبديل چنین استفاده می‌گردد که این تفسیر که فعلاً وجود ندارد ردی بوده است بر اقوال فرقه حشویه و اصحاب حدیث که در صدر اول اعتقاد غلطی نسبت به قرآن داشتند و تلفیقاتی به کرامت قرآن کریم نسبت داده‌اند این تفسیر از جمله تفاسیر و ردهائی می‌باشد که مانند شریف مرتضی و شیخ طوسی و شیخ صدوق بر آن اقوال نوشته‌اند.

منابع: تأسیس‌الشیعة، ۳۳۴؛ جامع‌الرواة، ۲۶۴؛ الدرریمه، ۳۹۴/۳؛ رجال، شیخ طوسی، ۲۸۴؛ رجال، ابن داوود، ۳۰۵؛ الفهرست، شیخ طوسی،

۲۸۹؛ معجم رجال‌الحديث، ۲۶۲/۱۵.

تفسیر ابی حمزة الثمالی، اثر ابو حمزه ثابت (م. ۱۵۰ق) فرزند ابی صفیه دینار ثمالی کوفی از دی معروف به ابو حمزة ثمالی شیخ شیوخ شیعه در عصر خویش و از اخبار و ثقات معتمدین در روایات و حدیث. از اصحاب حضرت سجاد (ع)، امام باقر (ع)، امام صادق (ع) و امام کاظم (ع) بود و نیز علماء عامه و خاصه روایات و احادیث او را در تفاسیر خود نقل کرده‌اند. ابن‌الندیم در الفهرست در ذکر کتب تفاسیر قرآن تفسیر او را ضبط کرده و چنین یاد می‌کند «کتاب تفسیر ابی حمزة الثمالی و نام او ثابت بن دینار و کنیه پدرش دینار ابو صفیه است و نیز ابو حمزه از اصحاب علی علیه السلام بوده و از نجباء ثقات و از مصاحبین ابی جعفر (ع)». از جمله کسانی که از تفسیر ابی حمزه ثمالی نقل نموده‌اند. ابوالقاسم فرات از اعلام مفسرین شیعه در عصر غیبت صغری در تفسیر خویش به نام تفسیر فرات در بیش از چهارده مورد از ابی حمزه ثمالی نقل می‌نماید. و نیز ثعلبی (م. ۴۲۷ق) در تفسیر خود به نام الکشف و البیان فی تفسیر القرآن و ابن شهر آشوب (م. ۵۸۸ق) در تفسیر خود/اسباب و النزول و کتاب دیگرش المناقب و ملا محمد صالح البرغانی (م. ۱۲۷۱ق) در تفسیر خود کنز‌العرفان و جمعی دیگر و حاجی خلیفه در کشف‌الظنون و در ضمن ذکر تفاسیر آن را نیز ضبط کرده‌اند و نجاشی می‌نویسد، سه فرزند وی نوح و منصور و حمزه در قیام و خروج زید شهید گردیده‌اند.

منابع: اعیان‌الشیعة، ۹/۴؛ الاعلام، ۹۷/۲؛ تأسیس‌الشیعة، ۳۲۷؛ تفسیر فرات‌الکونوی، ۱۷۷؛ تفسیر کنز‌العرفان (خطی)؛ تفسیر بحر‌العرفان و معدن‌الایمان، ملا محمد صالح برغانی (خطی)؛ الدرریمه، ۲۵۴/۴؛ جامع‌الرواة، ۱۳۴/۱؛ رجال ابن داود، ۷۷؛ رجال علامه حلی، ۲۹؛ رجال، کشی، ۱۷۶؛ رجال، نجاشی، ۲۸۹/۱-۲۹۲؛ رجال، شیخ طوسی، ۸۴؛ به بعد؛ کشف‌الظنون، ۴۴۴/۱؛ طبقات‌المفسرین، داودی، ۱۲۳/۱؛ الفهرست ابن ندیم، ۳۶؛ الفهرست شیخ طوسی، ۷۱؛ مفسران شیعه، ۶۷؛ مناقب، ابن شهر آشوب، ۳۲/۴؛ معجم رجال‌الحديث، ۳۸۵/۳-۳۹۳؛ تفسیر القمی، ۴۵/۲ به بعد.

تفسیر ابن ابی زیاد [= تفسیر سکونی]، اثر اسماعیل (م. ب. ۱۴۸ق) فرزند ابی زیاد مسلم شعیری سکونی کوفی از دانشمندان و مفسران شیعه و از اصحاب حضرت امام جعفر صادق (ع) و ثقات محدثین امامیه. ابن ندیم در الفهرست، تفسیر قرآن وی را ضبط کرده است. ابوالعباس نجاشی (م. ۴۵۰ق) آن را توسط استاد و شیخش در روایات ابی العباس احمد بن علی بن نوح سیرافی با پنج واسطه روایت می‌کند. میرداماد در کتاب خود الرواشح السماویة فی شرح الاحادیث الامامیه پس از توثیق وی قول تضعیف او را چون از سکونیه است رد می‌کند و اظهار می‌دارد که اجماع اصحاب به توثیق او تصریح دارند. تفسیر مورد بحث به زبان عربی و بر شیوه همان عصر یعنی روایتی می‌باشد و در کتب تفسیر و حدیث معتبر

s. 623-628

167692

YAZMA TEFSİR LİTERATÜRÜ

Doç. Dr. Süleyman MOLLAİBRAHİMOĞLU

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	167692
Tas. No:	2972 MOLLY

İSTANBUL - 2007

Cafer-i Sadık

100. CA'FER b. MUHAMMED es-SÂDIK'A İSNAD
EDİLEN TEFSİR

(التفسير المنسوب إلى جعفر بن محمد الصادق)

(ö. 148/765)

TEFSİR ADI MEÇHÛL

(عنوان التفسير غير معروف)

A. Müellif

Nafiz Paşa, nr. 65'te kayıtlı tefsir nüshasının müellifi tam olarak tespit edilebilmiş değildir. Zira tefsirin önsözünde ve metin içinde müellif adı not edilmemiş, sadece kitap kapağı üzerinde sonradan eklendiği anlaşılan, "Tefsîru'l-İmâm Ca'fer Sâdik"³⁰⁷ ibâresi yer almıştır.

³⁰⁷ Ebû Abdillâh Ca'fer b. Muhammed el-Bâkır b. Ali Zeynelâbidîn 80/699 veya 83/702 yılında Medine'de doğmuş ve orada vefat etmiştir. Soy, babası tarafından Hz. Ali'ye, annesi tarafından da Hz. Ebû Bekir'e dayanmaktadır. Nitekim babası Muhammed b. Bâkır, Hz. Ali'nin torunu Zeynelâbidîn'in oğlu, annesi Ümmü Ferve de Hz. Ebû Bekir'in torunu Kasım b. Muhammed'in kızıdır. Ca'fer es-Sâdik, İsnâaşeriyye'nin altıncı, İsmâiliyye'nin beşinci imâmı, ayrıca Ca'ferî fıkının kurucusudur. Hadis, tefsir, fıkıh, akaid ve tasavvuf alanlarında ün yapmıştır. Yüzlerce kitap ve risâle yazdığı ileri sürülmektedir. *Misbâhu's-şerî'a*, *Tefsîru'l-Kur'ân*, *Esrâru'l-vahy ve Kitâbu't-tevhîd*, zamanımıza kadar ulaşan

THE ATTITUDE OF JA'FAR AL-ŠĀDIQ AND
'ALĪ AL-RIDĀ TOWARD KALĀM AND
RATIONAL REASONING*

Binyamin Abrahamov
Bar-Ilan University

Kalām is a form of theological reasoning expressed in dialectical arguments.¹ Its methodology is to be differentiated from other kinds of theological reasoning derived, *inter alia*, from the Qur'ān and the Sunna. A form of a dilemma structure typical of *kalām* is already found in the Qur'ān.² However, *kalām* very probably originated from the influence of Christian theology on Islam, either as a result of religious disputations with Christians or by following modes of discussion introduced into Islam by converts.³ According to J. van Ess, "there was a written literature in the first century of Islam, and there did exist at that time a certain familiarity with the technique of *kalām*, although it was handled with a somewhat helpless rigidity."⁴ In the heresiographical literature we find a list of practitioners of *kalām* (*mutakallimūn*) beginning with 'Alī b. Abī Ṭalib (d. 40/661). He is reported to have disputed the Khawārīj on questions of the Promise and the Threat. Next 'Abdallāh b. 'Umar

*I would like to thank The Institute for Advanced Studies at the Hebrew University of Jerusalem for giving me the opportunity to carry out research on Shi'i *kalām* during 2002-2003. I am also indebted to Prof. Etan Kohlberg and to Prof. Meir Bar-Asher who invited me to stay at the Institute.

¹L. Gardet, "Ilm al-Kalām," *EI*², s.v. For a discussion of the discursive arguments of *kalām* see J. van Ess, "The Logical Structure of Islamic Theology," in *Logic in Classical Islamic Culture*, G.E. von Grunebaum, ed. (Wiesbaden, 1970), pp. 21-50.

²J. van Ess, "Early Development of *kalām*," in *Studies on the First Century of Islamic Society*, G.H.A. Juynboll, ed. (Carbondale, Illinois, 1982), p. 232, n. 12. See for example Qur'ān 3:20 which reads: "...If they have surrendered, they are right guided; but if they turn their backs, thine it is only to deliver the message..." A.J. Arberry, trans., *The Koran Interpreted* (Oxford, 1983).

³M.A. Cook, "The Origins of *kalām*," *BSOAS* 43 (1980): 40f. *Idem*, *Early Muslim Dogma — A Source-Critical Study* (Cambridge, 1981), pp. 153-158.

⁴J. van Ess, "The Beginnings of Islamic Theology," in *The Cultural Context of Medieval Learning*, J.E. Murdoch and E.D. Sylla, eds. (Dordrecht, 1975), p. 98. Van Ess published two refutation tractates against the believers in free will written by al-Ḥasan b. Muḥammad b. al-Ḥanafīyya (d. between 99/718 and 101/720) and 'Umar b. 'Abd al-'Azīz (d. 101/720). *Anfänge Muslimischer Theologie* (Beirut, 1977). In his *Early Muslim Dogma*, Cook casts doubt on the authenticity of these two treatises.

(d. 73/692) dissociated himself from Ma'bad al-Juhanī (d. 80/699-700), because the latter adhered to the doctrine of free will.⁵ Jahm b. Šafwān (d. 129/746), a theologian who exerted great influence on the Mu'tazilīs,⁶ adduced an argument based on disjunction to prove the perdition of Paradise and Hell.⁷ 'Abdallāh b. al-Muqaffa', a contemporary of the fifth and the sixth Imams (d. circa 140/757), translated parts of Aristotle's treatises on logic into Arabic.⁸ Another contemporary of the sixth Imam, who is reported to have been in the Imam's circle and to have engaged in theology⁹ and sciences is Hishām b. al-Ḥakam (d. 179/795-6).¹⁰ These details show that *kalām* and sciences were present in the first and second centuries of Islam.

This paper will seek to prove that the Shi'i Imams Ja'far al-Šādiq (d. 148/765) and 'Alī al-Riḍā (d. 203/818) were acquainted with *kalām* systems of argumentation and used both of these to refute heretics and to establish their dogmas. We shall also demonstrate that dealing with *kalām* does not contradict belief in mystical ideas, and that *kalām* appeared in Shi'i Islam from its beginning. Another aim will be to show that at times the opposition was not to the *kalām* system of argumentation, but rather to a doctrine or a set of ideas identified with an individual *mutakallim*. This phenomenon may explain why one opposes *kalām*, yet at the very same time uses *kalām* forms of debate.¹¹ I chose Ja'far

⁵Al-Baghdādī, *al-Farq bayna al-firaq*, Ṭāhā. 'Abd al-Ra'ūf Sa'd, ed. (Cairo, n.d.), p. 220.

⁶His contemporaries Wāṣil b. 'Aṭā' (d. 131/748) and 'Amr b. 'Ubayd (144/761) appear in the heresiographical literature as the founders of the Mu'tazila. Al-Baghdādī, *al-Farq*, p. 70f. For an excellent explanation of the name Mu'tazila and characterization of these two personalities see S. Stroumsa, "The Beginnings of the Mu'tazila Reconsidered," *JSAI* 13 (1990): 265-293.

⁷B. Abrahamov, "The Creation and Duration of Paradise and Hell in Islamic Theology," *Der Islam* 79 (2002): 100.

⁸G. Troupeau, "La logique d'Ibn al-Muqaffa' et les origines de la grammaire arabe," *Arabica* 28 (1981): 242-250.

⁹Al-Khayyāt, *Kitāb al-intiṣār*, M. Nyberg (ed.), French translation by A.N. Nader (Beirut, 1957), p. 81 of the Arabic text.

¹⁰J. van Ess, *Theologie und Gesellschaft im 2. und 3. Jahrhundert Hidschra. Eine Geschichte des religiösen Denkens im frühen Islam* (Berlin, 1991-7), vol. 1, pp. 358-369. For a list of scholars contemporary with Ja'far who engaged in theological discussions see W. Akhtar, *Early Shi'i Imāmiyya Thinkers* (New Delhi, 1988), p. 62f. H. Modarressi, *Crisis and Consolidation in the Formative Period of Shi'ite Islam* (Princeton, 1993), p. 111f.

¹¹This phenomenon appears repeatedly in Sunnī thought. One of the staunch enemies of *kalām* is Aḥmad b. Ḥanbal. In his refutation of the Jahmites, he uses a *kalām* device, the argument from disjunction named *taqṣīm* or *qisma*, not only in order to overcome his opponent, but also in order to establish dogma on a rationalist basis. He could have used a rational argument, that is, not a *kalām* argument, but he preferred a dialectical form of proof. (Such a rational proof would be: "God cannot be everywhere, including dirty places, for being in these places means a denigration

123734

Cafer-i Sâdik

FÜTÜVVETNAME-İ CA'FER SÂDİK
İNCELEME-METİN

Prof. Dr.
Mehmet Saffet SARIKAYA

5 EKİM 2008

MARKE YATIRIMCILARIN
SUNMA GELİR DOKÜMANI

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Y.A. Kütüphanesi	
Dem. No:	123734
Tas. No:	297.62 FÜT.C

HORASAN YAYINLARI
İstanbul 2008

Araştırmalar

konser teklifleri almış, hem rızkını temin etmiş, hem de kültür hizmetini en güzel bir şekilde yerine getirmiştir.

Cinuçen Tanrıkorur merhumun hayât hikâyesinde yer alan önemli olaylardan biri de Bârihüda hanımla evliliğidir. Aslen Jameika'lı bir ailenin çocuğu olan Charmaine Angela Moo isimli bu bayan Hz. Mevlâna'yı tanıdıktan sonra Müslüman olmuş ve Bârihüda ismini almıştır. Cinuçen Tanrıkorur, Bârihüda hanımın Türkiye'ye gelişini, kendisi ile nasıl tanıştıklarını, Konya'da yaşadığı sıkıntıları ve nasıl evlendiklerini akıcı bir üslupla etraflıca anlatır. Özellikle Bârihüda Hanım'ın tasavvufî anlamda yaşadığı bazı olaylar çok çarpıcıdır.

Dinî Mûsikî açısından fevkalâde önemli olan ve sonradan kaydını dinlediğimiz Arı sinemasında verilen konser, Cinuçen Tanrıkorur'un sanat hayatına altın harflerle yazılacak kıymettedir. Bu konserini ve icra ettikleri eserleri etraflıca anlattıktan sonra, Fas'ın Tanca şehrinde verdiği bir konseri ve konser yolculuğu sırasında yaşadığı olumsuzlukları, yanı sıra, Bayâti-Arabân makamında bestelediği âyin-i şerife verilen altın madalya ile ilgili hatıralarını da anlatarak şahsına yapılan iltifat ve takdirlere, espri ile karışık mütevazî cevabı şöyledir:

Yoktur benim asla işe dahlim
Ben sâdece bir kâtib-i vahyim" (S.293)

Doğumu ve gençlik yılları İstanbul'da geçmesine rağmen, fakülte tahsilinden sonra Ankara'ya gelen, burada geniş bir dost çevresi edinen Tanrıkorur, Ankara'daki bu çevresinden büyük bir övgüyle bahseder. Ancak onun için önemli hatıralardan biri de dönemin başbakanı merhum Turgut Özal ile tanışmasıdır. Merhum Özal'ın kültürel hassasiyeti, sanata saygısı ve samimiyeti Cinuçen Tanrıkorur'u derinden etkilemiş, Özal'ın erken vefatına ne kadar çok üzüldüğünü şu ifadeyle anlatmıştır; "...Fatih'le Atatürk gibi onu da erken aldılar elimizden. Mekânı nurla dolsun." (S.305)

Kitabın son bölümlerindeBrüksel, Paris Hollanda ve Arabistan'a yaptığı seyahatler ve buralarda yaptığı faaliyetler, tanıştığı kişiler ve kültürleri hakkında tecrübi bilgiler sunmaktadır. Kitap Cinuçen Tanrıkorur'un mûsikîmize yaptığı hizmetler, New York'a yaptığı seyahat ve hastane hatıraları ile son bulur. 1985 yılında devlet ricalinin kendisinden yazmasını istediği "*Türk Mûsikîsi El Kitabı*"nı yazmış, ancak bazı siyasi sebepler yüzünden yayımlanıp kültür hayatımıza kazandırılması mümkün olmamıştır.

Türk kültürüne büyük hizmetler veren Cinuçen Tanrıkorur'un Hatıraları kültür mirasını öğrenip sahip çıkacak genç nesillere güzel bir örnektir.

Ruhun şâd, makamın Cennet olsun Cinuçen Hocam. Sana duyduğumuz saygı ve minnet bâkidir...

Araştırmalar

-İnsan Bilimleri Araştırmaları-

Yıl:7, Sayı:13, 2005

7sparta, sh. 211-215

ŞİİLİĞİN FARKLILAŞMA SÜRECİNDE
CA'FER ES-SÂDİK'IN YERİ

Kamile ÜNLÜSOY*

Mehmet ATALAN, Ankara Üni. Sosyal Bilimler Ens,
Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004, ss.IV+185.

Şif İmâmîyye'nin on iki imamından birisi olan Ca'fer es-Sadık, yaşadığı dönemdeki genel fikri yapısı içinde Şiîliğin ve Şif fikirlerin tespiti açısından oldukça önemli bir şahsiyettir. Günümüzde Şiîlik üzerine pek çok çalışma yayınlanmış olmasına rağmen, sadece Ca'fer es-Sâdık hakkında yeterli bilgi veren çalışma yok denecek kadar azdır. Bu bakımdan Mehmet Atalan, tarafından hazırlanan *Şiîliğin Farklılaşma Sürecinde Ca'fer es-Sadık'ın Yeri* adlı çalışma bir boşluğu doldurmuştur.

Giriş, üç bölüm, sonuç ve bibliyografyadan oluşan tezin giriş kısmında, araştırmanın metodu ve kaynakları hakkında bilgi verildikten sonra, konuyla ilgili "şia" ve "rafıza" kavramları açıklanmıştır. Tezde, tasvirî metod uygulanmış, insan faktörü göz önünde bulundurularak dönemin sosyo-politik, ahlâki ve dinî durumunu ön plana çıkarma ve fikirlerin oluşmasındaki etkileri "fikir-hadise irtibatı" prensibi çerçevesinde önemli ölçüde yer verilmiştir. (s.3)

Atalan, tezinin birinci bölümünü "İlk Şif Farklılaşmalar"a ayırmış, konuyu üç başlık altında incelemiştir. "Farklılaşmanın İlk Tezâhürleri" başlığı altında imâmet, vasîlik, ehl-i beyt ve mehdîlik kavramları hakkında genel bilgiler verdikten sonra, "Şiîliğin Farklılaşma Sürecinde Kabileciliğin Rolü" başlığı altında Emevi-Haşimi, Alioğulları-Abbasoğulları ve Arap-Mevâlî çekişmelerini incelemiş, "Cafer es-Sâdık Öncesinde Şiîliğin Genel Görünümü" hakkında bilgi vererek birinci bölümü tamamlamıştır.

* Araş. Gör. SDÜ İlahiyat Fakültesi.

قبل بررسی کردیم، کتابی هست تحت عنوان *الناسخ والمنسوخ* که از مسئله‌ای سخن می‌گوید که، چه از جهت تعیین تاریخ نزول سور قرآنی و چه از جهت نشان دادن تحوّل فقه اسلامی، در نظر مسلمانان بسیار شایان اهمیت است؛ کتاب دیگر (کتاب القراءات) به مسئله اختلاف قرائتها مربوط است، و بدیهی است که شهادتی به قدمت شهادت مقاتل برای حصول «نسخه انتقادی» متن قرآنی بسیار ارجمند است: ولی افسوس که این دو کتاب ظاهراً مفقود شده است. کتابهای سوم و چهارمی نیز هست که اولی، کتاب *نواذر التفسیر*، به موارد خاصّ تفسیر و دومی، کتاب *متمشبهات القرآن*، به ابهامات بعضی از سوره‌ها مربوط است.

در میان این کتابها، از همه مهمتر پس از تفسیر کبیر، بی‌گمان کتاب *الوجوه والنظائر* است که ما خوشبختانه متن آن را در دست داریم. این کتاب نقطه عطفی در تاریخ تفسیر قرآنی است، زیرا به تصدیق سیوطی^۱ روش «وجوه و نظائر» را مقاتل وارد تفسیر کرده است. این روش کدام است؟ در عمل این روش عبارت است از تدوین صورتی از نظایر آیات قرآنی برای تعیین وجوه الفاظ، یعنی معانی مختلفی که يك لفظ در سراسر قرآن دربردارد. چنانکه مقاتل نقل می‌کند، پیغمبر (ص) فرموده است: «لا یكون الرجل فقیهاً کلّ الفقه حتی یری للقرآن وجوهاً کثیرة»: هیچ کس نمی‌تواند به فهم حقیقی قرآن دست یابد مگر آنکه در آن وجوه بسیار بیابد.^۲ در حقیقت، روش وجوه و نظائر را مفسران به معانی متفاوتی دریافته‌اند. برای بعضی، وجوه عبارت است از الفاظ مشترکی که در معانی متعددی به کار رفته باشد.^۳ برای بعضی دیگر، «نظائر» در لفظ است و «وجوه» در معانی^۴؛ مقصود آنها از این سخن آن است که دریافتن قرآن بر حسب وجوه به معنی کشف تعدّد معنایی در درون يك شباهت (نظیر) صوری میان کلمات است. و بالأخره، برای بعضی نیز قرائت قرآن بر اساس روش وجوه و نظائر به معنی «استفاده از اشارات باطنی و اکتفا نکردن به تفسیر ظاهری است».^۵

سیوطی، از طریق این تعاریف که ما آنها را به نقل از او آوردیم، تاریخچه تحوّل روش ابداعی مقاتل را رسم می‌کند و در عین حال بر اهمیت آن تأکید می‌ورزد. البته مقاتل هنوز از اشارات باطنی استفاده نمی‌کند، ولی روش او چنین امکانی را در برداشته است، و چنانکه از نحوه معمول او در استعمال این روش برمی‌آید، او از صرف «تفسیر ظاهری» فراتر می‌رفته است. این فراتر رفتن از آنجا آغاز می‌شود که مفسر از محدوده یکسانی الفاظ بیرون می‌آید و در معانی متفاوت آنها که ناشی از استعمال يك لفظ در سیاقهای مختلف سخن است دقیق می‌شود. آن گاه، چنانکه تاریخ نشان می‌دهد، بالضروره از ظاهر به باطن، از بیرون به درون، از معنی مستقیم و تحت اللفظی و ظاهری به لایه‌های هر چه عمیق تر و روحانی تر و باطنی تر

MAD... SONRA HELEN DÜKÜMAN

۱۹۳۹

تفسیر قرآنی و زبان عرفانی (۳)

از وجوه و نظائر مقاتل بن سلیمان و حکیم ترمذی تا تفسیر امام جعفر صادق (ع)

نوشته پل نوینا
ترجمه اسماعیل سعادت

در شماره‌های پیشین گفتیم که نوینا در جستجوی مطالعه نشأت تفسیر نمادی در اسلام به این نتیجه می‌رسد که این مطالعه را باید از سرچشمه‌ها آغاز کرد. نخستین این سرچشمه‌ها تفسیر مقاتل بن سلیمان است. نوینا بر آن است که این تفسیر البته عرفانی نیست، ولی به کلی تحت اللفظی هم نیست، بلکه گشوده به روی قوه خیال است و در بطن خود عناصر استعارای و اسطوره‌ای فراوان دارد که راه را برای بسط و پژوهشهای بعدی تفسیر هموار کرده است.

در مقاله‌ای که در پی می‌آید، نوینا نخست میان مقاتل و حکیم ترمذی که هر دو کتابی در وجوه و نظائر قرآن دارند مقایسه‌ای می‌کند و نشان می‌دهد که چگونه تجربه روحانی به صورت اصلی در تفسیر قرآن درمی‌آید و تفسیر را از قرائت ظاهری به قرائت استنباطی می‌برد که قدیمترین نمونه آن را می‌توان در تفسیر امام جعفر صادق (ع) یافت. نوینا در اینجا تفسیر امام صادق (ع) را به تفصیل بررسی می‌کند و با شواهد نشان می‌دهد که چگونه این تفسیر تأثیر تعیین‌کننده‌ای در تصوف اسلامی و آغاز تکون زبان عرفانی داشته است.

۱. کلمات و وجوه آنها

کلیات آثار مقاتل، چنانکه از عناوینی برمی‌آید که در صفحات پیشین از قول ابن ندیم نقل کردیم، می‌بایست شامل همه رشته‌های حوزه تفسیر باشد، و در نتیجه خلاصه گونه‌ای از علوم قرآنی متداول در نیمه اول قرن دوم هجری را تشکیل دهد. در کنار تفسیر کبیر که آن را در فصل

13 TEM 2009

MADD... SONRA GELEN DOKÜMAN

- Cafer-i Sadik
- Adalet

43376

به ضرورت عقل لازم است؛ و تمثیل معصوم (ع) در حکم «قیاس برهانی» است، با مقدمات «اولی» (نه نظری).

ملاً عبدالرزاق لاهیجی (م: ۱۰۷۲ق) می گوید:

مقدماتی که فراگرفته شود از معصوم، به طریق تمثیل، به منزله اولیات باشد در قیاس برهانی. و چنانکه قیاس برهانی افاده یقین کند، دلیلی که مؤلف باشد از مقدمات ماخوذه از معصوم افاده یقین تواند کرد، به این طریق که «این مقدمه، گفته معصوم است. و هرچه گفته معصوم است، حق است. پس این مقدمه حق است»^۱.

و روشن است که این چگونگی از آنجاست که منشأ علم معصوم (ع)، «علم الهی» و «لوح محفوظ» و «کتاب مکنون» است؛ و عقل معصوم عقل کلی است نه عقل جزوی بشری (که انسانها همه از آن متفاوت برخوردارند، از جمله فیلسوفان و عارفان)، و علم معصوم (ع) علم اولی است، که هیچ راه خطایی در آن نیست (نه علم نظری بحثی یا علم کشفی ریاضتی، که انسانهایی به آن می رسند، و هر دو در معرض تعارض و اختلاف است، و هرگز و هیچگاه به مرتبه «علم اولی» نمی رسد. و این در صورتی است که موضوعی در این علوم، مورد اتفاق باشد، وگرنه در صورت اختلاف ادله و تعارض براهین، و تنافی و تقابل کشفها، که از اعتبار آن کاسته می شود).

فیلسوف ویژه و بزرگ و کم مانند دوران، میر سید ابوالقاسم فندرسکی (م: ۱۰۵۰ق)، نیز در این باره چنین می گوید:

فلاسفه در علم و عمل - گاه گاه - خطا کنند، و انبیا در علم و عمل خطا نکنند. و فلاسفه را طریق علم، به عمل و فکر باشد، و انبیا را وحی و الهام، و چیزها را نه به فکر دانند، که آنچه نظری فلاسفه است ایشان را اولی است. و از این است که اینها خطا نکنند، و آنها خطا کنند، که خطا در اولیات نیستند، و در نظریات افتد.^۲

و بر همین بنیاد است - بنیادی عقلی - که می نگریم بجز عالمان رشته های مختلف فقه و تفسیر و حدیث و اخلاق و کلام و ... فیلسوفان اسلامی نیز در آثار و مباحث خویش به نقل اخبار می پردازند، و به آنها استناد می کنند، و از آنها تأیید می جویند، و برای تثبیت یا تأیید نظر خویش، اخبار را در مسائل مورد نظر می آورند، و با نهایت تجلیل به محتوای اخبار می نگرند، چنانکه در آثار ابن سینا، میرداماد، صدرالمتألهین شیرازی، حاج ملاً هادی سبزواری، آقا علی مدرس (حکیم) و دیگران این امر را مشاهده می کنیم. و موضوع در حد خود روشن است و نیازی به بیش

تعریف «عدالت» از زبان امام صادق (ع)

محمد رضا حکیمی

- تعریف عینی و عملی عدالت، از امام صادق (ع) و امام کاظم (ع)، به نقل از کتاب «کافی»، و مطلبی چند پیرامون «عدالت» -

عالمان معقول و منقول بر این حقیقت اتفاق دارند که چون درباره موضوعی سخنی معتبر از معصوم (ع) برسد، آن سخن بر همه سخنان دیگر - گویندگان هر کس باشند - مقدم است، و قبول آن

تقد و نظر / سال سوم / شماره دوم / سوم / ۷۹ / ۱۳۷۶ / ۱۹۹۷

است که:

روز سه شنبه ۵/۱۲/۸۲ در محل آکادمی ملیکی مغرب در حضور جمعی از اعضای این آکادمی و شخصیت‌های علمی و دانشگاهی تحت عنوان «اصول فقه و نوآوری علمای شیعه در آن» به سخنرانی پرداختم، و پس از يك رشته پرسش‌ها و پاسخ‌ها، نشست به پایان رسید، سپس ما را برای استراحت به اتاق خاصی راهنمایی کردند.

من در میان جمعی، باز سخن می‌گفتم، ناگهان بانویی که روسری بر سر داشت وارد اتاق شد، و خود را ایرانی مقیم کشور مغرب معرفی کرد و گفت: شوهرم برای آموزش زبان فارسی به این کشور سفر کرد و اقامت گزید ما هم بالتبع در این کشور اقامت گزیدیم، و شوهرم درگذشت و اکنون من به جای او تدریس می‌کنم.

گفتم: اهل کجا هستی؟

گفت: گیلان.

گفتم: چند سال است که در این کشور اقامت گزیده‌اید؟

گفت: سی و هفت سال.

پس از يك رشته مذاکرات کوتاه او افزود: من هدیه‌ای را به شما تقدیم می‌کنم تا آن را همراه خود به ایران ببرید، هر چند مردم این کشور از آن آگاهی ندارند.

گفتم: چیست؟

گفت: سالها پیش هنگامی که در «خزانه قزوین» (کتابخانه تاریخی شهر قدیم فأس) به رونویسی از ترجمه فارسی نظام الدین قاری نیشابوری^(۱) بر قرآن کریم می‌پرداختم به این حدیث منظوم فارسی که در قالب مثنوی است، دست یافتم - که تاریخ کتابت آن، سال ۹۷۶ هجری قمری قید شده بود، و شخصی آن را از ترکیه به ابومنصور السعدی سلطان مراکش^(۲)

۱. او بیشتر به لقب نظام اعرج معروف است.

۲. «ابوالعباس احمد منصور بالله سعدی» از سلاطین دولت سعیدین در مغرب اقصی و در سال ۹۵۶ هجری در شهر فأس بدنیا آمد، و در یازدهم ربیع الأول سال ۱۰۱۲ به مرض وبا در شهر «دار البیضاء» درگذشت، و در مقبره سعیدین در شهر «مراکش» مدفون گردید. [الاستقصاء، ابو العباس احمد بن خالد ناصری].

13 TEM 2009

Cafes-i İlahi.

MADDELERİNİN İZLENİMLERİNİN
SONRA GÖLEN DOKÜMAN

D1570

حدیث امام صادق علیه السلام

در قالب نظم فارسی

در کتابخانه قزوین کشور «مغرب»^(۱)

از چندی قبل از طرف آقای دکتر خالد علیوه وزیر آموزش عالی و تحقیقات علمی کشور «مغرب» (مراکش) برای ایراد سخنرانی علمی و گفتگو با علما و شخصیت‌های فرهنگی، فکری، دانشگاهی، آن کشور دعوت شدم. پاسخ مثبت به این دعوت جز در روزهای تعطیلی دروس حوزه علمیه، و فصل زمستان که هوا در آنجا کاملاً معتدل است، امکان پذیر نبود، از این لحاظ در تاریخ ۳/۱۲/۸۲، برابر ۱ محرم الحرام ۱۴۲۵، که فصل پایانی زمستان آغاز و دروس حوزه به مناسبت سوگواری سالار شهیدان تعطیل شده بود، ایران را به مقصد یاد شده ترک گفته و در فرودگاه «الدار البیضاء» مورد استقبال آقای محمد برکاوی رئیس دانشگاه «الحسن الثانی» قرار گرفتم، و ده روز در آن کشور اقامت داشتم و طبق برنامه تنظیم شده به استان‌های مختلف کشور مسافرت داشتم. خاطرات سفر و بیان نکات آموزنده این رحله علمی، در این چند برگ نمی‌گنجد. چیزی که در این جا مناسب است بیان گردد این

۱. از دفتر خاطرات آیه الله سبحانی پیرامون سفر به کشور مغرب اقصی. از هر نوع داوری در مضمون حدیث خودداری شده است و داوری به خواننده گرامی واگذار می‌شود.

larly fond of spiders and SSs ending in Jābir.

For a successor who claimed to have heard many traditions directly from his mouth, see the *tarjama* of Muḥammad b. al-Munkadir, but this claim is rejected by most ḥadīth experts. Jābir is, furthermore, the central figure in a composite which snowballed to a considerable size, combining pure narrative elements with various legal issues concerning marriage, sales transactions, decent human behaviour, etc. For the frame story, see Zakariyyā' b. Abī Zā'ida under no. 2341.

Ja'far b. Muḥammad b. 'Alī b. al-Ḥusayn b. 'Alī b. Abī Ṭālib aṣ-Ṣādiq, in Shī'ite ḥadīth sources often called only by his *kunya* **Abū 'Abd Allāh**, the well-known sixth *imām* of the twelver Shī'a who died in 148/765. Ja'far's Qur'an exegesis is neatly and comprehensively surveyed in Muḥammad b. Ibrāhīm b. Ja'far an-Nu'mānī (d. 360/971), *Tafsīr al-qur'ān*, a work which is quoted in extenso in Majlis's *Bihār al-anwār*, 2nd impr., Beirut 1983, vol. XC, as from p. 3. As for his role in ḥadīth, apart from being the target of numerous diving SSs, for the circulation of which all the canonical collectors, especially *s*, are to be held responsible, he is (S)CL in a number of bundles supporting among a few other texts arguably the most elaborate and richly embellished account of the farewell pilgrimage in the canonical collections. His contacts with 'Aṭā' b. Abī Rabāḥ may have proved useful for gathering those data, cf. Dhahabī, *Siyar*, V, p. 81. Besides, he also occurs in (spidery) bundles and SSs supporting fragments thereof. This longest version is, furthermore, full of topos-like digressions which can be viewed as constituting additional attempts at the hands of this early CL to provide the companion Jābir b. 'Abd Allāh with a 'chronologically feasible' time of birth. Once this chronology was accepted by the traditionists of those days, the right circumstances were created for the emergence of masses of Prophetic traditions which were later to find their place into the canonical collections, resulting in Jābir acquiring the qualifications of a 'prolific and long-living' companion. Whether or not Jābir is actually to be associated with this entire account of the pilgrimage, or only its outline, or one or more elements in it, depends on whether or not one is inclined to lend credence to his overall position in Muslim tradition literature. Most Muslim scholars as well as certain scholars in the West are perfectly capable of swallowing hook, line, and sinker, what may be called early Islam's miraculous longevity phenomenon, resulting in dozens of *mu'ammarrīn*. Jābir is said to have died in 78/697 at the age of ninety-four, while he allegedly was eighteen at the

battle of Badr, cf. Dhahabī, *Siyar*, III, pp. 191 f.

With a strand on the authority of his father Abū Ja'far Muḥammad b. 'Alī b. al-Ḥusayn b. 'Alī b. Abī Ṭālib, known as al-Bāqir (many of the topical digressions alluded to above have not been included in the following shortened paraphrase):

- "When I was still a young man we entered the quarters of Jābir b. 'Abd Allāh who had become blind. Singling me out from among the others, he said: 'Ask me what you will', so I asked him about the Prophet's farewell pilgrimage. Jābir said: 'Nine years he did not go on a *hajj*, but in the tenth he announced that he was planning to perform one. A huge crowd of people¹ gathered at Medina, anxious to complete it with the Prophet and to follow his example. When we had arrived in Dhū 'l-Ḥulayfa², Asmā' bt. Umays³, the wife of Abū Bakr, gave birth to his son Muḥammad. She asked the Prophet's advice what she should do. 'Wash your whole body and then wrap your belly tightly in your lower garment by slipping a part between your thighs and tying it onto the other part thereof on your back. Then you may assume a state of consecration.' After a *ṣalāt* the Prophet set out, riding his camel amidst a multitude of riders and people on foot. He constantly was receiving revelations which he knew exactly how to interpret, so we acted as he did. He uttered the *labbayka Allāhumā* formula. We were intent on performing a *hajj*, since we did not yet know the *'umra* (as performed in combination with the *hajj*). When we finally arrived at the Ka'ba, he stroked and kissed the Black Stone and made three rapid and four slow circum-

1. In one report this crowd was estimated at numbering between 90,000 and 130,000, cf. 'Awn al-ma'būd, V, p. 253, lines 19 f. The historicity of these figures is, as always, questionable. In our opinion, dividing them by one hundred results in eminently plausible numbers. This often appears to be the case with figures from early Islamic historical sources. See the introduction of our translation of Tabarī, *Annales*, vol. XIII, where a few data were brought together that might be construed as underbuilding this working hypothesis.

2. An oasis ca. six miles south of Medina.

3. Previously she had been married to 'Alī's brother, Ja'far, cf. IS, VIII, p. 206.

MADDE YAYIMLANDIRAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Juynboll, G. H. A., *Encyclopedia of Canonical Hadith*,

Leiden 2007, pp. 260-262 . İSAM 186969.

28 EKİM 2009

JA'FAR B. MANŠUR-AL-YAMAN, a high-ranking Isma'ili author who flourished during the reigns of the first four Fatimid caliphs. His father, Ebn Ḥawšab (d. 302/914, q.v.), originated from a learned Shi'ite family of Kufa, and pioneered the Isma'ili *da'wa* (see FATIMIDS) in the Yemen, where his conquests earned him the honorific title of Manšur-al-Yaman (Conqueror of Yemen). Ja'far's detailed account of his father's life (*Sirat abilihi*) has been largely preserved through quotations. After Ebn Ḥawšab's death, Ja'far was his only son to remain faithful to the mission (*da'wa*). Antagonism between him and his disgruntled brother, Abu'l-Ḥasan, eventually forced him to emigrate to the Mağreb, where he arrived during the reign of the second Fatimid caliph al-Qā'em (r. 322-34/933-46; see Ḥammādi, pp. 39-41.). Ja'far witnessed the serious anti-Fatimid rebellion led by the Kharijite Abu Yazid (d. 336/947), which rattled the Fatimid state during the last two years of al-Qā'em's reign and the beginning of the reign of his successor al-Manšur (r. 334-41/946-53). Ja'far's fervent support for the Fatimids is expressed in his poems, composed during the years 333-36/945-48 and celebrating Fatimid victories (Stern, pp. 146-52). After defeating Abu Yazid, al-Manšur founded, near Qayrawān, his new residential town Manšuriya, where Ja'far had a fine house. His financial situation led him to mortgage his house, and he was in danger of losing it when the caliph al-Mo'ezz (r. 341-65/953-75) saved him from his predicament by paying off his debt in recognition of his and his father's services ('Azizi Jawḍari, pp. 126-27; tr. pp. 193-94). Ja'far died at an unknown date in the early period of al-Mo'ezz's reign.

Ja'far's works were often copied and incorporated in later anthologies of Isma'ili literature (Poonawala, pp. 71-75, 144, 150, 317, 323). They are largely devoted to allegorical interpretation (*ta'wil*) in which he relates words and expressions from the Qur'ān, Islamic rituals, and letters of the Arabic alphabet, to the grades of the hierarchy of the Fatimid *da'wa* (*ḥodud al-din*); the numbers seven and twelve feature prominently in his scheme. Among Ja'far's early works are *Ketāb al-ālem wa'l-ḡolām*, a dialogue of spiritual initiation, and *Ketāb al-kašf* containing six short pre-Fatimid *ta'wil* treatises dealing mainly with the subject of the imamate. Ja'far viewed the imamate as a continuation of prophecy. His works on stories of the prophets were written particularly with this view. These include *al-Šawāhed wa'l-bayān* supporting 'Ali's succession to the imamate, *Sarā'er al-noṭaqā'* and its sequel *Asrār al-noṭaqā'*, as well as the interpretation of the *sura* Yusuf contained in his *Ketāb al-farā'eẓ wa ḥodud al-din*. One epistle of Ja'far, *Šarḥ dalālat ḥoruf al-mo'jam* (or *Resālat ta'wil ḥoruf al-mo'jam*), is devoted to the interpretation of the letters of the Arabic alphabet.

Bibliography: Works. *Ketāb al-farā'eẓ wa ḥodud al-din*, The Institute of Ismaili Studies Library (IISL), London, MS no. 928; *al-Reẓā' fi'l-bāten*, London, IISL, MS no. 1143; *Šarḥ dalālat ḥoruf al-mo'jam*, London, IISL, MS no. 141; *al-Šawāhed wa'l-bayān*,

London, IISL, MS no. 142; *Ta'wil surat al-nesā'*, London, IISL, MS no. 1103; *Ketāb al-ālem wa'l-ḡolām*, ed. and tr. James W. Morris as *The Master and the Disciple: An Early Islamic Spiritual Dialogue*, London, 2001; *Ketāb al-kašf*, ed. Rudolf Strothmann, London, 1952; *Sarā'er al-noṭaqā'* and *Asrār al-noṭaqā'*, ed. Moštafā Ġaleb as *Sarā'er wa asrār al-noṭaqā'*, Beirut, 1984.

Studies: Abu 'Ali Manšur 'Azizi Jawḍari, *Sirat al-ostād Jawḍar: wa behi tawqī'āt al-a'emma al-fātemiyin*, ed. Moḥammad Kāmel Ḥosayn and Moḥammad 'Abd-al-Hādi Ša'ira, Cairo, 1954; tr. Marius Canard, as *Vie de l'Ustadh Jaudhar (contenant sermons, lettres et rescrits des premiers califes fatimides)*, Algiers, 1958. Farhad Daftary, *Ismā'ilīs: Their History and Doctrines*, Cambridge, 1990. Heinz Halm, "Dja'far b. Manšur al-Yaman," in *EI*², suppl., pp. 236-37. Ḥosayn b. Fayz-Allāh Hamḍāni, *al-Šolayḥiyun wa'l-ḥaraka al-fātemiya fi'l-Yaman*, Cairo, 1955. Moḥammad b. Mālek Ḥammādi, *Kašf asrār al-bāteniya wa aḡbār al-Qarāmeṭa*, ed. Moḥammad Zāhed b. Ḥasan Kawṭari, Cairo, 1939. Ismail K. Poonawala, *Biobibliography of Ismā'ili Literature*, Malibu, 1977. Edris 'Emād-al-Din Qoraši, *'Oyun al-aḡbār wa fonun al-āṭār fi faẓā'el al-a'emma al-aḡhār*, vols. 4-6, ed. Moštafā Ġaleb, Beirut, 1973-84; vol. 5 and part of vol. 6 ed. Moḥammad Ya'lāwi, Beirut, 1985. Fuat Zezgin, *Geschichte des arabischen Schrifttums*, 8 vols., Leiden, 1967-82, I, pp. 578-79. Samuel Stern, *Studies in Early Ismā'ilism*, Max Schloessinger Memorial Series, Monograph 1, Jerusalem, 1983.

(HAMID HAJI)

JA'FAR B. YAḤYĀ BARMAKI.

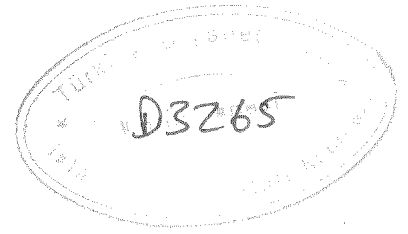
See BARMAKIDS.

JA'FAR KHAN AZ FARANG ĀMADEH. See MOQADDAM, ḤASAN. Forthcoming, online.

JA'FAR KHAN BAKTIĀRI. See BAKTIĀRI.

JA'FAR AL-ŠĀDEQ, ABU 'ABD-ALLĀH, the sixth imam of the Imami Shi'ites. He was the eldest son of Imam Moḥammad al-Bāqer (q.v.) and, on the side of his mother, Omm Farwa, a descendent of Abu Bakr by four generations (Ṭabari, III/IV, p. 2509; Ya'qubi, II, p. 458; Ebn Qotayba, p. 215). He spent most of his life in Medina, where he built up a circle of followers primarily as a theologian, Ḥadīth transmitter, and jurist (*faqih*).

- i. *Life*.
- ii. *Teachings*.
- iii. *And Sufism*.
- iv. *And Esoteric sciences*.
- v. *And herbal medicine*.
- vi. *And Shi'ite jurisprudence*. See SHI'ISM. Forthcoming, online.

CA'FER ES-SÂDİK'İN RAFİZİLERLE TARTIŞTIĞINI ANLATAN BİR
RİSALE: HÂZİHİ MUNAZÂRA CA'FER B. MUHAMMED ES-SÂDİK (R.A)
MAA'R-RÂFİZÎ

Doç. Dr. Mehmet ATALAN

Fırat Ü. İlahiyat Fakültesi

e-posta: matalan@firat.edu.tr

SONRA GELEN DOKÜMAN
07 ENİL 2010

Abstract: *In this article, the debate of Ja'far al-Sâdıq with a Rafida has been dealt with. Ja'far al-Sâdıq, the 6th Shi'ite Imamiyyah seems as an important figure in the early years of the second century when Abbasid received the dynasty from the Umayya. Early Imâmî heresiographers maintain that the name Rafida was first applied to the adherents of Ja'far al-Sâdıq by al-Mughîra b. Sa'îd, immediately after they had dissociated themselves from him. According to another report, the term Râfida took place in the abortive uprising of Zayd b. 'Ali against the Umayyads. According to this report, some Kûfans who had initially joined Zayd's camp made their continued support conditional on his rejection (rafđ) of Abû Bakr and 'Umar. When Zayd refused to accede to their demands they deserted him (rafadûhu), thus bringing about his defeat. Hezihî Munâzâra Ca'fer b. Muhammed es-Sâdik(r.a) Maa'r-Râfizî, namely work which relating to Ja'far al-Sadîq was analyzed to be basis text. This Pamphlet which has been numarated 2763/11 (152a-157a v.) is in the Suleymaniye Shehid Ali Pasha.*

Key Words: Râfida, Shi'ism, Pamphlet, Muğire b. Saîd, Zeyd b. Ali, Imâmiyya.

GİRİŞ

İslam düşüncesinin geçirmiş olduğu tarihi süreç içerisinde Râfıza terimine yüklenen anlamlar farklılık arz etmekle birlikte ilk dönem kaynaklarında onun iki şekilde kullanıldığı görülmektedir. Ancak kullanımdaki bu farklılık birbirinden net olarak ayrılmış durumda değildir. Aslında Mezheplerde kesin sınırlarla birbirinden ayırmak mümkün olmamaktadır. Özellikle bu farklılık, aynı mezhebin alt kollarını birbirinden ayırmak şeklinde tezahür ediyorsa sorun daha bariz şekilde kendini göstermektedir.

Konuyla ilgili araştırma yapanlar, genelde, Râfıza'nın anlamı ve ortaya çıkışıyla ilgili bilgileri nakletmekle yetinmişlerdir. Hâlbuki bunların, fikir-hadise

172 574

KIRŞEHİR VALİLİĞİ ve AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
AHİLİK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA MERKEZİ

*Ca'fer-i Sâdık
Fütüvvetname*

FÜTÜVVE TNAME-İ CA'FER SÂDİK HAKKINDA BAZI
DEĞERLENDİRMELER

Prof. Dr. Mehmet Saffet SARIKAYA

Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

mss@ilahiyat.sdu.edu.tr

II. AHİ EVRAN-I VELİ VE
AHİLİK ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

-BİLDİRİLER-

23 TEM 2008

12 Ekim 2006

Kırşehir

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	172574
Tas. No:	301.4 AHİ.E

Hazırlayan:

M. Fatih KÖKSAL

Ankara, 2007

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

1. Eser ve Müellifi Hakkında

Eser, 18,7x12,2 cm ebadında altmış dört varak olup, ince kâğıt üzerine rik'a olarak yazılmıştır. Ayetler, hadisler ve bazı dualar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Hacı Bektaş İlçe Halk Kütüphanesi 101 numarada kayıtlı eser bilinen tek nüshadır. Eserin mikrofilm nüshası Milli Kütüphane MFA A-4714 numarada arşivlenmiştir. Bu eser, Fütüvvetname niteliğindeki eserler arasında Ca'fer-i Sâdık (148/765)'a nispetle şimdilik bilinen tek örnektir. Diğer eserlerde "İmam Ca'fer şöyle buyurur", "Ca'fer-i Sâdık (as) buyurur ki..." vb. cümle başları bulunmasına rağmen eserin adı Ca'fer-i Sâdık'a nispet edilmemiştir. Kendisine nispet edilen pek çok örnekte gördüğümüz gibi¹ muhtevasını dikkate aldığımızda eserin Ca'fer-i Sâdık'a aidiyeti mümkün görünmemektedir. Bu adlandırma biçimiyle eser, Alevî kültüründe sıklıkla gördüğümüz Ca'fer-i Sâdık Buyruklarını da çağrıştırmaktadır. Nitekim eser, yer yer Buyruklarla örtüşen bir içeriğe sahiptir. Mevcut nüshanın müstensih nüshası olduğu, müstensihin çok da bilgili bir kişi

¹ Bkz., Öz, Mustafa, 1970 "Ca'fer es-Sâdık", DİA, VII, 3; F. Toufic, "Ca'fer as-Sâdık et la Tradition Scientifique Arabe", Le Shi'isme İmanite, Paris, 131-143; Atalan, Mehmet, 2001, "Ca'fer es-Sâdık'ın Eserleri", Dinî Araştırmalar, XI, 113-132;

سپهر، عباسقلی (۱۲۶۸-۱۳۴۲ق)
۱۷۷۳- «شهادت امام صادق(ع)»

گنجینه، بیابنی ۲۲، ص ۷۱-۷۷، فارسی.

کد پارسا: A۶۶۵۳۵

زندگی نامه امام صادق(ع)

سلیمی نیا، محمد
Cafer-i Sadik

حسینیه در مکتب امام جعفر صادق(ع).

(شماره ۱۱۶۴)

شاگردان امام صادق(ع)

عابدی، محمد (۱۳۵۲-)

«امام هدایت: هدایت و تبلیغ در

گفتار و رفتار امام صادق(ع)». (شماره ۸۷۴)

اندیشه‌های تربیتی امام صادق(ع)

عمیدی، سید ثامر هاشم حبیب

غیبة الإمام المهدي عند الإمام

الصادق علیهما السلام. (شماره ۲۲۶۶)

اندیشه‌های کلامی امام صادق(ع)

عمیدی، سید ثامر هاشم حبیب

«غیبة الإمام المهدي فی حدیث الإمام

الصادق علیه السلام». (شماره ۲۲۶۷)

احادیث امام صادق(ع)

قزوینی، سید محمد کاظم (۱۳۰۸-۱۳۷۳)

۱۷۷۴- موسوعة الإمام الصادق(ع).

جلد بیست و سوم، قم: دارالغدیر، چاپ اول، ۱۴۲۴ق/

۱۰۰۰ نسخه، ۴۳۷ص، عربی، وزیری (گالینگور).

شابک: ۹۶۴-۶۹۵۷-۱۲-۹

کد پارسا: B۶۹۲۳۳

زندگی نامه امام صادق(ع)

متقی، تقی (۱۲۹۴-)

۱۷۷۵- «چون ابر، چون نسیم، چون

باد، چون بهار»، فرهنگ جهان بیابنی ۳۳، ص ۲-۴.

فارسی، کتابنامه: ۴.

کد پارسا: A۶۴۳۷۶

فضائل امام صادق(ع)

11 MART 2008

کتابخانه

8- Ca'fer es-Sâdık (v.148/765): Kaderîdir.¹ Tefsirle ilgili eserleri şunlardır:

- 1) Esrâru'l-Cahy
- 2) Havussu'l-Kur'âni'l-Azîm
- 3) Menâfiu's-Suveri'l-Kur'ân: ed-Dürrü'n-Nazîm fi Fezâili'l-Kur'âni'l-Azîm
- 4) Tefsîru'l-Kur'ân²

9- Ma'mer b. Raşid (v.154/771): Kaderîdir.³ Tefsîru'l-Kur'ân'ı⁴ vardır.

10- Said b. Ebî Arûbe (v.156/773): Kaderîdir.⁵ Tefsîru'l-Kur'ân'ı⁶ vardır.

11- Said b. Beşîr el-Basrî (v.168/784): Kaderîdir.⁷ Tefsîru'l-Kur'ân'ı⁸ vardır.

12- Müslim b Hâlid ez-Zencî (v.180/796): Kaderîdir.⁹ Tefsîru'l-Kur'ân'ı¹⁰ vardır.

- 1- el-Kâdî, el-Fazl, 337; İbnu'l-Murtezâ, Tabakât, 139.
- 2- Sezgin, GAS- I/529-530; Nüveyhîz, Mu'cem, I/126.
- 3- el-Kâdî, Fazl, 344; İbnu'l-Murtezâ, Tabakât, 134.
- 4- Sezgin, GAS, I/99, 291.
- 5- İbn Kuteybe, el-Maârif, 222; el-Ka'бі, Zikr, 94; el-Kâdî, Fazl, 342; el-Hatib, el-Kifâye, 125; ez-Zehebî, Mîzân, II/151; İbnu'l-Murtezâ, Tabakât, 137.
- 6- Sezgin, GAS, I/92; Nüveyhîz, Mu'cem, I/211.
- 7- İbn Sa'd, et-Tabakât, VII/468; İbnu'l-Murtezâ, Tabakât, 136.
- 8- ez-Zehebî, Mîzân, II/130; ed-Dâvûdî, Tabakât, I/181; Kehhâle, Mu'cem, IV/221.
- 9- el-Ka'бі, Zikr, 84; el-Kâdî, Fazl, 338; ez-Zehebî, Mîzân, IV/102.
- 10- Sezgin, GAS, I/38.

M 21

CAFER-I SADIK

الدكتور
محمد يحيى الهاشمي

الإمام الصادق

علام الكيمياء

Türkiye	
6888	
922.976	
SAD	

اعقلوا الخبر اذا سمعتموه عقل وعاية
لا عقل ورواية . فان رواة العلم كثير
ورعانه قليل .

الامام علي - نهج البلاغة

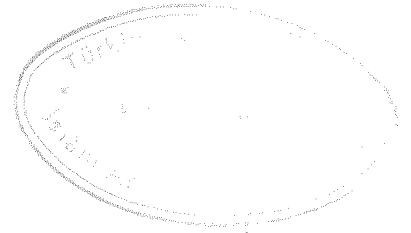
منشورات

المؤسسة السورية للدراسات والبحوث

القاهرة: حلب: بغداد:

١٠ شارع فلسطين - كتيبة جيل النصر - كتيبة شامع انتي

MAKALELERİN İZLENİMLERİ
BİRİNCİ KİTAPÇIK
1993

معرفی برخی آثار منسوب به امام صادق (ع)

علی اکبر ضیائی

ابی طالب رضی الله عنهم، من کتب سورة البقرة و علقها علیه زالت عنه الأوجاع كلها...
پایان: سمرة الفاتحة من قراها فی کل ساعة تغفر جمیع الذنوب و هی لكل مرض تقرأ علیه یبرأ باذن الله تعالی تم کتاب منافع القرآن الکریم، نفع الله لصاحبها و کاتبها و قارئها و سامعها و لجمیع المسلمین آمین.
نسخه‌ای از این کتاب به شماره ۷۳۶۵ در کتابخانه ظاهریه دمشق موجود است و استنساخ آن متعلق به قرن هشتم هجری قمری است و نیز نسخه‌ای دیگر از همان کتاب به شماره ۹۵۹۴ در همان کتابخانه وجود دارد، ولی ناقص است. این کتاب که در آغاز آن به امام صادق (ع) نسبت داده شده است، مجموعه‌ای از روایات امام (ع) در منافع قرآن کریم می‌باشد که پس از نیمه دوم قرن چهارم تألیف شده است.
در این کتاب بسیاری از مطالب از کتابی به نام «کشف السر المصون والعلم المکنون» فی شرح خواص القرآن الکریم و منافعه» نوشته ابو عبد الله محمد بن احمد بن سعید تمیمی^(۲) (زنده به سال

آثار بسیاری به امام صادق (علیه السلام) نسبت داده شده است. سید محسن امین تعداد ۲۴ کتاب و رساله به آن امام (ع) منسوب دانسته و می‌گوید: دلیل موثقی بر تألیف چنین آثاری از امام صادق (ع) وجود ندارد، و اکثر آنها را شاگردان امام (ع) به نقل از آن حضرت تألیف نموده‌اند، و یا اینکه برخی از شیعیان گفتارهای امام را جمع‌آوری نموده و به آن حضرت نسبت داده‌اند.^(۱)

از آنجا که نگارنده با اکثر کتابخانه‌های عمومی و خصوصی کشور سوریه آشنایی دارد، به آثاری منسوب به آن حضرت برخورد نموده که کمتر از آنها در کتب و مآخذ موجود ذکری به میان آمده است.
در این مقاله با برخی از چنین آثاری آشنا می‌شویم بدون شک تعدادی از آنها از آن حضرت نمی‌باشد، و دلایل هر یک در ذیل این آثار آمده است.

۱- خواص القرآن الکریم یا منافع القرآن

آغاز: قال الامام ابو عبد الله جعفر الصادق بن محمد بن علی بن* زین العابدین بن الحسین الشهید بن علی بن

* کلمه «بن»، واقع بین علی و زین العابدین زائد است.

X جعفر البرمكي

لأنه لم يعرف عنه الكذب في حياته ، واشتهر بالعلم حتى نسبت إليه معرفة بالعلوم الفقهية والطبيعية والطلسمات ودست عليه مؤلفات لم تثبت نسبتها إليه ، خلف أباه الباقر في الإمامة وينتهي إليه أجماع الإمامية ومن بعده افتترقت الأئمة عشرية فرقا ، منها الواقفية * الذين وقفوا عند الباقر وقالوا برجعتهم ومنهم الجعفرية * الذين توقفوا عند جعفر الصادق ونسبوا إليه آراء تبرأ منها ، أما في العلم فينسب إلى جعفر الصادق علم الجفر * كما ينسب إليه الاشتغال بعلم الكيمياء ، وعلى يديه تعلم جابر بن حيان الكيمياء بل ذهب بعضهم إلى إنكار وجود جابر إبرازا لعلم جعفر الصادق ، وقد تبرأ في حياته عما كان ينسب إليه غلاة الشيعة ، وقد دخل جعفر العراق وأقام به مدة إبان خلافة المنصور ولكنه لم يتعرض لحق له في الخلافة . توفي بالمدينة عام ١٤٨ هـ (٧٦٥ م) .

X جعفر الطيار

صحابي هاشمي من السابقين في الإسلام ، وهو جعفر بن أبي طالب بن عبد المطلب بن هاشم ، ابن عم النبي ، وأخ أكبر للإمام علي بن أبي طالب ، وكان على رأس المسلمين الذين هاجروا للمرة الثانية إلى الحبشة وعدتهم ٨٢ رجلا وامرأة بينما كان النبي بمكة يدعو إلى الله سرا وجهرا ، وكان جعفر المتكلم عن المهاجرين عند النجاشي ، ولم يعد جعفر إلى الحجاز حتى هاجر الرسول إلى المدينة فاشترك عام ٧ هـ في غزوة خيبر ثم في غزوة مؤتة في العام التالي وكان النبي قد استعمل على جيش المسلمين زيد بن حارثة « فان

وزير عباسي ، وهو جعفر بن يحيى ابن خالد البرمكي أشهر البرامكة * ولد ببغداد عام ١٥٠ هـ (٧٦٧ م) وهو ثاني أبناء يحيى البرمكي وأكبرهم هو الفضل ، وجعفر أصغر سنا من الرشيد بنحو عامين وقد عهد أبوه إلى أبي يوسف القاضي بتعليمه وتفقيحه وتميز عن اخوته بالسماحة والفصاحة لهذا كان مقربا عند الرشيد يأنس إليه أكثر من أخيه الفضل ، وجعل إليه الرشيد أمر قصوره ثم نقل إليه ديوان الخاتم من أخيه الفضل ودعاه بالوزير الصغير ، وفي عام ١٧٦ هـ (٧٩٢ م) ولاة الرشيد إمارة مصر فولى عليها من قبله عمر بن مهران ، وفي عام ١٨٠ هـ قضى على ثورة العصبية بالشام وأعاد الأمن إليها ، وفي السنة نفسها ولاة على خراسان ، وفي عام ١٨٢ هـ (٧٩٨ م) جعله رائدا لابنه المأمون ومدبرا لأمره كما كان الفضل مع الأمين ، حتى إذا كان عام ١٨٧ هـ (٨٠٣ م) نقم الرشيد على البرامكة وهو الحدث الذي يعرف بنكبة البرامكة فأمر به فقتل بالقرب من الأنبار في آخر ليلة من محرم بعد عودة الرشيد من حجة وأمر بجنمانه فصلب ببغداد على ثلاثة جسور ثم أحرق بعد ذلك .

X جعفر الصادق

الإمام السادس عند الإمامية الاثني عشرية * وهو جعفر بن محمد الباقر ، ابن علي زين العابدين ، ابن الحسين السبط ، ابن علي بن أبي طالب ، ولد بالمدينة عام ٨٠ هـ وأمّه أم فروة (بنت القاسم بن محمد بن أبي بكر) ويشتهر بأمرين : الصدق والعلّم ، فلقب بالصادق

af. Sadık

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

CA'FER ES-SADIK VE ONA İZAFE EDİLEN TEFSİRİ

Doç. Dr. Celâl KIRCA*

GİRİŞ

İslâm'ın ilk dönemlerine ait eserlerin bilinip tanınması, metod ve muhteviyâtlarının bilinmesi, bütün dinî ilimler gibi tefsir ilminin de önemli mes'eleleri arasında yer almaktadır. Hz. Peygamber ile başlayan sahabe, tâbiûn ve tebaüt' tâbiûn ile, devam eden ve gelişen tefsir faaliyetleri içinde, hiç şüphesiz bu üç neslin yaptığı tefsirlerin çok önemli bir yeri mevcuttur. Hicrî 1. ve 2. asırları kapsayan yıllarda yazılan tefsirlerin, günümüze ışık tutan ve yol gösteren yönlerinin yanında, tefsir ilminin doğuşu, gelişmesi ve çeşitli dallara ayrılması konularında da bize ışık tutan yönleri bulunmaktadır.

İlk iki asra ait tefsirler hakkında, bazı bilgiler elimizde mevcut ise de, yeterli olmadığı da bir gerçektir. Zira 1. ve 2. yüzyıllar içinde yazılmış ve adları muhtelif kaynaklarda zikredilmiş tefsir kitaplarından ancak bir kaçı, tetkik ve tahkik edilerek neşre edilebilmiştir. Bunlardan bir çoğu, el yazması nüshalar halinde dünyanın muhtelif kütüphanelerinde bulunmaktadır. Bazılarının ise, sadece adları bilinmekte var olup olmadığı, şayet var ise nerede olduğu maalesef bilinmemektedir.

El yazması nüshalar halinde dünyanın çeşitli kütüphanelerinde bulunan ve henüz tetkik ve tahkik yapılarak neşredilmemiş bulunan tefsirlerden biri de, Ca'fer es-Sâdık'a izafe edilen tefsirdir. Bilindiği kadarıyla dünyada sadece beş nüshası bulunan bu tefsirin, bir nüshası da İstanbul Süleymaniye kütüphanesi Nâfiz Paşa 65 numarada kayıtlı bulunmaktadır.

(*) Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Lehren schriftlich niedergelegt haben, ist sehr fraglich. Die dem Gründer der Ibāditen 'Al. b. Ibād at-Tamīmī, geb. unter Mu'āwīya I, zugeschriebene, angeblich unter Abdalmalik verfasste *'Aqīda* (Sachau MSO II, 63ff) ist jedenfalls wahbitisch, gehört also einem erst in der Mitte des 6. Jahrh.s gegründeten Zweige der Sekte an, s. Nallino RSO IV 58, 466.

4b. Auch die schon in die Umayyadenzeit verlegten Anfänge der *schiiitischen* Literatur sind apokryph. Das gilt insbesondere für die dem Imām Abū 'Al. *Ġāfar as-Sādiq* b. M. al-Bāqir (st. 148/763 zu Medina) zugeschriebenen Werke.

b. Qotaiba, *Ma'ārif* 110, b. Hall. No. 128, *Ilazinat al-ašfiyā* I, 37, *Safīnat al-aulyā* 25, *Tariḫi Guzida* 205, *Raudāt al-a'imma* 140, Ruska, Ar. Alchem. II, 25/6. 1. *Miṣbūḥ as-šarī'a wamiṣtāḥ al-ḥaqīqa* (Kentūrī 2964) Berl. 8667, Br. Mus. Suppl. 226, Browne, Cat. p. 8, Ambr. C. 186 (NS 442, XXV), Ivanov, Guide to Ismaili Lit. 30, lith. Tebriz 1287, Teherān 1314 im Anschluss an *al-Ġāmi' al-kabīr* (Kentūrī 743), s. Strothmann Isl. XXI, 302. 2. *Tafsīr*, zuerst herausg. von Du'n-Nūn al-Miṣri (s. S. 198), dann v. M. b. Ibr. b. Ġāfar an-No'mān (st. 328/940), einem Schüler al-Kulinis (s. S. 187) s. *Amal al-āmil* 58, *Muntaha 'l-maqāl* 252, *Raudāt al-ġannāt* 555, an-Nāḡašī, *al-Riḡāl*, Bombay 1317, 271, Bankipore XVIII, 2, 1460/1, Būhār 13, s. Massignon, Essai 179 ff. 3. *k. al-Ġafr* Br. Mus. 426, 10 s. Steinschneider, Zur pseudepigraph. Lit. 71. 4. *Iḫtilāḡ al-a'dā'*, Photo einer alten Hds. bei Sarkis, Cat. 1928, 47, 2, Août 1932, S. 63. Übers. aus Berl. und Gothaer Hdss. bei Diels, Zur Lit. des Gliederzuckens, II, Abh. Berl. Ak. 1908, S. 58 ff. 5. *Hayākil an-nūr*, Paris 4945. 6. *Manāfi' suwar al-qor'ān*, Gotha 1256, 3, Vat. V. 1014, 4. 7. *Baḥr al-ansāb* pers. Übers. v. Saiyid Murtaḏā, lith. Teherān 1297.

4c. Seinem Anhänger al-Mufaḏḏal b. 'O. *al-Ġu'fī* al-Kūfī, der sich dann aber dem Abu'l-Ḥaṭṭāb M. b. a. Zainab Miqlās al-Aḡḏa' al-Asadī al-Kūfī, dem Begründer der übertreibenden Sekte der Ḥaṭṭābiya (s. an-Nauḥaṭī, ed. Ritter 37 ff, 58 ff, Margoliouth EI III, 999) anschloss und mit ihm 145/762 in Kūfa hingerichtet wurde, werden gleichfalls einige Schriften zugeschrieben.

Al-Kaššī, *Ma'rifat aḫbār ar-riḡāl* 295, *Tūsī*, List 739, Ivanov, Guide to Ism. Lit. 30, IV. *K. at-Tauḥīd* Mešh. IV, 26, 82—6.

Brockelman, Carl "Geschichte der Arabischen Literatur"
Supp I.c. s. 104, 1937
(LEIDEN, E.J. BRILL)

١٧٣ و ٤٨٦ ، قوله في المكان ١٥٧ ، قول اصحابه في ارادة الله ١٩١ و
٥١٣-٥١٤ ، قوله في كلام الباري ١٩٢ ، في قدرة الله على الظلم ٢٠١-٢٠٢
و ٥٥٦-٥٥٧ ، قدرة الله على ما علم انه لا يكون ٢٠٣ ، الاستطاعة
٢٣٠ ٢٣٢ ، المنوع ٢٤٠ ، تجويزه ان يقال لو كان الكفار آمنوا
الح ٢٤٤ ، اللطف ٢٤٦-٢٤٧ و ٥٧٣-٥٧٤ ، عوض البهائم ٢٥٤ ،
التوفيق ٢٦٢ ، الروح ٣٣٤ ، النفس ٣٣٧ ، الحركات والسكون وافعال
الانسان ٣٤٥ ، وجه تسمية الاعراض اعراضا ٣٧٠ ، ايجاب الارادة
للمراد ٤١٥ ، الخواطر ٤٢٩ ، القرآن ١٩٢ ، ٥٩٩-٦٠٠

جعفر بن مبشر ، ابوا محمد [توفي سنة ٢٣٤ . مروج الذهب (طبع مصر
١٣٠٣) ٢ ص ٢٧٠ ، المنية والامل ٣٤-٤٤ ، الوافي للصفدي نسخة شهيد
على باشا ١٩٦٧ ورقة ٢٣ ب ، كتاب الانتصار ١٩٩ و ٢٣١ ، تاريخ بغداد
رقم ٣٦٠٨] . - قوله في المكان ١٥٧ ، في الاستطاعة ٢٣٠ ، في الكبار
٢٧١ ، في سارق الدرهم عمدا وخائنه ٢٧٣ ، في النفس ٣٣٧ ، انكاره
ايجاب الارادة للمراد ٤١٥ ، قوله في الدار ٤٦٤ ، في القرآن ٥٩٩-٦٠٠ ،
حكاية اختلاف الناس في القرآن ٥٨٨-٥٩٨

جعفر بن عقيل بن ابي طالب . - قتل بكر بلاه ٧٦ : ٣

جعفر بن ابي طالب . - قتل بكر بلاه ٧٥ : ١٣-١٤

جعفر بن محمد الصادق [توفي سنة ١٤٨] . - قول الخطابية فيه ١١ ، قول

البرزنية فيه ١٢ ، قول العميرية فيه ١٢-١٣ ، قول النواسية فيه ٢٥ ،

٢٦ ، ٢٧ ، ٢٨ ، قوله ان الله لم يزل صادقا ٥٨٠

جَعْفَرُ بْنُ مُبَشَّرٍ (٠٠٠ - ٢٣٤ هـ)
(٠٠٠ - ٨٤٨ م)

جعفر بن مبشر بن أحمد الثقفي :
متكلم ، من كبار المعتزلة ، له آراء انفرد بها ،
و«تصانيف» مولده ووفاته ببغداد (١)

جَعْفَرُ الصَّادِقُ (٨٠ - ١٤٨ هـ)
(٦٩٩ - ٧٦٥ م)

جعفر بن محمد الباقر بن علي زين
العابدين بن الحسين السبط ، الهاشمي القرشي ،
أبو عبد الله ، الملقب بالصادق : سادس
الأئمة الاثني عشر عند الإمامية . كان من
أجلاء التابعين . وله منزلة رفيعة في العلم .
أخذ عنه جماعة ، منهم الإمامان أبو حنيفة
ومالك . ولقب بالصادق لأنه لم يعرف عنه
الكذب قط . له أخبار مع الخلفاء من بني
العباس وكان جريئاً عليهم صداعاً بالحق .
له «رسائل» مجموعة في كتاب ، ورد ذكرها
في كشف الظنون ، يقال إن جابر بن حيان
قام بجمعها . مولده ووفاته بالمدينة (٢)

المُصَدِّقُ (٠٠ - نحو ٢٤٠ هـ)
(٠٠ - ٨٥٥ م)

جعفر بن محمد بن إسماعيل الحسيني
الطالبي الهاشمي : ثاني الأئمة «المكتومين» عند
الإسماعيلية . قالوا : إنه ولي الإمامة بعد أبيه
محمد «المكتوم الأول» وكانوا يكونون عنه
بالمصدق ، خوفاً عليه من بطش العباسيين .

(١) تاريخ بغداد ٧ : ١٦٢
(٢) نزهة الجليس للموسى ٢ : ٣٥ ووفيات
الأعيان ١ : ١٠٥ والجمع ٧٠ واليعقوبي ٣ : ١١٥
وصفة الصفوة ٢ : ٩٤ وحلية الأولياء ٣ : ١٩٢

كان شجاعاً مظفراً ، سيره المعز مع القائد
جوهر لافتتاح الديار المصرية ، فدخلاها .
وبعثه جوهر إلى الشام ، فامتلك الرملة
(بفلسطين) سنة ٣٥٨ هـ ، ثم امتلك دمشق
سنة ٣٥٩ هـ . وقتله بها الحسن بن أحمد
القرمطي (١)

جَعْفَرُ بْنُ قُدَامَةَ (٠٠ - ٣١٩ هـ)
(٠٠٠ - ٩٣١ م)

جعفر بن قدامة بن زياد ، أبو القاسم :
أديب ، من كبار الكتاب . من أهل بغداد .
له شعر رقيق ومصنفات في صنعة الكتابة
وغيرها . روى عنه أبو الفرج الأصبهاني (٢)

أَنْفُ النَّاقَةِ (٠٠ - ٠٠)

جعفر بن قريع بن عوف ، من تميم ،
من عدنان : جد جاهلي . كان لقبه «أنف
الناقة» وبه عرف بنوه ، وكانوا يكرهون
هذا اللقب ، حتى قال فيهم الخطيئة :
«قوم هم الأنف والأذنان غيرهم - الخ»
فانقلب مدحاً . والنسبة إلى أنف الناقة «أنفي»
يفتح الهمزة وسكون النون (٣)

(١) وفيات الأعيان ١ : ١١٣ والنجوم الزاهرة
٤ : ٥٨ ومرآة الجنان ٢ : ٣٧٢ وفيه : «الكشافي ،
بضم الكاف وبعدها مثثة ، الذي ولي دمشق للباطنية ،
وهو أول نائب ولها لبني عبيد» قلت : المشهور بالتاء
المثناة ، وانظر الباب ٢ : ٢٨
(٢) إرشاد الأريب ٢ : ٤١٢ طبعة مرجيلوث .
وتذكرة الحفاظ ٢ : ٢٨٩ وفيه وفاته سنة ٣٠٨ هـ .
وتاريخ بغداد ٧ : ٢٠٥ ولم يورخ وفاته .
(٣) القاموس وشرحه : مادة أنف . والنهائية
للقلقشندي ٧٦

MADDE 130407 İSAM
SONDA HAYATIN BİRLİK

HAZIRLAYAN: İSMAİL ENGİN, HAVVA ENGİN,
ALEVİLİK, İSTANBUL 2004. S. 233-258. İSAM 130407

İSAM 130407

İSMAİL KAYGUSUZ

İMAM CAFER SADIK, ORTODOKS-HETERODOKS CAFERİLİK VE “BUYRUK”

İMAM CAFER SADIK VE BATINI ŞİİLİK YA DA PROTO-ALEVİLİK

İmam Cafer Sadık (699/702-765) gerek gençliğinde ve gerekse Emevi Hişam bin Abdul Malik (724-743) döneminde başlayan ve Abbasi Mansur'un (754-775) halifeliğinin ortalarına kadar süren İmamlık yıllarında siyasetle ilgilenmemiş; diğer Alisoyluların siyasal eylem ve baskaldırı hareketlerine katılmamış, bazı önerileri de reddetmiştir. Buna rağmen ehl-i beyt soylu İmam oluşu yüzünden, Emevi ve Abbasi iktidarlar tarafından hep potansiyel muhalif olarak izlenmiş, baskı görmüştür. Ama onun asıl karşıtlığı, Muhammed dininden sapmış, Peygamber'in ölümünden beri İslamın kendi çıkarlarına uygun olanlara yeni kurallar ekleyerek yarattıkları Emevi-Abbasi İslam anlayışındaydı. Ali'den itibaren İmamlar kanalıyla kendisine kadar Ehlibeyt İslamını, Kuranikerim ayetleri ve hadislerin yorumunu tavil (mecazi-gizli, batını) ile geliştirip, derin bilgisi ve araştırmalarını eski felsefi inanç akımlarıyla karşılaştırarak yaygınlaştıran İmam Cafer Sadık oldu.

İlk büyük mutasavvıflardan ve Batınıliğin kurucusu sayılan İmam Cafer Sadık'ın Kuranikerim hakkında şunları söylediğini biliyoruz:

“Tanrının kitabı (Kuranikerim) dört şeyi kapsıyor: İbarat (ibareler, açık cümleler), İşarat (işaretler, açıklanma gerektiren simgeler), Lataif (latifeler, duygular üstü dünyaya ilişkin gizli anlamlar taşıyan hoş öyküler) ve Hakaik (hakikatler, yüksek manevi bilgiler, öğretiler). Açık ifadeler inananlar topluluğu (avam, halk) için. İmâli işaretler yüksek tabakayı (havas) ilgilendiriyor. Gizli anlamlar taşıyan öyküler tanrı dostlarına (Evliya, veliler) ve yüksek manevi bilgiler ise peygamberlere aittir.”

جعفر بحر العلوم

ارجوزة في الرضاع ، ارجوزة في الارث ،
و خلاصة السؤال في الاغسال .

(ط) العاملي : أعيان الشيعة ١٨ : ٤٥٢ -
٤٥٨ ، اغا بزرك : أعلام الشيعة ١ : ٢٨٠

جعفر بحر العلوم (١٢٨٩ - ٥٠٠٠)
(١٨٧٢ - ٢٠٠٠)

جعفر بن محمد باقر بن علي بن رضا بن مهدي
الطباطبائي ، النجفي ، المعروف ببحر العلوم .
عالم . ولد بالنجف في ٢٩ المحرم . من آثاره :
تحفة العالم في شرح خطبة المعالم ، و شرح نجات
العباد .

(ط) اغا بزرك : أعلام الشيعة ١ : ٢٨١ ،
العاملي : أعيان الشيعة ١٨ : ٤٧٢
Brockelmann : s, II : 801

جعفر الصادق (٨٠ - ٥١٤٨)
(٦٩٩ - ٢٧٦٥)

جعفر بن محمد الباقر بن علي زين العابدين
ابن الحسين السبط ، الهاشمي ، القرشي ، الملقب
بالصادق (ابو عبد الله) . سادس الأئمة الاثني
عشر عند الامامية . اخذ عنه جماعة ، منهم
الامامان : ابو حنيفة ومالك . له رسائل
بمجموعة في كتاب .

(ط) الزركلي : الأعلام ٢ : ١٢١

جعفر الاعرجي

جعفر العلوي (٢٢٤ - ٥٣٠٨)
(٩٠٥ - ٢٩٢١)

جعفر بن محمد بن جعفر بن الحسن بن جعفر
ابن الحسن بن الحسن بن علي بن ابي طالب
العلوي ، البغدادي (ابو عبد الله) مؤرخ .
ولد بسر من رأى ، وتوفي في ذي القعدة .
من آثاره : كتاب التاريخ العلوي ، و كتاب
الصخرة والبئر .

(ط) العاملي : أعيان الشيعة ١٦ : ١٢٥ -
١٢٧ ، الفدائي : ايضاح المكنون ٢ : ٢٧٩

جعفر الاعرجي (١٢٧٤ - ٥١٣٣٢)
(١٨٥٨ - ٢١٩١٤)

جعفر بن محمد بن جعفر بن راضي الكاظمي
الاعرجي . مؤرخ ، نسابة ، مشارك في
انواع من العلوم . سافر الى ايران ، وتنتقل في
بلادها ، واتصل بالوزراء والأمراء والعلماء
والادباء . من مؤلفاته الكثيرة : الدر المنتظم
في انساب العرب والعجم ، الدر الغالية في
اخبار القرون الحالية ، معالم اليقين في شرح
اصول الدين ، غنية الطلاب في علم الاعراب
كتاب التقاة من اصحاب الاصول والرواة
واربعون حديثاً .

(ط) اغا بزرك : أعلام الشيعة ١ : ٢٩٩ -
٣٠١ ، العاملي : أعيان الشيعة ١٦ : ١٢٧ ،
١٢٨ ، ١٨٠ ، ٤٦٠

م (١٠)

- ١٤٥ -

REHÂLE "MUCEMÜ'Ç - MÜELLİFİN"

III. c. s. 145, (BEYRUT)

١٩٩٢ ص ٨٥٥

- * جعفر الصادق (جعفر بن محمد الباقر ، الإمام أبو عبد الله) ت ١٤٨ هـ / ٦ - رسالة جعفر الصادق في علم الصناعة والحجر المكرم :
٧٦٥ م .
١ - أمالي الإمام أبو عبد الله جعفر (شرح ما أملاه على تلميذه المفضل بن عمر الجعفي) :
٢ - تفسير جعفر الصادق (منسوب إليه) :
٣ - التوحيد (الأدلة على الحكمة والتدبير والرد على القائلين بالإهمال ومنكري الحمد) :
٤ - توحيد المفضل (أملاه الإمام أبو عبد الله جعفر علي تلميذه المفضل بن عمر الجعفي) :
٥ - الحكم الجعفرية (من مجالس المؤمنين للمفضل بن عمر الجعفي) :
٦ - رسالة جعفر الصادق في علم الصناعة والحجر المكرم :
٧ - طب الإمام الصادق :
٨ - مصباح الشريعة :
٩ - التحقيق محمد الخليلي ، النجف : مطبعة الغري ، ١٣٧٤ هـ /
١٠ - التحقيق بولس نويا ، مجلة القديس يوسف ، بيروت : المجلد ٤٣ ، ج ٤ ، ١٩٦٨ ، ١٩٦٨ ، ٤٢ ص (١٧٩ - ٢٢٠) .
١١ - التحقيق محمد عبد الرزاق حمزة ، القاهرة : ١٣٧٦ هـ / ١٩٥٦ م .
١٢ - التحقيق علي علاء الدين آلوسي ، الدولة العلية ، إستانبول : مطبعة عامرة ، ١٣٢٠ هـ / ١٩١١ م ، ف ٤ ص ، المحتوى .
١٣ - التحقيق كاظم المظفر ، النجف : المطبعة الحيدرية ، ١٩٥٥ م ، ص ١٧٦ ، ط ثانية ، ١٩٦٩ م ، ١٩٢ ص .
١٤ - التحقيق عارف تامر ، بيروت : المطبعة الكاثوليكية ، ١٩٥٧ م ، ص ١٠٠ ، م ٢٢ ص ، ف ١ ص ، المحتوى ،

ومن الطبقة الخامسة من أهل المدينة

١٨٦ - جعفر بن محمد بن علي بن الحسين

عليهم السلام

يكنى أبا عبد الله. أمه أم فروة بنت القاسم بن محمد بن أبي بكر الصديق.

كان مشغولاً بالعبادة عن حب الرياسة.

وعن عمرو بن أبي المقدم قال: كنت إذا نظرت إلى جعفر بن محمد

عامت أنه من سلالة النبيين.

وعن مالك بن أنس قال: قال جعفر بن محمد لسفيان الثوري:

ياسفيان إذا أنعم الله عليك بنعمة فأحببت بقاءها ودوامها فأكثر من

الحمد والشكر عليها فان الله عز وجل قال في كتابه «لئن شكرتم

لأزيدنكم»^(١)، وإذا استبطأت الرزق فأكثر من الاستغفار فإن

الله تعالى قال في كتابه «استغفروا ربكم إنه كان غفاراً يرسل السماء

عليكم مدراراً ويعددكم بأموالٍ وبنين» يعني في الدنيا «ويجعل لكم

جنات»^(٢) في الآخرة ياسفيان إذا حزبك أمر من سلطان أو غيره

فأكثر من قول «لا حول ولا قوة إلا بالله» فإنها مفتاح الفرج وكنز

من كنوز الجنة.

(١) إبراهيم ٧.

(٢) نوح ١٢.

of one of the four orthodox schools of law, the Hanifite school.^d This was the earliest school to take a definite form.^e The main characteristic of it is the deductive extension of jurisprudence by means of analogy (qiyās).^f He insisted upon the right of preference (istihsān) of a ruling suited to local needs. Abū Hanifa's efforts tended to humanize Muslim law. It should here be observed that Muslim law contained to some extent the traditions of Roman law, not simply in its particular regulations, but also what is far more important, with regard to questions of principle in methodology.^g

Text—No legal writings of his are extant, but we have a book on the revenues of the state (Kitāb al-kharāj) by his disciple Abū Yūsuf Ya'qūb (q. v., second half of eighth century).

Criticism—C. Brockelmann: Arabische Litteratur (vol. 1, 169–171, 1898). D. B. Macdonald: Development of Muslim Theology (1903).

JA'FAR AL-ŠĀDIQ

Abū 'Abdallāh Ja'far al-Šādiq^h ibn Muhammad al-Bāqir ibn 'Alī Zain al-'Ābidīn ibn al-Husain ibn 'Alī ibn Abī Tālib.ⁱ Born in 699–700, died in 765, buried at Medina. One of the twelve imāms of the Imāmiya sect (the sixth). According to the Shi'ites, says the Fihrist, he was the teacher of Jābir ibn Haiyān. Various astrological, alchemical, and magical treatises are traditionally ascribed to him. These ascriptions, as well as his alleged relation with Jābir, are unwarranted.

Text—One text ascribed to Ja'far has been published by Ruska with a German translation, the Kitāb risāla Ja'far al-Šādiq fi 'ilm al-šanā'a wal-hajar al-mukarram (Book of the Epistle of Ja'far on the Science of the Art and the Noble Stone) (Heidelberg, 1924; Isis, VII, 119–121); this text is not earlier than the eleventh century and not later than the thirteenth. See also H. E. Stapleton and R. F. Azo: An Alchemical Compilation of the Thirteenth Century (Memoirs of the Asiatic Society Bengal, vol. 3, 57–94, Calcutta, 1910).

Criticism—See Ruska's Introduction. C. Brockelmann: Arabische Litteratur (vol. 1, 220, 1898). E. O. von Lippmann: Ruska's neue Untersuchungen über die Anfänge der arabischen Alchemie (Chemiker Z., 1925; reprint, 7 p.).

CHINESE BUDDHISM

The progress of Buddhism had been so great that a reaction set in and, by 714, 12,000 monks and nuns were compelled by Hsüan Tsung (emperor from 713 to 756) to return to secular life. The same emperor, however, caused an edition of the Buddhist canon (Tripiṭaka) to be published.

The last school of Chinese Buddhism dates from the first half of the eighth century. It was introduced from Ceylon by Pu K'ung (q. v., below). Its principal scripture was the sūtra of the Sun Buddha, Vairocana—Ta⁴-jih⁴* ching¹ (10470, 5642, 2122). It was called the Mi⁴* tsung¹ (7835, 11976), meaning Secret Teaching or Chên¹ Yen² tsung¹ (589, 13025, 11976), meaning True Word school.

^d Still authoritative in Central Asia, Northern India, and among the Turks.

^e That is, if one does not take the Ibādite school into account.

^f Leading to what we call legal fiction.

^g Ignaz Goldziher: Progress of Islamic Science (St. Louis Congress of 1904, vol. 2, 505, 1906).

^h The trustworthy.

ⁱ Ja'far was thus an 'Alid, that is a descendant of 'Alī ibn Abī Tālib, son-in-law of the Prophet.

Ca'fer-i Sādik, Cafer-b. Muh.
(Kelām, Hadis, Fikih...)

IA, III, 7.

EI, II, 374.

S 72607 (I)

٥٣- (١) تفسير القرآن

CA'FER es-SADIK

لجعفر الصادق: أبي عبدالله، جعفر بن محمد الباقر بن علي زين العابدين
ابن الحسين بن علي بن أبي طالب (ت ١٤٨ هـ). ذكره سزكين،
ومنه نسخة أخرى محفوظة في مكتبة الجمعية الآسيوية بكلكتة، رقم (٤٨/

١٧٧. AR) في (٤٦٥) ورقة، بها نقص، كتبت في القرن ١٢ هـ
تقريباً^(١).

نسخة أخرى محفوظة في مكتبة خدا بحش بتنه بالهند، رقم (التفسير ٢٣٤)
في (٢٣٢) ورقة، ترقى للقرن ١٢ هـ تقريباً.

نسخة أخرى محفوظة في المكتبة السابقة، رقم (التفسير ٢٣٥) في (١٠٣)
ورقات، ترقى للقرن ١٢ هـ تقريباً. وهي برواية النعماني^(٢). وله أيضاً:

٥٤- (٢) خواص القرآن العظيم.

ذكره سزكين، ومنه نسخة أخرى محفوظة في الظاهرية، رقم (٩٥٩٤)
في (٦٨) ورقة، مخرومة، ترقى للقرن ١٠ هـ^(٣).

^(١) الفهرس الشامل للتراث / علوم القرآن - التفسير ٣٠/١.

^(٢) المصدر السابق ٣٠/١.

^(٣) فهرس مخطوطات دار الكتب الظاهرية - علوم القرآن ١١٩/٢.

محمد أبو بكر بن علي ، استد راكات علي تاريخ التراث العربي ، قسم
العقيدة ، الجزء الثالث ، جدة 1422. ص. 203-204. ISAM 90256..

(١) تقييم الرؤيا *

CA'FER es-SADIK

لجعفر الصادق : جعفر بن محمد الباقر بن علي زين العابدين بن الحسين بن أبي

طالب رضي الله عنه (ت ١٤٨ هـ)

نسخة محفوظة في دار الكتب القطرية ، رقم (٦٦٠١/١/٢٣) (١-٨ق)، كتبت

سنة ٩٧٧ هـ (١) .

(٢) رسالة في الفأل

ذكرها سزكين بعنوان «رسالة الفأل» ومنها نسخة أخرى محفوظة في مكتبة الأوقاف

المركزية بالسليمانية ، رقم (ت/ مجاميع ٧٤٠ - ٧٤١) في (١٤) ورقة (٢) .

نسخة أخرى محفوظة في مكتبة الأوقاف العامة بالموصل (مخطوطات المدرسة

الرضوانية رقم ١٨/٤٤ مجموع) وهي الرسالة التاسعة فيه . وعنوانها «رسالة

في التفاؤل في القرآن» (٣) .

(٣) مصباح الشريعة ومفتاح الحقيقة

ذكره سزكين ، ومنه نسخة أخرى محفوظة في دار كتب الأوقاف ببغداد ، رقم

(٧٠١١) ضمن مجموع ، وهي الرسالة الأولى فيه (٥) .

(١) فهرس مخطوطات دار الكتب القطرية ٣٤٣/٢ .

(٢) فهرس مخطوطات مكتبة الأوقاف المركزية ١٣٦/٢ .

(٣) فهرس مخطوطات مكتبة الأوقاف المركزية ١٣٦/٢ .

(٤) فهرس مخطوطات الأوقاف - الموصل ١٢١/٨ .

(٥) الكشاف عن مخطوطات خزائن كتب الأوقاف ص. ٢٩٠ ، رقم ٣٣٧٦ .

3 - الأدعية الأسبوعية - في الأذكار

نورعثمانيه رقم 2851 ، 2852 ، 2853 ، 2854 ؛

4 - أسرار الوحي

حسن حسني رقم 4/249 ورقة 74-80 ؛ حميديه
رقم 5/381 ورقة 73-81 ؛

15 - كتاب الحوز - في الأدعية

أياصوفيا رقم 9/3324 ؛

16 - كتاب القرعة - في العرافة والفال الحسن

أياصوفيا رقم 1/1999 ورقة 17 ، 907 هـ وهي

أفندي رقم 1/940 ؛ كمانكش رقم 10/366 ورقة

109-124 ، 956 هـ

17 - محمودات الأيام ومذموماتها ومتوسطاتها في

أحوال من كل شهر

أحمد ثالث رقم 3/1177 ورقة 211-214 ؛

18 - مناظرة جعفر الصادق في التفضيل بين أبي بكر

وعلي مع الرافضي

شهيد علي 12/2763 ورقة 152-156 ، 669 هـ

19 - منافع سور القرآن = منافع القرآن العظيم

فاتح رقم 650 ورقة 65 ؛ لاله لي رقم 3/1554 ؛

أياصوفيا رقم 8/1870 ؛ وهي أفندي رقم 4/699 ورقة

203-205 ؛ روان كوشكي 1/2024 ورقة 91-100 ؛

20 - الوصايا والفصول = رسالة في علم الصناعة

والحجر المكرم

نورعثمانيه رقم 1/3634 ورقة 17 ، 887 هـ نشر

في ألمانيا رقم مع ترجمته 1924 ؛

21 - هياكل النور السبعة

حالت أفندي مجموعة رقم 811 ؛ ولي الدين أفندي

مجموعة رقم 12/3189 ؛

3 - الأدعية الأسبوعية - في الأذكار

نورعثمانيه رقم 2851 ، 2852 ، 2853 ، 2854 ؛

4 - أسرار الوحي

حسن حسني رقم 4/249 ورقة 74-80 ؛ حميديه
رقم 5/381 ورقة 73-81 ؛

5 - ترجمة تعبير نامه (ت)

أحمد ثالث رقم 1597 ورقة 54 ؛ عاشر أفندي رقم 442

ورقة 186 ؛ ملي كتيخانه رقم 1/2668 ورقة 98 ؛

6 - تفسير القرآن الكريم

نافذ باشا رقم 65 ورقة 150 ؛ نشر في بيروت 1968 ؛

7 - الجامعة الخافية = الجفر الجامع = الخافية في

ضوابط علم تكثير الحروف - في الخواص

نورعثمانيه رقم 2825 ؛

8 - خواص القرآن العظيم

تكية طاهر آغا رقم 1363 ؛

9 - رسالة في وجود آدم عليه السلام

المخطوطات البلدية رقم 1/27 ورقة 7 ؛

10 - رسالة الفال الحسن

رشيد أفندي رقم 2/538 ورقة 115-116 ؛

قسطنطوني رقم 3/2997 ورقة 9 ، 954 هـ جزوروم

رقم 3/3110 ورقة 5 ؛ برتو باشا رقم 13/636 ؛

جامعة أرضروم قسم المبيعات رقم 276 ؛

11 - رسالة في الإكسير

بروسه عمومي رقم 813 ورقة 77-97 ؛

12 - رسالة في الإرشاد - في الموعظة

تكة لي أوغلي رقم 7/861 ورقة 83-88 ؛

13 - سراج الظلمة في طب الأئمة

وهي أفندي 4/1488 ورقة 43-62 ، 1058 هـ

14 - طب الإمام جعفر الصادق

لاله لي مجموعة رقم 7/3735 ، نشر في الصحف 1374 ؛

Cafer es-Sadike

1120 - جعفر الصادق بن محمد الباقر بن علي زين

العابدين بن حسين السبط أبو عبد الله الهاشمي القرشي

مؤسس الفقه الجعفريه الملقب بالصادق - سادس الأئمة

الإثني عشر عند الإمامية . كان من أجلاء التابعين . وله

منزلة رفيعة في العلم . أخذ عنه جماعة منهم الإمامان أبو

حنيفة ومالك - المعروف بجعفر الصادق المتوفى بالمدينة

المؤدرة سنة 765/148

(أنظر : كشف الظنون 591 ؛ هدية العارفين 1/251 ؛

أعيان الشيعة 1/659 ؛ الزركلي 2/126 ؛ كحالة معجم

المؤلفين 3/145)

من تصانيفه :

1 - إختيارات الأيام والشهور - في الأدعية والأوراد

بايزيد رقم 1/7882 ورقة 36 ، 924 هـ أسعد

أفندي رقم 3/3554 ورقة 19 ؛

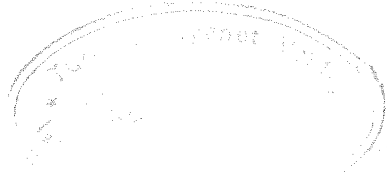
2 - إختلاج الأعضاء - في الطب

سيف الدين أوزاكة مجموعة رقم 18757 ؛ أحمد ثالث

رقم 3466 ورقة 64-66 ، 693 هـ قسطنطوني رقم

2/2997 ورقة 4 ، 954 هـ

dir. Hakk'ın tam mahzarı ise Âdem'dir. Meydana gelen talip(istekli) âlemde tecelli eden gerçeği bilirse, görürse Rabbi'ni de bilmiş ve görmüş olur. Âdeme (insana) secdeden amaç onun sıfatlarına değil, zatına; yani **Külli Ruh'a** secdedir.¹³²

23 TEM 2007

MADDE 101
SONRA ÜSLES BOKÜMAN

D1093

¹³² Bazı yerlerde, Horasan Çerağ'ını Çerağ tahtı önüne koyuyorlar. Baba efendi Meydan odası'na en önce girince bunu uyarıyor. Sonra çerağcı bunu oradan alarak Horasan Postu'na koyuyor ve oradan delili uyarıyor.

Yine yazmalardaki "Baba çerağını çerağcı uyaracak" diye kayıtlar da vardır. Doğrusu yukarıda açıkladığım gibidir.

Beşinci Erkân, Aydınlatıcının (mürşidin) Namaz Kılması.

Bu namaz **Mezheb-i Ca'ferî** kurallarına uygun olarak kılınan iki rek'at **hacet namazı**dır. Secde edilecek yere, **Cenab-ı İmam Hüseyin**'in yattığı Kerbelâ cevherinden (Kerbelâ toprağından yapılmış küçük küpler) konulur ve bu cevher üzerine secde edilir.

Ek:4 Numaralı Erkân-name (sayfa 50) de Çerağlar uyarıldıktan sonra çerağcı yerine oturur ve ondan sonra mürşid namaza kalkar diye kayıt vardır.

Bir başka Erkân-namede (25 numaralı Erkân-name, s. 20) çerağcı delili teslimden sonramürşid "olduğu makamda" üç ihlâs, bir Fatıha, bir münacat, bir fatiha-i fukara ve salâvat-ı şerife ve nad-ı Ali okur. Sonra da iki rekât namaz kılar diye kayıt vardır. Bu Erkân-namede namazın mürşidin kendi postunda kılacağına kılınacağı yazılmıştır. Namazdan sonra mürşid istekli (tâlip) den rehber seçmelerini istiyor.

Bir başka nüshadaki kayda göre: İkrar törenlerindeki bu namaz, Gadir-i Hum'da Hazret-i Muhammed'le Hazret-i Ali'nin kıldıkları iki rekât namazdan kalmıştır.

FÜTÜVVETNAME-İ CA'FER SÂDİK'A DAİR BİR İNCELEME

(An Evaluation on Fütüvvetname-i Ca'fer Sadık)

Mehmet Saffet SARIKAYA*

ÖZET

Hacı Bektaş İlçe Halk Kütüphanesi 101 numarada kayıtlı eser, bilinen tek nüshadır. Bu adla eser, Alevi kültüründe sıklıkla gördüğümüz *Ca'fer-i Sâdik Buyrukları* da çağnıştırmaktadır. Tipik bir Bektaşî *Fütüvvetnamesi* görünümündeki eser, diğer *Fütüvvetnamelere* göre adâp, erkân ve merasimlerin uygulanışı bakımından çok eksiktir. *Fütüvvetnameden* sonra gelen risâlelerin içerikleri mevcut *Buyruk* nüshalarıyla büyük ölçüde örtüşür. Genel muhtevası bakımından eser, fütüvvet/ahi teşkilatıyla Bektaşilik ve Alevilik arasındaki ilişkiyi gösteren ilginç bir örnektir.

Anahtar Kelimeler: Fütüvvetname, Buyruk, Ca'fer-i Sadık, Bektaşî, Alevi

ABSTRACT

This treatise is registered at Hacı Bektaş Public Library by no. 101. It is only one copy. The title reminds *Cafer-i Sadık Buyruks* as we find in Alawi culture. The treatise is typical Bektashi *Fütüvvetname*, but treatise excludes the subjects of good manners, rituals and customs. The content is very similar to Alawi *Buyruks*. General subject-matter of the treatise is quite interesting to show the relation between fütüvvet-ahi institutions in relation to Bektashi and Alawis.

Key Word: Fütüvvetname, Buyruk, Ca'fer-i Sadık, Bektashi, Alawi

Fütüvvet teşkilâtının bir yansıması olarak literatürümüze giren *Fütüvvetnameler*, Ahiliğin âdâb, töre ve kaidelerini didaktik bir metotla açıklayan, teşkilât mensuplarının el kitapları olarak XIII-XVI. yüzyıl Anadolu'sunun dinî ve kültürel tarihi için önemli bilgiler ihtiva eden birincil kaynaklardır.¹ Ahilik, sahip olduğu tasavvufî fütüvvet idealine rağmen klâsik tarikat örgütlenmesinden farklılık arz eder. Ahiliğin bu farklı örgütleniş, Ahilerin dinî-tasavvufî tarikatlara

* Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Öğretim Üyesi, mss@ilahiyat.sdu.edu.tr

¹ *Fütüvvetnamelerin* Anadolu'nun dinî tarihi açısından önemine Köprülü (1947: 445-446) işaret etmiştir. *Fütüvvetnamelerin* edebî özellikleri ve muhtevaları hakkında daha geniş bilgi için bk., (Gölpınarlı, 1949: 11-38; Torun, 1998: 44-59; Sarıkaya, 2002: 2-12, 40-47).

امام صادق (ع)

تعداد منابع: ۱۰ اصلی و ۷ ارجاعی

کتابخانه امام صادق (ع)

«امام صادق (ع) و زیارت عتبات»

(شماره ۸۸۴۲)

سیره عبادی امام صادق (ع)

پاک، محمد رضا

«جایگاه علمی امام

صادق (ع) در تمدن اسلامی»، اسوه، پیاپی ۷۲،

ص ۱۷-۱۹، فارسی، کتابنامه: ۱۹.

کد پارسا: ۸۶۵۰۹۴

مقام علمی امام صادق (ع)

پورامینی، محمدباقر (۱۳۴۷-)

«نسل نو و امام صادق (ع)»

(شماره ۴۹۹۴)

اندیشه‌های تربیتی امام صادق (ع)

جندی، عبدالحلیم

«الإمام جعفر الصادق (ع)»

باتحقیق کمال سید (۱۳۳۶-)، قم: انصاریان، چاپ

اول، ۱۳۸۲ / ۲۰۰۰ نسخه، ۳۸۴ ص، عربی، وزیر

(کالینگور)، منابع: ۳۸۱-۳۸۴.

شابک: ۹۶۴-۴۳۸-۵۵۷-۸

کنگره: BP۴۵/J۹A۸

دیوبی: ۲۹۷/۹۵۵۳

کد پارسا: BY۰۱۰۷

مقام علمی امام صادق (ع)

تحلیلی از ابعاد زندگی، سیره و شخصیت

امام جعفر صادق (ع) است. نویسنده با استناد به

منابع روایی و متون تاریخی شیعه و اهل سنت،

شناخت خود را از شخصیت امام صادق و دیگر امامان

شیعه بیان کرده است. وی ابتدا مطالبی درباره جایگاه

و شخصیت امام علی و امام صادق آورده و سپس

مخالفتها و توطئه‌های بنی امیه و بنی عباس را در

تضعیف جایگاه امامان شیعه تحلیل کرده است. او

سپس مراحل زندگی، آموزشها، شاگردان و آثار علمی و

اندیشه‌های امام صادق را بررسی کرده و مجموعه‌های

از معارف فقه جعفری را در زمینه اجتماعات، اقتصاد عبادات

و اخلاق شناسایی نموده است. نویسنده با اینکه سنی

مذهب است اما در موارد بسیار، اندیشه‌های شیعی و نظریات

امام صادق را بر مذاهب اهل سنت ترجیح داده است.

جندی، عبدالحلیم

«پیشوای علم و معرفت: تحلیل

و پژوهشی جامع از زندگانی امام صادق (ع)»

ترجمه عباس جلالی، قم: زائر، چاپ اول، ۱۳۸۲ /

۱۰۰۰ نسخه، ۵۴۴ ص، فارسی، وزیری (شمیز)، بها:

۲۲۰۰۰ ریال.

شابک: X-۸۳-۶۴۰۱-۶۴-۹۶۴

کنگره: BP۴۵/J۹A۸۰۴۱

دیوبی: ۹۵۵۳/۲۹۷

کد پارسا: BY۰۱۲۸

مقام علمی امام صادق (ع)

تحلیلی از ابعاد و جوانب زندگی، سیره و فضایل

امام صادق (ع) است. کتاب در دو بخش سامان یافته

است. نویسنده با استناد به منابع تاریخی و روایات شیعه و

اهل سنت، محققانه و با عباراتی شیوا، شخصیت حضرت

علی و سایر امامان را تا امام صادق (ع) تحلیل کرده و

ابعاد زندگی امام صادق را در زمینه‌های علمی، سیاسی،

اجتماعی، اخلاقی و اقتصادی مورد بررسی قرار داده

است. او نقشه‌های شوم خلفای بنی امیه و بنی عباس

را در مبارزه با ائمه اطهار شناسایی نموده است. در بخش

دوم بسیاری از مسائل اقتصادی، معاملات و احوال شخصی

را با نقل فقراتی از سخنان امام علی و امام صادق (ع)

بیان داشته و با اینکه خود فردی سنی مذهب است، در

بسیاری از موارد تحت تأثیر شخصیت امام صادق و

سایر پیشوایان شیعه قرار گرفته است. به عقیده او امام

صادق در تبیین مطالب علمی از روش عقلی و تجربی

کمک می‌گرفته است. به نظر نویسنده، دولتهای بزرگی

مانند مصر و حکومت فاطمیان شکل گرفته و بر جهان

آن عصر مسلط شده است. نویسنده با ارائه این

نظریات می‌خواهد دنیای اسلام را به وحدت فرا خواند

و پیشرفت و تمدن اسلامی را به آنها یادآور شود.

حسینی میرصیفی، سیده فاطمه

«بررسی شیوه‌های مناظرات امام

صادق (ع) و مقایسه آن با مناظرات

انبیاء (ع) در قرآن کریم» (شماره ۸۵۶۶)

مناظرات امام صادق (ع)

ربانی سبزواری، ابو الحسن

«خُرَیْزِ بن عبدالله سجستانی

الگوی غیرت دینی»، فرهنگ کوثر، پیاپی ۵۳،

ص ۱۲۳-۱۲۹، فارسی، کتابنامه: ۱۲۹.

کد پارسا: A۶۴۵۹۷

«شاگردان امام صادق (ع): صفات رهبری

(علوم سیاسی)

رضائیان، زهرا

«پرواز عاشقانه»، گلبرگ معرفت،

پیاپی ۴۵، ص ۱۶۱-۱۷۵، فارسی.

کد پارسا: A۶۶۳۳۱

وفات امام صادق (ع)

رفیعی، علی (۱۳۳۰-)

«تاریخ اسلام در دوره امامت

امام صادق (ع) و امام کاظم (ع)»، تحسین،

چاپ اول، ۱۳۸۲ / ۳۰۰۰ نسخه، ۱۶۸ ص، فارسی،

وزیری (شمیز)، منابع: ۱۶۵-۱۶۸.

شابک: ۱-۳۶-۵۸۷۹-۹۶۴

کد پارسا: B۶۷۱۷۷

«زندگی نامه امام صادق (ع): زندگی نامه امام کاظم (ع)»

وضعیت اجتماعی و سیاسی عباسیان (تاریخ و جغرافی)

تحلیل و بررسی فعالیت‌های فکری، فرهنگی و

سیاسی، روشها و تاکتیک‌های امام صادق و امام

کاظم (ع) موضوع این کتاب است. نگارنده به شیوه

تحلیلی و نقلی و با استناد به آیات و روایات و با

بهره‌گیری از منابع معتبر تاریخی و حدیثی، اثر حاضر

را نگاشته است. وی در مقدمه ضمن بررسی اوضاع و

احوال کلی دوران این دو امام (ع) طرح کلی مندرجات

و مطالب این کتاب را ارائه می‌نماید. اثر حاضر، در

چهار فصل سامان یافته است: فصل اول درباره

زندگانی امام علی و امام حسن و امام حسین، امام

سجاد و امام باقر (ع) است. در فصل دیگر، به تشریح

زندگانی امام صادق، ویژگیهای فردی و مکارم اخلاقی

و رفتاری او می‌پردازد و از اوضاع و شرایط سیاسی و

فرهنگی دوران امویان و چگونگی روی کار آمدن عباسیان و

اقدامات فرهنگی، فکری و دینی امام صادق (ع) و

زندگانی امام موسی کاظم (ع)، خصوصیات فردی و

فضایل اخلاقی فعالیت‌های فرهنگی و نیز کارکنیها و

توطئه‌های دستگاه خلافت عباسیان بر ضد امام، سخن

می‌گوید. نویسنده در پایان به بیان خلاصه‌ای از

زندگانی امامان پس از امام کاظم (ع) پرداخته است.

زارعان، منیره؛ قنبری، مجید

«شهادت امام جعفر صادق (ع)»

گلبرگ معرفت، پیاپی ۳۶، ص ۱۶۲-۱۷۳، فارسی.

کد پارسا: A۶۶۳۴۹

زندگی نامه امام صادق (ع)

علائی، امیرفرشاد. "بررسی وکاشی درزندگی امام صادق (ع)".
شاهد، ش ۶۵ (۱ مرداد ۱۳۶۳): ص ۸-۱۱.

"درمکتب صادق آل محمد (ص)". جمهوری اسلامی (۲ مرداد ۱۳۶۳):
ص ۱۰.

"موازین بنیادی درحرکت امام صادق (ع)". اطلاعات (۲ مرداد
۱۳۶۳): ص ۶.

مطلبی دررابطه باحرکت فرهنگی سیاسی حضرت امام صادق (ع)
بمناسبت فرارسیدن سالگردایشان.

خوشنیت، حسین. "امام صادق علیه السلام مشعل فروزانی کوه
هرگز خاموشی ندارد". منشوربرادری، دوره جدید، ش ۲۴۲ (۶ مرداد
۱۳۶۳): ص ۴۰۱.

بمناسبت سالروزشهادت امام صادق (ع).

"روزی که فهمیدیم میخوایید با ما همای خودوقت راضی کنید
مردم ما بغداد را پشت سرگذاشته و بسوی فلسطین پیش می روند".
جمهوری اسلامی (۶ مرداد ۱۳۶۳): ص ۲۰۵، ۲۰۴، ۱۱۰.

خطبه های نماز جمعه تهران به امامت حجت الاسلام هاشمی رفسنجانی
درموردزندگی امام جعفرصادق (ع)، نماز جمعه و نقش آیت الله
طالقانی درتحکیم موقعیت آن، تظاهرات غدیبی حجابی
وسخنای پیش ازخطبه های حجت الاسلام ناطق نوری درباره مبارزه
با قاچاق مواد مخدر، تظاهرات خیابانی علیه بی حجابی.

۱۴۷۹

CAFER ES-SADIK

۱۴۸۰

۱۴۸۱

۱۴۸۲

۱۴۸۳

CAFER ES-SADIK

CAFER ES-SADIK

MADE YAYINLARDIKTAN
SONRA GELEN OKUMAN

296. MOŠARRAF, Maryam. *Nešāne-šenāsi-ye tafsīr-e 'erfānī*. Tehrān, Našr-e Tālet, 1382/2003, 564 p.

[Sémiotique du commentaire coranique mystique]

Tafsīr
~~*Caferi Sadik*~~
Ibn Ata
Sahl et Tustari

166

8. SOUFISME

Il s'agit essentiellement d'une approche littéraire des signifiants et de la structure des commentaires mystiques du Coran selon les méthodes herméneutique, structuraliste et sémiologique, mais l'A. s'intéresse aussi beaucoup à la formation de la langue mystique.

La première partie, en douze chapitres, présente le *Ḥaqāyeq al-Tafsīr* de Sollamī, principal objet d'étude, ainsi que quelques autres commentaires coraniques (Imam Ja'far al-Šādeq, Sahl-e Tustarī, Ibn 'Aṭā), puis s'interroge sur le rôle de l'expérience mystique et des dévoilements, ainsi que sur leur expression, toujours approximative, par le langage. Après une approche sémantique et linguistique des concepts employés, l'A. étudie la construction des coupes opposées de termes, les constructions en échelle de trois termes, la science des lettres, les différentes théories de l'amour, l'influence de la terminologie malāmātiyye sur le vocabulaire soufi, l'anthropologie spirituelle et philosophique de Tustarī à travers sa terminologie, l'expression de la prophétie et de la sainteté, les images et métaphores liées à la nature. Elle termine avec des remarques sur le style et la grammaire de ces premiers commentaires soufis. Dans cette partie qui ne manque pas d'intérêt, elle semble parfois plaquer un peu artificiellement de nouvelles méthodes critiques ou des concepts occidentaux sur un matériau pour lequel ils ne sont pas faits.

La seconde partie se veut une étude de la langue soufie d'après les commentaires de Tustarī et Sollamī. Elle se présente sous la forme d'un lexique illustré par des citations, mais ne comporte malheureusement aucune réflexion sur la matière ainsi mise en lumière.

E.P.

06 HAZ 2010

MADDE YAYINLANDIRTAŃ
 SONRA GELEN DOKÜMAN

19 MAY 2008

MADDER PASTOR ANTON
504

امام صادق (ع)، جعفر بن محمد (۸۰-۱۴۸ ق)
« کتاب فيه خواص القرآن العظيم و يسمى
منافع القرآن العظيم ». (شماره ۶۷۸۶)
احاديث فضائل قرآن

کتاب صادق - جعفر

امام صادق (ع)، جعفر بن محمد (۸۰-۱۴۸ ق)
۲۴۸۵- گنجینه نور: پرسش های مردم و
پاسخ های امام صادق (ع)، ترجمه جعفر
خوشنویس، به کوشش احمد قاضی زاهدی (۱۳۲۸-)،
جلد دوم، قم: مؤسسه انتشارات حضرت معصومه (س)،
چاپ اول / ۲۰۰۰ نسخه، ۴۳۴ ص، عربی و فارسی،
وزیری (گالینگور)، بها: ۳۰۰۰ ریال.

شابک: ۹۶۴-۶۱۹۷-۵۶-۶

کد یارسا: B۴۰۹۱۲

مجموعه های حدیثی

موضوع احادیث جمع آوری شده در این کتاب
عبارت است از: مرگ و برزخ؛ قیامت و پاداش؛
احکام حج؛ شرافت مکه و کعبه؛ احکام روزه؛
مسائل مربوط به بهداشت و طب؛ امراض و
ادویه؛ علل حرمت گناهانی مانند زنا و لواط.
احادیث اخلاقی مربوط به سیرتهای نیکو و ردایل در
پایان آمده است.

امام علی (ع)، علی بن ابی طالب (۲۳ قبل از
هجرت - ۴۰ ق)

« أنا، ترجمه ذاتیة للإمام (ع) طبقا
للنصوص الموثوقة ». (شماره ۳۴۵۸)

احاديث فضائل اهل بيت (ع)

179

MÉLANGES DE L'UNIVERSITÉ SAINT - JOSEPH

TOME XLIII

FASC. 4

PAUL NWYIA, S.J.

LĒ TAFSĪR MYSTIQUE

ATTRIBUÉ A ĞA'FAR ŠADIQ

Édition critique

Ğāfer es-Šādik

Tefsir (ta'awufi)
- atif -

BEYROUTH
IMPRIMERIE CATHOLIQUE
1968

J

**Ja'far al-Sadiq
(80-148 A.H)**

Since most biographers lived in an age where divisions between *Sunni* had *Shi'i* and between followers of *shari'ah* and followers after *haqiqah* had hardened, these categories of approval or repudiation were often projected back to the earlier centuries of Islam. The life and thought of Ja'far deserve to be studied in their own right; one may then proceed to judge his social significance in the crucial years of the establishment of the 'Abbasi regime, and of the parting of the ways for Sunnis and Shi'is; one may also point to the way in which his thought significantly anticipates much of the Sufi spirituality which was to develop in both Sunni and Shi'i traditions in the next centuries. It is this latter purpose which is to be undertaken here. Having sketched the events of his life, and having touched upon some of its social implications, an attempt will be made to perceive the intellectual and spiritual achievements which make Ja'far so important a forebear of the Sufis.

The wide range of biographers of Ja'far is testimony to his influence. Apart from figuring in the histories of Tabari and Mas'udi, in the dictionary of Ibn Khallikan and in all such

general works, Ja'far is also important for three main groups of biographers: the heresiologists, the traditionalists and the hagiographers. Each of these in his turn will betray a particular motive for his work, but material taken from a combination of them may give a reasonably balanced picture.

Shahrastani and Nawbakhti show, from Sunni and Shi'i standpoints, how Ja'far belongs to the Shi'i tradition; Dhahabi, for all his opposition to *tasawwuf* and the Shi'ah, can recognize Ja'far's contribution to Sunni tradition; Abu Nu'aym and Farid al-Din 'Attar place Ja'far at the head of the line of saints and mystics. It is perhaps from early writers less concerned with such categories that the most faithful picture of Ja'far can come; some of the most suggestive clues to the personality and spirituality of Ja'far are to be found in Kulayni or Kashshi. The versatility and magnetism of Ja'far in his own age was still more strongly felt by subsequent generations.

His influence, or if one prefers it, the re-occurrence of his ideas, is particularly pervasive in the development of the Sufi movement. The Sufis took up those intimate spiritual issues of revelation and the search for *haqiqah*, of personal morality, of individual communion with God, and of His continuing guidance,

CAFER es-SADIK, Ebû Abdillâh, Muhammed Bâkir'in oğludur. Hadis ravisi olan Ca'fer, hem İsmâaşeriye hem de İsmailîlerce tanınan bir imamdır. 80/699-700 yahut 83/702-703 te Medine'de doğdu. Annesi İzzet Ferve, Ebû Bekir'in büyük torunudur. el-Bâkir'a tabi olanların liderliğini 119/737 (yahut 114/733) de devralmıştı. Böylece o, yönetimin Emevilerden Abbasilere geçişi esnasındaki kritik yıllarda militan olmayan bir Fatımî imametini benimseyen şiiilerin başında bulunuyordu. Ca'fer es-Sadık, Hadiste ve muhtemelki Fıkıhta da otorite olarak Medine'de sakin bir şekilde yaşamıştır. O, Sünni isnadlarda güven ve saygı ile zikredilir.

Şii olmayan geniş halk kitlesi ile katı bir şekilde alakayı kesmiş değildir. Hatta ona tabi olan bir şii bile Sünni isnadlarda bulunabilmektedir. (yerine geçecek olan Abdullah muahhar şiiilerce sünni eğilimlerle suçlanmıştır). Fakat yine de o, ciddi bir şii lider olarak görülmektedir. Taraftarlarının, babasına yaptıkları gibi, kendisinde ilim-irfanda ilâhî mazhariyete nâil olmasından dolayı şeriatin yeganeliyakattı savunucusu (ve nazariyatta yönetim için nasbolmuş yegane kişi) olarak bakılmasına cevaz vermiştir. Fakat o, diğer alimlerle birlikte kendisi ile fikir alışverişinde bulunan geniş bir ilim halkasına ders vermiştir. Ebû Hanife Malik b. Enes ve Vasıl b. Ata ve önemli şahsiyetlerden diğer bazılarının kendisinden hadis dinlediği kabul edilmektedir. Fıkıhta ilk olarak farklı bir şii usulünün ortaya çıkması onun zamanında olmuştur. Fakat daha sonraları ortaya çıkan İsmâaşeriye, yahut İsmailî (veya Zeydî) sistemlerin her ikisinde de liderliği kabul olunmakla birlikte bu liderliğin ne zamandan beri ona isnad edildiği meçhuldür.

Zeyd'in ayaklanması sırasında (122/740) Ca'fer, kıyâmı reddeden şiiilerin mümessili olarak hizmete devam etmiş; Velid'in ölümünden sonraki devrimler esnasında ise, şiiilerin çoğunluğu Ali hanedanının başına gelmesini beklerken o tarafsız kalmıştır. Abbasilerin hakimiyet döneminde, Kufeliler tarafından onun desteği ve muhtemelen adaylığı tartışılmış olabilir. Fakat o, başka herhangi bir şii adayı tanıdığını ilân etmemiş görünüyor. Eğer aday olarak kendisini gösterdi ise o takdirde kuûd Prensibini - yani gerçek imamın, idareyi ele geçirmesi için zaman müsait oluncaya kadar herhangi bir girişimde bulunmayıp talim ile meşgul olmayı - kabul etmiş demektir. Muhammed en-Nefsuz-Zekiyye'nin, Hicaz'daki şii devrimleri esnasında (145/762) o yine Hüseyinileri, pasif pozisyonları içinde yönetmek, Hasan soyundan gelenlerinde işleri ile meşgul olmak ve el-Mansur tarafından barış içinde tutulmak suretiyle

جعفر الصادق، أبو عبد الله جعفر بن محمد الباقر

(699هـ/765م - 148هـ/765م)

الإشعاع العلمي ونشر الثقافة الإسلامية، وتستقطب الزائرين وطلاب المعرفة الدينية من كل أصقاع البلاد الإسلامية، بحكم مكانتها الروحية في نفوس المسلمين؛ وكان من أبرز عناصرها تفرع عدد هائل من علماء التابعين، الذين تتلمذوا على الصحابة، ونقلوا عنهم ما تعلموه وحفظوه من رسول الله ﷺ؛ يضاف إلى هذا العنصر أن علوم الدين كانت تقوم على الرواية وتناقل الأخبار، وكان العلماء يحرصون على طرق الروايات الموثوق بها، لتلقي ما هو صحيح النسبة إلى رسول الله ﷺ. فهذا الواقع يفرض أن يكون لطلاب المعرفة اتصال بعلماء عصرهم؛ ليفيدوا ويستفيدوا.

وهكذا كان شأن علماء آل البيت؛ فما كانوا منكفئين على أنفسهم، ولا متغلقين على ما لديهم مما ورثوه عن آبائهم؛ بل كانوا منفتحين على من حولهم، يبتونهم ما عندهم ويأخذون عنهم معارفهم؛ وهو الشأن اللائق بهم، قياما بواجب العلم والنصيحة للدين؛ فلم يكن علمهم منقطعاً عن علم التابعين، ولا علم التابعين منقطعاً عن علمهم. وبناء على هذا؛ فإن أول من يطالعنا في محيط جعفر الصادق، والذي لا يخالف الشك أحداً في أنه كان من معلميه؛ هو جدّه لأمه القاسم بن محمد بن أبي بكر الصديق، المعروف بأنه أحد الفقهاء السبعة الذين انتهى إليهم علم الصحابة والتابعين في المدينة المنورة، والذي

جعفر بن محمد الباقر بن علي زين العابدين بن الحسين السبط بن علي بن أبي طالب، الهاشمي، القرشي. أبو عبد الله الملقب بالصادق. ويتصل نسبه من جهة أمّه بأبي بكر الصديق ﷺ؛ فأمه فروة بنت القاسم بن محمد بن أبي بكر، وأمها أسماء بنت عبد الرحمن بن أبي بكر. ولذلك كان جعفر يقول: ولدني أبو بكر مرتين.

إمام أهل البيت النبوي في عصره، المجتهد، الرواية للأحاديث والآثار.

ولد ونشأ بالمدينة المنورة في كنف آل البيت النبوي ورعايتهم، بزعامه جدّه علي زين العابدين، ثم أبيه محمّد الباقر، اللذين أشرفا على تربيته وتعليمه وتلقينه علوم الدين وحكمه العالية ونبيل الأخلاق وشرف المحتد. وقد دامت صحبته لجدّه (ت 94هـ/713م) 14 سنة، ولأبيه (ت 144هـ/733م) 34 سنة. وهذه الصحة الطويلة لهذين الإمامين مكنته من أن يغترف من علمهما وحكمتهما، ما أهله لأن يصبح عميد آل البيت النبوي في عصره بعدهما.

على أنّ واقع الحركة العلمية في المدينة المنورة في ذلك العصر كان يشهد زخماً كبيراً، إذ كانت المدينة في نهاية القرن الهجري الأول، أي مدة التحصيل العلمي لجعفر الصادق، تحتلّ موقعاً ريادياً في

الكافر والباطل

• الوجيه، عبد السلام، أعلام المؤلفين الزيدية، مؤسسة الإمام زيد بن علي الثقافية، عمان؛ • العاملي، محسن الأمين، أعيان الشيعة؛ • الجندي، عبد الحليم، الإمام جعفر الصادق، دار المعارف، القاهرة، دت؛ • السمعي، الأنساب، ط1، مطبعة محمد هاشم الكتي، بيروت، 1396هـ/1976م؛ • ابن كثير، البداية والنهاية، دار الحديث، القاهرة، ط1، 1417هـ/1997م؛ • الطبري، تاريخ الطبري، مؤسسة الأعلمي، بيروت، (مصورة)؛ • العسقلاني، ابن حجر، تهذيب التهذيب، ط. حيدر آباد، 1325هـ؛ • المزني، تهذيب الكمال، مؤسسة الرسالة، بيروت، 1418هـ/1998م؛ • الذهبي، سير أعلام النبلاء، مؤسسة الرسالة، بيروت؛ • الحنبلي، ابن العماد، شذرات الذهب، دار ابن كثير، دمشق، بيروت، 1408هـ/1985م؛ • ابن خلكان، وفيات الأعيان، تح. د. إحسان عباس، دار صادر، بيروت، دت.

د. صاحب جعفر أبو جناح
جامعة صنعاء - اليمن

كافر. وهو بهذا يردّد مقالة جدّه الصادق: القرآن لا خالق ولا مخلوق بل هو كلام الله.

له إخوة من الذكور عددهم ثمانية عشر، ومن الإناث ثلاث وعشرون، أدرج الزبير بن بكار (250هـ) أسماءهم في كتابه «نسب قریش» منهم إبراهيم، وعباس، والقاسم، وإسماعيل، وجعفر، وهارون، وحسن، وأحمد، ومحمد، وزيد، وله من الأولاد محمد الجواد، وهو عند الإمامية الإمام التاسع، والحسن، وجعفر، وإبراهيم، والحسين، وعائشة [تهذيب الكمال 5/304؛ سير أعلام النبلاء 9/393].

أشهره

ينسب له المؤرخون جملة من المصنّفات منها:

1 - صحيفة علي بن موسى الرضى في الحديث والفقه. طبعت مع مسند الإمام زيد بن علي. وهي موضع شك في نسبة ما جاء فيها إليه، لأن راويها عنه أبو الصلت عبد السلام الهروي ضعيف؛ 2 - جواب مسائل علل الأحكام. ذكره العاملي في أعيان الشيعة 2/12؛ 3 - الرسالة الذهبية في الطب. تح. د. محمد بن علي البار؛ 4 - فقه الرضى. [أعيان الشيعة 2/12؛ أعلام المؤلفين الزيدية 724].

بالحمد لله

الحياة السياسية للإمام الصادق

- ١٤٠١- التسخيري، محمد علي. وخطان
قياديان في حياة الإمام الصادق (عليه السلام).
رسالة الثقلين. س ١: ١٤ (١-٣)
١٤١٣هـ- ١٩٩٢م) ص ١٥٠-١٦٥.
١٤٠٢- الخامنئي، علي. قيادة الامام
الصادق (عليه السلام). ترجمة: محمد علي
آذرشب. رسالة الثقلين. س ٣:
١١٤ (٧-٩/١٤١٥هـ- ١٩٩٤م)
- ص ١٠٢-١١٦، ع ١٢٤ (١٠-١٢/
١٤١٥هـ- ١٩٩٥م) ص ٧١-٨٥.
قم: المجمع العالمي لأهل البيت،
١٤١٦هـ- ١٩٩٥م، ١١٦ ص.
١٤٠٣- الفكيكي، توفيق. رسالة في
سياسة الإمام الصادق. (العراق)
[د.ن.] [د.ت.]

٥٠١٢٤

MADE IN IRAN
SOME BELIEVE IN GOD
٥٠١٢٤

Ceponi Sada

جعفر الصادق

جعفر بن محمد الباقر بن علي زين العابدين بن الحسين (رضي الله عنه)،
السيط، الهاشمي، القرشي، أبو عبدالله

٨٠ - ١٤٨ هـ

٦٩٩ - ٧٦٥ م

- ١ - حلية الأولياء ٣: ١٩٢ .
- ٢ - صفة الصفوة ٢: ٩٤ .
- ٣ - العبر في خبر من غير ١: ٢٠٨ .
- ٤ - وفيات الأعيان: ترجمة رقم ١٣١ في ١: ٣٢٧ .
- ٥ - فهرس المخطوطات المصورة بدار الكتب المصرية/ فؤاد سيد في ق ١: ٤٨ .
- ٦ - الأعلام ٢: ١٢١ .
- ٧ - معجم المؤلفين ٣: ١٤٥ .

MADANI YATIMLANDIETAN
SONKA GELEN DOKUMEN

07 MART 1995

جعفر بن محمد (ع)، امام ششم
(۸۰-۱۴۸ق)

۴۷۵۸- تفسیر الأحلام المسمى

بتقسيم الرؤيا للإمام جعفر الصادق (ع)

و يلىه التعبير الميسر، به كوشش محمد رضا
عبد الامير انصارى (۱۹۴۸م -)، قم: اعتصام، چاپ
اول، بى تا / ۲۰۰۰ نسخه، ۲۲۰ ص، عربى، رقمى
(شميزه) بها: ۵۰۰۰۰ ريال.

کنگره: BF۱۰۸/A۴A۸

دیوبی: ۱۳۵/۳

کد پارسا: B۳۷۰۰۱

تعبیر رؤیا

۱ کتاب حاضر از معروفترین کتابهایی است که
درباره تعبیر خواب نوشته شده است. نویسنده با
استناد به روایات منقول از صحابه و تابعین به تأویل و
تعبیر انواع خواب پرداخته است. وی در ضمن ۵۹ باب،
خوابها و رؤیاهایی در باب مرگ و حیات، نماز و
عبادات، بهشت و جهنم، جن و شیاطین، درد و درمان،
خوردنیها و نوشیدنیها، لذات و آلام، حشمت و مقام،
رؤیت انبیا و صالحان، مال و منال، منازعه فقر و
ثروت، ازدواج، حیوانات و دیگر اشیاء را تعبیر و تأویل
کرده است و تلاش نموده تا سر حد امکان آنها را
مستند به آیات قرآنی نماید. در مقدمه کتاب براساس
حروف الفبا به ۴۵۰ مدخل در باب اشیاء و موجودات
مختلف اشاره شده که مؤلف در تعبیر رؤیای هر کدام،
و جوشی را ذکر کرده است. تفسیر و تعبیر خواب و
تقسیم رؤیا از دیدگاه امام صادق (ع) مطلبی است که
در بخش ضمیمه کتاب آمده است.

09 NISAN 2008

Roya
Sadik
Cafes

MADRE PAVISE ANGETAN
SOMRE LELI PO...
...MAN

Ekmeleddin İhsanoğlu, Boris A. Rosenfeld, Mathematicians, astronomers and other scholars of Islamic civilization and their works (7th-19th c.), Istanbul 2003, pp. 16.

İSAM KTP.91191

Caferi Sadik

5. JA`FAR AL-SADIQ

Abū `Abdallāh Ja`far al-Şādiq ibn Muḥammad ibn Bāqir ibn `Alī Zayn al-`Âbidîn ibn Ḥusayn ibn `Alī ibn Abī Ṭālib (700-765), direct descendant of Ibn Abī Ṭālib (No 1), sixth of the twelve imams of the Imamiyya sect; scholar, teacher of Jābir ibn Ḥayyān (No 9).

See: GAL (I 220), GAS (IV 128-130), IHS (I 508), PL (II 491, 496); Zettersteen [1] (EI).

Mi1. Book of the Treatise of Ja`far al-Şādiq on the Science of the Art and the Noble Stone (Kitāb risāla Ja`far al-Şādiq fi `ilm al-şinā`a wa'l-ḥajar al-mukarram). Edition with German translation by Ruska [12a].

A1. [Treatise on the Beginnings of Muslim Months] P – Mashhad (Ilah. 505).

30 EKİM 2003

جَعْفَرُ الصَّادِقِ

(المدينة ٨٠ هـ / ٦٩٩ م)

(المدينة ١٤٨ هـ / ٧٦٥ م)

جعفر بن محمد الباقر بن علي زين العابدين بن الحسين السبط بن علي بن أبي طالب ، أبو عبد الله ، الهاشمي القرشي ، الملقب بالصادق لصدقه في مقاتله ، الإمام ، سادس الأئمة الإثني عشر عند الإمامية ، أحد أجلاء التابعين . وله منزلة رفيعة في العلم بالقرآن والحديث والفقه والكيمياء والزجر والفأل^(١)

أخذ عنه خلق كثير منهم ابنه موسى الكاظم والسفيانان ومالك وأبو حنيفة ، وكان قعة في الورع والتقوى والعبادة والأدب وحسن الخلق ، وكان جريئاً ، بقول الحق ، لايهاب أحداً فيه ، وله أخبار طريقة مع خلفاء بني العباس ، توفي بالمدينة ، ودفن بالقيع . وكان سيد بني هاشم في زمنه ، ومن سادات أهل البيت ، وله خمسمائة رسالة ، جمعها تلميذه جابر بن حيان الصوفي في كتاب ، وكان من علماء أهل المدينة ، وأمه من نسل محمد بن أبي بكر الصديق ، وأم أمه من نسل عبد الرحمن بن أبي بكر الصديق ، لذلك كان يقول : ولدني أبو بكر الصديق مرتين . وهو إمام المذهب الجعفري الإمامي في الفقه ، وإليه ينسب^(٢) .

(١) علم الزجر عكس الفأل ، فائتلوب في الفأل طلب الإقدام على الأمر ، وفي الزجر طلب الهرب عن الأمر . انظر : مفتاح السعادة / ٣٦٢ .

(٢) وفيات الأعيان / ١٩١/١ ، طبقات القراء / ١٩٦/١ ، تهذيب الأسماء / ١٤٩/١ ، مشاهير علماء الأمصار ص ١٢٧ ، الخلاصة / ١٦٨/١ ، حلية الأولياء / ١٩٢/٣ ، تذكرة الحفاظ / ١٦٦/١ ، الأعلام / ١٢١/٢ ، نهج الإسلام عدد ٢٦ ص ١٧٦ ، الإمام الصادق ، محمد أبو زهرة .

حمزة بن حسين بن قاسم بن محمد النعيمي, استدرافات على تاريخ التراث العربي,

ISAM 090261 .

الجزء الثامن, جدة 1422. ص. 26

٥٨ - (١) - رسالة في الكيمياء *CAFER es-SÂDIK*

لأبي عبد الله جعفر بن محمد بن علي الهاشمي (الصادق) (ت ١٤٨ هـ).

منها نسخة في مكتبة رضا - رامبور بالهند ضمن مجموع، رقم (M٣٦٢٩) في

ورقتين، منسوخة في القرن العاشر الهجري^(١).

ومنها نسخة أخرى في المكتبة المذكورة ضمن مجموع، رقم (M٣٩٣٣) في ورقة

واحدة منسوخة في القرن الحادي عشر الهجري^(٢).

٥٩ - (٢) - رسالة إلى موسى الكاظم في الكيمياء والحكمة *

منها نسخة في دار الكتب الوطنية بتونس ضمن مجموع، رقم (٣٢٢٩)^(٣).

٦٠ - (٣) - رسالة الوصايا والفصول

منها نسخة في جامعة الملك سعود بالرياض ضمن مجموع رقم (٢٣٩٣) في (٣٣)

ورقة، منسوخة في القرن العاشر الهجري تقديراً، مصورة عن الأصل المحفوظ في

المكتبة الوطنية بثينا - لوينشتاين (في النمسا) بالرقم نفسه.

(1, 2) Catalogue of the Arabic manuscripts in the Raza librar Rampur

5 : 430 .

(٣) فهرس المخطوطات بدار الكتب الوطنية بتونس ٤ : ٤٦ .

MADE IN ISLAMABAD
SONRA KILAN DOKÜMAN

11 5 19

Cat. cs-Sadik

(الامام) جعفر بن محمد الباقر (١٤٨ هـ)

- ١- اهالي الامام الصادق
 - وهو شرح ما أملاه على تلميذه المفضل بن عمر الجمفي
 - نشرها : محمد الخليلي
 - النجف ، مطبعة النعمان ، ١٩٦٣-١٩٦٥ م ، ٤ ج
- ٢- توحيد المفضل
 - إملاء الامام الصادق علي المفضل بن عمر السعفي
 - نشره : علي علاء الدين الالوسي
 - استانبول ، ١٣٣٠هـ = ١٩١١ م
 - نشره : كاظم المظفر
 - النجف ، المطبعة الحيدرية ، ١٩٥٥ م ، ١٧٦ ص ، ط٣ : ١٩٦٩ م ، ١٩٢ ص
- ٣- التوحيد ، المسمى : الادلة على الحكمة والتدبير والرد على القائلين بالاهمال ومنكري الحمد
 - تحقيق : محمد عبد الرزاق حمزة
 - القاهرة ، ١٣٧٦هـ = ١٩٥٦ م
- ٤- تفسير جعفر الصادق (منسوب اليه)
 - نشره : بولس نويبا
 - ظهر في مجلة جامعة القديس يوسف في بيروت ، المجلد ٤٣ (١٩٦٨)
 - الجزء الرابع ، ص ١٧٩ - ٢٣٠
- ٥- الحكم الجعفرية
 - جمع وتحقيق : عارف تامر
 - بيروت ، المطبعة الكاثوليكية ، ١٩٥٧ م ، ٢٢ ص + ٧٨ ص
 - (نصوص ودروس - ٥)
 - استخراجها الناشر من كتاب : مجالس المؤمنين للششتري برواية المفضل بن عمر الجمفي
- ٦- رسالة جعفر الصادق في علم الصناعة والحجر الكريم
 - نشرها : جوليوس روسكا J. Ruska
 - مع ترجمة المانية
 - هيدلبرج ، ١٩٢٤ م ، ٦٤ ص + ١٢٨ ص
- ٧- طب الامام الصادق
 - نشره : محمد الخليلي
 - النجف ، مطبعة الفري ، ١٣٧٤هـ = ١٩٥٥ م ، ١٠٣ ص
 - ط٢ : ١٣٨٥هـ = ١٩٦٦ م ، ٩٦ ص
- ٨- مصباح الشريعة ومفتاح الحقيقة
 - دلهي ، مطبع حجر ، ١٨٥٦ م
 - تبريز ، ١٢٧٨هـ = ١٨٦١ م
 - طهران ، ١٣١٤هـ = ١٨٩٦ م

AGUSTOS 2005

MAJLIS TAJMULADIBTAM SOMBA GELLEN DOKUMEN

ذخائر التراث العربية الإسلامية، مج. الأول، ١٩٨١/١٤٠١ .
 ISAM 95809. 452-453 [y.y : y.y]، ص.

حمزة بن حسين بن قاسم بن محمد النعيمي, استدراقات على تاريخ التراث العربي,

ISAM 090261 .

الجزء الثامن, جدة 1422. ص. 97

CA'FER
es-SADIK

٢٤٧ - رسالة جعفر الصادق في الفلك *

لأبي عبد الله جعفر بن محمد بن علي الهاشمي (الصادق) (ت ١٤٨ هـ).

منها نسخة محفوظة في جامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية بالرياض ، ضمن

مجموع ، رقم (١٠٥٢٥ / ف) من (٧٨ - ٨٥) ، مصورة عن الأصل المحفوظ في

مكتبة جامعة ليدن بهولندا رقم (١٠٠١) .

MADDE KAYITLANDIRILAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

12 MAY 2017

محمد أبو بكر بن علي ، استند راقات علي تاريخ التراث العربي ، قسم
العقيدة ، الجزء الثالث ، جدة 1422. ص. 31. ISAM 90256..

كتاب مناظرة الشاك بحضرة جعفر الصادق *

لعلى بن يقطين بن موسى الكوفي البغدادي (ت ١٨٢هـ)
ذكرها البغدادي (٤) ، وكحالة (٥) ، وابن النديم (٦) .

العقيدة الشيبانية

(٤) هدية العارفين ١/٦٦٧ .

(٥) معجم المؤلفين ٧/٢٦٣ .

(٦) الفهرست ٣١٤ .

٢٢ NISAN 2006

CA'FER

es-SÂDIK

نجم عبدالرحمن خلف استدرابات على تاريخ التراث العربي: قسم علم
الحديث، الجزء الرابع، جدة 1422، ص.
ISAM 090257 .

٣- كنز الأخبار^(٥) * CA'FER es-SADIK

رواية جعفر الصادق : جعفر بن محمد بن علي (ت ١٤٨ هـ) .

• منه نسخة في دار الكتب القطرية رقم (١٢٠٧) ، في (٥٠) ورقة^(٦) .

٥٧٤٥٤ 2006

٥٧٤٥٤ 2006

(٥) يبدو لي أن هناك ارتباطاً بين هذا الكتاب وبين ما ذكره د . سركين في ترجمة أبي الحسن محمد
ابن بشر السوسنجردي (ت ٣١١ هـ) فقد ذكر له كتاباً بهذا الإسم فتأمل . انظر « تاريخ
التراث » : ٢٣٧/١ .

(٦) انظر : « فهرس دار الكتب القطرية » : ١٤١/٢ .

19 ENIL 2008

MAH

SORRE PER

مسعودی، محمد مهدی

۷۹۳۶- بررسی روایات تفسیری

امام صادق(ع) جزء هشتم قرآن، مقطع

کارشناسی ارشد، دانشگاه: قم، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، ۴۳۷ص، فارسی، منابع: ۴۳۷-۴۲۷ و به صورت زیرنویس، استاد راهنما: محمد تقی دیاری؛

استاد مشاور: غلامحسین اعرابی، تاریخ دفاع: ۱۳۸۲.

کد پارسا: P۲۱۱۴۶

روایات تفسیری امام صادق؛ احادیث

تفسیری(حدیث)

در این رساله نویسنده به کمک تفاسیر روایی شیعه و سنی مانند مجمع البیان، الدر المنثور، البرهان، نور الثقلین، صافی و عیاشی تک تک روایات رسیده از ناحیه امام صادق(ع) در ذیل تفسیر آیات جزء هشتم قرآن کریم را بررسی کرده و آنها را از لحاظ سند و دلالت مورد تحلیل و ارزیابی تفسیری و رجالی قرار داده است. وی احادیث معتبر و غیر معتبر را در این زمینه شناسایی کرده و به کمک قواعد تفسیری به شرح و تفسیر این روایات پرداخته است. به عقیده او در این زمینه ۲۴۵ روایت تفسیری از امام صادق(ع) در ذیل ۶۱ آیه وارد شده است که ۶۲ حدیث از آنها معتبر و بقیه مرسل، مرفوع، منقطع، مهمل یا مجهول می‌باشد و یا راویان آنها مورد جرح واقع شده‌اند ولی از نظر دلالت قریب به اتفاق این احادیث معتبر و قابل استفاده در تفسیر هستند.

۵۷۶۱- مصباح الشریعه و مفتاح
الحقیقه: از کلمات امام ششم حضرت

صادق(ع)، ترجمه سید حسن مصطفوی؛ شرح و
حاشیه سید حسن مصطفوی، تهران: مرکز نشر آثار
علامه مصطفوی، چاپ اول، ۱۳۸۲، ۵۹۶ص، فارسی و
عربی، وزیری (گالینگور).

شابک: ۹۶۴-۹۴۶۸۳-۳-۱

کنگره: BP۲۴۸/J۷M۶۰۴۲۲۱۸

Café-i-Sadik

دیوپی: ۲۹۷/۶۱

کد پارسا: BY۰۷۸۲

عنوان متن ترجمه شده:

مصباح الشریعه و مفتاح الحقیقه

مقامات سیر و سلوک؛ منابع جامع عرفانی

ترجمه و شرح مختصری از کتاب اخلاقی -
عرفانی مصباح الشریعه است که در آن از زبان
امام صادق(ع) مراحل سیر و سلوک و ویژگیهای
مراتب ایمان بیان شده است. در محتوای فقرات عرفانی و
اخلاقی این کتاب که منسوب به امام صادق(ع) است
به دقایق معارف و اسرار حقایق و لطایف اخلاقیات
پرداخته شده است. در هر باب، مضامین احادیث به دو
یا سه قسمت تقسیم شده، و بعد از ذکر متن، ترجمه
آن به همراه توضیحات مختصری آمده است. شرح
بعد از ترجمه و توضیحات خود، نتیجه دقیق و حاصل
آن مطالب را به بیان ساده یادآور شده و گاهی برای
استشهاد و گیرایی مطالب، اشعار مناسبی نیز آورده
است. در مجموع ابواب صدگانه این کتاب مشتمل بر
آداب و چگونگی رفتارهای عبادی، اخلاقی، عملی و

فضایل معنوی لازم برای سالکان می‌باشد. راه و رسم
رسیدن به فضایل اخلاقی و پرهیز از ردایل نفسانی از
مهم‌ترین و اصلی‌ترین محتویات این رساله منسوب به
صادق آل محمد(ص) است.

17 ARALIK 1993

CAFER ES-SADIK

90-962843

Ja'far al-Šadiq, 702?-765 or 6. (Šahifah al-Šadiqiyah) المصحفة الصادقية : احدى حلقات حياة الامام الصادق / [جمع] باقر شريف القرشي. -- الطبعة 1. -- بيروت، لبنان : دار الافراء، 1989. 296 p. ; 24 cm. Includes bibliographical references.

90-962893

Ja'far al-Šadiq, 702?-765 or 6. [Selections. 1988] (Ashi'ah min balāghat al-Imām al-Šadiq) رسالة من بلاغة الامام الصادق : خطب، رسائل، مواعظ : اثر قيم يحتوي على خطب سادس عشرة / ... / تاليف عبد الرسول الواعظ. -- الطبعة 1. -- بيروت، لبنان : مؤسسة النور للطبوعات، 1988. 224 p. ; 24 cm. £E10.00 L&S-Islam.

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

Caifer es-Sādik (114-148)

15 MAYIS 1992

J.N. Hollister The Shīa of India 72-77.

7624

27 MAYIS 1993

CAFER ES-SADIK

89-965700

Kayyālī, 'Abd al-Rahmān. (Risālah 'an al-Imām Ja'far al-Šadiq) رسالة عن الامام جعفر الصادق / عبد الرحمن الكيالسي. -- [Aleppo?, Syria : s.n.], 1967. 18 p. ; 29 cm. Ja'far al-Šadiq, 702?-765 or 6. Acquired only for L&S.

28 MAYIS 1993

FAHD, Toufic

Ga'far as-Šadiq et la tradition scientifique arabe. Le Shi'isme imāmīte, 1968 (1970), pp. 131-142

Caifer es-Sādik Imānet (Sicida)

18635 TAYLOR, J. B. "Ja'far al-Sadiq: Spiritual forebear of the Sufis." *Isl. Cult.* 40, no. 2 (Ap '66) 97-113.

CAFER ES-SADIK

25 KASIM 1995

83-930915

Khāminah'I, Sayyid 'Alī. Pīshvā-yi Šadiq / Sayyid 'Alī Khāminah'I. -- [Tehran] : Intishārāt-i Sayyid Jamāl, 198-?. 111 p. ; 22 cm. -- (Silsilah-i dars'hā-yi Islāmī ; 5) In Persian; romanized record. Includes bibliographical references. (Interpretation of the Shia doctrines expounded by Ja'far al-Šadiq, 702?-765 or 6, and other imams of the Shia sect of Islam)

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

54 - MUHAMMAD ABU ZAHRA - CAFER ES-SADIK - ABU ZAHRA (Muhammad)

محمد ابو زهرة. الامام الصادق. حياته وعصره - آراؤه و فقهه. بصر. مطبعة خيمر. 197 p., in-89. S. d.

"al-Imām as-Šadiq...", étude sur l'Imam as-Šadiq, sa vie, son temps, ses idées et sa science. En arabe.

Y4-961755

Haydar, Asad. (Imām al-Šadiq wa-al-madhāhib al-arba'ah) الامام الصادق والمذاهب الاربعة / تأليف اسد حيدر. -- الطبعة 3. -- بيروت : دار الكتاب العربي، 1983. 6 v. in 3 ; 25 cm. Includes bibliographical references. £E2.00 (per vol.) 1. Ja'far al-Šadiq, 702?-765 or 6. 2. Islamic law-history. L&S-Islam.

CAFER ES-SADIK

89-932014

Micro-Kurpānī, Faḡl Allāh. fiḥne Ḥaḡrat Šadiq 'alayh al-salām / Faḡl Allāh Kurpānī. -- Tihirān : Dār al-Kutub al-Islāmīyah, 59999 [1352 (1973)] 373 p. : ill., geneal. tables ; 25 cm. In Persian; romanized record. Bibliography: p. (3721-373). (On the life of Ja'far al-Šadiq, 702?-765 or 6. 6th imam of the Shia sect of Islam)

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران 03 ARALIK 1993

CAFER ES-SADIK 21 EKIM 1993
Y4-961755

Haydar, Asad.
(Imām al-Şādiq wa-al-madhāhib al-
arbaʿah)
الإمام الصادق والمذاهب الأربعة / تأليف أسد
حيدر . - الطبعة 3 . - بيروت : دار الكتاب
العربي ، 1983-
v. 1, pt. 1-2 ; 25 cm.
Includes bibliographical references.
£17.00 (v. 1)
1. Ja'far al-Şādiq, 702?-765 or 6.
2. Islamic law-History.
L&S-Islam.

محمد أمين زين الدين . الاخلاق عند الامام الصادق . بغداد ،
مطبعة الراعي ، (د.ت) 158 ص (2192 م 658)

CAFER
ES-SADIK

Cafer b. Muhammed

Hemedānī, Tešbit, II, 552, 595,

Ebu Abdullah Şādiq 603, 614

13 14 15 26

Ca'fer es-Sadik ul

- Cafer-i Sadik

27 MAYIS 1993

İ. Abdulhamid, Dirâsât, 37, 39, 104

124

DUVARCI,

Ayşe, "Falname-i Risale-i Lica'fer'i Sadik ve Tefe'ülname", Yayınlanmamış
Doktora Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Umay Günay), Gazi Üniversitesi, Eğitim
Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1987, 198 S.

86-932358
Zayn al-Dīn, Muḥammad Amīn.
al-Akhlāq 'inda al-Imām al-Şādiq / Muḥammad
Amīn Zayn al-Dīn. — (Tehran?) : Muḥammad
al-'Ilm al-Islāmī, Qism al-'Alqāt al-Duwalliyah,
1403 (1983)
130 p. ; 22 cm.
In Arabic; romanized record.
Includes bibliographical references.
100.001R (pbk.)
(On ethics in Islam, based on the writings of
Ja'far al-Şādiq, 702?-765 or 6, 6th Shiite Imam)

Cafer-i Sadik

المعنى

100 - جعفر الصادق بن محمد الباقر (148 - 765 م)

(مجمع المؤلفين 3 - 144)

Cafer-i Sadik

تفسير (منسوب إليه)

نشره : بولس نوبيا

(ظهر في Mélanges de l'université St. Joseph ، المجلد XLIII

(1968) ، الجزء الرابع ، ص 179 - 230)

الجوهري = ابن الصيرفي

27 AGUSTOS 1992

27 AGUSTOS 1992

Cafer es-Sadik

Ali Nemazi

Müstedrek, s. 148

* AL-HĀSMI, MUḤAMMAD YAHYĀ. Al-
Imām al-Şādiq, 'alim al-kīmiyā' (Imam al-
Şādiq, scholar of chemistry.) 228 pp. (In
Arabic.) Cairo, Aleppo, Baghdad: Mansūrāt,
1959.

Ebu Abdullah Cafer Sedik

27 AGUSTOS 1992

H. Atay, E. Sunnet ve Sira, 91, 92
109

MADE TAYINLANDIQTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

03 ARALIK 1993

342 شهر، جواد. اشعة من حياة الصادق. النجف، مطبعة
CAFER ES-SADIK (225 ش 2192) 61 ص (2192 ش 225)
النعمان 1385 هـ، 61 ص (2192 ش 225)

MADE TAYINLANDIQTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN
MAGNİYA (Muhammad Ğawād) 8847 69
030026 CAFER ES-SADIK
مغنية (محمد جواد)
- محمد جواد مغنية، فقه الامام جعفر الصادق، عرض واستدلال.
- Beyrouth, Dār al-‘ilm li al-malāyīn, 1965. - 4 vol. in-8°(24cm),
286 + 296 + 296 + 404 p. [Acq. 2159-69] [8° F. 47924 (1-4)]
1
(Fiqh al-Imām Ğa'far al-Sādiq...)
Fiqh, École chiite, Dj'far al-Sādik. -- Dj'far al-Sādik, Fiqh.

16 OCAK 1998

m.02

21 MAYIS 1992

CAFER-ISADIK
Abū Zahrah, Muhammad.
al-Imām al-Sādiq, bayātuhu wa-'asruhu, arā'uhu wa-
fiqhuh. — (Cairo: Matba'at Mukhaymar, n.d.)
567 p.
Arabic
I. Title.
neb 3-28220
ICU InU MH

030026
CAFER
ES-SADIK
162. Saiyid al-Ahl, 'Abd-al-'Aziz. Ğa'far Ibn-Muhammad al-
imām aš-Šādiq / ta'lif 'Abd-al-'Aziz Saiyid al-Ahl. - Al-Qā-
hira : Al-Mağlis al-A'lā li'š-Su'ūn al-Islāmiya, 1964 = 1384 h.
- 180 S. - (At- Ta'rīf bi'l-islām ; 12)
Inhalt: Über d. sechsten schiit. Imam Ğa'far aš-Šādiq (699 -
765). - In arab. Schrift, arab. 24 A 19775

21 TEMMUZ 1994

030026 CAFER ES-SADIK 11600 80
MAHMUD ('Abd al-Qādir). محمود (عبد القادر).
- الأما جعفر الصادق: رائد السنة والشيعة / تأليف...
عبد القادر محمود. - القاهرة: المجلس الأعلى لرعاية الفنون
والآداب والعلوم الاجتماعية، 1970. 1389 ص. 24 سم. 277 ص.
(مطبوعات المجلس الأعلى لرعاية الفنون والآداب والعلوم
الاجتماعية: 119).
[4° 02 ع. 1803(119)]
"Imām (Abū) Ğa'far al-Šādiq: ra'id al-Sunna wa al-
Si'ā". - Hcd. 14695-76.
Ğa'far al-Sādiq.
SONRA GELEN DOKÜMAN

16 OCAK 1998

TAYLOR, J. B.
Man's knowledge of God in the thought of
Ja'far Al-Šādiq.
IC 40 (1966), pp. 195-206

Cafer-i Sadik
cesme gäve insanin lanvi.
Hakkundaki Bilgisi.

CAFER
ES-SADIK
3169. Sadiq, Ja'far al.: The lantern of the path / Imam
Ja'far Al-Sadiq. - 1. publ. - Longmead [u.a.]: Element
Books, 1989. - VII, 143 S.
ISBN 1-85230-062-0 29 A 5659

030026
CAFER
ES-SADIK
182. Saiyid al-Ahl, 'Abd-al-'Aziz. Ğa'far Ibn-Muhammad al-
imām aš-Šādiq / ta'lif 'Abd-al-'Aziz Saiyid al-Ahl. - Al-Qā-
hira : Al-Mağlis al-A'lā li'š-Su'ūn al-Islāmiya, 1964 = 1384 h.
- 180 S. - (At- Ta'rīf bi'l-islām ; 12)
Inhalt: Über d. sechsten schiit. Imam Ğa'far aš-Šādiq (699 -
765). - In arab. Schrift, arab. 24 A 19775

21 TEMMUZ 1994

21 MAYIS 1992

CAFER-ISADIK
Abū Zahrah, Muhammad.
al-Imām al-Sādiq, bayātuhu wa-'asruhu, arā'uhu wa-
fiqhuh / Muhammad Abū Zahrah. — (Cairo: Dār
al-Fikr al-'Arabi, [1964])
567 p. ; 24 cm.
Arabic
I. Title.
Law NE65-756 neb 3-28221
DLC CLSU CLU CIY MB MH NBuU NN NNC NSyU
OrPS TU TAU VIU WaU

Cafer-i Sadik

TAYLOR, J. B.
Ja'far al-Sādiq, spiritual forebear of
the Sufis.
IC 40 (1966), pp. 97-113

Cafer-i Sadik, Süfi
lerin Atası.

(57) 2192 ع 740
علي محمد علي دخيل

03 ARALIK 1993

CAFER ES-SADIK
MADE TAYINLANDIQTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN
الامام جعفر الصادق (ع) . بغداد ، مطبعة حسام ،
1979 .
118 ص [سلسلة اثنتا (6)] 30 فلسا
1 - السيرة ، أهل البيت 2 - الصادق ، جعفر بن
محمد (امام) 1 - العنوان (السلسلة)

Cafer-i Sadik
(merari)
el-Hudatut-Taufikiyye, 246
27 AGUSTOS 1992

اشعة من حياة الامام الصادق (ع) : IMAM CA'FER
 عبدالرضا آل كاشف الغطاء .
 النجف ، دار النشر والتأليف ، ١٩٤٩ م .
 ج ٣ .
 اشعة من حياة الصادق :
 جواد شير .
 النجف ، مط النعمان ، ١٩٦٥ م .
 ٦١ ص .
 اشعة من حياة الصادق : لماذا خص الامام جعفر بن
 محمد بعنوان المذهب الجعفري دون غيره ؟
 محمد بن محمد مهدي الخالصي (كاظمية) ١٨٩٠ -
 ١٩٦٣ م .
 النجف ، ١٩٤٩ م .

CA'FER ES-SADIK
 ARA.III.3205. LAWAND (Ramaḍān) لاوند (رمضان)
 54
 الامام الصادق . علم وعقيدة . نقد ودراسة . رمضان لاوند .
 - Beyrouth , Dār maktabat al-ḥayāt , (s.d.) .
 In-8°. 200 p. couv.ill.
 (al-Imām al-Ṣādiq . 'Ilm wa 'aḥdā .
 'anāqibī .
 A.101156 .
 MADDE YATIMLANDIRILAN
 SONRA GELER DOKÜMAN

CA'FER-I SADIK 87-930920
 Zāhibī al-Ḥusaynī, Abū al-Qāsim.
 Manāhiḡ-i anwār al-ma'rifaḡ dar sharḡ wa kashf wa
 bayān-i asrār-i kitāb Miṣbāḡ al-sharī'ah wa miftāḡ
 al-ḥaḡiḡah / az ta'lifāt-i Mirzā Abū al-Qāsim al-
 shāhīr biḡ Mirzā Ḥabīb al-Zāhibī al-Ḥusaynī al-
 Sharīfī al-Shīrāzī. -- Chāp-i 2. -- Tīhrān :
 Khānḡah-i Aḡmadī Fuḡarā'-i Zāhibīyah, 1363- [1984
 or 1985-
 v. <1- > ; 25 cm.
 Vol. 1 rec'd this month; to be complete in 3 v.
 In Persian; quotations in Arabic; romanized
 record.
 1800.00IR (v. 1)
 For requesting libraries only.
 (Commentary on Miṣbāḡ al-sharī'ah wa miftāḡ
 al-ḥaḡiḡah, a book chiefly on Shiite Islamic law,
 attributed to Ja'far al-Ṣādiq, 702?-765 or 6)

ca'fer b. Muhammad es-Sādiq
 (Kitāb fir-ved 'ālel-kaderiyye)

Na'fādat, Kitābu usū li'l-ḡān
 s. 308
 DİA Rtp. 297-4
 ASD: U

030026 CA'FER ES-SADIK 17 ARALIK 1993 89-932014
 micro- Kumpānī, Faḡl Allāh.
 Fiche Ḥaḡrat Ṣādiq 'alayh al-salām / Faḡl Allāh
 89/ Kumpānī. -- Tīhrān : Dār al-Kutub al-Islāmiyyah,
 59999 [13]52 [1973]
 373 i.e. 273 p. : ill., geneal. tables ;
 25 cm.
 In Persian; romanized record.
 Bibliography: p. [272]-373 i.e. 273.
 (On the life of Ja'far al-Ṣādiq, 702?-765
 or 6, 6th imam of the Shia sect of Islam)

MADDE YATIMLANDIRILAN
 SONRA GELER DOKÜMAN

CA'FER ES-SADIK

Hayati, Ca'feri Fihrihinin Sahilleri, Ca'feri
 Fihrihinin nahli ve yaylihi

zeyton, el-Medhal, 175-178
 Beyrut-1982

Ja'far al-Ṣādiq, 702?-765 or 6. 87-930277
 Ash'ah min balāḡhat al-Imām al-Ṣādiq / ta'lif
 'Abd al-Rasūl al-Wāḡiḡī. -- al-Ṭabāḡ 2. -- Tīhrān :
 Dār al-Hidāyah lil-Nashr wa al-Tawzī', 1984.
 208 p. ; 24 cm.
 In Arabic; romanized record.
 Includes explanatory footnotes.
 (Speeches and sayings of the 6th imam of the
 Shia sect of Islam on various religious topics)

CA'FER - i SADIK (RA)

Fayletleri

Haydar, Asad.
 (Imām al-Ṣādiq wa-al-madhāhib al-
 arba'ah)
 الامام الصادق والمذاهب الاربعة / تأليف اسد
 حيدر . - الطبعة 3 . - بيروت : دار الكتاب
 العربي ، 1983 .
 6 v. in 3 ; 25 cm.
 Includes bibliographical references.
 £12.00 (per vol.)
 1. Ja'far al-Ṣādiq, 702?-765 or 6.
 2. Islamic law-History.
 I&S-Islam.

Nevevi, Serhu'l-Muslim C.16.s. 64

JA'FAR al-ṢĀDIK, Sixth Imām
 al-MUFTI (Muhammad ibn Muhammad ibn Mu'mān)
 14560. bbb. 16
 18 NISAN 2000
 MADDE YATIMLANDIRILAN
 SONRA GELER DOKÜMAN
 al-Irshād. [A biographical study of the
 12 Shi'i Imams, and of 'Alī ibn Abī Ṭālib
 in particular.]
 Pp. 368; pl. 1.
 al-Maktabat al-Haidariyah: Najaf, 1962.
 8°

0166 Ḡāmi' tīb al-imām 'Alī wa-l-
 imām al-Ṣādiq / i'dād Ḥusayn Naḡīb al-
 'Āmilī. - Ṭ. 1. - Bayrūt : Dār al-Dīn al-
 Qayyim, 2010. - 377 p. ; 25 cm
 "1431 h."-Contraport.
 1. 'Alī b. Abī Ṭālib, Califa 2. Ḡa'far al-
 Ṣādiq 3. Islam y Medicina 4. Šī'a -
 Doctrinas I. Al-'Āmilī, Ḥusayn Naḡīb II.
 Titulo.
 [297:61]:17
 ICMA 4-60744 R. 71495

Ali b. al-Husayn
 Ca'fer-i Sadiq
 - Fir

حسینی تهرانی، سیدمحمد محسن

(۱۳۷۵ق-)

۳۵۴۹- اسرار ملکوت، مقدمه شرح

حدیث عنوان بصری از امام صادق(ع)، جلد

اول، قم: شهریار، چاپ اول، ۱۳۷۵ق/ ۵۰۰۰ نسخه، ۳۳۶ص،

فارسی، وزیری (گالینگور)، بهای: ۲۹۰۰۰ریال، منابع:

۳۳۶-۳۳۷. *Cafar-i Sadik*

شابک: ۲-۳۶-۵۹۳۴-۹۶۴

کد پارسا: B۴۶۷۸۴

حدیث عنوان بصری

شرح و تفسیر حدیث مشهور عنوان بصری

است. این حدیث با مضامین عالی و میانی مستحکم،

سیر و سلوک الی الله را بازگو می کند. بسیاری از

بزرگان و مربیان نفوس، مطالعه و عمل به آن را

سفارش نموده اند. این حدیث را انس بن مالک از

صحابی سالخورده نقل می کند و در آن مطالبی چون

کتمان مناقب امیرمؤمنان، حرمت کتمان حقیقت، عدم

توجه به معارف الهی، حرمت دوری گزینی از حق،

بصیرت در امر به معروف، اختلاف مراتب نفوس،

اطاعت از امام معصوم و تلقی مسلمانان صدر اسلام از

خلافت و وصایت مورد بحث قرار گرفته است.

0376 Surūr, Ibrāhīm Ḥusayn
Al-i-ġāz al-ilmī 'ind al-imām al-Şādiq :
ġawhar al-Şī'a al-imāmiya / Ibrāhīm
Surūr. - T. 1. - Bayrūt : Şarikat al-A'lamī
li-I-Maṭbū'āt, 2010. - 296 p. ; 24 cm

- "1431 h."-Contraport.
 - 1. Ġa'far al-Şādiq
 - 2. Şī'a - Doctrinas
 - 3. Geomorfologia l. Titulo.
- 929 Ġa'far al-Şādiq
297
551.4
ICMA 4-32297 R. 70685

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELMELI OKUMAN

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELMELI OKUMAN

حر زاده، محمد مهدی

۳۰۲۶- چشمه ای در کویر: تحلیلی

تاریخی از زندگانی امامزاده جعفر (ع) یزد،

کرامات آن حضرت، حرم امامزاده در گذشته

و حال و شرح حال عالمان مدفون در آن، قم:

تشیع، چاپ اول / ۳۰۰۰ نسخه، ۱۷۶ ص، فارسی،

رقعی (ششمین)، بهای: ۸۰۰۰ ریال، عکس: ۱۶۹-۱۷۶،

منابع: ۱۶۵-۱۶۸. *Cafar-i Sadik*

شابک: ۹-۱۶۹-۶۳۹۹-۹۶۴

کد پارسا: B۲۱۸۶۲

عنوان روی جلد: چشمه ای در کویر - درنگی در

زیست نامه امامزاده جعفر (ع) یزد

امامزاده جعفر یزد - زندگی نامه

افتخاری، لاله (میزگرد و مصاحبه شونده)

۷۱۸۰- روش تفسیری امام باقر

و امام صادق(ع)، مصاحبه از علی تجار، گلستان

قرآن، پیاپی ۱۹۶، ص ۱۱-۱۴، فارسی.

کد پارسا: A۸۹۵۰۴ *Muhammed Bakir*

تفسیر اهل بیت(ع) *Cafar-i Sadik*

گفت و گویی درباره شرایط علمی و فرهنگی

عصر صادقین(ع) و نحوه تعلیم تفسیر قرآن توسط

آن دو امام است. گوینده ابتدا تاریخچه ای کوتاه از

سروشست روایات تفسیری پس از رحلت پیامبر اکرم(ص)

ارائه نموده و سپس با توجه به انفتاح سیاسی و کاهش

فشارهای اجتماعی بر امام صادق و امام باقر(ع)،

به تلاش های فرهنگی و علمی ایشان به ویژه در مورد

قرآن اشاره دارد و گسترش عقل گرایی و گرایش به

قیاس را از مهم ترین ویژگی های روزگار آن دو امام بر

می شمارد. وی روش های گوناگونی مانند تفسیر قرآن

به قرآن، ذکر مصداق آیات، تبیین احکام موجود در

آیات، تأویل تشابهات قرآنی و بهره گیری از روایات

تفسیری پیامبر اکرم(ص) و امام علی(ع) را از عمده ترین

روش های تفسیری اهل بیت(ع) به ویژه صادقین می داند.

باکویی، زین العابدین(۱۳۱۹-)

۴۰۸۰- در محضر امام صادق(ع)

قم: کمال الملک، چاپ اول، ۱۳۸۲ / ۲۰۰۰ نسخه،

۱۹۶ص، فارسی، رقعی (سلفون)، بهای: ۱۲۰۰۰ریال.

شابک: ۸-۲۹-۷۲۷۱-۹۶۴

کنگره: B۲۴۵/B۲D۴ *Cafar-i Sadik*

دیوبی: ۳۹۷/۹۵۵۳

کد پارسا: B۶۶۸۳۶

حدیث عنوان بصری: مواظ امام صادق(ع)(اخلاق)

شرح و ترجمه حدیث اخلاقی و عرفانی از

امام جعفر صادق است. نویسنده ابتدا متن حدیث

عنوان بصری را از بحار الانوار نقل کرده و سپس

فقرات حدیث را - که در آن، راه و روش انسانیت به

بصری آموخته شده - آورده و شرح کرده است. وی

حدیث را بر اساس موضوعات آن به هیجده درس

تقسیم کرده که عبارت اند از: تزکیه نفس، نورانیت

علم، حقیقت بندگی، بنده واقعی از دیدگاه امام صادق،

نیاز آدمی به پند، ریاضت نفس، فضیلت گرسنگی،

غذای حلال، سکوت و بردباری و غنیمت شمردن

عمر، خطر فتوای بی اساس دادن، گفتار و کردار و

آداب سؤال کردن.

جعفر بن محمد(ع)، امام ششم

(۸۰-۱۴۸ق) *Cafar-i Sadik*

۱۴۲- «لاهورانه رساله الامام

الصادق(ع)»، با تحقیق علی موسی کعبی، علوم

الحدیث، پیاپی ۱۱، ص ۲۲۹-۲۶۵، فارسی.

کد پارسا: A۵۸۱۱۴

حقوق مؤمنان: مجموعه های حدیثی(حدیث)

متن روایی نامه امام صادق(ع) به عبدالله بن

نجاشی، حاکم اهواز در بیان همکاری با سلطان در

جهت احقاق حقوق مؤمنان است. مصحح در مقدمه،

روایات متعددی در حرمت همکاری با حاکمان ظالم

نقل کرده و نیز برخی روایات دال بر همکاری با

حاکم جائز در جهت احقاق حق مؤمنان را آورده

است. وی پس از مقابله نص روایت با چند مصدر کهن

و جدید، متن منقحی ارائه کرده است. امام صادق(ع)

در این رساله، ابن نجاشی را که از جانب عباسیان،

حاکم اهواز بوده و از شیعیان امام(ع) به شمار می آمده

است، به مائندن در حکومت و رسیدگی به مشکلات

ضعیفان و بینوایان تشویق کرده و ثواب احقاق حقوق

مؤمنان را به وی یادآور شده است.

داغر، امید

۷۸۲۵- بررسی روایات تفسیری

امام صادق(ع): جزء پنجم قرآن، مقطع

کارشناسی ارشد، دانشگاه: قم، دانشکده الهیات، ۲۸۸ص،

فارسی، منابع: ۲۸۲-۲۸۸، استاد راهنما: محمدتقی دیاری

بیدگلی؛ استاد مشاور: غلامحسین اعرابی، تاریخ دفاع: ۱۳۸۱.

کد پارسا: P۱۱۷۸۱ *Cafar-i Sadik*

روایات تفسیری امام صادق: احادیث

تفسیری(حدیث)

تفسیر روایی آیات جزء هشتم قرآن کریم

است. در این تفسیر ابتدا احادیث تفسیری امام

صادق(ع) در ذیل آیات جزء پنجم قرآن مجید از

تفاسیر روایی شیعه جمع آوری و از منابع اصلی

مصدریابی شده است. احادیث نقل شده مورد بررسی

سندی و دلالتی قرار گرفته و در پایان شرح حال رجال،

در فصلی جداگانه ارائه شده است.

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELMELI OKUMAN

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELMELI OKUMAN

قرشی، باقر شریف(۱۹۳۶-)

۳۷۸۶- الصحیفة الصادقیة، احدی

حلقات حیاة الامام الصادق(ع)، قم: مجمع

الذخائر الإسلامیة، چاپ اول، ۱۳۲۵ ق، ۲۹۶ص، عربی،

وزیری (ششمین).

شابک: ۷-۰۹-۸۵۸۹-۹۶۴

کد پارسا: B۷۰۶۵۵ *Cafar-i Sadik*

دعاهای امام صادق(ع): دعا - اجابت دعا(اخلاق)

گزارش و شرح مختصری از دعاها و مناجاتهای

مختلف امام ششم شیعیان، صادق آل محمد است که

از منابع روایی و دعایی شیعه گردآوری شده است.

نویسنده ابتدا احادیثی از امام صادق(ع) درباره دعا و

جایگاه و اسباب استجابت آن آورده است. وی سپس

به دعاهای آن حضرت در زمانها و مکانهای مختلف،

در موقع وضو و نماز، دعاهای آن حضرت درباره محمد

و آل او و شیعیان، دعاهای امام در هنگام تلاوت قرآن

و مناجات و دعاهای کوتاه آن بزرگوار اشاره کرده است.

سیمی بی، محمد
۱۱۶۴-حسینیه در مکتب امام جعفر

صادق(ع)، کرج: گلشن اندیشه، چاپ اول، ۱۳۸۲ /

۳۰۰۰ نسخه، ۱۰۵ص، فارسی، وزیری (شمیز)، بها:

۹۰۰۰ریال. *Cafer-i Sadiq*

شابک: ۹۶۴-۹۵۰۳۶-۰۰۹

کنگره: BP۲۱۲/۵/Sa۲H۵

دبویی: ۲۱۹/۴۱۷

کد پارسا: BV۰۰۷۶

عقاید شیعه؛ شاگردان امام صادق(ع)(پیامبر و اهل بیت)

تحریری از مباحثه و مناظره حسنیه از شاگردان

امام صادق، با عالمان اهل سنت در اثبات امامت

عقاید شیعه است. بر اساس گزارش کتاب 'حلیه

المتقین' این مباحثه در مجلس هارون الرشید و با

عالمان اهل سنت بغداد صورت گرفته که محقق ضمن

تنظیم مطالب مباحثه، به ترجمه آیات و اصطلاحات آن

پرداخته و شرحی کوتاه در شناسایی حسنیه آورده

است. حسنیه در این مناظره با استناد به آیات و

داستان‌های قرآن، موضوع امامت را تحلیل می‌کند. او

ضمن بیان فضایل علی(ع)، به انکار فضیلت دیگر خلفا

می‌پردازد حسنیه با تکیه بر آیات، عقاید شیعه را درباره

متعه، جبر و اختیار، بنا، تعریف ایمان، صفات خدا، قضا

و قدر، هدایت و ضلالت بیان می‌کند و افکار دیگر

مذاهب را مورد نقد قرار می‌دهد. در نهایت عالمان

حاضر در مجلس در مقابل استدلال‌های وی تسلیم می‌شوند

MADDE YATIRILANDIK TAN
SONRA GELEN DOKUMAN

27 NISAN 2008

شامی، محمود احمد

۵۶۵۲ع-مجربات الامام الصادق(ع)

فی القرآن والدعاء والطب والكرامات،

قم: دارالفقه، چاپ اول، ۱۴۲۵ق / ۳۰۰۰ نسخه، ۲۷۷ص،

عربی، وزیری (سلفون)، بها: ۲۵۰۰۰ریال.

شابک: ۹۶۴-۸۲۲۰-۹۹-۹

کد پارسا: BV۴۹۱۱۳ *Cafer-i Sadiq*

پزشکی در حدیث: احادیث امام صادق(ع)

(پیامبر و اهل بیت)؛ خواص سور و آیات(قرآن و علوم

قرآنی)؛ مجموعه‌های حدیثی(حدیث)

مجموعه‌ای از احادیث امام صادق(ع) درباره

فضایل قرآن، ادعیه و مسائل پزشکی و علوم

غریبه است. نویسنده این موضوعات را به عنوان

تجربیات و مشاهدات امام صادق ذکر کرده است. در

این اثر افزون بر آثار و خواص برخی سوره‌ها، تعدادی

از تعویذها و طلسمات امام صادق(ع) در رفع گرفتاریها

و درمان بیماریها هم آمده است. در بخش دیگر کتاب

دستورالعمل‌های پزشکی امام صادق درباره درمان به

وسیله گیاهان، میوه‌ها و نیز ادعیه آن حضرت درباره

حفظ مال، دفع ظالمان و برخی کرامات و معجزات

حضرت ذکر شده است.

MADDE YATIRILANDIK TAN
SONRA GELEN DOKUMAN

19 EKIM 2008

28 EYLUL 2008

۶۸۲۲-«حج در کتاب «فقه الامام

جعفر الصادق علیه السلام»»، میقات حج،

پیاپی ۴۴، ص ۱۵۶-۱۶۰، فارسی.

کد پارسا: BV۴۴۸۳۹ *Cafer-i Sadiq*

عنوان متن نقد شده:

فقه الامام جعفر الصادق علیه السلام، مغنیه، محمدجواد

احکام مکه؛ فقه الامام الصادق(ع)

MADDE YATIRILANDIK TAN
SONRA GELEN DOKUMAN

28 EYLUL 2008

زاهدی فر، سیفعلی

۷۸۴۸۱-بررسی روایات تفسیری

امام صادق(ع) در جزء یازدهم قرآن

کریم، مقطع کارشناسی ارشد، دانشگاه: قم، دانشکده

الهیات و معارف اسلامی، ۱۹۴ص، فارسی، منابع: ۱۹۴-۱۸۸

و به صورت زیرنویس، استاد راهنما: سید رضا مؤدب؛

استاد مشاور: غلامحسین اعرابی، تاریخ دفاع: ۱۳۸۲.

کد پارسا: BV۱۱۳۳۴ *Cafer-i Sadiq*

روایات تفسیری امام صادق

در این رساله کلیه احادیث امام صادق(ع) در

خصوص تفسیر جزء یازدهم قرآن مورد تحلیل و

تفسیر سندی و دلالی قرار گرفته و در آن از روایات

مهم تفسیری مأخوذ از تفاسیر شیعی بهره فراوان برده

شده است. شناسایی احادیث معتبر از غیر معتبر، شرح

حال راویان این قبیل احادیث و بررسی دلالی و

مضمونی آنها از قبیل شرح لغات و نکات مفهومی آنها

از دیگر کارهای نویسنده در این رساله می‌باشد. در این

تحقیق ۱۴۳ حدیث ذیل ۵۷ آیه جمع‌آوری گردیده که

از میان آنها ۳۷ حدیث از نظر سندی معتبر و بقیه به

نحوی غیر معتبر تشخیص داده شده است. نویسنده

برای صحت دلالت روایات معتبر، شواهدی اقامه کرده

و از آنها نیز در تفسیر آیات استفاده نموده است. وی

همچنین به شناسایی فرقه‌هایی پرداخته که از لحاظ

عقیده باطل هستند.

MADDE YATIRILANDIK TAN
SONRA GELEN DOKUMAN

Y6-932346
Maqhz-i mutafakkir-i Jahān-i Shi'ah, Imām Ja'far
Sādiq / az Markaz-i Mu'tala'āt-i Islāmī-i Istirās-
bürg ; tarjamaḥ va iqtibās, Zabih Allāh Mangūri.
— Chāp-i 6. — [Tehran?] : Sāznān-i Intishārāt-i
Jāvidān, 1359 [1980]
476 p. ; 25 cm.
In Persian; romanized record.
Translated from French?
Includes bibliographical references and index.
700.001R
For requesting libraries only.
(On the scholarly accomplishments of Ja'far
al-Sādiq, 702?-765 or 6, 6th Shiite imam, with
emphasis on his exposition of Shiite Islamic law)

14540. cc. 42
al-JA'FĪ (al-Mufaddal ibn 'Umar)

کتاب الهفت والإظلة

al-Haft wa 'l-aẓillah. Attribué à
Al-Mufaḍḍal ibn Umar al-Ġa'fi. Rapportant
les Parol s de l'Imām Ġa'far ibn M.
aṣ-Ṣādiq. Établi avec Introduction par
Arif Tamir [et] Ign.-A. Khalifé.
pp. 153, 19.

Institut de Lettres Orientales: Beirut,
1960.

Recherches, tome XVIII.

16 NISAN 2008
MADDE YATIRILANDIK TAN
SONRA GELEN DOKUMAN

14544. cc. 24

JA'FAR al-SĀDIK, Sixth Imam.

RUSKA (Julius)

Arabische Alchemisten. I. Chālid ibn Jazīd
ibn Mu'awija. (II. Ga'far al Sādiq der
Sechste Imam ... Mit einer Nachbildung der
Handschrift Gotha A. 1292 ... Neudruck der
Ausgabe von 1924. [Arabic text, with a German
translation, of Ja'far al-Sādiq's Risālah fi
'ilm al-sinā'ah wa 'l-hajar al-mukarram.])
2 pts.

Wiesbaden, 1967.

Heidelberger Akten der Von-Portheim-Stiftung,
6.

272 Biographie des Imams: l'Imam Ja'far as-Sādiq (paix sur
lui). Aux Sources de la Sagesse, 4 / 15 (1998)
pp.81-91

Cafer as-Sadiq

16 NISAN 2008
MADDE YATIRILANDIK TAN
SONRA GELEN DOKUMAN

16 NISAN 2008
MADDE YATIRILANDIK TAN
SONRA GELEN DOKUMAN

Cafer-i Sadik

Muaffid e l-Melhi, Mendub,
s. 115, 148, 287

"CAFER ES-SADIK"

922.97
MAR. M

Menakibu Ali Ebi Talib, c. IV, s. 214-283

KLM

madde: Cafer es-Sadik

- A. Br. : c. 2, s. 236-237
- B. L. : c. 14, s. 2116
- F. A. : c. I, s. 92 (Diyarbakir bölünmesi)
- M. L. : c. 1, s. 428
- T. A. : c. 18, s. 182

Tenkrit zavisinden bakilsin.

26 EYLÜL 1995

3884. *Al-Imam Ga'far as-Sadiq*: dirāsāt wa-abhāt; Mu'tamar al-Imām Ga'far as-Sādiq ad-Dauli; 17 - 19 Rabi' al-Auwal 1412 h.; 26 - 28 Ailül 1991 m. / al-Mustašāriya al-Taqāfiya li'l-Gumhūriya al-Islāmiya al-Irāniya bi-Dimašq. - Dimašq, [1992]. - 496 S.
Paralelt.: Imam Djafar al-Sadegh: studies and researches. - In arab. Schrift, arab. 32 A 10568

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

54 ŞADIQ (Ga'far ibn Muhammad al-) *Cafer es-Sadik*
Caferiyye

الحكم الجعفرية للإمام الصادق جعفر بن محمد. جمع و تحقيق و تقديم عارف تاجر. بيروت. المطبعة الكاثوليكية. 1957. 190 ص. (نصوص و دروس - 4)

"al-Hikma al-Tariya", var. I. Imam Ga'far. Edition et presentation par 'Arif Tamir. (Collection: "Nusus wa durūs", n° 5). In arab.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

ŞADIQ ('Abū 'Abd 'Allāh ḡ. ...) *Cafer es-Sadik*
Caferiyye

~ JAFFAR al-SADIQ (Abū 'Abdallāh). - II. Arabische Alchemisten. II. Ga'far Al-Sādiq, der sechste Imam, von Julius Ruska, mit einer Nachbildung der Handschrift Gotha A 1292 (Ha-1eb 339) in Manuldruck [- Buch des Sprechens Ga'far al-Sādiqs über die Wissenschaft der Kunst und der edlen Stein-Übersetzung ... - ...]. - Heidelberg, c. Winter, 1924. In-8°, 128 p., 21 ff. [Ech. Int. 7357]. III d - IV b.

Kitāb Riṣālat Ga'far al-Sādiq... [9° Z. 26208 (10) Heide]berger Akten der Von... Arthem-Stiftung 10

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

CAFER es-SADIK
مستند الامام الصادق
محمد كاظم الكفائي (نجف 1924 -)
د. م. د. ت.
آ ج

- أمالي الإمام الصادق : وهو شرح ما أملاه على تلميذه
الفضل بن عمر الجعفي .
جعفر الصادق .
النجف ، محمد الخليفي ، 1962 - 1965 م .
آ ج

6138. Gündi, 'Abd-al-Ḥalīm al-: Al-Imām Ga'far as-Sādiq / ta'lif 'Abd-al-Ḥalīm al-Gundī. - Al-Qāhira: Gumhūriyat Miṣr al-'Arabiya, al-Maḡlis al-A'lā li'ṣ-Ṣuṭūn al-Islāmiya, 1977 = 1397 h. - 428 S.
In arab. Schr., arab.
ISBN 241-0015-f6f 27 A 8418

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Cafer-i Sadik

Ali Nemazi,
Mustedrek, s. 494

Cafer-i Sadık

A. Emin, Duhâ'l-İslâm
III, 261

04937 WITKAM, J.J. An Arabic treatise on hemerology ascribed to Ga'far al-Sâdiq. *Arabica* 26 (1979) pp. 100-102.

Caferu's-Sadık

Cafer-i Sadık

Ali Nemâzi,
Müstedrek, s. 218-236

Cafer-i Sadık

Kerderi, Menâhıs, s. 84-

Cafer-i Sadık

Ali Nemâzi,
Müstedrek, s. 433

Muhammad
Ebu Zuhra
Cafer-i Sadık

3809. Abū-Zahra, Muḥammad: Al-Imām aṣ-Ṣâdiq: ḥayā-
tuhū wa-'aṣruhū - ārā'uhū wa-fiqhuhū / Muḥammad Abū-
Zuhra. - [Al-Qāhira]: Maṭba'at Muḥaimar, [circa 1966]. -
567 S.
In arab. Schrift, arab.

35 A 4728

MADDE YAYINLANDIKTAN 24 HAZİRAN 1996
SONRA GELEN ÜÇKÜMAN

Cafer-i Sadık

Ali Nemâzi,
Müstedrek, s. 182

Ca'fer es-Sâdik

[Yakubî'nin kaynakları-
rından biri olarak]

William G. Millward
al-Yakubî's Sources, s. 51-53

Cafer-i Sadık

Ali Nemâzi
Müstedrek, s. 387.

Cafer b. Muhammed es-Sâdik
(Risâle fî'r-red ale'l-ğulâti mine'l-
Rawâfîz)

Boşdadı, Ktobu usûl'd-dîn
s. 308
DFA KAP. 297-4
ABD.U

Yakubi posetinde.

04924 EBIED, R.Y. and YOUNG, M.J.L. A
treatise on hemerology ascribed to Ga'far al-Sâdiq.
Arabica 23 (1976), pp. 296-307.

Caferu's-Sadık

Cafer-i Sadık

A. Emin, Zuhri, IV, 114-118

Öztürk, Yaşar Nuri

"Ca'fer b. Muhammed es-Sadık (80-148)"

Nezil, Istanbul

1978/2 sayı 11 ss. 30-33

*AL-HASMI, MUHAMMAD YAHYA. Al-Imam al-Sadiq, 'alim al-kimiya' (Imam al-Sadiq, scholar of chemistry.) 228 pp. (In Arabic.) Cairo, Aleppo, Baghdad: Mansurat, 1959.

25 ŞUBAT 1991 - Cafer-i Sadık

CAFER-I SADIK 89-932014
Micro- Kumpāni, Faql Allāh.
ficne Haqrat Šadiq 'alayh al-salām / Faql Allāh
89/ Kumpāni. — Tihran : Dār al-Kutub al-Islāmiyah,
59999 [13]52 [1973]
373 p. : ill., geneal. tables ; 25 cm.
In Persian; romanized record.
Bibliography: p. [372]-373.
(On the life of Ja'far al-Šadiq, 702?-765 or
6. 6th Imam of the Shia sect of Islam)

CAFER es-SADIK

Fikih

الامام الصادق

ابو زهرة

956

TASKHIRI, Mohammed Ali al-. Deux lignes. Cafer es-Sadik
directrices dans la vie de l'Imam as-Sadeq (a.s.) Aux
Sources de la Sagesse, 1 i (1994) pp.79-96

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKUMAN

24 Ocak 1998

SADIQ (Ca'far ibn Muhammad al-) Cafer es-Sadik
Cafer es-Sadik 01012 62
جعفر الصادق
الحكم الجعفرية للامام الصادق جعفر بن محمد . جمع وتحقيق وتقديم
عارف تامر.
-Beyrouth, Impr.catholique, 1957.- In-8°, 80p. [Acq.2335-6C]
- IIF - 1 [es 0° 1358 (5)
(Nikan [al-] al-ga'fariyy. - Ed. par 'Arif Tāmir.- Nuṣṣa wa-
-hurus.5.)

25 Ocak 1998
MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKUMAN

*Cafer es-Sadik

2687M 69
SAYYID al-AHL (Abd al- Azizi. سيد الاهل (عبدالعزیز) .
- جعفر بن محمد الامام الصادق ... تالیف ... عبدالعزیز بن الاهل.
- Le Caire, al-Mağlis al-Ši'ā lil-Šu'ūn al-Islāmiya, 1964.- In-8°
(24cm), 180 p., couv. ill. [Don 1260-67]
1 [8° 2014 (12)
(Ca'far ibn Muhammad al-Imām al-Šadiq.- Al-ğumhūrīya al-‘arabiya
al-muttaḥida. - Al-mağlis al- Ši'ā lil-Šu'ūn al-Islāmiya. - Lağnat al-
-ta'rifi bi al-Islām. 12 .)

23 Ocak 1998
Djafar al-Šadik.
DOKUMAN

14561. a. 32 [Muhammed Ebu Zahrah
ABU ZAHRAH (Muhammad) الامام الصادق Cafer es-Sadik

حياته وعصره اراءه وفقهه
al-Imām al-sādik: hayātu-hu wa-'asru-hu;
ārā'u-hu wa-fikhu-hu. [A study of the
life, times, teachings and jurisprudence
of the Imam Ja'far al-Šadik.] pp. 567

Cairo, c. 1958. 8°

Cafer b. Muhammed es-Sadik
(Kitap fu'r-rod alet - Howârîc)
Bağdad, Kitabu usul'd-din
s. 308
DIA Kitap. 297-4
ABD. U

2
 Cafer as-Sādik
 33400 81
 ZAY'UR ('Alī). زبور (علي).
 - التفسير الصوفي ...
 16° 02g. 3559
 sir/ ouvrage attribué à Ga'far al-Sādiq ibn Mu-
 hammad al-Baqir, Abu 'Abd Allāh. Contient aussi
 des extr. de: "Miṣbāḥ al-ṣarīf wa miṣbāḥ al-ḥa-
 qīqa / attribué à Ga'far al-Sādiq". - Bibliogr.,
 p.268-271. - Acq.79-13325. - Br.
 309

14544. cc. 24
 Cafer as-Sādik
 Halid b. Yazid b. Mu'awiya
 RUSKA (Julius)
 Arabische Alchemisten. I. Chālid ibn Yazid
 ibn Mu'āwija. (II. Ga'far al Sādiq der
 Sechste Imam ... Mit einer Nachbildung der
 Handschrift Gotha A. 1292 ... Neudruck der
 Ausgabe von 1924. [Arabic text, with a German
 translation, of Ja'far al-Sādik's Risālah fi
 'ilm al-sinā'ah wa 'l-hajar al-mukarran.]
 2 pts.
 Wiesbaden, 1967.
 Heidelberg Akten der Von-Portheim-Stiftung,
 6.

EGU ADOILLAN) CA'FER ES-SADIK B. MUHAMMAD EL-BAKIR
 922.9762
 MUHAMMAD
 m-el-Enin, 'Aya mi' - Jta. "I, 659 vol.

CAFER ES-SADIK

85-930497
 Bakshāyishī, 'Aqlī.
 (Imām Ja'far-i Šādiq)
 امام جعفر صادق : پیشوا و رئیس مذهب /
 عقیدتی بخشایشی. - چاپ 2. - قم : دفتر نشر
 نوید اسلام, [1981?]
 208 p. ; 22 cm.
 In Persian.
 Intod. dated 1360.
 Includes bibliographical references.
 160.00IR (pbk.)
 (Biography of Ja'far al-Šādiq, 702?-765 or
 6, 6th imam of the Shia sect of Islam)

Cafer b. Muhammad

Halimī, al-Muḥāsī, II-222

297.65
 HALI.00

"امام جعفر صادق (ع) دا نشندهما عصارو قرون". دانستنیها، سال ۸،
 ش ۱ (۱ تیر ۱۳۶۵): ص ۱۰-۱۱. دوره جدید، ش ۱ مکرر (۱ شهریور ۱۳۶۵): ص ۱۸-
 ۱۹. ش ۲ (۱۵ شهریور ۱۳۶۵): ص ۲۸-۲۹.
 Cafer: Sādik

21 EKIM 1993

Cafer as-Sādik
 14535. o. 48
 JA'FAR al-SĀDIK, Sixth Imam.
 al-KHALILĪ (Muhammad)

طب الامام الصادق

Tibb al-imām al-Sādik. [A study of the
 opinions of the Imām Ja'far al-Sādik on
 medical treatment. Fourth edition.]
 pp. 95.
 al-Maktabat al-Haidariyah: Najaf, 1966. 8°

18 NISAN 2000
 MAJLIS NISAN 2000
 SONNEK ABSEN DOROMAN

Cafer as-Sādik
 14540. cc. 42
 al-JA'FI (al-Kufaddal ibn 'Umar)
 KHALIFAH (Ighmātiyūs 'Abduh), S.J.
 al-JA'FI (al-Kufaddal ibn 'Umar)

كتاب الصفت والإظلة

al-Haft wa 'l-aẓillāh. Attribué à
 Al-Kufaddal ibn Umar al-Ġa'fi. Rapportant
 les Paroles de l'Imām Ġa'far ibn M.
 aṣ-Šādiq. Établi avec Introduction par
 Arif Tamir [et] Ign.-A. Khalifé.
 pp. 153, 19.
 Institut de Lettres Orientales: Beirut,
 1960. 8°

Recherches, tome XVIII.

Cafer as-Sādik
 14535. o. 48
 al-KHALILĪ (Muhammad)

طب الامام الصادق

Tibb al-imām al-Sādik. [A study of the
 opinions of the Imām Ja'far al-Sādik on
 medical treatment. Fourth edition.]
 pp. 95.
 al-Maktabat al-Haidariyah: Najaf, 1966. 8°

SONNEK ABSEN DOROMAN

20 EKİM 1999
Cafer es-Sâdık
MAGNETYAK (Muhammad Jawād) 14529. o. 74

فقه الإمام جعفر الصادق

Fiqh al-Imām Ja'far al-Šādīk. [An exposition of Ithna'ashari Shi'i Islamic law.]
Pt. 1-
Dār al-'Ilm li 'l-Malāyīn: Beirut, 1965-

MADDE TAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

4523. Ĥair-ad-Dīn, 'Ādil: Al-Ālam al-fikrī li'l-imām Ġa'far aš-Šādīq / ta'lif 'Ādil Ĥair-ad-Dīn. - Tab'a 1. - Bairūt: Dār wa-Maktabat al-Hilāl, 1993. - 376 S.
In arab. Schrift, arab.

07 HAZİRAN 1996

33 A 12490

JA'FAR al-ŠĀDĪK, Sixth Imam. *Cafer es-Sadik*
ABU ZAHRAH (Muhammad) *Muhammad-ebn-Zohr*
الإمام الصادق حياته وعصره وأئمة وفقهه

al-Imām al-šādīk: hayātu-hu wa-'asru-hu; ara'u-hu wa-fikhu-hu. [A study of the life, times, teachings and jurisprudence of the Imam Ja'far al-Šādīk.] pp. 567

Cairo, c. 1958. 8°

18 NISAN 2000

MADDE TAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

21 EKİM 1993

"گذری بر امامزاده‌ها در شهرهای ایران". صبح آزادگان (۱۱ مهر ۱۳۶۲): ص ۱۱
درباره امامزاده جعفر (ع).

۱۷۶۶
CAFER ES-SADIK

CAFER ES-SADIK

et-Imām al-Šādīk

927.973

SAO

Cafer-i Sadik

Nwyia, Paul. "Le Tafsir Mystique attribué à Ġa'far Šādīq: Édition critique," *Mélanges de l'Université Saint-Joseph*, XLIII/4 (1968).

15 OCAK 1999
MADDE TAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

MADDE TAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

21 EKİM 1993

"میلاد گهبرار پیا میر توحید و فرزندش امام جعفر صادق (ع) بر مسلمین جهان مبارک باد". اطلاعات (۷ آذر ۱۳۶۴): ص ۲

۱۶۵۴
CAFER ES-SADIK

14 ARALIK 1980

88-96273
Qazwīnī, al-Sayyid 'Abd al-Ḥusayn. (Imām al-Šādīq wa-al-wāqī' al-mu'āsh)
الإمام الصادق والرائع المعاش / مبدع المين الغزويني. - الطبعة 1. - بيروت، لبنان: مؤسسة البلاغ، 1987.
223 p.; 24 cm.
Title page partially vocalized.
Bibliography: p. 221-222.
£88.00
I. Ja'far al-Šādīq, 7027-765 or 6.
L&S-Islam.

Qimīyah, Muḥīd
search under
Qumayyah, Muḥīd Muḥammad.

Qir'ūsh, Kāyid Yūsuf Maḥmūd
search under
Qar'ūsh, Kāyid Yūsuf Maḥmūd.

242

MADDE TAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

21 EKİM 1993

"زمان در فرهنگ امام صادق (ع)". منشور برادری، دوره جدید، ش ۲۱۸ (۱۵ بهمن ۱۳۶۲): ص ۵۰۲

۲۰۰۴
CAFER ES-SADIK

MADDE TAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

21 EKİM 1993

"امام صادق ششمین پیشوای مسلمین". اعتصام، ش ۴ (مرداد ۱۳۶۱): ص ۱۰-۱۲

۲۰۳۵
CAFER ES-SADIK

درباره امام جعفر صادق و حکومت عباسیان.

"طلوع خورشید" امید انقلاب، سال ۳، ش ۷۰ (۲۶ آذر ۱۳۶۲): ص ۴-۷
پیرامون فلسفه بحث و نبوت انبیاء بمناسبت میلاد پیا میر اکرم (ص) و فرزندگرا میش امام صادق (ع).

۱۵۱۶
CAFER ES-SADIK

- 1439 " مهدوی. " امام جعفر صادق (ع) بنیانگذار دانشگاه جعفری " . سروش ، سال ۵ ش ۲۰۲ (۸ مرداد ۱۳۶۲) : ص ۲۴-۲۵ .
نقش امام صادق (ع) در جامعه زمان خویش و در جهان امروز .
- 1440 " امام جعفر صادق (ع) پایه گذار مذهب جعفری " . جهاد روستا ، سال ۳ ش ۱۳۷ (۱۲ مرداد ۱۳۶۲) : ص ۱۳۰۷ .
- 1441 " آیت الله منتظری: برای معرفی هر مکتبی معرفی سبیلهای آن مکتب بهترین راه خواهد بود " . جمهوری اسلامی (۱۳ مرداد ۱۳۶۲) : ص ۱۶ .
پیام آیت الله منتظری بمناسبت ایام سوگواری امام صادق (ع) .
- 1442 " امام صادق (ع) بنیانگذار مذهب جعفری " . جمهوری اسلامی (۱۳ مرداد ۱۳۶۲) : ص ۱۵ .
- 1443 " امام صادق (ع) : تدوین تفکر اصیل اسلامی در جهت نفی زنگارهای شبهه و ریشه های انحراف " . اطلاعات (۱۳ مرداد ۱۳۶۲) : ص ۱۲ .
درباره امام صادق (ع) .

CAFER SAADI

- 1584 " تئوری نوو از نظرا امام صادق (ع) " . منشور برادری ، سال ۴ ش ۱۹۸ (۲۶ شهریور ۱۳۶۲) : ص ۱ .
ص ۵۰۱ . سال ۵ ش ۱۹۹ (۲ مهر ۱۳۶۲) : ص ۵۰۵ .
ش ۲۰۱ (۱۴ آبان ۱۳۶۲) : ص ۲۰۶ .
ش ۲۱۱ (۲۶ آذر ۱۳۶۲) : ص ۵۰۱ .
ش ۲۱۰ (۱۹ آذر ۱۳۶۲) : ص ۵۰۱ .
- 1585 " میلاد بر " . اطلاعات (۳۰ آذر ۱۳۶۲) : ص ۲ .
درباره مبارزه و عملکرد امام جعفر صادق (ع) در انتخاب برخورد های امونی .

CAFER ES-SADIQ

- 1775 " امام صادق (ع) ششمین اسوه خط سرخ ولایت " . پیام انقلاب ، سال ۸ ش ۱۹۰ (۳۰ خرداد ۱۳۶۶) : ص ۹-۶ .
- 1776 " فرازهایی از زندگانی حضرت امام جعفر صادق (ع) " . کار و کارگر ، سال ۳ ش ۱۱۸ (۳۰ خرداد ۱۳۶۶) : ص ۶ .
- 1777 " با صادق آل محمد (ع) " . خراسان (۳۱ خرداد ۱۳۶۶) : ص ۷ .
- 1778 پرورش ، اکبر . " سلام بر او که هم صدق بود هم صادق " . رسالت (۳۱ خرداد ۱۳۶۶) : ص ۱۲۰۱ .
- 1779 " جبرودی ، کاظم " . امام صادق (ع) مغز متفکر جهان شیعه " . ابرار (۳۱ خرداد ۱۳۶۶) : ص ۲۰۱ .
- 1780 " در مکتب صادق آل محمد (ص) " . جمهوری اسلامی (۳۱ خرداد ۱۳۶۶) : ص ۲ .
- 1781 " سالروز شهادت بنیانگذار مذهب جعفری " . نقش قلم ، سال ۸ ش ۳۸۵ (۳۱ خرداد ۱۳۶۶) : ص ۴۰۱ .

CAFER ES-SADIQ

- 1436 " امام صادق (ع) احیاگر فرهنگ شیعه " . امید انقلاب ، سال ۳ ش ۶۰ (۸ مرداد ۱۳۶۲) : ص ۴-۵-۶ .
- 1437 " تئوری نور از امام صادق (ع) " . منشور برادری ، سال ۴ ش ۱۹۰ (۲۵ تیر ۱۳۶۲) : ص ۵۰۱ .
ش ۱۹۱ (۱۱ مرداد ۱۳۶۲) : ص ۲۰۱ .
ش ۱۹۲ (۸ مرداد ۱۳۶۲) : ص ۳۰۱ .
پیرامون علم از دیدگاه قرآن و بحثی از حرکت انتقالی و وضعی زمین .

CAFER SAADI

- 1991 " به انگیزه میلاد امام جعفر صادق (ع) و سلام بر او روزی که زاده شد و روزی که میمیرد و روزی که برانگیخته می شود " . شاهد ، ش ۵۱ (۱ دی ۱۳۶۲) : ص ۹-۶ .
درباره روش مبارزاتی امام جعفر صادق (ع) در براندازی رژیم بنی امیه .
- 1992 " تئوری نور از نظرا امام صادق " . منشور برادری ، دوره جدید ، ش ۲۱۲ (۳ دی ۱۳۶۲) : ص ۴۰۱ .

CAFER ES-SADIQ

CAFER SAADI

91 LOEBENSTEIN, Judith. Miracles in Šī'ī thought. A case study of the miracles attributed to Imām Ga'far al-Sādiq. Arabica, 50 ii (2003) pp.199-244. Also online at http://www.ingentaselect.com

306

- 1462 " تئوری نور از نظرا امام صادق (ع) " . منشور برادری ، سال ۴ ش ۱۹۶ (۱۲ شهریور ۱۳۶۲) : ص ۲۰۱ .

CAFER ES-SADIQ

119 KHADRA, Zeinab. Exégèse coranique et imamologie, dans les traditions attribuées à l'imam Ga'far al-Sādiq. Villeneuve d'Ascq: Presses Universitaires du Septentrion, 1999 (Thèses à la Carte), 682pp.

CAFER ES-SADIQ

کتابخانه مرکزی مشهد

۱ - ~~کتابت الاعیان~~ / 327

۲ - ~~مجلس الارباب~~

۳ - ~~موسسه الفکر~~

۴ - ~~فوق العادیه~~ 57 ff.

۵ - ~~المعارف~~

۶ - ~~لغوی~~

۷ - ~~انوار~~ "کلمه" للمعارف

۸ - ~~کتابت~~ 159, 121, 119, 118, 117, 116, 115, 114, 113, 112, 111, 110, 109, 108, 107, 106, 105, 104, 103, 102, 101, 100, 99, 98, 97, 96, 95, 94, 93, 92, 91, 90, 89, 88, 87, 86, 85, 84, 83, 82, 81

۹ - ~~اعلام~~ 313-332

۱۰ - ~~تاریخ~~

۱۱ - ~~ترجمه مجلس لغوی~~ 2/35

۱۲ - ~~حفظ الفکر~~

۱۳ - ~~کتابت~~ 2008

MAHDE TAYINLANMIŞTIR
SONRA GELEN DOKÜMAN

امام صادق (ع)، جعفر بن محمد (۸۰-۱۴۸ ق)
۱۶۲ - «رهنمودهای امام صادق (ع) به
عبد الله بن جندب»، ترجمه علی محمدی، فرهنگ
کوثر، بیابلی ۴۰، ص ۵۱-۵۲، فارسی، کتابنامه: ۵۲
کد پارسا: ۸۲۱۹۲۶ - *Cafar: Sadeh*
احسان - در قرآن و حدیث: امام صادق (ع)
- احادیث (شخصیت شناسی عمومی)؛ غفلت (فقه و
اصول)

MAHDE TAYINLANMIŞTIR
SONRA GELEN DOKÜMAN
21 EKİM 1993

۱۹۸۱ " صادق آل محمد " مرزداران ، سال ۱۲ ، ش ۱۲ (۱۵ مرداد ۱۳۶۲) : ص ۹-۱۲ .
مطلبی بمناسبت شهادت امام ششم .
CAFER ES-SADIK

MAHDE TAYINLANMIŞTIR
SONRA GELEN DOKÜMAN
21 EKİM 1993

۱۶۳۴ " امام جعفر صادق (ع) موسس فقه جعفری " . رسالت ، پیش شماره ۵ (۷ آذر
۱۳۶۴) : ص ۴ .
۱۶۳۵ " سیره امام جعفر صادق (ع) ایجاد روحیه اخوت میان مسلمین " . جمهوری
اسلامی (۷ آذر ۱۳۶۴) : ص ۹ .
CAFER ES-SADIK

MAHDE TAYINLANMIŞTIR
SONRA GELEN DOKÜMAN
21 EKİM 1993

۱۹۸۷ " تشویری نورا نظر امام صادق (ع) " . منشور برادری ، دوره جدید ، ش ۲۰۸
(۵ آذر ۱۳۶۲) : ص ۲۰۱ .
CAFER ES-SADIK

MAHDE TAYINLANMIŞTIR
SONRA GELEN DOKÜMAN
21 EKİM 1993

۱۸۲۶ " سیدعلوی ، ابراهیم " . امام صادق (ع) در عراق " . جوانان
امروز ، ش ۸۱۴ (۵ مهر ۱۳۶۱) : ص ۳۰-۳۱ .
CAFER ES-SADIK

MAHDE TAYINLANMIŞTIR
SONRA GELEN DOKÜMAN
21 EKİM 1993

۱۹۹۲ " بمناسبت میلاد سادات موسی بن جعفر (ع) " . نقش قلم ، ش ۲۹۶ (۲۸
مهر ۱۳۶۴) : ص ۴۰۱ .
CAFER ES-SADIK

MAHDE TAYINLANMIŞTIR
SONRA GELEN DOKÜMAN
21 EKİM 1993

خامنه ای ، علی . " سیری در زندگی امام صادق (ع) " . اعتصام ، ش ۱۶
(مرداد ۱۳۶۲) : ص ۲۵-۲۸ ، ۳۹ ، ۶۲ .
مسئله امامت و مراحل چهارگانه آن ، زندگی و دوران امامت امام
صادق (ع) .
" نگرشی بر مکتب امام صادق (ع) ، بنیان علم و فرهنگ " . آئینده سازان ،
سال ۴ ، ش ۱۲۸ (مرداد ۱۳۶۲) : ص ۲۴-۲۶ .
CAFER ES-SADIK

MAHDE TAYINLANMIŞTIR
SONRA GELEN DOKÜMAN
21 EKİM 1993

۱۸۵۴ " پرتوی ز شخصیت امام صادق (ع) بنیانگذار مذهب جعفری " .
صبح آزادگان (۴ آذر ۱۳۶۱) : ص ۶ .
درباره علاقه و توجه امام صادق (ع) به علم و ادب .
CAFER ES-SADIK

MAHDE TAYINLANMIŞTIR
SONRA GELEN DOKÜMAN
21 EKİM 1993

۱۴۳۲ " چراغ مصطفوی " . شاهد ، ش ۴۱ (۱ مرداد ۱۳۶۲) : ص ۴-۵ .
تلاشهای امام جعفر صادق (ع) برای ابقای فرهنگ اسلامی .
CAFER ES-SADIK

MAHDE TAYINLANMIŞTIR
SONRA GELEN DOKÜMAN
21 EKİM 1993

۱۴۵۴ " امام صادق علیه السلام بنیانگذار مکتب جعفری " . نگهبان انقلاب اسلامی ،
سال ۴ ، ش ۸۵ (مرداد ۱۳۶۲) : ص ۶-۷ .
۱۴۵۵ " ستاره ای درخشان از آسمان ولایت و امامت " . زیتون ، ش ۲۶ (مرداد
۱۳۶۲) : ص ۱۰-۱۱ ، ۴۰ ، ۶۵ .
درباره مناقب و مکارم و سیره حضرت امام جعفر صادق (ع) .
CAFER ES-SADIK

MAHDE TAYINLANMIŞTIR
SONRA GELEN DOKÜMAN
21 EKİM 1993

۱۶۰۶ " امام صادق (ع) موسس و پایه گذار فقه جعفری " . مرزداران ، سال ۳ ، ش
۳۲ (تیر ۱۳۶۴) : ص ۸-۹ ، ۱۰۰ .
CAFER ES-SADIK

21 EKİM 1993

0329 Nağğār, Nizār
Al-imām al-Şādiq : imām al-fikr wa-l-
salām / Nizār Nağğār. - T. 1. - Bayrūt :
Dār al-Hārīt, 2010. - 150 p. ; 24 cm
Bibliografıa
1. Ğa'far al-Şādiq 2. Şī'a - Historia 3.
Ulemas - Biografıas 4. Fiqh ğa'farī I.
Titulo.
297(091)
929(61)
348.97
929 Ğa'far al-Şādiq
ICMA 4-31807 R. 71272

Cafer es-Sadiq

04 KASIM 2011

"رحلت امام جعفر صادق عليه السلام". هوشيار، ش ۱۱۶ (۲۰۰۱)
آذر ۱۳۶۱: ص ۱.
دوران زندگي حضرت امام جعفر صادق (ع).
CAFER ES-SADIK

"نه تو مرد مکتب من هستی، و نه روزگار، روزگار من".
شاهد، ش ۲۱ (۱۳۶۱ مرداد): ص ۴-۵، ۶-۷.
درباره مکتب و فرهنگ امام جعفر صادق (ع).
"تجلی صدق". آئینده سازان، سال ۳، ش ۱۰۲ (۱۳۶۱ مرداد): ص ۶، ۷.
CAFER ES-SADIK

21 EKİM 1993

درباره امام صادق (ع).
سیدعلوی، ابراهیم. "امام صادق از دیدگاه مورخین". جوانان
امروز، ش ۸۰۷ (۱۳۶۱ مرداد): ص ۲۴-۲۵، ۴۸.

21 EKİM 1993

"زندگانی امام صادق (ع)". پیام انقلاب، سال ۴، ش ۱۰۰ (۳ دی ۱۳۶۲)
ص ۵۰-۵۱.
تاریخ از نگاه امام خمینی.
CAFER ES-SADIK

مفتح، محمد. "مکتب اخلاقی امام صادق (ع)". صبح آزادگان (۲۵
مرداد ۱۳۶۱): ص ۷۰۵.
CAFER ES-SADIK

17 ARALIK 1993

21 EKİM 1993

"۱۷ ربیع الاول: میلاد نور". خانواده، سال ۴، ش ۲۲ (دی ۱۳۶۲): ص
۴-۶.
مطالعی بمناسبت ولادت پیا میراکرم حضرت محمد (ص) و میلاد امام جعفر
صادق (ع) در ۱۷ ربیع الاول.
CAFER ES-SADIK

"امام جعفر صادق (علیه السلام) پایه گذار نهضت علمی". امید
انقلاب، سال ۵، ش ۱۱۸ (۹ آذر ۱۳۶۴): ص ۲-۹.
CAFER ES-SADIK

21 EKİM 1993

21 EKİM 1993

"استراتژی مبارزات امام جعفر صادق (ع)". پیام هاجر،
سال ۳، ش ۴۴ (۲۵ مهر ۱۳۶۱): ص ۶.
CAFER ES-SADIK

آشنا، ف. "درخشی در ظلمت". صبح آزادگان (۱۴ دی ۱۳۶۲): ص ۱۱.
پیرامون شخصیت امام جعفر صادق (ع).
CAFER ES-SADIK

03 ARALIK 1993

"شیخ الائمه امام صادق (ع)". امید انقلاب، سال ۴، ش ۹۴ (۱۰ آذر ۱۳۶۳): ص ۹
- ۱۱.
CAFER ES-SADIK

"زندگي نامه امام جعفر صادق". کنج کوهرنگ، ش ۴۴۰ (۲۷ فروردین
۱۳۶۶): ص ۲.
CAFER ES-SADIK

21 EKIM 1993

ŞARHİ TATIRI ANKİTAN
BONRA GELEN DOKÜMAN

1888 "متصدیان تعلیم و تربیت بشر" . پاسدار اسلام ، ش ۲۹ (اردیبهشت ۱۳۶۳) : ص ۱۱-

CAFER ES-SADIK

فضائل انسانی رهبر بزرگ عالم تشیع امام صادق (ع) از آیت الله مشکینی .

ŞARHİ TATIRI ANKİTAN
BONRA GELEN DOKÜMAN

21 EKIM 1993

امامت

1951 " امام جعفر صادق (ع) " . دانستنیهها ، دوره جدید ، ش ۳ (۱ مهر ۱۳۶۵) : ص ۵۶-۳۳

CAFER ES-SADIK

ŞARHİ TATIRI ANKİTAN
BONRA GELEN DOKÜMAN

21 EKIM 1993

1954 " طلوع خورشید نبوت و امامت " . آینده سازان ، سال ۴ ، ش ۱۳۵ ، (۲۸ آذر

۱۳۶۲) : ص ۱۰-۱۳

CAFER ES-SADIK

مختصری از اوضاع دوران جاهلیت و اخلاق عمومی اعراب پیش از اسلام و طلوع نبوت پیغمبر (ص) و زندگی و دوران امامت امام جعفر صادق (ع) .

21 EKIM 1993

ŞARHİ TATIRI ANKİTAN
BONRA GELEN DOKÜMAN

1476 " امام صادق (ع) یک شخصیت تاریخی " . بیک نفت ، ش ۱۹۰ (تیر

۱۳۶۳) : ص ۸-۳۱۰۹

CAFER ES-SADIK

معرفی کتاب " امام صادق (ع) یک شخصیت تاریخی " ، نوشته حسن قاضی .

ŞARHİ TATIRI ANKİTAN
BONRA GELEN DOKÜMAN

21 EKIM 1993

2018 " امام ششم : صادق و عالم آل محمد (ص) " . زنروز ، ش ۸۷۸ (۲۳

تیر ۱۳۶۱) : ص ۵۳-۵۵

CAFER ES-SADIK

درباره امام جعفر صادق (ع) .

21 EKIM 1993

1474 " امام صادق (ع) اسوه مبارزان و مجاهدان راه خدا " . پیام انقلاب ،

سال ۵ ، ش ۱۱۵ (۳۰ تیر ۱۳۶۳) : ص ۴-۷ ، ۴۸

CAFER ES-SADIK

2021 " امام جعفر صادق (ع) ششمین احترامت " . صبح آزادگان (۲۳ مرداد

۱۳۶۱) : ص ۵-۶

CAFER ES-SADIK

2022 " پرتوی از شخصیت امام صادق (ع) بنیانگذار مذهب جعفری "

جمهوری اسلامی (۲۳ مرداد ۱۳۶۱) : ص ۷-۱۰

CAFER ES-SADIK

قرازهایی از زندگی و تاریخچه ولادت تا شهادت امام جعفر صادق (ع) .

ŞARHİ TATIRI ANKİTAN
BONRA GELEN DOKÜMAN

1741 " با صادق آل محمد (ع) " . خراسان (۳۱ خرداد ۱۳۶۶) : ص ۷

CAFER ES-SADIK

1742 " امام ششم حضرت جعفر بن محمد علیه السلام رئیس مذهب حقه جعفری

آوای مازندران ، سال ۹ ، ش ۳۳۵ (۶ تیر ۱۳۶۶) : ص ۱-۲۰۶

21 EKIM 1993

عرفان

1864 " پایه گذار عرفان در اسلام " . صبح آزادگان (۱۵ شهریور ۱۳۶۱)

ص ۱۱۰۵

CAFER ES-SADIK

امام جعفر صادق اولین عارف جهان اسلام .

ŞARHİ TATIRI ANKİTAN
BONRA GELEN DOKÜMAN

21 EKIM 1993

2029 " آیه سبز آگاهی " . کیهان (۲۳ مرداد ۱۳۶۱) : ص ۱

CAFER ES-SADIK

درباره ضرورت ساختن سنگرهای جهاد و علم و نقش امام جعفر صادق (ع) .

1989 CAFER ES-SADIK
" سالروز شهادت حضرت امام صادق (ع) . نقش قلم ، ش ۲۸۰ (۲۳ تیر ۱۳۶۴) : ص ۴۰۱ .
1990 " امام صادق (ع) . بزرگ پاسدار ارزشهای اسلامی " . جهاد روستا ، سال ۵ : ش ۱۸۳ (نیمه دوم تیر ۱۳۶۴) : ص ۱۸ ، ۴۸ .

54 CAFER ES-SADIK
HĀSIMĪ (Muhammad Yahya al-)
الدكتور محمد يحيى العائشي . الامام الصادق ملعم الكيمياء
القاهرة . حلب . بغداد . منشورات السوربة العراقية . 1959
(1959). In- 89, 228 p., fig.
"al-Imām as-Sādiq, mulhim al-kīmiyā", étude sur l'i-
mam Sādiq initiateur de la chimie. En arabe.
MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

21 EKİM 1993

1994 " ولادت ششمین اختر آسمان ولایت برجهان بشریت مبارک باد " . منشور
برادری ، دوره جدید ، ش ۲۱۲ (۲ دی ۱۳۶۲) : ص ۲۰۱ .
مطلبی به مناسبت سالگرد ولادت امام جعفر صادق (ع) .

Cafer - i Sadik

147 - جعفر بن محمد الصادق (۱۴۸ هـ / ۷۶۵ م)
(ایمان الشیعة ۱۶ / ۲۵ - كحالة ۱۱۵ / ۲)
الحکم الجعفریة
نشره : عارف تامر
استخرجها من كتاب مجالس المؤمنین بروایة الفضل بن عمر
الجعفی المقدمة ۲۲ ص + النص ۷۸ ص
(الطبعة الكاتوليكية . بیروت ، ۱۹۵۷)
الجعفی = الفضل بن عمر

21 EKİM 1993

2027 " امام جعفر صادق (ع) احیاگر فرهنگ اسلامی " . جهاد ، سال ۲ ، ش ۳۷
(۲۵ مرداد ۱۳۶۱) : ص ۲۸ - ۲۹ ، ۶۲ .
ویژگیهای عصر امام جعفر صادق (ع) .

54 CAFER ES-SADIK
CAMILI (حسین يوسف مكّي)
ARA IV 1300. (Yusuf Makki al-)
عبدية الشيعة في الامام الصادق وسائر الائمة ...
بقلم ... حسين يوسف مكّي العائشي .
- Beyrouth, Dār al-Andalus li al-ṭibā'a wa al-naṣr,
1963, In-16°, 383 p.
- ('Aqīdat al-Si'ā fi al-Imām al-Sādiq wa sa'ir
al-a'imma.)
Islam, (Sectes), religion.
A.97099.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN 21 EKİM 1993

- Ebu'l-Hattab el-Esedr
(Cafer es-Sadik)
ARTICLES

CAFER ES-SADIK Y5-961797
Maghniyah, Muhammad Jawād.
(Fiqh al-Imām Ja'far al-Ṣādiq)
فقه الامام جعفر الصادق : عرض واستدلال
/ محمد جواد مغنیه - الطبعة ۵ -
بيروت ، لبنان : دار الجواد :
دار التيسار الجديد ، 1984 .
6 v. in 3 ; 25 cm.
Includes bibliographies.
£E37.50
1. Islamic Law. 2. Shiites.
L&S-Islamic Law.

85 BUCKLEY, Ron P. The Imam Ja'far al-Sādiq, Abū'l-Khattāb and the Abbasids. *Der Islam*, 79 i (2002) pp.118-140. [Kufan Shi'is, and the Imam's relationship with the ruling authorities.]

28 MAYIS 1993

2664. Zettersteen, K. V. 'Djafar'. In: SEI; p. 80.
A brief note on the sixth of the twelve Shia Imam, Jafar ibn Muhammad al-Baqir (80-148/700-66).
CAFER-i SADIK

CAFER ES-SADIK (?)
SELAVI 89-968046
Salāwī, Ahmad ibn Khālid, 1835-1897.
(Ṭal'at al-mushtarī fi al-nasab al-Ja'farī)
طبعة المنشري في النسب المعشري /
أبو العباس أحمد بن خالد النامري . --
سلا [Morocco] : المؤسسة النامرية
للتنافس والطبع ، 1987 .
2 v. : 24 cm.
Cover title.
Reprint from ms. copy.
Includes bibliographical
references.
125.00MD (set)
Acquired only for LC.

24 Ocus 1993

CAFER-I SÂDIK

عبدالعزيز سيد الاهل - جعفر بن محمد، الامام الصادق، بيروت ١٩٥٤

12 4 AGUSTOS 1992

CAFER-I SÂDIK

محمد حسين المظفري - الامام الصادق، جزآن، النجف . ط ٢، ١٩٥٠

21 AGUSTOS 1992

محتوى المجلد الخامس

المجلد الخامس: الشيعة - ١ -

الفصل الأول: نشأة الشيعة في الإسلام

* بداية التشيع ٩ * مناخ الثورة ١٥ * مشايعة في البصرة وفي مصر ١٧ * عناصر الثورة ٢٠
* إنعكاسات الثورة ٢٢.

الفصل الثاني: الحسن والحسين.

* الحسن ٢٧ * بعد الحسن وقبل الحسين ٤١ * الحسين ومأساته ٤٩.

الفصل الثالث: مأساة الحسين.

* درب الكوفة ٦٣ * كربلاء ٧٤.

الفصل الرابع: بين الحسين وابنه عليّ

* حركة التوابين ٩٩ * المختار بن أبي عبيد ١٠٦ * محمد ابن الحنفية ١١٨
* الكيسانية وفرقها ١٢٣.

الفصل الخامس: هدأة الشيعة ... إلى حين.

* في زمن الحجاج ١٣٣ * زين العابدين عليّ بن الحسين ١٣٨ * أبو جعفر محمد الباقر
١٤٨ * جعفر الصادق ١٥١ * المغيرة بن سعيد والمغيرة ١٥٢ * زيد والزيدية والرافضة
١٥٤.

الفصل السادس: إنتقام ... وخيبة.

* الانتقام من الأمويين ١٦١ * شيعة بني العباس ١٧٠ * الخيبة الشيعية ١٧٢ * مأساة آل
الحسن ١٧٤ * من جعفر الصادق إلى موسى الكاظم ١٧٩

MAADU ... KONYA
SOMER ...

02 EKİM 2007

كلوني مفرج

- Şîra
- Hz. Hasan b. Ali
- Hz. Hasan b. Hüseyin
- Taleiyyun
- Zeynelabidin
- Muhammed Bakır
- Cafer-i Sadık
- Mugire b. Sa'id

موسوعة

المجتمعات الدينية في الشرق الأوسط

- Zeydiyye
- Rafizilik
- Emeviler
- Abbassiler

المجلد الخامس

الشيعة (١)

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	56454-5
Tas. No:	

دار نوبيليس

المجمع الملكي
لبحوث الحضارة الإسلامية

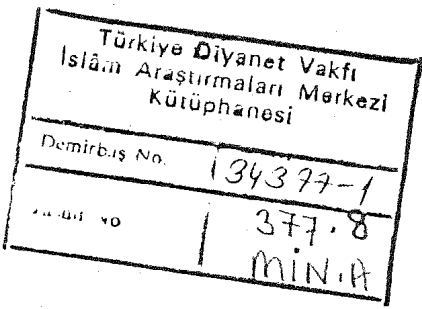
مكتب التربية العربي
لدول الخليج

المنظمة العربية
للتربية والثقافة والعلوم

من أعلام

التربية العربية الإسلامية

المجلد الأول
1988 er-Riyad

مكتب التربية العربي لدول الخليج

Cafer es-Sadeq (93-123)

الاهتمامات التربوية في

فكر جعفر الصادق

(٨٠-٥١٤٨)

إعداد

دكتور علي خليل مصطفى أبو العينين

الرجل والعصر :

عاش الرجل شطراً كبيراً من حياته في ظل الدولة الأموية ، وشطراً في ظل الدولة العباسية ، وسنعرض عرضاً عاماً لاتجاهات العصر الذي عاش فيه دون الدخول في تفصيلات فرعية ، ومع صعوبة دراسة الرجل تربوياً ، لأن معظم ما تردد عنه من نصوص إنما جاء من قبل الشيعة الاسماعيلية ، وتعرضه لافتراءات وأكاذيب ، لذا فإننا سنعتمد على ما نسب إليه من خلال ما يتوفر لنا ، ولم يثبت أنه تعرض لنقد من قبل علماء الأمة بدليل قطعي لا شبهة فيه ، أو لا يصح لأنه يخالف ما علم من الدين بالضرورة^(١) .

أولاً : عصر الصادق^(٢) :

١ - بالرغم من الاستقرار النسبي في عصر الأمويين ، ظهرت العصبية القبلية القديمة ، واستغلت قوى الشر ضد قوى الخير ، وارتاب الناس في بني أمية بعد مقتل الحسين ، وظهرت أفكار لعب الخيال فيها دوراً كبيراً ، أدت إلى قيام ثورات كثيرة مضادة للدولة ، وبذلت جهود كثيرة للقضاء عليها .

٢ - وقد أدى التطاحن في المعارك الدامية إلى انتكاسات في السياسة وفي المجتمع ، فانشغلت الدولة بقمع الفتن ، وانقسم الناس أحزاباً ، تناحرت

إعلام مولانا

بإعلام الهدى

تأليف

الشيخ أبو علي الفضل بن الحسن
الطبرسي

Cajeri Saadli

طبعة جديدة منقحة

بإشراف

لجنة من العلماء

313-335

Türkiye Diyanet Vakfı
İslam Araştırmaları

4873

207.02

TAB.1

منقورات دار مكتبة الحياة
بيروت - لبنان

تطيش سهامى « فقلت يا مولاي : أنت أشعر مني بهذا المعنى (١) »

الفصل الخامس

في ذكر اولاده وهم سبعة :

أبو عبد الله جعفر بن محمد الصادق عليه السلام وكان يكنى به ، وعبد الله بن محمد ؛ وامهما أم فروة بنت القاسم بن محمد بن أبي بكر ، وإبراهيم ، وعبيد الله درجا (٢) امهما أم حكيم بنت أسيد بن المغيرة الثقفية ، وعلي ، وزينب لأم ولد ؛ وأم سلمة لأم ولد .

وقيل : إن لأبي جعفر عليه السلام ابنة واحدة فقط أم سلمة واسمها زينب .

(١) أي جعل الله محبي خالصة لكم فصار تأييده تعالى سبباً لأن لا أخطيء الهدف وأصيب كلما أريده من مدحك وإن لم أبالغ فيه . ويقال : أغرق النازع في القوس إذا استوفى مدها ، ثم استعير لمن بالغ في كل شيء . ويقال : طاش السهم عن الهدف أي عدل . ولعل نبيه عليه السلام عن ذلك لاهامه بتقصير وعدم اعتناء في مدحهم عليهم السلام وهذا لا يناسب مقام المدح ، أو لأن الاغراق في النزاع لا يدخل له في إصابة الهدف الهدف بل الأمر بالعكس ، مع أن فيما ذكره معنى لطيفاً كاملاً وهو أن المداخون إذا بالغوا في مدح ممدوحهم خرجوا عن الحق وكذبوا فيما اثبتوا للممدوح كما أن الرامي إذا أغرق نزعاً أخطأ الهدف ، وإن في مدحك كلما أبالغ في المدح لا يخرج سهمي عن هدف الحق والصدق ويكون مطابقاً للواقع ، ويحتمل على بعد أن يكون غرضه عليه السلام مدحه وتحسينه بأنك لا تقصر في مدحتنا بل تبذل جهدك فيه : (مرآة العقول) .

(٢) أي هاتنا صغيرين

الباب الخامس

في ذكر الامام الصادق والعلم الناطق أبي عبد الله جعفر بن محمد
عليهما السلام وهو خمسة فصول

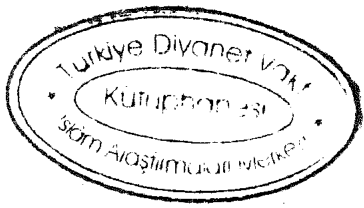
الفصل الأول

في ذكر تاريخ مولده ومبلغ سنه ومدة إمامته ووقت وفاته

ولد بالمدينة لثلاث عشرة ليلة بقيت من شهر ربيع الأول سنة ثلاث وثمانين من الهجرة ومضى في النصف من رجب ويقال : في شوال سنة ثمان وأربعين ومائة ، وله خمس وستون سنة .

أقام فيها مع جده وأبيه اثني عشرة سنة ومع أبيه بعد جده تسع عشرة سنة، وبعد أبيه أيام إمامته أربعاً وثلاثين سنة. وكان في أيام إمامته بقية ملك هشام بن عبد الملك وملك الوليد بن يزيد بن عبد الملك ، وملك يزيد بن الوليد بن عبد الملك الملقب بالناقص (١) ، وملك إبراهيم بن الوليد وملك مروان بن محمد الحمار ، ثم صارت المسودة من اهل خراسان مع أبي مسلم سنة اثنتين وثلاثين ومائة، فملك ابو العباس عبد الله بن محمد بن علي بن عبد الله بن عباس الملقب بالسفاح اربع سنين وثمانية اشهر ، ثم ملك اخوه ابو جعفر عبد الله الملقب بالنصور إحدى وعشرين سنة وإحدى عشر شهراً ،

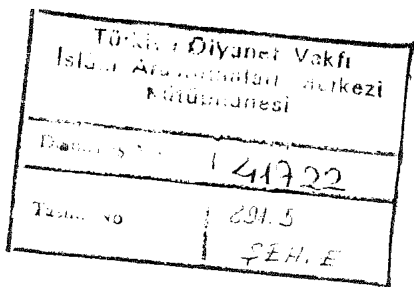
(١) قال المسعودي : لم يكن ناقصاً في جسمه ولا عقله إنما نقص بعض الجند من أرزاقهم فقالوا : يزيد الناقص .

از دیروز تا امروز

«مجموعه مقاله‌ها»

دکتر سید جعفر شهیدی

تهران، ۱۳۷۲

آشنایی با زندگانی امام ششم (ع)

جعفر بن محمد بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام، ششمین امام از دوازده امام شیعه اثنی عشری؛ لقب مشهور او صادق و کنیت آن حضرت ابوعبداللّه است.

ولادت وی بنا بر مشهور، در هفدهم ربیع الاول سال هشتاد و سوم^۱ و به روایتی، سال هشتادم هجری^۲ است. مادر او ام فروه دختر قاسم بن محمد بن ابی بکر است که بانویی والامقام و آشنا به فقه اسلامی بوده است.^۳

شخصیت امام صادق

گذشته از طائفة شیعه که جعفر بن محمد را امام مفترض الطاعة، معصوم و از جانب خدا، منصوب به امامت می‌دانند، حضرتش نزد دیگر مذہبهای اسلامی در بزرگواری، علم، اخلاق و تقوی معروف و مورد تقدیس همگان است. شیخ عطار، عارف و دانشمند بزرگ قرن هفتم هجری، در آغاز کتاب معروف خود تذکرة الاولیاء او را چنین می‌ستاید: «آن سلطان مصطفوی، آن برهان حجت نبوی، آن صدیق، آن عالم تحقیق، آن میوه دل اولیاء، آن جگر گوشه انبیا، آن ناقد علی، آن وارث نبی، آن عارف عاشق،

۱. مفید، ارشاد، چاپ علمیه اسلامی، ج ۲، ص ۱۷۴

۲. سید محسن امین عاملی، فی رحاب ائمة اهل البیت، چاپ دارالتعارف، بیروت

۳. فروع کافی، ج ۴، ص ۲۲۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Caferi Sadik, s.171-184

29 OCAK 1997

K-15

0112
ish
tarab

الأئمة الأربعة

(1)

الإمام الأعظم أبو حنيفة النعمان

الدكتور

مصطفى الشكعة

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No. :	5563-1
Ta'niif No. :	922.975 HAN

الناشرون

دار الكتب الإسلامية

دار الكتاب المصري دار الكتاب اللبناني
القاهرة بيروت

الإمام جعفر بن محمد :

ومن ذكروا كشيخ لأبي حنيفة من آل البيت الإمام جعفر بن محمد المعروف بالصادق لصدقه وفضله ، وقد سلفت الإشارة عند الحديث عن أبيه محمد الباقر أنها قالا عن أبي بكر وعمر لمن سألها عنها : إنها إمامي هدى ، وكان الإمام جعفر - وهو الإمام السادس عند الشيعة الإمامية - يقول : ولدني أبو بكر مرتين فإن أمه هي أم فروة بنت القاسم بن محمد بن أبي بكر^(١٥) ، وكذلك كانت جدته حفيدة للصادق أبي بكر .

وكان الإمام الصادق فقيها عظيما ومحدثا صدوقا ، روى عن أبيه وعن معاصريه من فقهاء آل البيت ، كما روى عن غير أهل البيت من علماء المسلمين ، فقد روى عن عطاء بن أبي رباح أحد أشياخ أبي حنيفة ، وعكرمة بن عبد الله البربري مولى عبد الله بن عباس ، وعبيد الله بن أبي رافع وعبد الرحمن بن القاسم^(١٦) .

لقد حرصنا على ذكر من روى عنهم الإمام جعفر من الفقهاء من غير أهل بيت الرسول لأن بعض علماء الشيعة يرفضون الأحاديث النبوية إذا لم تكن مروية عن طريق أهل البيت ، ولكن ها هو جعفر الصادق إمامهم يأخذ الحديث عن من ذكرنا من عامة فقهاء المسلمين .

ولقد روى عن الإمام جعفر عدد من أئمة المسلمين وفقهائهم مثل الإمام مالك والإمام الثوري وابن عيينة وشعبة بن الحجاج كما أخذ منه مسلم بن الحجاج في « صحيحه » عددا من الأحاديث .

وكان الإمام سفيان الثوري قريبا إلى الإمام جعفر وقد سمع منه كثيرا من الأحاديث والحكم^(١٧) . والإمام جعفر من السباحة ورحابة الصدر وسعة الأفق

(١٥) وفيات الأعيان . ترجمة جعفر بن محمد الصادق .

(١٦) حلية الأولياء ١٩٨/٣ .

(١٧) المرجع ١٩٣/٣ .

ظلال الإسلام

كتاب في أربعة أجزاء ، يبحث في الحياة الاجتماعية والحركات العلمية والأدبية والفرق الدينية في العصر العباسي الثاني

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi
Kayıt No : 692-4
Tasnif No. :

تأليف

أحمد أمين

الجزء الرابع

يبحث في المذاهب والعقائد وتطورها وفي الصراع بينها ، وفي المرحلة الأخيرة من تدوينها في متون ثم شرح هذه الملخصات ، مع نظرات في مستقبل المذاهب الإسلامية

الطبعة الثالثة

ملترجمة الطبع والنشر
مكتبة النهضة المصرية
لأصحابها حسن محمد وأولاده
٩ شارع مصره باشا بالقاهرة

Calfer - Selek (114-118)

189 EYLÜL 1991

وقد أقام بالمدينة مدة يفيد الشيعة المنتمين إليه ويفيض على الموالين له أسرار العلوم . ثم دخل العراق وأقام بها مدة ما تعرض للإمامة قط ، ولا نازع أحداً في الخلافة . ثم غرق في بحر المعرفة ، لم يطمع في شط ، ومن تعلّى إلى ذروة الحقيقة لم يخف من حط ، وقد قيل : من أنس بالله توحّش عن الناس ، ومن استأنس بغير الله نهى الوسواس . وهو من جانب الأب ينتسب إلى شجرة النبوة ، ومن جانب الأم ينتسب إلى أبي بكر . ومع ذلك لم يسلم من إيذاء أبي جعفر المنصور له . وقد كان له بستان جميل في المدينة يستقبل فيه الناس على اختلاف مذاهبهم . ويروون أنه كان من تلامذته أبو حنيفة ومالك بن أنس الفقيهان الشهران ، وواصل بن عطاء المعتزلي ، وجابر بن حيان الكياوي ، وبعض الناس ينكر هذا . وله أقوال في الإرادة وفي القدر كقولها في الإرادة : « إن الله أراد بنا شيئاً وأراد منا شيئاً فما أرادنا بنا طواه عنا ، وما أرادنا منا أظهره لنا . فما بالناس تشتغل بما أرادنا بنا عما أرادنا منا ؟ » وقال في القدر هو أمران « لا جبر وتفويض » وهما مسألان مما تكلم فيهما المتكلمون كثيراً كما رأينا ، وله أقوال كثيرة منشورة في الكتب تدل على حكمته ، وبعد نظره ، وسعة علمه . وإنما قلنا إنه لوّن معنى الإيمان لوناً خاصاً لما روى عنه من بعض الأقوال التي تدل على أن الله جعل لمحمد نوراً ، ثم تنقل هذا النور إلى أهل بيته ، كالذي ذكره المسعودي من حديث نسبة الإمام جعفر إلى الإمام عليّ جاء فيه « إن الله أتاح نوراً من نوره فلمع ونزع قبسا من ضيائه فسقط . . . ثم اجتمع النور في وسط تلك الصورة الخفية فوافق ذلك صورة نبينا محمد ، فقال الله عز وجل : أنت المختار المنتخب ، وعندك مستودع نوري وكنوز هدايتي ، من أجلك أسطح البطحاء ، وأمواج الماء ، وأرفع السماء . وأنصب أهل بيتك للهداية ، وأوتيتهم من مكنون علمي ما لا يشكل به عليهم دقيق ولا يغيب عنهم به خفي ،

فزرى من هذا أن عقيدة الصحابة وأهل السنة والمعتزلة في الإمام تخالف عقيدة الشيعة . الأولون لا يقدسون الإمام ، ولا يرون أنه معصوم ويرون أنه قد يخطئ فيجب رده إلى الصواب ، بل وقد يرتكب الكبائر فيجب رده . وأما الشيعة فيرون أن فيه صلة بالله ، وأله معصوم ، وأنه لا يخطئ ، وفرق كبير بين الاثنين .

وأنا أرى أن الحق مع الأولين ، وأن الاعتقاد بعصمة الإمام وروحانيته وتقديسه تشلّ العقول ، وتجريّ الإمام على العبث بالرعيّة . وقد كان الصحابة يخطئون الأئمة في بعض تصرفاتهم ويخالف بعضهم بعضاً ، فهذا عمر انتقد تصرف أبي بكر مع خالد ، وهذا عليّ خالف عمر في بعض المسائل ، والصحابة أنفسهم منهم من خطئوا علياً نفسه في بعض تصرفاته .

وعلى الجملة فكانوا ينظرون إلى الإمام على أنه مخلوق كسائر الناس يصدر عنه الخطأ والصواب . فإذا أخطأ وجب تقويمه . وهكذا سير الأمم الآن في تقويم ملوكهم وردّهم إلى الصواب إن أخطأوا . ونحن نقول ذلك اتباعاً للحق والعقل ، لا نصرةً لمذهب على مذهب .

الإمام جعفر الصادق

ويظهر أن أول من أسبغ هذا المعنى على الإمام ، هو الإمام جعفر الصادق فإنه كان من أوسع الناس علماً واطلاعاً . عاش من سنة ٨٣ إلى سنة ١٤٨ وقد لقب بالصادق لصدقه . وقد كانت أمه من نسل أبي بكر الصديق فأثر ذلك في اعتداله . وقد نفعه أنه رأى من قبله من الأئمة احترق بالسياسة فابتعد عنها . قال فيه الشهرستاني ، وهو غير شيعي : « وهو ذو علم غزير في الدين ، وأدب كامل في الحكمة ، وزهد بالغ في الدنيا ، وورع تام عن الشهوات ،

Tasnihi
Tasnihi

Cafes es - Saadati
(165 - 186)

عادل الأديب

Türkiye Diyanet İşleri İslam Ansiklopedisi Müdürlüğü	
Kayıt No. :	10752
Tasnif No. :	2994 EDİ.E

المسألة الإسلامية

دراسة تحليلية

منشورات
مؤسسة الأمل للطبوعات
بيروت - لبنان
ص. ب. ٧١٢٠

الامام جعفر بن محمد الصادق (ع)

لكي نكتشف العوامل المباشرة وغير المباشرة التي أمّلت على الإمام الصادق (ع) سلوكه في التخطيط ، وطريقته في العمل الدعوي ، علينا أن نحيط - ولو بشكل عام - بالظروف والملابسات العامة للأمة في عصره ، ولواقع الحكام آنذاك ونفهم موقع الإمام بصورة خاصة وموقفه الذي يخطط له من خلال هذه الظروف والملابسات التي تحدد لنا إكتشاف أبعاد حركة الإمام (ع) وأعماله وبالتالي نفهم تاريخه (ع) بوعي ، والحكمة التي كانت تكمن وراء اختياره لهذا الأسلوب أو ذلك دون غيره من الأساليب .

الامة الإسلامية في عصر الامام الصادق (ع)

كانت الأمة تزخر بمظاهر الفساد ، والبعد الفكري والعقائدي عن الحياة الإسلامية التي ينشدها الإمام (ع) في جميع المجالات في الحياة السياسية أو الإجتماعية أو الأخلاقية أو غيرها .

فعلى الصعيد النظري والعملي لم تكن الخطوط العامة للعقيدة واضحة في أذهانهم وسلوكهم ، نتيجة لمحاولات التميع العباسية الجديدة التي أخذت تقوم بتزوير صورة الفقه والدين عن طريق الوضع في الحديث ، والفتيا بالرأي ، وتمييع التشريع الإسلامي بإدخال عناصر غريبة في مصادره التشريعية كالمقياس والإستحسان والمصالح المرسله وغيرها من الأمور التي أفقدت التشريع خاصيته وأصالته الإسلامية ، ومحاولات الحكام لتشجيع الغلاة والمتصوفة ... مما أدى إلى ظهور حركات غريبة ، ومبادئ فاسدة ، هيأت لها الظروف والأوضاع العامة

الزنا ؟ قال : قتل النفس . قال : فإن الله عز وجل قبل في قتل النفس شاهدين ، ولم يقبل في الزنا إلا أربعة . ثم قال : أيهما أعظم الصلاة أم الصوم ؟ قال : الصلاة ، قال : فما بال الحائض تقضي الصوم ولا تقضي الصلاة ؟ فكيف ، ويحك يقوم لك قياسك ، اتق الله ولا تقس الدين برأيك (١) .

وقد أفادت المعركة التي خاضها أهل البيت (ع) إلى التخفيف من حدة سير مدرسة الرأي ، كما أنها مهدت لظهور مدارس معارضة لها في الإتجاه كمدرسة الحديث والتي تعصبت لحفظ الأحاديث والسنة والآثار وفتاوى الصحابة والتابعين ، وأخذوا يدعون إليها ، في الوقت الذي يشجبون فيه مدرسة الرأي ، وقد قامت كرد فعل لما حصل لهذه المدرسة من تطرف في الأخذ بالرأي والإعراض عن الحديث (٢) .

وقد وقف أهل البيت (ع) ضد مدرسة الرأي بشعارهم المعروف (إن دين الله لا يصاب بالعقول) إذ كانت هذه المدرسة تتجه بالتشريع الإسلامي إلى التميع وتفقدته بالتالي خاصيته وصلابته وأصالته الإسلامية التي هي من خصائص التشريع الإسلامي ، بينما اتجهت مدرسة الحديث إلى تجميد الشريعة والأخذ بظاهر النصوص ، حيث تفقدت خاصية المرونة والقابلية لمسايرة الظروف الإجتماعية المختلفة (٣) .

* * *

(١) الأصول العامة للفقه المقارن ص ٣٢٩ نقلا عن حلية الأولياء ج ٣ ص ١٩٧ .
(٢) الإجتهد والتقليد من مقدمة محمد مهدي الأصفهاني ص ١٧ - ١٨ .
(٣) نفس المصدر .

Diyanet Vakfı
Kütüphanesi

لولا الستان لهلك النعمان

Cafer-i Sadık (23-86)

تأليف

الخطيب الشيخ محمد رضا الحكيمي

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No. :	10864
İsmit No. :	922.97 HAK.L

-1985-

أبو عبد الله جعفر الصادق
ابن محمد الباقر بن علي بن الحسين
ابن علي بن ابي طالب عليهم السلام

« مولده ووفاته ومدة عمره ومدفته »

ولد بالمدينة يوم الجمعة او الاثنين عند طلوع الفجر ١٧ ربيع الاول وقيل
غرة رجب سنة ٨٠ من الهجرة عام الجحاف ، وقال المفيد والكليني والشهيد
سنة ٨٣ ، قال ابن طلحة والاول اصح ، وقال ابن الخشاب قال لنا الذراع
الرواية الاولى هي الصحيحة . وتوفي يوم الاثنين في شوال وعن صاحب
جنات الخلود في ٢٥ منه وقيل منتصف رجب سنة ١٤٨ وعمره ٦٨ او ٦٥
سنة ، اقام منها مع جده علي بن الحسين ١٢ سنة وأياماً او ١٥ سنة ، ومع
ابيه بعد جده ١٩ سنة ، وبعد ابيه ٣٤ سنة ، وهي مدة خلافته وامامته وهي
بقية ملك هشام بن عبد الملك وملك الوليد بن يزيد بن عبد الملك ويزيد بن
الوليد بن عبد الملك الملقب بالناقص وابراهيم بن الوليد ومروان بن محمد
الحمار والسفاح ، وتوفي بعد مضي عشر سنين من ملك المنصور العباسي
ودفن بالبقيع مع ابيه الباقر وجده زين العابدين وعمه الحسن بن علي عليهم
السلام .

(أمه)

أم فروة وقيل أم القاسم واسمها قريية او فاطمة بنت القاسم بن محمد بن
ابي بكر وامها اسماء بنت عبد الرحمن بن ابي بكر وهذا معنى قول الصادق عليه
السلام ان ابا بكر ولدني مرتين ، وفي ذلك يقول الشريف الرضي :

Publications of the
Institute for the History of
Arabic-Islamic Science

Edited by
Fuat Sezgin

NATURAL SCIENCES
IN ISLAM

Volume 70

Jābir ibn Ḥayyān

Texts and Studies
Collected and reprinted

II

2002

Institute for the History of Arabic-Islamic Science
at the Johann Wolfgang Goethe University
Frankfurt am Main

-cafer conbatin

95294

NATURAL SCIENCES
IN ISLAM

Volume
70

JĀBIR IBN ḤAYYĀN

TEXTS AND STUDIES

II

Collected and reprinted
by
Fuat Sezgin

in collaboration with
Carl Ehrig-Eggert, Eckhard Neubauer,
Farid Benfeghoul

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	95294
Tas. No:	509.297 NAT-S

2002

Institute for the History of Arabic-Islamic Science
at the Johann Wolfgang Goethe University
Frankfurt am Main

Kleine Mitteilungen und Anzeigen.

Gābir ibn Ḥajjān und seine Beziehungen zum Imām Ġa'far aṣ-Ṣādiq.

In seinen letzten Untersuchungen zum Gābir-Problem¹⁾ hat E. J. HOLMYARD eine neue Quelle für das Leben Gābirs beigezogen, die die schwankenden Nachrichten im *Fihrist* des Ibn al-Nadīm, die bisher den Darstellungen von Gābirs Leben zugrunde lagen, durch eine festere Überlieferung zu ersetzen scheint. Es handelt sich um eine Lebensbeschreibung, die Aidamir al-Ġildakī (gest. um 1360) in seinem *Kitāb al-burhān fī asrār 'ilm al-mizān* zum besten gibt. Sie lautet nach HOLMYARD'S Übersetzung (unter Fortlassung unwesentlicher Kleinigkeiten) wie folgt¹⁾:

„Der große Meister Gābir ibn Ḥajjān ibn 'Abdallāh wurde geboren zu Kufa, gehörte zum Stamme Azd (? *al-Sada qabilatan*), war ein Abkömmling einer Familie aus Tūs (*al-Fūsi mansa'an*) und ein Ṣūfī seiner Überzeugung nach. Er war ein Schüler des Ḥarbi al-Ḥamīri [lies al-Ḥimjari] aus Jemen, der zu den *Mu'ammari*n (d. h. Langlebigen) gehörte. Gābir erklärt diesen Ausdruck, indem er sagt, daß Ḥarbi ein Alter von 400 Jahren erreicht habe, da er mehr als 200 Jahre vor der Hīgra geboren sei und bis in die Tage Hārūn al-Rašīds, also 170 Jahre nach der Hīgra lebte. Nachdem Gābir von diesem Ḥarbi in seiner Jugend einen guten Unterricht in den Wissenschaften erhalten hatte, begab er sich zum Imām Ġa'far, durch den er selbst ein Imām wurde. Dann verband er sich mit den Barmakiden, in deren Gesellschaft er zahlreiche chemische Untersuchungen unternahm. Durch ihn haben die Barmakiden ihre Weisheit und ihre hohe Macht, sowie die Möglichkeit unbeschränkter Freigebigkeit erlangt. Durch die Vermittlung des Barmakiden Ġa'far kam Gābir in persönliche Beziehungen zum Kalifen al-Rašīd und schrieb für ihn das Buch über die edle Kunst, das den Titel *Buch der Blume* (oder *der Venus*?) führt. In diesem Buch beschrieb er die kürzesten Methoden, sowohl die klar ausgedrückten wie die in Geheimworten angedeuteten, mit eleganten Verfahren und wundervollen Experimenten. Auf Gābirs Anregung wurde die zweite Einfuhr griechischer Werke aus Konstantinopel bewerkstelligt. Er wurde ein Kenner der philosophischen Wissenschaften, schrieb mehr als 3000 Bücher und starb über 90 Jahre alt.“

Ich möchte einer so späten Quelle, deren Abhängigkeit von den Angaben des *Fihrist* auf der Hand liegt, keine allzugroße Bedeutung zumessen, wenn es sich um die Feststellung geschichtlicher Tatsachen handelt. Dagegen habe ich bei der ersten Durchsicht der Photographien einer Gābir-Handschrift aus der Bibliothek von Exzellenz AHMAD PASCHA TALMŪR, die ich der Fürsprache meines Freundes M. MEYERHOF verdanke, eine, wie es scheint, unanfechtbare Stelle ge-

1) Zusätze in runden Klammern von H.

Kleine Mitteilungen und Anzeigen

265

funden, in der Gābir den Imām, wenn auch nicht in Angelegenheiten der Alchemie, so doch als geistlichen Beistand und Gewissensberater mit Dankbarkeit erwähnt.

Es handelt sich um eine Handschrift des zu den *Siebzig Büchern* gehörenden *Kitāb al-'idāh*, das auch den Namen *Talātina kalima* führt und in HOLMYARD'S Listen (*Jābir ibn Ḥayyān* S. 5, Nr. 27 und S. 6, Nr. 37) wie in dem zuerst erwähnten Aufsatz (S. 424) nach andern Handschriften zitiert wird. Ob die ganz am Anfang, gewissermaßen als Einleitung vorangesetzte Stelle auch in den HOLMYARD bekannten Handschriften enthalten ist, wäre für die Entscheidung der Echtheitsfrage nicht ohne Bedeutung; denn es bedarf kaum des Hinweises, daß der Verdacht einer Interpolation nicht ganz von der Hand zu weisen wäre, wenn sich die gleiche Stelle in andern Handschriften nicht nachweisen ließe. Das Fehlen in lateinischen Übersetzungen dagegen würde nicht so schwer ins Gewicht fallen, da derartige Expektorationen von den Übersetzern meist unterdrückt werden. Die Stelle hat folgenden Wortlaut:

ان الامانة لنا تحملها الجاني على نفسه اخطأ خطأ كبيراً لكنه سمي العالم الصغير لخبوته وسطوته ولتحمته ما لا يطيق مثال العالم اذ تحتل (العالم) لما يطيقه والمكون لما هو له حمل فلم يتركه نخوته وتكبره ان لا يتقدم ذلك وليس هذا قولي (وحدى) لكنها شهادة الله تعالى وتبارك اسمه وشهادة نبيه وقد قال الله تعالى في محكم كتابه اِنَّا (S. 33, 72) ... فكذلك بقوله عز وجل، وبنفي للانسان ان يذكر ما يطيقه اذا ضمنه وحمله وبخاصة ان وعده ولكن الصنة بالشئ تحمل على كل مورد عظيم وبالله اقول لقد تحملت من هذا ألماً عظيماً بذكرى له الى ان من الله تعالى على جمعقر بن محمد صلوات الله عليه فلم يزل يسهل على ذلك ويكشف لي الامر وكنت قد حملت نسي على ان لا الفز في هذا الكتاب فافك الضمان واستغفرتني الله تعالى من الكذب فانذكم الله منه لكم وعليكم فانه بليّة عظيمة .

Auch wenn diese Verbindung von Gābir und Ġa'far durch weitere Zeugnisse bestätigt werden sollte, die in der gleichen Richtung liegen, würde ich auf Grund meiner heutigen Kenntnis von Gābirs echten Schriften daran festhalten müssen, daß die Gedankenwelt des großen Chemikers mit der des Imāms höchstens solche an den Grenzen von Philosophie und Religion liegenden Punkte gemeinsam haben kann. Das näher zu begründen ist die Zeit noch nicht gekommen; nur soviel mag gesagt sein, daß auch die mir zugänglichen neuen Texte in jeder Hinsicht zu bestätigen scheinen, was ich kürzlich als Niederschlag meiner Studien zur *Tabula Smaragdina* über die Herkunft wesentlicher Bestandteile der islamischen Naturwissenschaft veröffentlicht habe.

In den anderthalb Jahren seit Niederschrift der vorstehenden Zeilen sind in der Erforschung der Lebensumstände des großen Alchemisten und seiner Beziehungen zu der alidischen Bewegung weitere wichtige Erkenntnisse hinzugekommen. E. J. HOLMYARD hat in einer Abhandlung, die den von m r

1) E. J. HOLMYARD, *The present position of the Geber Problem*. Science Progress Vol. XIX, 1925, S. 415-426.

-Cafer-i Sadik- 81-107
-Caferiyye 81-107

مَوْسُوعَةٌ الأديان والمذاهب

الفصل الثاني الإمام جعفر بن محمد الصادق

- ١ - النسب الكريم - من ابي بكر الصديق - من علي بن ابي طالب - الصادق - علم الصادق - صفاته النفسية والعقلية - شيوخ الصادق - كتابا الجفر والجامعة - الجفر - الجامعة - الصادق والسياسة - الصادق والشيعة في عهده - عصر الصادق - الرأي والحديث في عصره.
- ٢ - آراء الصادق - في الامامة - في الصحابة - في القدرة والارادة الانسانية - في مرتكب الكبيرة - في صفات الله - في البداء - في الرجعة - في التقية.
- ٣ - فقه الصادق - المنهاج - القرآن - السنة - الاجماع - العقل - الاستصحاب - القياس.
- ٤ - الاجتهاد في مذهب الصادق.
- ٥ - انتشار المذهب - وفاة الصادق.

تأليف

العميد عبدالرزاق محمد أسود

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	90421
Tas. No:	030.209 ESV.M

المجلد الثالث

الدار العربية للموسوعات
2000 Beirut

Publications of the
Institute for the History of
Arabic-Islamic Science

Edited by
Fuat Sezgin

NATURAL SCIENCES
IN ISLAM

Volume 59

Chemistry and Alchemy

Texts and Studies
Collected and reprinted

V

2001

Institute for the History of Arabic-Islamic Science
at the Johann Wolfgang Goethe University
Frankfurt am Main

NATURAL SCIENCES IN ISLAM

Volume
59

CHEMISTRY AND ALCHEMY

TEXTS AND STUDIES

V

Collected and reprinted

by
Fuat Sezgin

in collaboration with
Carl Ehrig-Eggert, Eckhard Neubauer,
Farid Benfeghoul

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	85496
Tas. No:	509.297 NAT-S

2001

Institute for the History of Arabic-Islamic Science
at the Johann Wolfgang Goethe University
Frankfurt am Main

MADDE YAKINLANDIKTAN
SONRA GÖRÜLMÜŞ

23 MAYIS 2003

56

JULIUS RUSKA: Arabische Alchemisten I.

FLÜGEL 8
FRAENKEL 13, 18.

GILDEMEISTER 37
DE GOEJE 5
GOETHE 32
GOTTHEIL 17.

HERZFELD 22
HOMMEL 37
HOUDAS 8, 9, 13-21.

JOHNSON 36.

KARABACEK 11
KARPINSKI 34, 35, 38
KOPP 8, 12
v. KREMER 23, 28, 50
KRUMBACHER 12, 13.

LECLERC 32
v. LIPPMANN 3, 19, 20, 21,
24, 28, 32, 36, 45, 48.

MANGET 32, 36, 38, 48
MEHREN 30
MELANCHTHON 35
MÜLLER 23.

NÖLDEKE 15, 18, 22.

PARACELUS 37
PETERMANN 40.

REITZENSTEIN 12, 16, 17, 24,
33, 39, 44
RHODOKANAKIS 22
RITTER 49
ROSEN 38

ROSSIGNOL 45
RUSKA 10, 23, 30, 33, 44.

SAXL 49
DE SLANE 7, 8
STAPLETON 10, 29, 30, 51
STEINSCHNEIDER 35
STRZYGOWSKI 22.

THORNDIKE 32, 34, 37.

USENER 12, 16.

WEIL 7
WELLHAUSEN 20
WIEDEMANN 28, 32
WÜSTENFELD 11, 38.

HEIDELBERGER AKTEN DER

VON-PORTHEIM - STIFTUNG

10.

ARBEITEN AUS DEM INSTITUT FÜR GESCHICHTE DER NATURWISSENSCHAFT

II.

ARABISCHE ALCHEMISTEN

II. ĠAFAR ALSĀDIQ, DER SECHSTE IMĀM

VON

JULIUS RUSKA

MIT EINER NACHBILDUNG DER HANDSCHRIFT
GOTHA A. 1292 (HALEB 338) IN MANULDRUCK

HEIDELBERG 1924

CARL WINTER'S UNIVERSITÄTSBUCHHANDLUNG

MADDE YAKINLANDIKTAN
SONRA GÖRÜLMÜŞ
23 MAYIS 2003

دلائل الإمامة

لأبي جعفر محمد بن جريتر بن رستم
الطبري

من أعظم علماء القرن الرابع الهجري

Regist. No.:	15399
Tasnif No.:	297.47 TAB-D

1983

منشورات

مؤسسة الأعلی للطبوعات

بيروت - لبنان

ص.ب. 7120

عبد مناف بن عبد المطلب بن هاشم .
وكنيته : أبو عبد الله .
ولقبه : الصادق والعاظم والظاهر .
وإليه تنسب الجعافرة والشيعة الجعفرية .
وكان له خاتم نقشه : الله ربي عصمني من خلقه .

ذكر أولاده عليهم السلام :

إسماعيل ، وموسى ، ومحمد ، وعلي ، وعبد الله وإسحاق ، وابنة
اسمها أم فروة ، وهي التي زوجها من ابن عمه الخارج مع زيد بن علي .
وأمه فاطمة بنت القاسم بن محمد بن أبي بكر وأمها أسماء بنت
عبد الرحمان بن أبي بكر .

وروى عن رسول الله صلى الله عليه وآله أنه قال إذا ولد جعفر بن
محمد بن علي بن الحسين ابني فسموه بالصادق فإنه يولد من ولد ابنة ولد
يقال له جعفر الكذاب فويل له من جرأته على الله وتعديه على أخيه
صاحب الحق إمام زمانه فلذلك سمي الصادق .

ذكر معجزاته عليه السلام :

قال أبو جعفر حدثنا أبو محمد عبد الله قال : قال لي عبد الله بن بشر :
سمعت الأحوص يقول : كنت مع الصادق عليه السلام فسأله قوم عن كأس
الملوكوت فرأيتهم وقد تحدر نوراً ثم علا حتى أنزل تلك الكأس فأدارها على
أصحابه وهي كأس مثل البيت العظيم أخف من الريش من نور محصور
مملو شراباً ثم قال عليه السلام : لو علمتم بنور الله لعابتنتم هذا في الآخرة .

قال أبو جعفر وحدثنا سفيان عن وكيع عن الأعمش عن قيس بن
خالد قال : رأيت الصادق عليه السلام وقد رفع منارة النبي صلى الله عليه
وآله بيده اليسرى وحيطان القبر بيده اليمنى ثم بلغ بهما عنان السماء وقال

معرفة ولادة

أبي عبد الله جعفر بن محمد (ع)

قال أبو محمد الحسن بن علي الثاني عليه السلام وولد أبو عبد الله
بالمدينة سنة ثلاث وثمانين من الهجرة وأقام مع جده علي بن الحسين
اثنتي عشرة سنة ومع أبيه بعد جده تسع عشرة سنة وعاش بعد أبيه أيام
إمامته أربعاً وثلاثين سنة وكانت مدة إمامته ملك إبراهيم بن الوليد وملك
مروان بن محمد الحمار ثم سارت المسودة من خراسان مع أبي مسلم
سنة ثلاثين ومائة وملك أبي العباس السفاح سنة اثنتين وثلاثين وذلك أربع
سنين وأربعة أشهر ثم ملك أخيه عبد الله المعروف بأبي جعفر المنصور
احدى وعشرين سنة واحد عشر شهراً وأياماً وبعد مضي سنتين من ملكه
قبض ولي الله جعفر بن محمد في شوال سنة ثمان وأربعين ومائة ، سمه
المنصور فقتله ومضى وقد كمل عمره خمساً وستين سنة .

وروى أبو الحسين يحيى بن الحسن بن جعفر بن عبد الله أنه قبض
وهو ابن ثمان وستين ، والأول أصح لأنني نقلته من أصل أبي علي محمد
ابن همام رحمه الله ودفن بالبقيع مع أبيه وجده ، وبوابه المفضل .

ونسبه : جعفر بن محمد بن علي بن الحسين بن علي بن

Türkiye Diyanet İşleri İslam Araştırma Enstitüsü	
Kayıt No. :	12687
Tasnif No. :	92701 6mt m

مخطوطات
مكتبة الإمام العباسي
(٢٨)

المجدي

28 TEMMUZ 1997

Cafer es-Sadiq (133-742)

في أنساب الطالبين

تأليف

الشيخ الشريف الأجل محمد بن عبد الله بن الحسين

علي بن محمد بن علي بن محمد بن علي بن الحسين بن علي بن الحسين

من أعلام القرن الخامس

مع مقدمتها

لمؤلفها العلامة الفقيه آية الله العظمى المرعشي النجفي قدس سره

اشراف
الدكتور السيد محمد الموسوي
تتفق
الدكتور السيد محمد الموسوي

ابن علي بن العريضي أولاد محمد .
وأما جعفر بن العريضي وهو الأصغر ، وامه فاطمة بنت الارقط ، أولد ثلاثة
قاسماً ومحمداً وعلياً .

وأما علي بن جعفر بن العريضي ، فأولد جماعة لم ينتشر منهم عقب .

وأما الحسن بن العريضي بن الصادق عليه السلام فكان لام ولد ، فأعقب أربع بنين

وبنتاً اسمها أم الحسن ، والبنون : جعفر والحسين ومحمد وعبدالله .

فأما محمد بن الحسن بن العريضي ، فذكر أبو المنذر أن له محمداً وعلياً وأما

عبدالله بن الحسن ، فكان لام ولد ويكنى أباجعفر ويلقب الأفوه ، وروى الحديث

بالمدينة ، وله عقب منتشر ، منهم بنصيبين الحسن بن أحمد بن عبدالله بن أحمد بن

عبدالله بن الحسن بن علي بن جعفر بن محمد بن علي بن الحسين بن علي بن أبي طالب

عليهم السلام ، حدثني شيخنا أنه رآه ورآى أباه أحمد .

ومنهم علي صبيد السمك ببغداد ابن داود بن الحسين بن علي بن يحيى بن

الحسين بن علي بن عبدالله بن العريضي ، له ولد ببغداد الى يومنا هذا .

وأولد أحمد بن العريضي وكان لام ولد يقال له الشعراني ، الحسين ، ومحمداً

وهبيدالله ، وعلياً ، وعبدالله ، والقاسم ، وجعفر ، والحسن .

وأما القاسم ، فولد بنتاً اسمها سكيبة .

وأما عبدالله ، فولد بمصر ثلاث بنات .

وأما أبو الحسن علي بن الشعراني فأولد ثلاثة ، أحمد وحسن وحسيناً .

وأما عبيدالله بن أحمد الشعراني ، يقال له ابن الحسينية ، فمن ولده أبو الكتاب

نوح ، قال أبي : ورد بغداد وبلده قرية من سواد اصفهان ، أخبرني بعض الأهل

أنه تسودن ^(١) ببغداد ، وأنه رآه بها وهو من قرية مقابلة أبرقوه بين فارس

(١) كذا في الأساس وفي (ك و خ) اما في (ش) يستودن وفي (د) تجانن ، وقد مرت

هذه اللفظة بصورة (تسودن) أو (يتسودن) مرة اخرى سابقاً في ص ٧١ .

باين طريق الصبي وهجر الفعل السيء ، وعمل رسالة سماها الرضوية في نصرة
جعفر بن علي رأيتها بخطه رحمه الله .

ومن ولد ادريس بن جعفر المدعي الامامة قوم بالمدينة الى يومنا .

آخر بني موسى الكاظم عليه السلام .

وولد علي بن جعفر الصادق عليه السلام ويعرف بالعريضي وكان ظهر مع أخيه محمد

بمكة ، ثم أناب ورجع الى دين الامامية .

فحدثني شيخنا أبو عبدالله الحسين بن أحمد بن ابراهيم الفقيه الامامي

البصري رحمه الله وكان لا يسأل اذا أرسل ، ثقة واضطلاماً ، ان أباجعفر الأخير

عليه السلام وهو محمد بن علي بن موسى بن جعفر الصادق عليه السلام دخل على علي

العريضي رضي الله عنه ، فقام له قائماً وأجلسه في موضعه ولم يتكلم حتى قام ، فقال

له أصحاب مجلسه : أتفعل هذا مع أبي جعفر وأنت عم أبيه ، فضرب بيده على

لحيته ، وقال : اذا لم ير الله تعالى هذه الشيبة أهلاً للامامة أراها أنا أهلاً للنار ^(١) .

وروى عن الحديث وكان يوثق ، وفي الاصل فيما نقلته عن خط أبي الحسن

الاشناني وقابلت عليه خط أبي المنذر .

احدى عشر ولداً أسماؤهم : كلثوم ، والحسين ، وعليبة ، وجعفر ، وعيسى ،

والقاسم ، وعلي ، وجعفر ، والحسن ، وأحمد ، ومحمد .

فأما جعفر الأكبر ابن العريضي ، فقال لي أبو الفنائم العمري النسابة درج ،

وقال شيخني أبو عبدالله ابن طباطبا : أولد قاسماً وعلياً .

وأما عيسى بن العريضي تفرّد بروايته والدي ، فأولد حسناً وأحمد .

وأما القاسم بن العريضي ، فقال الاشناني : أولد بسامراء محمداً وجعفر .

وأما علي بن العريضي ، فذكر والدي أنه أولد محمداً وعبدالله ، وأن عبدالله

(١) راجع «الكافي» باب الاشارة والنص على أبي جعفر الثاني عليه السلام ص ٣٢٢

تأليف

دكتور محمد سعيد سائق الانتشار

Ph. D. Cantab

Cafer es-Seidhi

الطبعة السابعة

161-162

1977

Türkiye İslam Ansiklopedisi 1980	
Kayıt No.:	5920-2
Tasnif No.:	181,2 N.F. 11

دار المعارف

الفصل الأول

الإمام جعفر الصادق

لقد كان ظهور جعفر الصادق الحدث الأكبر في تاريخ الشيعة. لقد نسبت الشيعة الاثنا عشرية - وهم جمهرة الشيعة - إليه فلقبوا «بالجعفرية» ونسب الفقه الشيعي الاثنا عشرى إليه، فأطلق عليه الفقه الجعفري وما أبعد آراء جعفر الصادق الكلامية وما أبعد فقهه عن آراء وكلام وفقه الاثني عشرية بعد وفاة أو اختفاء الإمام الثاني عشر وتكون عقائد الشيعة الاثني عشرية.

ولم يكن المذهب الشيعي الإمامي هو أبدا المذهب الاثني عشرى. وإذا كان الشيعة الفاطمية الحسينية لم تختلف قبل الصادق، ولم تختلف في عصره، فقد اختلفت بعده، فقد انقسمت إلى شيعة نقلوا الإمامة إلى ابنه موسى، ليكون الإمام السابع - بعد أبيه الإمام السادس - في سلسلة مقدار عدد الأئمة فيها اثنا عشر، وإلى شيعة نقلت الإمامة إلى ابنه إسماعيل الإمام السابع، ليختم دورة من دورات الأئمة عند بعضهم، ودورة من دورات الأنبياء عند البعض الآخر، وسميت الأولى اثني عشرية، وسميت الثانية، إسماعيلية. وكما نسب إلى جده الأكبر علي بن أبي طالب، كل علوم الدنيا والدين، نسب إليه أيضاً كل العلوم سرية وفلسفية وصوفية وفقهية وكيميائية وطبيعية، وكما اختلف المسلمون في جده الأكبر علي، اختلف فيه أيضاً، فكان عند أهل السنة عالماً محدثاً ثقة، وعند الشيعة الاثني عشرية الإمام السادس، وعند الغلاة نبياً وولياً وإماماً. وعند الصوفية، شيخها وكبيرها، وعند أصحاب الكيمياء وعلوم الأوائل معلمها الكبير.

ولقد ولد جعفر بن محمد لأبيه الباقر عام ٨٠ هـ أى أنه ولد في السنة التي ولد فيها عمه زيد بن علي والإمام أبو حنيفة النعمان وواصل بن عطاء شيخ المعتزلة الأول. أما أمه فهي أم فروة بنت القاسم ابن محمد بن أبي بكر، فهو من جهة الأب ينتسب إلى رسول الله ﷺ، ومن جهة الأم ينتسب إلى أبي بكر الصديق. وقد أخذ العلم وبخاصة الحديث عن جده لأبيه الإمام علي زين العابدين، وقد توفي زين العابدين وحفيده في الرابعة عشرة - وعن جده لأمه القاسم بن محمد بن أبي بكر. وكان من فقهاء المدينة السبعة الذين حملوا إلينا الفقه المدني. وقد مات القاسم بن محمد وجعفر الصادق في

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırma Enstitüsü Ankara	
Kayıt No.:	11077
Tasnif No.:	299.93 MUG.E

محمد جواد مغنيتية

Parand
Jalaludin

بيت البيت

عزلة لهم ومباد لهم

عند المسلمين

Cafer es-Sadeh

(80-87)

دار الجواد

بيروت - لبنان

ص. ب. ٥٨١٣

دار التيار الجديد

بيروت - لبنان

ص. ب. ٥٨١٣

وتقل ابن المقفع الذي يمثل ثقافة الفرس كياً عدة من الفارسية الى العربية.

أقبل المسلمون على هذه العلوم الجديدة يدرسونها الى جانب الفقه والتفسير والحديث والنحو وما إليه ، ويعقدون لها الحلقات العلمية في مساجد الشام والعراق والحجاز . وفي هذا العهد وفي هذه الحلقات كانت تقوم مناقشات دينية عنيفة قسمت المسلمين الى فرق ومذاهب ، ما ان يزال أثرها قائماً الى اليوم ، كانت هذه المناقشات تدور حول مسألة الخلافة ، ومسألة استقلال الانسان باخلاقه ، ومسألة من ارتكب كبيرة ولم يتب ، ومسألة امكان رؤية الله ، ومسألة ان صفاته هي عين ذاته او غيرها ، ومسألة خلق القرآن ، ولم يكن الخلاف في هذه المسألة قد بلغ الى ما اتى اليه في عصر المأمون . وقد كان لهذه الخلافات أثر كبير في العلم والأدب والسياسة . اما اثرها في العلم فان النظر في الخلافة يستتبع النظر في معنى الرئاسة ومهمتها ومصدرها وشروطها ، والنظر في الارادة والاختيار يستتبع النظر في عدل الله وحكم العقل واستحقاق الانسان للثواب والعقاب ، والنظر في مرتكب الكبيرة يستتبع النظر في حقيقة الايمان والكفر وعلاقة الناس بعضهم ببعض ، والنظر في امكان رؤية الله يستتبع النظر في سر الوجود

الامام جعفر الصادق

عاش الامام جعفر الصادق في اواخر زمن الأمويين ، وأوائل العصر العباسي حين اقبلت الدنيا على العرب بسبب الفتح ، واتصلوا بالاسم المتحضرة كالفرس ، وعندهم الطب والهندسة والجغرافية والحساب والتنجيم والأدب والتاريخ ، والمصريين ، عندهم مدرسة الاسكندرية ، والسوريين الذين تأثروا بالعقلية الرومانية ، وفي هذا العهد شرع بنقل هذه العلوم الى اللغة العربية فبالد بن يزيد استقدم الى الشام جماعة من فلاسفة اليونان الذين كانوا في مدرسة الاسكندرية ، وقد عرفوا اللغة العربية ، ونقلوا كياً في الكيمياء من اللسان اليوناني والقبطي الى العربي ، وكان الديوان — حسابات الدولة — باللغة الفارسية في العراق فنقل في عهد الحجاج بن يوسف الى العربية ، وكان في دمشق بالرومية فنقل الى العربية في عهد عبد الملك بن مروان ، وقيل في عهد ابنه هشام ،

Cafer es-Sadiq
030026

1280 ALGAR, Hamid. Sunni claims to Imam Ja'far l-Şadiq.
Fortresses of the intellect: Ismaili and other Islamic studies in honour of Farhad Daftary. Ed. Omar Ali-de-Unzaga. London & New York: Tauris, in association with the Institute of Ismaili Studies, 2011, pp.77-101.

27 Nisan 2014

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

-
- 1 ALPAY SEL, Ca'fer es-Sâdik'in tasavvufun oluşum sürecindeki yeri ve tasavvufî görüşleri, Iğdır Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2013

 - 2 CANAN SULTAN ÖZALP, Alevilik'te buyruk kavramı ve İmam Cafer örneği, Harran Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2006

 - 3 MEHMET ATALAN, Mezhepler tarihi açısından Cafer es-Sadık, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1998

 - 4 MEHMET ATALAN, Şiiliğin farklılaşma sürecinde Ca'fer Es-Sadık'ın yeri, Ankara Üniversitesi, Doktora, 2004

 - 5 SEYİT BÖĞET, Ca'fer Sadık'ın itikadi görüşleri, Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2002

 - 6 YUNUS EMRE GÖRDÜK, İmam Cafer es-Sâdik'a isnat edilen tasavvufi tefsir ve metodu, Harran Üniversitesi, Doktora, 2010

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

20 Eylül 2014

109

KOHLBERG, Etan.

The Abū Baṣīr tradition:
Qur'ānic verses on the merits of the Shi'a. *Law and
tradition in classical Islamic thought: studies in
honor of Professor Hossein Modarressi*. Ed. Michael
Cook, Najam Haider, Intisar Rabb, and Asma Sayeed.
New York: Palgrave Macmillan, 2013, pp. 3-19.
Tradition of Abu Basir al-Asadi's meeting with the
Imam Ja'far al-Sadiq.

Cafes-i Sadiq

030026

تصدر عن معهد العلوم الانسانية والدراسات الثقافية - وزارة التعليم العالي
عددان في السنة (نصف سنوية)

العدد السابع عشر، السنة التاسعة، ٢٥ صفر ١٤٢٧ هـ. ق
١ / فروردین / ١٣٨٥ هـ. ش / ٢١ / ٣ / ٢٠٠٦ م

٥٣٨٤٦

رقم المنشور القياسي الدولي ١٥٦٢-٦٨٢٢

□ المدير المسؤول: الدكتور مهدي گلشنی (رئيس معهد العلوم الإنسانية والدراسات الثقافية)

□ تحت اشراف هيئة استشارية

□ رئيس التحرير: الدكتور صادق آئينه وند

□ مدير التحرير: قيس آل قيس

□ مدير النشر: رحمت الله رحمت پور

□ المطبوع: ١٠٠٠ نسخة

□ المشرف الفني على الطباعة: سيد ابراهيم سيد علي

□ المطبعة: شركة طباعة بهممن

□ الثمن: ٣٥٠٠ ريال

□ الاشتراك السنوي: ٧٠٠٠ ريال

□ العنوان: الجمهورية الاسلامية الايرانية

طهران، شارع كردستان، رقم ٦٤، الرقم البريدي ١٤٣٧٤

□ الهاتف: طهران: ٨٨٠٥٣٩٣٤ و ٣-٨٨٠٤٦٨٩١، الفاكس: طهران: ٨٨٠٣٦٣١٧

تلفاكس ٨٨٠٥٣٩٣٤

Email afaq @ ihcs.ac.ir

Email AL Kaiss @ ihcs.ac.ir

دور الامام الصادق في احياء السنة النبوية

الدكتور كاظم العسكري
معاون عميد كلية أصول الدين
طهران

Cafer Sadik
(030026)

الحمد لله ﴿الَّذِي خَلَقَ فَسْوَى، وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى﴾^١، والحمد لله الذي ﴿خَلَقَ الْإِنْسَانَ، عَلَّمَهُ الْبَيَانَ﴾^٢، و ﴿الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ، عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾^٣ ثم الصلاة والسلام على خير الانام و فخر الكائنات الذي ارسل بالبينات تذكيراً و بشيراً و سراجاً منيراً.
قال الله عز وجل ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ
الْآخِرَ وَ ذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾^٤ و قال الرسول الكريم «مثل أهل بيتي كسفينة نوح من ركبها نجي
ومن تخلف عنها غرق». ^٥ نعم، مثل أهل البيت ﴿عليهم السلام﴾ كسفينة نوح اذا انهم القدوة
الذين عينهم الله للبشرية كافة عرباً أم اعاجم اسود أم ابيض.
ومن أجل الاقتداء بهم يجب علينا ان نتعرف عليهم و ندرس سيرتهم كيما يتيسر لنا
السير على طريقهم و الاهتداء بهديهم.

و دراسة كل واحد منهم تستدعي تصنيف كتب و مؤلفات تعطي الموضوع حقه و
ستوفي قدره. و قد كتب و صنف العلماء و الباحثون في سيرتهم كتباً و مصنقات كثيرة
باللغة العربية و غيرها.

٢. سورة الرحمن ٣-٤.
٤. سورة الاحزاب ٢١.

السورة الاعلى ٢-٣.
السورة المعلق ٤-٥.

٥. المستدرک علی الصحیحین ٢/٣٢٣.

٣٣٣-٣٤٨